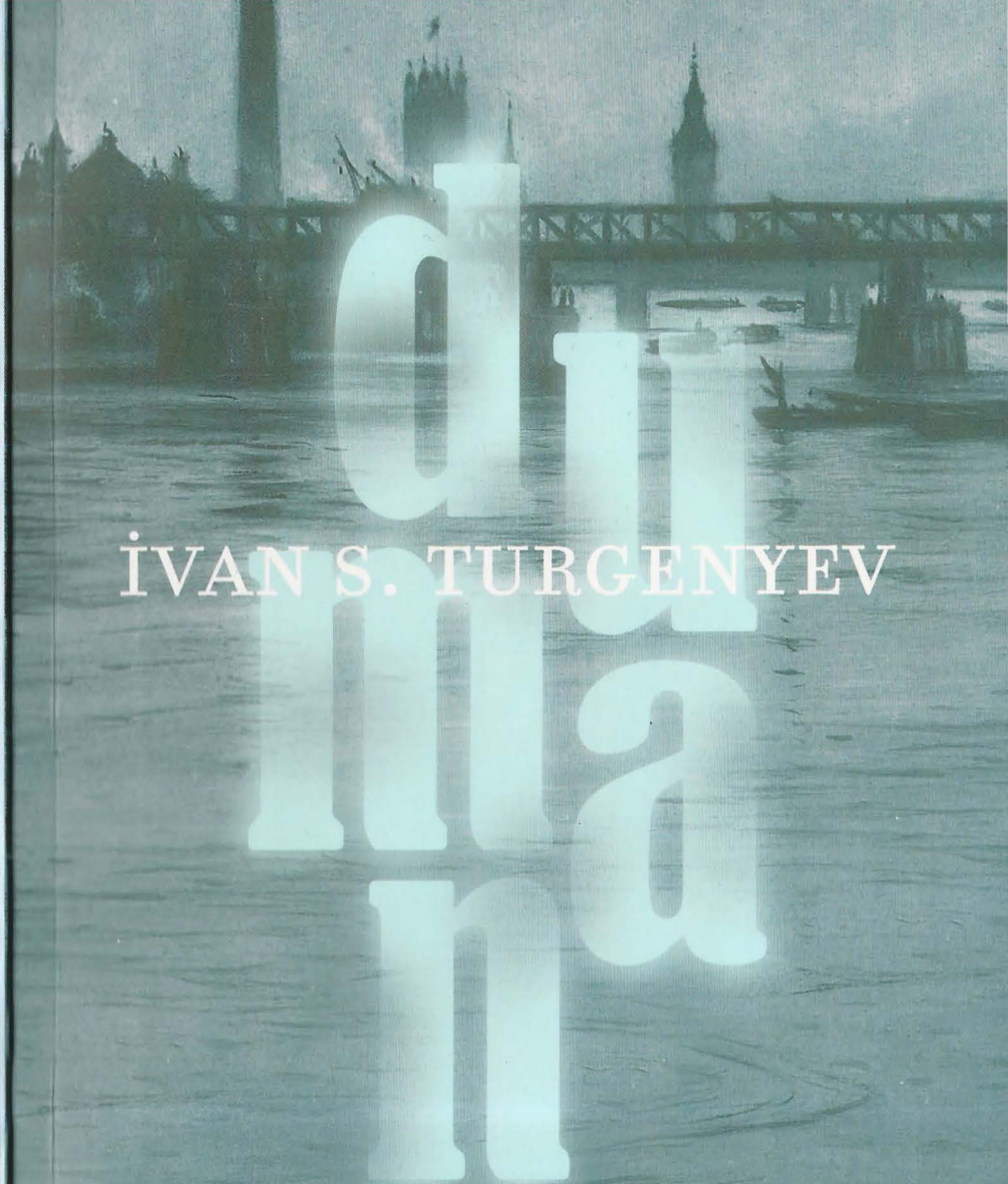
TURGENYEV - DUMAN

İVAN S. TURGENYEV

yordam
edebiyat

Türkçesi: Hasan Âli Ediz

Hasan Âli Ediz *(1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)*

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Sırbistan'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra, 1913 yılında, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askerî Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü, Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı" için tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askerî Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesine önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), *Anna Karenina* (Tolstoy), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soytarı* (Gorki), *Ekmeğimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki), Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Hasan Âli Ediz'in 1961 yılında dilimize kazandırdığı *Duman*'ın yanı sıra bir de 1938 yılında Vasıf Onat'la birlikte yaptığı *Babalar ve Çocuklar* çevirisi bulunmaktadır.

Duman ilk kez 1961 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılmıştır.

Eserin özgün adı:

Дым

✲

ÇEVİRİNİN ÖNCEKİ BASIMLARI:
1961, Remzi Kitabevi
1991, Engin Yayıncılık

Yayınevinin Notu

Duman'ı yayına hazırladığımız süreçte, bazı pasajların çevirilerinde eksikler olduğunu tespit ettik. Değerli çevirmen Nuri Yıldırım, Rusça metin üzerinden bu eksiklerin giderilmesi ve okurlarımıza tam bir metin ulaştırılması konusunda yayınevimize destek oldu. Kıymetli emeği için teşekkürü borç biliriz.

Yordam Edebiyat

İ. S. TURGENYEV

DUMAN

ROMAN

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

yordam
edebiyat

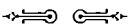
Yordam Edebiyat: 22 • **Duman** • İ. S. Turgenyev
ISBN 978-605-172-212-2 • *Türkçesi:* Hasan Âli Ediz
Düzeltme: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Haziran 2017
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • E: info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

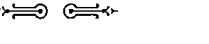
DUMAN

ROMAN

İvan Sergeyeviç Turgenyev

Hasan Âli Ediz

Ailesi ve Çocukluğu

İvan Sergeyeviç Turgenyev, 28 Ekim 1818 tarihinde, Orel kentinde doğdu. Yakışıklı bir adam olan babası Sergey Nikolayeviç Turgenyev, yoksul düşmüş köklü, soylu bir ailedendi. Yaşama subay olarak atılmış, süvari albaylığına kadar yükselmişti. Spasskoye malikânesinin sahibi, yaşlı ve çirkince bir kadın olan Varvara Petrovna Lütovia (Turgenyev'in annesi) ile daha çok parası için evlenmişti. Evlendikten kısa bir süre sonra, daha yirmi altı yaşındayken ordudan ayrılmış, karısının malikânesinde bolluk içinde, aylak bir yaşayış sürmeye başlamıştı.

Turgenyev'in annesi Varvara Petrovna, kısa boylu, hafif çiçek bozuğu yüzlü, biraz kamburcaydı. Bununla birlikte akıllı, bilgili, okumuş bir kadındı. Turgenyev'in çocukluğu, annesinin Spasskoye malikânesinde geçti. Turgenyev, Alman ve İsviçreli mürebbiyelerin, toprak kölesi dadıların, sütninelerin elinde büyüdü. Otoriter bir kadın olan Varvara Petrovna, çiftlik halkına karşı olduğu kadar, çocuklarına karşı da sert davranırdı. Beş bini aşan toprak kölesinden suç işleyenleri acımasızca dövmekten ve dövdürmekten çekinmezdi. Zaten Spasskoye çiftliğinde dayak, başlıca eğitim araçlarından biri sayılırdı. Bundan ötürü, evin çocuklarına da aynı eğitim sistemi uygulanmaktaydı. Bu eğitim sistemine başkaldıran

küçük Turgenyev, bir gün evden kaçmış, ancak bir daha bu yola başvurulmayacağı konusunda söz aldıktan sonra evine dönmüştü.

Küçük Turgenyev'in derebeyi yaşayışıyla ilgili bu kötü izlenimleri, onda daha çocuk yaşında, toprak köleliği düzenine karşı derin bir tiksinti uyandırmıştı.

Turgenyev ailesi, 1827 yılında Moskova'ya göç etti. Dokuz yaşlarındaki küçük Turgenyev orada, iki üç yıl özel okullarda okudu. Turgenyev, bundan sonraki eğitimini özel öğretmenlerden aldığı derslerle evinde sürdürdü. Bu ev öğrenimi sırasında, özellikle yabancı dillere ve edebiyata önem verildi. Böylece Turgenyev, daha çocukluğunda, Fransız, Alman, daha sonra İngiliz konuşma dilini öğrendi. Bunun yanı sıra çocuğun yabancı klasikleri öğrenmesine de önem verildi.

Turgenyev ilk edebî kültürünü evinde aldı. Annesi, aşırı denebilecek derecede edebiyata düşkündü. O zamanlar soylular arasında moda olan Fransız edebiyatından başka Rus yazarlarından yalnız Sumarokov'u, Lomonosov'u, Derjavin'i, Karamzin'i değil, Jukovski'yi, Puşkin'i, Gogol'ü, hatta Lermontov'u bile okur ve bilirdi.

Üniversite Öğrenimi ve Almanya'ya Gidiş

Turgenyev, daha on beş yaşlarında bir çocukken, 1832 yılında, Moskova Üniversitesine girdi. Ama ailesi Petersburg'a taşındığı için, o da, kısa bir süre sonra Petersburg Üniversitesine geçti. 1836 yılında, Felsefe Fakültesi edebiyat dalını iyi dereceyle bitirdi.

Turgenyev, 1838 yılı baharında Almanya'ya giderek Berlin Üniversitesine girdi. Aralıklı olarak 1838-1839 ve 1840-1841 yıllarını Berlin'de geçirdi. Berlin'de geçen bu iki yılın, genç Turgenyev'in yaşamında büyük bir önemi oldu. Turgenyev, anılarında bunu şu sözlerle anlatır:

"Alman denizine balıklama daldım. Sonunda bu denizden çıktığım zaman, kendimi 'Batılılaşmış' buldum. Ömrümün sonuna kadar da böyle kaldım."

Profesörlüğe hazırlanmakta olan Turgenyev, Berlin Üniversitesinde, özellikle tarih ile klasik filolojiye önem verdi. Yunancaya, Latinceye, edebiyata çalıştı. O zamanlar Almanya'da pek yaygın olan Hegel felsefesini inceledi. Ama bu konulardan hiçbiri onu, Berlin'deki Rus öğrenci kolonisi kadar ilgilendirmedi.

Felsefe Dernekleri ve Turgenyev

1825 Dekabrist ayaklanmasının bastırılışından sonra, Rusya'da koyu bir gericilik, şiddetli bir baskı rejimi egemenliğini sürdürmeye başlamıştı. Bu sıralarda, özellikle Moskova'da geniş bir varlık gösteren felsefe dernekleri, Rusya'nın toplumsal gelişme tarihinde çok önemli bir rol oynadı. Bunların en ünlüsü, 1835 yılına doğru kurulan, Stankeyeviç'in, Felsefe Derneğiydi. Belinski, Bakunin, Granovski, Botkin, Aksakov gibi o dönemin en önemli düşünce adamları, bu derneğin çevresinde toplanmışlardı.

Turgenyev, henüz bu derneğe girecek yaşta değildi. Zaten derneğin kurucusu Stankeyeviç'le bile tanışmıyordu. Bu dernek, üyelerinin başka yanlara gidişinden ötürü, 1840 yılına doğru dağıldı. Ama dernek üyelerinden küçük bir grup Berlin'de yeniden buluştu. Bu grubun başında Bakunin vardı. Bu sıralarda Berlin'de bulunmakta olan Turgenyev de 1840-1841 kışında bu dernek üyeleriyle bir yakınlık kurdu. Bakunin onun en iyi arkadaşı oldu. O sıralarda Bakunin de, Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesine gidiyordu. Bakunin'le Turgenyev, 1840-1841 kışının birçok gecesini Hegel'in *Mantık*'ı üzerinde baş başa geçirdiler.

Profesörlük Çabaları ve Memurluk Yaşamı

Turgenyev, 1841 Mayısında Rusya'ya döndü. Petersburg Üniversitesi profesörlük sınavını başarıyla verdi. Ama profesörlük yapması mümkün olmadı. Çünkü o dönemde devrimci bir nitelik taşıyan Alman felsefesine, Rus üniversitelerinde kuşkulu bir gözle bakıyor-

lardı. Bu dersin kürsüleri kaldırılmış, Turgenyev'e de yapacak bir iş kalmamıştı.

Turgenyev, temelli olarak Almanya'da kalmaya karar veren Bakunin'le görüşmek üzere, 1842 sonbaharında Almanya'ya gitti. Ama Bakunin ile Turgenyev arasındaki bu dostluk çok sürmedi. Yolu Rusya ve Avusturya hapishanelerinden geçen, köylüleri "balta başına" çağırmak için Amerika yoluyla Sibirya'dan kaçan "anarşist" Bakunin ile Turgenyev arasında derin bir görüş ayrılığı belirdi. Böylece kısa bir süre sonra birbirlerinden bütünüyle koptular.

Turgenyev, Almanya'dan döndükten sonra birkaç yıl Petersburg'da kaldı. Artık onun için "öğrenme ve yolculuk yılları" sona ermiş, pratik çalışma yaşamına atılma zorunluluğu başgöstermişti. 1843 yılı 8 Haziran'ında İçişleri Bakanlığında bir işe yerleşti. Ama burada çok kalmadı. 1845 yılında memurluktan ayrıldı. Zaten memurluk yaşamına atılışı, biraz da annesinin zoruyla olmuştu.

Belinski'yle Tanışma

1842-1843 kışı, Turgenyev'in yaşamında özel bir anlam taşır. Turgenyev, bu yılın kışında, büyük eleştirmen Belinski'nin çevresinde toplanan, Petersburg edebiyatçıları grubuyla tanıştı. Bu tanışma, Belinski ile Turgenyev arasında bir dostluğun kurulmasını sağladı. Sonraları, birbirine taban tabana karşıt görüşler taşıyacak olan Turgenyev ile Belinski'nin bu arkadaşlığına şaşmamalıdır. Çünkü o sıralarda Belinski'nin çevresinde toprak köleliği düzenine düşman her eğilimde Rus Batıcıları toplanmıştı. Turgenyev de Rusya'nın Batılılaşmasından yana olduğu için, o da Belinski'nin Batılılaşma Derneği'ne girdi.

İlk Edebiyat Denemeleri ve Romantizmi

Turgenyev, kendi deyimiyle, "tamamıyla çocukça bir nitelik taşıyan ve Byron'un kulca bir taklidi olan" ilk edebiyat denemelerine

daha üniversite sıralarındayken başladı. Ayrıca bir felsefe fakültesi öğrencisi olarak da Turgenyev'i, Shakespeare'in dramatik dehası, *Hamlet* ve *Kral Lear*'ın felsefi konuları ilgilendiriyordu. Ama Turgenyev, ciddi olarak edebî çalışmalarına 1842-1843 yıllarında başladı. Puşkin'in ortaya attığı ve Gogol'ün geliştirdiği Rus gerçekçiliği, 1830 yıllarından itibaren kendini göstermeye başlamıştı. Ama bu yıllar, aynı zamanda Rus romantizminin en parlak günlerini yaşadığı bir dönemdi. O dönemin yüksek tabaka okurları arasında pek yaygın olan Marlinski'nin öyküleri, Benediktov'un şiirleri, Kukolnik'in oyunları, Gogol'ü de, Puşkin'i de gölgede bırakıyordu. Turgenyev, daha sonraki tarihlerde yazdığı bir makaleyle Rus romantizminin niteliğini, gerici yanlarını çok parlak bir biçimde anlatmakla birlikte, ilk zamanlar o da romantizmin etkisinden kendini kurtaramamıştı.

Turgenyev'in ilk edebî yazıları tamamıyla koşuk biçiminde yazılmıştı. Hatta denilebilir ki, Turgenyev'in 1847 yılına kadar yazdığı yazıların hemen hepsi de koşuk biçimindeydi. Turgenyev, bu yazılarını, çeşitli adlar altında, çeşitli dergilerde yayımlamıştı. Bu yapıtlarından *Paraşa*'yı 1843'te, *Konuşma*'yı 1844'te, *Derebeyi*'ni ve *Andrey*'i 1845'te yayımladı. Yine bu yıllarda otuz kadar şiiri çıktı.

Turgenyev'in düzyazı biçimindeki ilk yapıtı olan *Andrey Kolosov* öyküsü, 1844'te çıktı. Bunun arkasından *Üç Portre* 1845'te, *Bretter* 1846'da, *Petuşkov* 1847'de yayımlandı.

1842 yılının sonlarına doğru Turgenyev, daha önceleri bağlı olduğu Rus romantizminin gerici bölümüyle olan ilgisini tamamıyla kesti. Belinski'yle birlikte buna karşı savaşıma girişti. Gerek Belinski, gerek Turgenyev, bir edebiyat otoritesi olarak Puşkin'i, Gogol'ü, Lermontov'u ileri sürüyorlardı. Turgenyev o dönemde, henüz kesin olarak kendi yolunu bulmamış bir yazar olarak bu üç otoritenin izi üzerinde yürümeye başladı.

Bir Avcının Notları

1847 yılında Rus dergicilik yaşamında çok önemli bir olay meydana geldi. Hemen hemen 1840 yılından başlayarak, gerek Belinski, gerek Belinski'nin derneğine giren yazarlar, yazılarını, Rus Batıcılarının yayın organı olan *Oteçestvenniye Zapiski* dergisinde yayımlıyorlar, derginin ideolojisini Belinski belirliyordu. Ama derginin sahibi Krayevski, tüccar kafalı bir adamdı. Kısmen kendi çıkarına aykırı gördüğü, kısmen de çarlık yönetiminden çekindiği için, son zamanlarda eleştirici yazıların dergide çıkmasına engel olmaya başladı. Bu durum, Belinski'yi yeni bir dergi çıkarmaya zorladı. Böylece, bir zamanlar Puşkin'in çıkarmakta olduğu *Sovremennik* dergisi, 1847 yılı Ocak ayından başlayarak tek başına Belinski tarafından yayımlanmaya başladı. Bu derginin çıkışına her bakımdan yardım eden Turgenyev, on üç yıl boyunca buraya yazı yazdı. Turgenyev'in en yararlı, en olumlu çalışmaları bu derginin çevresinde olmuştu.

Bu derginin ilk sayısında, Turgenyev'in *Hor ve Kaliniç* adlı bir denemesi çıktı. Başlığın altında "Bir avcının notlarından" kaydı vardı. Bu deneme geniş bir ilgi uyandırdı. Yazarına hemen büyük bir ün sağladı. Bu geniş ilgi, Turgenyev'e *Bir Avcının Notları* dizisini sürdürme isteği ve cesaretini verdi. *Sovremennik* dergisinde, 1848-1851 yılları arasında, yine *Bir Avcının Notları* dizisinden olmak üzere yirmi öykü daha çıktı. 1852 yılındaysa, bu öyküler başlı başına bir kitap olarak basıldı. Bu öyküler son biçimini ancak kitabın 1880 yılı baskısında buldu. Kitabın bu baskısında, *Bir Avcının Notları*'ndan yirmi beş öykü bulunuyordu.

Bir Avcının Notları, yalnız zamanın edebî yaşamının değil, toplumsal yaşamının da büyük bir olayı oldu. Turgenyev bu öykülerinde, toprak köleliği düzeninin koşulları içinde, köylü ve derebeyi yaşayışının ustaca, renkli bir tablosunu çizdi.

Bir Avcının Notları'ndaki öyküler, konu birliğiyle birbirlerine bağlı değillerdir. Ama, avcının avlanması sırasında ortaya çıkan

rastlantıların ve olayların hepsi de, toprak sahibi derebeyleriyle toprak kölesi köylülerin portresini çizmek gibi bir ana düşünce çerçevesinde birleşiyorlardı.

Bu öykülerde doğa betimlemeleri, olaylara sımsıkı bağlıdır. Burada doğa, bazen okuyucuyu, olayın geçtiği yerin coğrafyasıyla tanıştırmak için bir fon olarak betimlenmiştir. Bazen de bu betimlemeler, aydın bir derebeyi, bütün güzellikleriyle güneşin doğuşunu ya da batışını, ayın yükselişini ya da sıcak bir yaz sabahını malikânesinin balkonundan, duygulanarak seyrederken, düpedüz bir doğa olayı olarak verilmiştir.

Turgenyev, *Bir Avcının Notları*'nda bütünüyle nesnel ve gerçekçidir. Olayları anlatırken onda, ne yerme, ne öfke, ne de başkaldırı vardır. Burada sadece birbirini kovalayan gerçekler konuşur.

Bir Avcının Notları, Rusya'da olduğu kadar Rusya'nın dışında da geniş bir ilgi uyandırdı. *Bir Avcının Notları* çıktıktan sonra Turgenyev, Oxford Üniversitesi onursal profesörlüğüne seçildi. Rusya'da kamuoyu bu kitaba o kadar büyük bir önem verdi ki, 1860 yılında toprak köleliğinin kaldırılışı bile bu kitabın etkisine yoruldu. O sıralarda ortalıkta dolaşan söylentilere göre Çar II. Aleksandr doğrudan doğruya bu kitabın etkisi altında köylüleri "azat" etmeye karar vermiş. Bu söylentiler doğru olmamakla birlikte, bu yapıtın, Rus klasik edebiyatındaki tarihsel ve edebî rolünü belirtmesi bakımından dikkat çekicidir.

Pauline Viardot

Turgenyev'in yaşamında önemli bir rol oynadığı için burada, kronolojik sıraya uyarak, İspanyol asıllı Fransız ses sanatçısı Pauline Viardot-Garcia'dan söz etmek zorundayız.

Turgenyev, birkaç temsil vermek üzere o sıralarda Petersburg'a gelmiş olan Paulina ile daha 1843 yılında tanışmıştı. Büyük bir artist, eşsiz bir ses sanatçısı olan Paulina, güzel piyano çalar (kendisi Liszt'in öğrencisiydi), iyi resim yapardı. Çok kültürlü bir

kadın olan, birçok yabancı dil bilen, güzel konuşan Paulina'nın, Avrupa'nın bütün başkentlerinde edebiyatçı ve sanatçılardan meydana gelmiş geniş bir çevresi vardı. 1860 yıllarına kadar, Paulina ile ancak ara sıra görüşen Turgenyev, bu tarihten sonra, Paulina'nın ailesiyle yakınlaşarak ondan ayrılmaz oldu. Artık Turgenyev, sürekli olarak Paulina'nın bulunduğu Paris'te, Baden-Baden'de, Londra'da yaşamaya başladı.

Paulina'nın kocası Louis Viardot, çeviri işleriyle de uğraşan bir edebiyat eleştirmeniydi. Batı'da Rus edebiyatını tanıtma konusunda çok yararlı çalışmaları olmuştu. Puşkin, Gogol, Lermontov gibi yazarların eserlerinin Batı dillerine çevrilmesi işinde Turgenyev'in ona birçok yardımı dokundu.

Turgenyev'in Paulina Viardot ile bu sürekli dostluğu, Turgenyev'in annesi Varvara Petrovna'nın bütün hesaplarını altüst etmişti. Çünkü kadın, oğlunun kısa zamanda büyük bir memur olacağı umudunu besliyor, parlak bir evlilik yapacağına inanıyordu. Bu yüzden ana oğul arasında bitmez tükenmez bir anlaşmazlık sürüp gidiyordu. Hele Turgenyev'in, sürekli olarak Avrupa'da kalışı, ana ile oğul arasındaki bağların bütünüyle kopmasına neden oldu. Kadın, oğluna yapmakta olduğu bütün para yardımını kesti. Böylece Turgenyev, yaşamında ilk kez para sıkıntısı çekmeye başladı. Turgenyev 1850 yılı baharında, annesinin ölümünden bir süre sonra Rusya'ya döndü. Annesi ölünce Turgenyev'e 5500 hektar toprak ve 2000 toprak kölesi kaldı. Böylece Turgenyev birdenbire zengin oluverdi.

Turgenyev, 1847'den 1850 yılına kadar süren üç yıllık Avrupa yaşayışında *Bir Avcının Notları*'ndan başka, *Dalkavuk* (1848), *İplik İnce Yerinden Kopar* (1848), *Bekâr* (1849), *Başkanın Ziyafeti* (1849), *Köyde Bir Ay* (1850) gibi başlıca oyunlarını yazdı. Petersburg'a geldikten sonra da *Büyük Yolda Bir Konuşma* (1851), *Taşralı Kadın* (1851), *Sorrente'de Bir Akşam* (1852) oyunlarını yazdı.

Ama o dönemde Ostrovski'nin dram ve komedilerinin kazandığı büyük başarı, bir dramaturg olarak Turgenyev'i ikinci plana atmıştı.

Hapis ve Sürgün

21 Şubat 1852'de Gogol öldü. Büyük yazar ölümünden bir süre önce *Ölü Canlar*'ın ikinci cildini yakmıştı. Hastalığı üzerine birçok söylenti dolaşıyordu. Ölümü bile ancak 24 Şubat'ta öğrenildi. Bu haber, ileri görüşlü edebiyat çevrelerinde derin bir üzüntü yarattı. Ama her çeşit toplum hareketinden, vebadan korkar gibi korkan çarlık yönetimi, Gogol'ün ölümüne de aşırı bir ilgi gösterilmesini istemedi. Bundan ötürü de, Turgenyev'in, Gogol'ün ölümü üzerine yazdığı yazının yayımlanmasını yasakladı. Ama Petersburg'da yasaklanan bu yazı, Moskova dergilerinden birinde çıkıverdi.

Sansürün emirlerini dinlemediği için Turgenyev tutuklandı. Bir ay hapiste kaldıktan sonra 16 Mayıs 1852'de serbest bırakıldı. Ama iki gün sonra, yani 18 Mayıs 1852'de Spasskoye çiftliğine sürgün edildi.

Turgenyev, 1853 yılı Aralık ayına kadar, yani tam bir buçuk yıl polis gözetimi altında kaldı. Turgenyev'in burada kaldığı yıllar, onun edebî çalışmalarının dönüm noktasıdır. Turgenyev 1852 yılından başlayarak kesin olarak dramatik çalışmalardan ve denemelerden ayrıldı. Aynı yılın sonlarında ilk romanını yazmaya başladı. Ama yakın dostları beğenmedikleri için, Turgenyev onu hemen ortadan kaldırdı. Böylece, Turgenyev'in doğmadan ölen bu ilk romanını, ancak yakın dostları görmek ve okumak fırsatını elde etmişlerdi.

Romanları ve Romanlarının Özelliği

Turgenyev'in romanları, genel olarak yazıldıkları dönemin güncel ve toplumsal sorunlarını ele almaktadır. Hepsi de ayrı ayrı, dönemin dönüm noktasını meydana getiren belli bir toplumsal olayı çözümler.

Turgenyev, romanlarında gerçekçi olmaya çalışmıştır. Bu, onu on dokuzuncu yüzyıl ortalarına doğru İngiltere ve Fransa'da kesin olarak kurulmuş olan gerçekçi romancılığa yaklaştırır.

Turgenyev roman yazmaya oldukça geç başladı. İlk romanı çıktığı zaman arkasında yirmi yıllık bir yazarlık deneyimi, büyük bir öykücü ünü vardı. Turgenyev, 1852 yılında ayrı bir kitap olarak çıkan *Bir Avcının Notları*'ndan kısa bir zaman sonra, öyküden romana geçme yollarını aramaya başladı. Turgenyev roman yazmayı düşünürken, romanlarının yalnız deneyimli ve usta bir edebiyatçının kaleminden çıkmaları dolayısıyla sağlayacakları ünle yetinmek istemedi. Romanlarının, çevrede büyük bir yankı uyandırabilmesi için bunların özellikle güncel konulara dokunmalarına önem verdi.

Turgenyev'in ilk öyküleri âdeta –Rusya'nın dışında bulunmasına karşın soyluların 1850-1880 yılları arasındaki bütün düşünce yaşamını yansıtan– asıl yapıtlarının bir başlangıcı gibidir. Zaten Turgenyev'in yapıtlarını Rus edebiyatının parlak bir sayfası yapan da bu durumdur. Turgenyev, 1850 yılından başlayarak yalnızca soyluluğun ölümünü betimlemekle kalmadı, onun toplumsal yaşamın yeni koşullarına uymasını bildiğini de gösterdi. Turgenyev, 1855 yılından başlayarak yaşamının sonuna kadar, hemen hemen her iki üç yılda bir, yarattığı yeni romanlarla on yıllık bir tarih evresini canlandırdı. Böylece *Arife* (1858), *Bir Asilzade Yuvası* (1858), *Rudin* (1859), *Babalar ve Çocuklar* (1862), *Duman* (1867), *Nov* (1876) gibi romanları doğdu. Bu romanlarda, her konuda zamanının en canlı sorunlarından biri ele alınmaktaydı.

Turgenyev'in romanlarının, tarihsel öğreticilik ve edebî önemleri pek büyüktür. Puşkin ve Lermontov, yapıtlarında daha çok salon soylularının yaşamını anlatmışlardı. Onların en çok sevdikleri roman kahramanları, başkent kişileri, malikânesinden kopmuş, çiftlik yaşamıyla ilgisini kesmiş soylulardır. Gogol'ün kahramanları, ücra yerlerde yaşayan kasabalı çiftlik soylularıdır. Turgenyev ise, kültürlü çiftlik sahiplerinin yaşamını betimleyen bir yazardır. Kentle, uygar yaşayışla ilgisini kesmemiş soylu yuvalarında yaşayanlar, Turgenyev'in romanlarının başlıca kahramanlarıdır. Turgenyev'in kahramanları, üniversite öğreniminden sonra belli bir felsefi ve siyasal görüş edindikten, Avrupa'ya gidip geldikten sonra kendi malikânelerine dönmektedirler.

Turgenyev, 1879'da kendi siyasal görüşlerini şu sözlerle anlatmıştı:

"Ben her zaman, her şeyin 'yavaş yavaş' yapılmasından yanaydım, şimdi de öyleyimdir. Reformun yukarıdan yapılmasını bekleyen, İngilizlerin anladığı anlamda eski biçim bir liberalim. İlke olarak devrime karşıyım."

Dikkatli ve duygulu bir yazar olan Turgenyev, *Rudin*'den başlayarak bütün romanlarında, ustaca ve özgür bir biçimde bu "evrimci-liberal" görüşü savundu.

İlk Romanı: *Rudin*

Turgenyev'in yayımlanan ilk romanı, *Rudin*'dir. Turgenyev'in bu romanını, bütün öteki romanlarından ayıran özellik, romanın başlıca kahramanı Dimitri Rudin'in, o zamanlar daha yaşamakta olan tarihsel bir kişiliği canlandırmasıdır. Bu tarihsel kişi, bir hayli değiştirilmiş olmakla birlikte, Turgenyev'in Berlin Üniversitesindeki arkadaşı ve dostu Mihayil Bakunin'dir.

Gerçi romanlarda prototip aramak olağanüstü bir şey değildir. Çünkü bütün roman kişileri, az çok toplumun içinde bulunan ya da bulunabilen örnek bir tipe benzetilmiştir. Ama *Rudin*'in özelliği, yapıtta canlandırılan başkahramanın henüz sağ olmasıydı. Bu bakımdan *Rudin* biraz da "siyasal yergi" niteliği taşımaktadır.

Romanın kahramanı olan idealist Rudin, büyük işler peşinde koşan, ama kendisine verilen küçük işleri bile başaramayan bir tiptir. Turgenyev, Rudin'in parlak, gürültülü sözlerinin boşluğunu, bunların arkasında iradesizlik, tembellik, yaşama uymazlık yattığını ustaca ortaya çıkarmaktadır. Kısacası, Turgenyev, bu romanında "lafta dev", "davranışta cüce" insanları yermektedir.

Turgenyev, Rudin'in karşısına, liberal görüşlü pratik bir adam olan Lejnev'i çıkarmaktadır. Lejnev gürültülü sözlerden hoşlanmamaktadır. Sessizce, malikânesinde yaşamakta, orada kendi çiftlik işleriyle uğraşmaktadır.

1855 yılında yazılmış olan *Rudin*, ilkin 1856 yılında bir dergide, sonra da kitap olarak yayımlandı. *Rudin* kitap olarak çıkmadan önce bir hayli değişikliğe uğradı. İlk adı olan *Dâhi Bir Tip* yerine *Rudin* adını aldı.

Bir Asilzade Yuvası

Turgenyev'in *Rudin*'den sonra *Assia* (1858) öyküsü, 1858 yılında da bir *Bir Asilzade Yuvası* adlı romanı çıktı. Turgenyev bu romanında, Lavretski'nin kişiliğinde, kendisine çok yakın olan bir tipi sahneye çıkarmaktadır. "Toprağı sürmek, elden geldiği kadar iyi sürmek!" İşte Lavretski'nin vardığı sonuç!.. Ama bu sonuca karşın romanda acıklı, romantik bir hava egemendir. Turgenyev bu romanında, soylu yuvalarının son temsilcilerinin yasını tutmaktadır.

Bir Asilzade Yuvası, ruhbilimsel çözümleme ve sanat inceliği bakımından Turgenyev'in en güzel romanlarından biridir.

Arife

Bir Asilzade Yuvası'nda güncel, toplumsal konulardan ayrılır gibi olan Turgenyev, *Arife* romanıyla yeniden bu konuya dönmüş bulunuyor. *Arife* romanının başlıca kahramanı olan İnsarov, Rudin gibi, yine devrimci bir tiptir. Romanın başlıca konusu devrimdir. Gerçi Turgenyev, siyasal görüşleri bakımından hiçbir zaman devrimci olmadı, ömrü boyunca "ıslahat" çerçevesi içinde kaldı. Ülkede yapılacak bir reform hareketinin "yukarıdan gelmesini" bekleyen Turgenyev, bütün toplumsal çekişmelerin sessizce, gürültüsüzce çözülmesi yanlısıydı. Ama sanatta büyük bir gerçekçi olan Turgenyev, bu gerçekçiliğin gereğine uyarak, romanlarında hiçbir zaman devrime ve devrimcilere açıkça saldırıda bulunmadı. Bunun içindir ki, bu romanında da, devrimci olarak gösterdiği İnsarov'u, görüşleri görüşlerine uymadığı halde, kötülemedi. Tersine daha romanın ilk satırlarında, kahramanını "olağanüstü bir insan", "bir kahraman" olarak niteledi.

Babalar ve Çocuklar

Turgenyev'in, en ünlü, en dikkate değer yapıtlarından biridir. *Babalar ve Çocuklar* romanı, *Ruskiy Vestnik* dergisinin 1862 yılı Şubat sayısında yayımlandı. Romanın çıkışı, yurt çapında büyük bir fırtına kopmasına yol açtı. Turgenyev'i tutanlar da, ona karşı olanlar da romanı büyük bir ilgiyle okudular. Roman çevresindeki tartışmalar yıllarca sürdü.

Babalar ve Çocuklar yayımlanır yayımlanmaz, hemen çeşitli, hatta birbirine karşıt yorumlara yol açtı. O zamanlar *Sovremennik* dergisi çevresinde toplanan demokratlar grubu, Turgenyev'in bu romanını, "genç kuşaklara" karşı yazılmış bir yapıt olarak gördü. Romanın başlıca kahramanı Bazarov'u da, karikatürize edilmiş bir devrimci saydı.

Tutucu gruptan bazılarıysa, romanda nihilizmin övüldüğünü, Turgenyev'in, romanın genç kahramanı Bazarov'a çok sempati gösterdiğini ileri sürdüler.

Babalar ve Çocuklar romanı üzerindeki tartışmalar, iki noktada toplanıyordu: 1) Romandaki devrimci demokrat tipler, gerçeğe, yani o zamanlar Rusya'da yaşayan devrimci demokratlara ne ölçüde uyuyordu? 2) Turgenyev bu romanda "babalar"ı mı, yoksa "çocuklar"ı mı tutmuştu?

O dönemin sağcı eleştirmenleri, Turgenyev'i, demokrasiden, devrimden yana olmakla suçladı. Solcu eleştirmenlerse, bunun tam tersine, Turgenyev'in "babalar" safında yer aldığını savundu. Turgenyev ise; nesnel olmaya çalıştığını, o zamanki gerçekliği vermeye çalışmaktan başka bir şey yapmadığını ileri sürdü. Ama "babalar"a çattığını da söylemekten geri kalmadı.

Turgenyev bir yazısında bu tartışmalar sırasında kendisine mektup yazan bir kadın okurunun şunları söylediğini anlatmaktadır.

"Ne babalar, ne çocuklar! İşte sizin romanınızın alması gereken ad! Siz kendiniz de bir nihilistten başka bir şey değilsiniz!"

Babalar ve Çocuklar, adından da anlaşılacağı üzere, 1850'li yıllarda, iki kuşak arasındaki çekişmeyi, daha doğrusu gericiliği tem-

sil eden liberal soylularla, devrimi temsil eden demokrat aydınlar arasındaki görüş ayrılığını ve çatışmayı göstermek için yazılmıştır. Romandaki olayların geçtiği tarih de kesin olarak belirtilmiştir: Arkadi Kirsanov ile Bazarov, 1859 yılı 20 Mayıs'ında Marino çiftliğine geliyorlar. Roman da bu tarihte başlıyor, Bazarov'un aynı yıl köyüne dönüşüyle bitiyor.

Turgenyev bu romanı, 1860 yılı Ağustos'unda yazmaya başlıyor. 1861 yılı 30 Temmuz'unda bitiriyor. Romanda anlatılan olayların geçtiği tarihle romanın yazılış tarihi arasında ancak bir yıllık küçük bir zaman aralığı var. Böylece *Babalar ve Çocuklar* romanı, sözcüğün tam anlamıyla "o günkü yaşayışı, o günkü olayları anlatan" güncel bir roman olmuş oluyor.

Babalar ve Çocuklar romanının çıkışı üzerinden tam yüz yıl geçmiş bulunuyor. Bütün bu zaman içinde, bu yapıt üzerine pek çok yazı yazılmış, birçok özel kitap yayımlanmış, romanın kahramanları, kahramanların taşıdıkları düşünceler üzerine çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bütün bunlar, zaten edebî değeri yüksek olan bu yapıtın büsbütün ün kazanmasını sağlamıştır. Dün olduğu gibi bugün de *Babalar ve Çocuklar*, Turgenyev'in en olgun, en değerli, en ünlü yapıtı olarak kalmaktadır. Betimleme ve çözümlemelerdeki güzellik, incelik, dilin duruluğu ve temizliği, bu romanın başlıca özelliklerini meydana getirmektedir.

Turgenyev Yine Avrupa'da

III. Napolyon'un Paris'teki baskı rejimine dayanamayan Viardot ailesi, 1863 yılında Baden-Baden kentine göç etti. Bunu öğrenen Turgenyev de, hemen aynı yıl Avrupa'ya gitti. 1863-1870 yıllarını Baden-Baden'de, 1870-1871 kışını Londra'da geçirdi. 1872 yılında Paris'e yerleşti. Paris'in Douai Sokağı'nda, üç katlı küçük bir evin ilk iki katını Viardot ailesi, üçüncü katını da Turgenyev tuttu. Bu tarihten sonra sürekli olarak Paris'te kalan Turgenyev, Flaubert, Goncourt, Zola, Daudet, Maupassant gibi Fransız roman ve öykü

yazarlarıyla geniş bir dostluk kurdu. Bu tarihlerde Turgenyev kesin olarak yolunu çizmiş bir yazardı. Bazılarının ileri sürdüğü gibi, o dönem Fransız gerçekçilerinin etkisi altında kalması, doğallıkla, söz konusu olamaz!.. Hatta bunun tam tersini gösteren belirtiler de var. "Avrupa'da Turgenyev" başlığı altında bu konuya tekrar döneceğiz.

Duman

Babalar ve Çocuklar romanı üzerine ortaya çıkan uzun ve şiddetli tartışmalar, Turgenyev'in edebî verimini çok azalttı. Çok az yazı yazıyor, hatta edebî çalışmalardan büsbütün elini çekmeyi düşünüyordu. 1863 yılında hiçbir yapıtı çıkmadı. 1864-1865 yıllarındaysa ancak iki öyküsü yayımlandı. 1865 yılı 26 Şubat'ında dostlarından birine yazdığı bir mektupta, artık edebî çalışmalarına son vermek niyetinde olduğundan söz ediyor ve şöyle diyordu:

"Artık kalemimi çiviye astım... Rusya benim için yabancı bir ülke oldu, ona dair ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Bu gibi durumlarda en doğru davranış, *le silence est d'or** sözlerine uymaktır."

Ama Turgenyev sözünü tutmadı. 1867 yılında *Duman* adlı yeni bir romanı çıktı.

Duman'da da, Turgenyev'in romanlarındaki bütün aşk serüvenlerinde olduğu gibi, "Tanya-Litvinov-İrina"nın aşk öyküsü, romanın ideolojisini meydana getiren siyasal taşlamayla karışmaktadır.

Bu romanda olay Rusya'da değil, Avrupa'nın ünlü kaplıca kenti Baden-Baden'de geçmektedir. Turgenyev, yapıtın taşlama bölümünde, bir yandan ülkede yenilik adına ne yapılmışsa hepsini ortadan kaldırmayı düşünen Rus gerici aristokrasisinin, "Baden generalleri" adını verdiği askerî bürokrasinin başlarıyla; öte yandan da Avrupa'daki Rus göçmen devrimcilerle acı acı alay etmekte, her iki grubu da yermektedir.

---

* Sükût altındır. *-çev.*

Romanın başlıca kahramanı olan Litvinov, artık siyasal bir tip değildir. Romandaki Litvinov'un hiçbir siyasal görüşü olmadığı noktası üzerinde özellikle durulmaktadır. Gubarev'in sorduğu bir soruya Litvinov:

"Benim hiçbir siyasal görüşüm yoktur, hatta bana öyle geliyor ki, biz Ruslar için siyasal görüş edinmenin zamanı bile henüz gelmemiştir," diyor.

Nov

Duman'ın çıkışından yaklaşık on yıl sonra, 1876 yılında Turgenyev'in son romanı olan *Nov* yayımlandı. Turgenyev bu romanını 1870 yılında tasarlamış, ancak altı yıl sonra yayımlayabilmişti. Turgenyev bu yıllarda sürekli olarak Avrupa'da yaşadığı ve ancak ziyaret amacıyla ara sıra Rusya'ya gittiği için, orada neler olup bittiğini yakından görmek olanağı bulamıyordu. Ama uzaktan da olsa, Rusya'da olup bitenleri, ülkenin edebî ve toplumsal yaşamını, bu arada "halkçılık" adını alan geniş siyasal hareketi dikkatle izliyordu. "Halka doğru" ya da "halkın arasına giriş" sözleriyle özetlenebilen *Nov*, Rusya'daki bu halkçılık hareketiyle ilgiliydi. Turgenyev bu yapıtında, köylü arasına girmek için o zamanlar Rusya'da yapılan propagandanın anlamsızlığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Yazar: "Toprağı, derinlere gidemeyen karasabanla değil, çok derinlere giden pullukla sürmek gerekir," diyor. Burada "pulluk" sözcüğü, Turgenyev'in kendisinin de kabul ettiği gibi "eğitim" anlamına gelmektedir. Turgenyev bu romanında, "Köylüler devrimci propagandayla değil, eğitimle uyarılabilir," demek istemektedir.

Son Yapıtları

1862 yılında başlayarak, çeşitli yönlerden yapılan şiddetli saldırılarla Turgenyev'in edebî ünü bir hayli sarsılmıştı. Bu yıllarda Turgenyev'in çıkardığı her kitap şiddetli saldırılara uğruyordu. Hatta Turgenyev'in edebî yaratıcılığının sona erdiğini söyleyenler

bile vardı. İçlerinde çok güzelleri bulunan ve *Hayalet* ile başlayarak *Köpek* (1866), *Garip Bir Olay* (1869), *Tak... Tak... Tak...* (1870), *Saat* (1875), *Rüya* (1876), *Baba Aleksi'nin Hikâyesi* (1877), *Aşkın Zafer Nağmesi* (1881), son olarak *Klara Miliç* (1882) gibi öykülerle süren *Esrarlı Hikâyeler* dizisi bile Turgenyev'in eski ününü geri getiremedi. Bu öyküler, Turgenyev'in, yazarlık yaşamının ilk dönemlerinde yazdığı en iyi yapıtlarındaki gerçekçi yöntemlerden de yavaş yavaş ayrıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte *Tuğbay* (1867), *Bozkırda Bir Kral Lear* (1870) öyküleriyle, Turgenyev'in ruhbilimsel öyküleri arasında başyapıt sayılan *İlkbahar Selleri* (1871) adlı uzun öyküsü, eski Turgenyev'i anımsatmaktadır.

Ölümü

Turgenyev, iki yıl kadar süren uzun ve acılı bir hastalıktan sonra, 1883 yılı 3 Eylül'ünde Fransa'da, Paris yakınlarındaki Bougival kasabasında öldü. Cenaze töreni aynı yılın 9 Ekim'inde Petersburg'da yapıldı. Turgenyev'in ölümü geniş bir ilgi uyandırdı. Bir ay süresince, gazete ve dergiler, uzun uzun hep ondan söz ettiler. Yaşamı, edebî değeri, sanatı üzerine uzun yazılar yazıldı. Hakkında özel broşürler yayımlandı.

Sanatındaki Özellik

Turgenyev'in romanları çekici ve sürükleyicidir, kolay okunur. Ama yazarın durumu, düşünceleri, her yapıtının dikkatle çözümlenmesinden sonra anlaşılabilir ancak.

Turgenyev, romanlarında, birbirini tamamlayan ya da birbirleriyle çelişen başlıca kahramanların yanı sıra, bunları daha iyi belirtmek, aralarındaki çelişkiyi daha da derinleştirmek için bir dizi ikinci derecede kahramana da yer verir. Turgenyev'in romanlarında biçimin öze uygunluğu, en yüksek kerteye ulaşmaktadır. Bu anlamda, Turgenyev'in edebî yöntemi, Puşkin'in edebî yönte-

mine pek yakındır. Romanlarındaki bütün ayrıntılar, bütünüyle ana düşünceye bağlıdır. Romanlarındaki kompozisyon şeması, tamamıyla kendine göredir.

Turgenyev, çoğu zaman romanlarına kahramanlarının portresini çizmekle değil de, ikinci derecede bir sahneyle başlar. Sonra okuru, kahramanının harekete geçeceği bir ortama sokar. Ancak bundan sonradır ki kahramanını sahneye çıkarır. Onun portresini çizer, davranışlarını gösterir. Turgenyev bazen romanın ana konusundan ayrılarak, ayrıntılı bir biçimde kahramanının özelliklerini, biyografisini sunar. Çocukluğunu, eğitimini anlatır. Bazen de romanın öteki kişileri, yazarın yerine geçerek kahramanın geçmişini anlatırlar.

Turgenyev, çoğu zaman, doğuşlarından ölümlerine kadar, kahramanlarının bütün yaşamını izler. Romanlarının sonundaysa kısa olmakla birlikte, bazen hafif alaycı, bazen de duygulu-lirik bir edayla, ikinci plandaki kişilerin sonlarını anlatır.

Çok ince bir ruhbilimci olan Turgenyev, eşsiz bir diyalog ustasıdır. Romanda geçen salon gevezelikleri, ciddi tartışmalar, dostça sohbetler, demeçler, okurlara ölçülü bir düzenle, romandaki kahramanların beğenilerini, görüşlerini, çıkarlarını, kültür düzeylerini açığa vurur.

Turgenyev'in romanlarındaki dilin lirizmi, sadeliği, ahengi, karmaşık ruhsal durumları anlatmak için ustaca kullanılan anlamlı, ahenkli edebî üslup sayesinde özel bir güç kazanır.

Doğa betimlemeleri, Turgenyev'in romanlarına büyük bir edebî değer kazandırır. Turgenyev, geceyi, ay ışığını şöyle betimlemektedir:

"...Gökyüzünün uzak, solgun derinliğinde, tek tük yıldızlar parlamaya başlamıştı. Batıda güneşin kızıllığı belli oluyordu. Orada gökyüzü, daha açık, daha temizdi. Yarım daire içindeki ay, salkımlı kayın ağaçlarının siyah ağları arasından, altın gibi parlıyordu. Öteki ağaçlar, yapraklarının arasından, parıldayan göz gibi deliklerle ya çatınmış bir devi andırıyor ya da karanlık bir yığın

meydana getiriyordu. Leylaklarla akasyaların üst dalları, sanki bir şeye kulak kabartıyor, sıcak havada geriniyorlardı."

Turgenyev'in romanlarında kışın gelişi şöyle anlatılır:

"Aradan altı ay geçti. Bulutsuz soğukların müthiş sessizliğiyle, her yanı kaplayan karlarıyla, ağaç dallarındaki pembe kırağısıyla, soğuk zümrütü andıran gökyüzüyle beyaz bir kış hüküm sürüyordu. Bacaların üzerinde dumandan şapkalar koyulaşıyor, bir anda açılıp kapanan kapılardan buğu helezonları yayılıyor, taze, âdeta ısırılmış, buzlu insanlar acele acele yürüyor, iliklerine kadar üşümüş atlar koşa koşa geçiyordu."

Avrupa'da Turgenyev

Rus yazarları içinde hepsinden çok "Batılı" olanı Turgenyev'dir. Daha çocukluğunda öğrendiği yabancı diller, Berlin'de geçen üniversite öğrenimi, maddi olanakların sağladığı Avrupa gezileri ve 1863 yılından 1883 yılına kadar Avrupa'da yirmi yıl aralıksız süren yaşayış, ona gerçekten de bir "Batılı" yazar kişiliğini kazandırmıştı. Bundan ötürü, öteki Rus yazarlarından farklı olarak, yapıtları çıkar çıkmaz, hemen Fransızcaya çevriliyordu. Nitekim, 1847-1852 yılları arasında tamamlanan *Bir Avcının Notları*, çıkışından iki yıl sonra, yani 1854'te; 1855'de çıkan *Rudin* 1862'de; 1862'de çıkan *Babalar ve Çocuklar*, hemen bir yıl sonra yani 1863'te; 1867'de çıkan *Duman* da yine bir yıl sonra, yani 1868'de Fransızcaya çevrilmişti.

Turgenyev'in Batı'da, hele Fransa'da sanatçı ve edebiyatçılardan kurulu geniş bir dost çevresi vardı. Paris'te 1901 yılında Fransızca olarak yayımlanan *Fransız Dostlarıyla Mektuplaşmalarına Göre İvan Turgenyev* adlı yapıttan, Turgenyev'in başta Paulina Viardot olmak üzere, Zola, George Sand, Mme. Commenville, Flaubert, Ch. Edmond, Renan, Taine, Maupassant, A. Thomas, Sainte-Beuve, Th. Gautier, Jules Claretie gibi edebiyatçı ve sanatçılarla sürekli olarak mektuplaştığı açıkça anlaşılmaktadır. Fran-

sız edebiyatının Turgenyev üzerinde, Turgenyev'in de Daudet gibi, Maupassant gibi bazı Fransız edebiyatçıları üzerinde etkisi olduğu besbellidir.

Türkiye'de Turgenyev

Biraz da özel amaçlarla, Mizancı Murat Bey'in Griboyedov'dan (1884); Madam Gülnar de Lebedeva'nın Puşkin'den (1891), Lermontov'dan (1891), Tolstoy'dan (1893) yaptıkları çevirileri hesaba katmazsak, çağdaşları arasında dilimize ilk çevrilen Rus yazarı Turgenyev'dir diyebiliriz. Yukarıda "Avrupa'da Turgenyev" bölümünde ayrıntılı olarak anlattığımız üzere, Turgenyev, yapıtları çıkar çıkmaz Fransızcaya çevrilen bir Rus yazarıydı. O dönemde bütün kültür alışverişimiz Fransa'yla ve Fransızca kanalıyla olduğu için Turgenyev'in de çağdaşlarına göre, dilimize erken çevrilmiş olmasını doğal karşılamak gerekir. Nitekim Turgenyev'in çağdaşı olan Dostoyevski, dilimize ilk kez ancak 1918'de çevrildiği, kitap halinde basılmış ilk çevirisi 1933 tarihini taşıdığı halde, Turgenyev ilk kez 1904-1905 yıllarında dilimize çevrilmiş, yapıtları da aynı yıl içinde kitap halinde basılmıştır.

Buhar: Turgenyev'in dilimize çevrilen ilk yapıtı, *Duman* romanıdır. Abdullah Zühtü tarafından Fransızcadan dilimize çevrilerek ilkin *İkdam* gazetesinde tefrika edilen, sonra da 1905 yılında kitap halinde basılan bu yapıt, *Buhar* adı altında yayımlanmıştır. Turgenyev o tarihlerde çoktan dünya edebiyat tarihine geçmiş olduğu halde, yapıtı dilimize çeviren Abdullah Zühtü, kitabın kapağına "Fransızcadan tercüme" demekle yetinmiş, nedense Turgenyev'in adını yazmaya gerek görmemiştir.

Sonraları Haydar Rifat tarafından dilimize çevrilen aynı yapıt, biri 1932, ötekisi de 1938 yılında olmak üzere iki kez yayımlanmıştır.

Âb-ı Nevbahar: Turgenyev'in dilimize çevrilen ikinci yapıtı *İlkbahar Selleri* adlı uzun öyküsüdür. Yine Abdullah Zühtü tarafından Fransızcadan dilimize çevrilen bu yapıt, ilkin *İkdam* gaze-

tesinde *Âb-ı Nevbahar* adı altında tefrika edilmiş, sonra da 1905 yılında kitap halinde basılmıştır. Kitaba yine Turgenyev'in adı yazılmamış, "Fransızcadan tercüme" denilmekle yetinilmiştir.

Aynı yapıt, N. Zeki tarafından, yine *Âb-ı Nevbahar* adı altında dilimize çevrilmiş ve Balıkesir'de yayımlanmıştır.

Bu yapıt, daha sonra Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilerek *İlkbahar Selleri* adı altında, 1943'te "Dün ve Yarın Tercümeler Külliyatı" dizisi içinde yayımlanmıştır.

Turgenyev'in bu yapıtı Nihal Yalaza Taluy tarafından da dilimize çevrilmiş ve 1958 yılında Varlık Yayınları arasında çıkmıştır.

Muzaffer Aşk Nağmesi: Turgenyev'in son öykülerinden birini meydana getiren *Aşkın Zafer Nağmesi*, ilk defa olarak Yahya Ferit-Mişel Mihaylov tarafından ve Rusça aslından dilimize çevrilmiş ve *Muzaffer Aşk Nağmesi* adı altında 1925 yılında kitap halinde yayımlanmıştır.

Yine bu öykü, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde, Şahin Akalın'ın dilimize çevirdiği *Turgenyev'den Hikâyeler*'in birinci cildinde de yer almış bulunuyor.

Bir Asilzade Yuvası: Turgenyev'in bu uzun öyküsü, ilkin Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilerek 1934 yılında "Dün ve Yarın Tercümeler Külliyatı" içinde Liza adı altında yayımlanmıştır. Aynı yapıtın Şahin Akalın tarafından yapılan çevirisi, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde 1946 yılında çıkmıştır.

Düellocu: Turgenyev'in bu öyküsü Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilmiş ve Hilmi Kitabevi tarafından 1934 yılında yayımlanmıştır.

Mumu: Yazarın bu öyküsü ilk kez Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilmiş ve 1935 yılında Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı öykü, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatı'ndan Tercümeler" dizisi içinde,

1950'de çıkan *Turgenyev'den Hikâyeler II*'de Ş. Akalın'ın çevirisi olarak yer almıştır.

Babalar ve Çocuklar: Hasan Âli Ediz-Vasıf Onat'ın beraberce Rusça aslından dilimize çevirdikleri Turgenyev'in bu en ünlü romanı, Remzi Kitabevi'nin yayımlamakta olduğu "Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi" içinde, 1937 yılında iki cilt halinde yer almıştır.

İlk Aşk: Haydar Rifat tarafından dilimize çevrilen Turgenyev'in bu öyküsü, 1938 yılında Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı öykü, O. Rifat-E. Güney'in çevirisi olarak Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde, 1944 yılında çıkmıştır.

Rüya: Turgenyev'in bu öyküsü, Aliye Aşar tarafından dilimize çevrilerek 1938 yılında Adana'da yayımlanmıştır.

Klara Miliç: Turgenyev'in son öykülerinden biri olan bu yapıtı, A. Aşırbay tarafından dilimize çevrilerek 1943 yılında Güven Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı yapıtın O. Rifat-E. Güney tarafından yapılan çevirisi, Milli Eğitim Bakanlığınca, "Dünya Edebiyatından Tercümeler" serisi içinde 1944'te yayımlanmıştır.

Anüşka: Yazarın *Assia* adlı bu uzun öyküsü, Ahmet Cemil Miroğlu tarafından *Anüşka* adı altında dilimize çevrilerek, 1943 yılında Semih Lütfi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı öykü Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde yayımlanan *Turgenyev'den Hikâyeler I*'in içinde ve *Assia* adı altında Ş. Akalın'ın çevirisi olarak, 1949'da çıkmıştır.

Taşralı Kadın: Yazarın bu öyküsü Ş. Akalın-D. Sorakin'in çevrisi olarak, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde, 1946 yılında yayımlanmıştır.

Parasızlık: Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilmiş. Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde 1945 yılında yayımlanmıştır.

Başkanın Ziyafeti: Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilmiş, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde, 1946 yılında yayımlanmıştır.

Bekâr: Yazarın bu öyküsü de, Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilerek Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde, 1946 yılında yayımlanmıştır.

Nihal Yalaza Taluy'un bütün bu çevirileri Rusça aslından yapılmıştır.

Köyde Bir Ay: Turgenyev'in bu üç perdelik duygusal komedisi, Hasan Âli Ediz tarafından dilimize çevrilerek 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisinde yayımlanmıştır. Aynı komedi, 1945-1946 temsil sezonunda, İstanbul Şehir Tiyatrosu Tepebaşı Bölümünde oynanmıştır.

Bozkırda Bir Kral Lear: Yazarın en güzel öykülerinden biri olan bu yapıtı, O. Peltek-E. Güney tarafından dilimize çevrilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığının "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde, 1946 yılında çıkmıştır.

Hikâyeler I: Yazarın *Üç Karşılaşma, Faust, Assia, Aşkın Zafer Nağmesi* adlı dört öyküsünü içine alan *Hikâyeler I* Şahin Akalın tarafından dilimize çevrilmiş, 1946 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde yayımlanmıştır.

Hikâyeler II: Yazarın *Kabadayı, Mumu, Punin ile Baburin* adlı üç öyküsünü içine alan *Hikâyeler II* Şahin Akalın tarafından dilimize çevrilmiş, 1950'de Milli Eğitim Bakanlığınca, "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde yayımlanmıştır.

Hikâyeler III: Yazarın *Han, Sessiz Köşe, Üsteğmen Ergunov'un Hikâyesi, Tuğbay* adlı dört öyküsünü içine alan *Hikâyeler III*, H. Turgut tarafından dilimize çevrilerek 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde yayımlanmıştır.

Rudin: Yazarın bu romanı, Memduh Tezel tarafından dilimize çevrilmiş, 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi içinde yayımlanmıştır.

Avcının Notları: Yazarın bu ad altında toplanan yirmi beş öyküsünden ancak *Yermolay ile Değirmencinin Karısı, Çertophanov ile Nedopüskin, Çertophanov'un Sonu, Komşum Radilov, Birük* gibi beş tanesini, ayrıca *Mumu* adlı öyküsünü içine alan bu yapıt Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilmiş, 1955 yılında Varlık Yayınları arasında yayımlanmıştır.

Turgenyev, çevirileri ülkemizde her zaman ilgi uyandırmış Rus yazarlarından biridir. Kitap halinde yayımlanmış yapıtlarından başka, birçok dergide öykü ve denemeleri de çıkmıştır. Ayrıca, 1927 yılından beri, *Yedi Gün, Güneş, Meşale, Kültür Haftası* dergilerinde ve daha başka dergilerde Turgenyev üzerine birçok yazı yazılmış, dilimizde çıkmış çevirilerinin çoğunda "Önsöz" olarak Turgenyev ve yapıtlarıyla ilgili geniş bilgiye yer verilmiştir.

15.01.1961

DUMAN

I

1862 yılı Ağustos'unun onunda, öğleden sonra saat dört sularında, Baden-Baden'in ünlü Konversasyon Salonu önünde büyük bir kalabalık vardı. Hava çok güzeldi. Her yerde, yeşil ağaçlarda, sevimli kentin beyaz evlerinde, dalgalı dağlarda, parlak güneşin ışığı altındaki her yerde bir bayram havası solunuyordu. Her şey, sanki körü körüne sevimli bir gülüşle gülümsüyor, bu belirsiz ama güzel gülüş, genç yaşlı, güzel çirkin, bütün yüzlerde dolaşıyordu. Paris kokotlarının boyalı yüzleri bile bu genel neşeyi, bu bayram havasını gölgeleyemiyordu. Tersine, bunların şapka ve kollarının üstündeki alacalı kurdeleler, tüyler, altın ve madenî parıltılar, elde olmaksızın, ilkbahar çiçeklerinin, alacalı kuş kanatlarının canlı pırıltısını anımsatıyordu. Yalnız ortalığı kaplayan ve gırtlaktan söylenen Fransız argosu, ne kuş cıvıltılarının yerini tutabiliyor, ne ona benzetilebiliyordu.

Bununla birlikte, her şey kendi yolunca gitmekteydi. Pavyonun orkestrası, bazen Traviata'dan bir potpuri, bazen Strauss'tan bir vals, bazen de lütufkâr maestro tarafından repertuara alınmış *Ona Deyiniz ki* adlı bir Rus romansı çalıyordu. Kumar salonlarında, yeşil masaların çevresinde, şaşkınlıkla öfke arasında bocalayan, ama gerçekte, kumar tutkusunun en soylu yüzlere bile verdiği yırtıcı ifadeyi taşıyan, herkesin tanıdığı o açgözlü, o aptal yüzler kaynaşıyordu. Bunların arasında, asık suratlı, olağanüstü şık giyinmiş Tambov'lu derebeyini de görmek mümkündü. Gözleri yuvalarından uğramış bir durumda, aynı aceleci davranışla kumar masasına yaklaşıyor, tam salonda *rien ne va*

plus!* seslerinin yükseldiği sırada, krupiyelerin soğuk gülüşlerine aldırmaksızın, göbeğini masaya dayayarak, rulet masasının dört bir yanına Napolyon altınları saçıyor, bu davranışıyla da, şansı olsa bile, kazanma olanağını kendi eliyle baltalamış oluyordu.

Ama bu durum, bu adamın, aynı gece soylular sınıfının muhalefet partisi liderlerinden Prens Koko'nun sözlerini, sevecenlik dolu bir öfkeyle onaylamasına hiç de engel olmamıştı. O Prens Koko ki, Paris'te Prenses Mathilde'in salonunda imparatorun önünde: "*Madame, le principe de la propriété est profondément ébranlé en Russie,*"** sözlerini söylemişti.

"Rus Ağacı"nın çevresinde, alışıldığı üzere, yine kadınlı erkekli aziz yurttaşlarımız toplanmışlardı. Bunlar, görkemli bir ağırbaşlılıkla gelir, toplumsal düzeyin en yüksek basamağında bulunanlara özgü büyüklük ve senlibenli bir zarafetle birbirlerini selamlardı. Ama bir kez toplanıp oturduktan sonra birbirlerine ne söyleyeceklerini kesinlikle bilmezlerdi. Ya boş, anlamsız sözlerle vakit geçirir ya da aralarına aldıkları, pis ayaklarında kirli kunduralar, çenesinde sakal bulunan, Paris'in adı duyulmamış "ünlü" yazarlarından bir soytarı ve gevezenin her türlü incelikten uzak, küstah tekerlemelerine kahkahalarla gülerlerdi. O, bu Rus prenslerine, Charivari ve Tintamarre gibi eski yıllıklardan alınmış bir sürü palavra atar, bunlar, bu Rus prensleri de, bu sözde düşünsel ve manevi nimetlerin yüksek niteliklerine karşı alabildiğine gülerek anlayış ve sempatilerini gösterirlerdi. Oysa burada, sosyetemizin en seçkin insanları, kaymak tabakası toplanmış bulunuyordu. Bunların arasında, şu bizim güzel sanatlar ve müzik meraklısı eşsiz Kont X. de vardır ki, işaret parmağını tuşların üzerinde sağa sola gezdirmeden iki notayı

---

* Fransızca "Paydos" anlamına gelir. Burada ise "Oyun başlamıştır!" anlamındadır. *-çev.*

** (Fr.) "Madam, Rusya'da mülkiyet ilkesi derin bir biçimde sarsılmış bulunuyor!" *-çev.*

birbirinden ayırt edemediği, ancak kötü bir çingene ya da Parisli bir berber kadar şarkı söylediği halde, romansları, kutsal bir edayla okuduğunu sanır. On parmağında on marifet bulunan bizim çekici Baron Z. de oradaydı: Edebiyatta, yöneticilikte, güzel söz söylemede, kumar hilelerinde üstattı. Şu iç açıcı ihale ve iltizam döneminde afyonlu votka satarak büyük bir servet kazanmış olan halk ve din dostu Prens V. de bunların arasındaydı.

İşte seçkin general O.O. ki, birilerini yenmiş, bir ayaklanmayı bastırmış olmasına karşın oturup kalkmayı beceremez. Sonra, öküz kadar sağlıklı ve bir kütük kadar aptal olmasına karşın, kendisini çok hasta ve çok zeki sanan R.R. adlı gülünç şişko da bunların arasında bulunuyordu. *Zamanımızın Kahramanı* ve Kontes Voroniskaya dönemi geleneğini hâlâ koruyan, hemen hemen biricik insan odur. Sallanarak topukları üzerinde yürümek, edasına, tavırlarına bir tapınma biçimi vermek, çok ağır davranmak, hareketsiz, sanki bir şeye darılmış duygusunu uyandıran yüzüne uykulu bir görünüş vermek, esneyerek karşısındakinin sözünü kesmek, burnuna gülmek, kendi parmak ve tırnaklarına dikkatle bakmak, şapkasını birdenbire alnından ensesine ve ensesinden alnına götürmek, hep onun alışkanlıkları arasındadır. Devlet adamları, diplomatlar, Avrupalı adı taşıyan aslar, *Bulle d'Or*'un Papa tarafından çıkarıldığını, İngiliz *poor-tax*'inin* yoksullardan alınan bir vergi olduğunu sanan bilgiçler hep buradaydı. Nihayet Kamelya'nın ateşli ama sıkılgan hayranları, saçları özenle alınlarından enselerine kadar ikiye ayrılmış, favorileri omuzlarına dökülen, gerçek Londra malı kostümler giyen sosyete züppeleri, hep burada toplanmıştı. Bunların bayağılık bakımından, şu Fransız maskarasından geri kalan hiçbir yanları yoktu. Ama, hayır! Bizde yerli malına değer vermeye alışılmamıştır. Örneğin, kem dillerin Arılar Kraliçesi unvanını verdikleri tanınmış moda yaratıcısı Kontes Ş., o Fransız soyta-

* "Poor-tax" yoksullar için toplanan bir vergidir. *-çev.*

rısı bulunmadığı zamanlar, İtalyanlarla, Moldavlarla, Amerikalı ispiritizmacılarla, kanlı canlı yabancı elçilik kâtipleriyle, efemine yüzlü Almanlarla düşüp kalkmayı yeğler. Chopin'in son nefesini kollarında verdiği (Avrupa'da Chopin'in son nefesini kollarında verdiğini iddia eden bayanların sayısı bini bulmaktadır.) Prenses Babette de, şayet zaman zaman onda, bayıltıcı amber kokusuna karışan lahana kokusu gibi, birdenbire bir köy çamaşırcı kadını kimliği sırıtmasa, istediği erkeği elde edebileceğini iddia eden Prenses Anette de, yüksek bir mevkideyken kocasının başından *Dieu sait pourpuoi** belediye başkanını dövmek ve devlet kasasından yirmi bin ruble tutarında bir parayı zimmetine geçirmek gibi bir felaket geçen Prenses Pachette de; nihayet gülen Prenses Zizi ile ağlayan Prenses Zozo da, Kontes Ş.'ye uyarak yurttaşlarını savsaklayıp onlara karşı asık bir surat takınmışlardı.

Ağır, ama zevksiz tuvaletleriyle bu ağacın çevresinde oturmakta olan bütün bu güzel kadınları, kendilerini kemiren can sıkıntısından kurtulmaları dileğiyle bir yana bırakarak, şu ünlü ağacın yanından ayrılalım.

II

"Ruş Ağacı"ndan ötede, Weber Kahvesi'nin önündeki küçük masalardan birinin başında, orta boylu, yakışıklı, otuz yaşlarında, zayıfça, esmer, güzel ve erkeksi yüzlü bir genç oturuyordu. İki eliyle bastonuna dayanmış, biraz da öne doğru eğilmişti. Onda, kendisini görecek ya da kendisiyle ilgilenecek birinin bulunabileceğini hatırına bile getirmeyen bir insanın rahat, kendine güvenir hali vardı. Kâh güneşten kırpıştırarak, kâh gördüğü acayip bir yüzü dikkatle süzerek, sarı benekli, iri, ela gözlerini çevrede gezdiriyordu. Bu anlarında, acele, neredey-

* (Fr.) Allah bilir niçin. *-çev.*

se çocuksu denilebilecek bir gülümseme, ince bıyıklarında, dudaklarında ve sivri çenesinde dolaşıyordu. Sırtında, Alman biçimi geniş bir pardösü, başında, yüksek alnının yarısını örten gri renkli bir fötr şapka vardı; ilk bakışta insana, bu dünyada pek çok benzeri olan, namuslu, kendine güvenen bir işadamı izlenimi vermekteydi. Uzun bir çalışma yaşamından sonra dinlenen bir insanı andırıyordu. Düşünceleri, şu anda kendisini çevreleyen ortamdan tamamıyla ayrı, bambaşka bir dünyada dolaştığı için, önündeki tablodan daha da çok zevk alıyordu. Bu bir Rus'tu, adı Grigori Mihayloviç Litvinov'du.

Onunla tanışmamız, hiç de ilginç ve önemli olmayan geçmişini kısa birkaç sözle anlatmamız gerekiyor.

Grigori Mihayloviç Litvinov, tüccar sınıfından eski bir memurun oğluydu. Tahminlerin tersine kentte değil de köyde yetişmişti. Annesi, soylu bir aileden, enstitüyü bitirmiş, heyecanlı, biraz inatçı olmakla birlikte iyi yürekli bir kadındı. Kocasından yirmi yaş küçük olmasına karşın, elinden geldiğince onu yola getirmiş, memurluk yaşantısından çıkararak derebeyi yaşayışına sokmuş, sert, kaba huyuna bir yumuşaklık vermişti. Adamcağız karısının etkisiyle iyi giyinmeye, görgü kurallarına uygun davranmaya başlamıştı. Küfretmeyi bırakmış, eline kitap almamakla birlikte, bilgiye ve bilginlere saygı beslemeye başlamıştı. Kendisini hiçbir şekilde düşürmemeye çalışmış, yürüyüşünü bile ağırlaştırmış, hem de yüksek ve soylu kavramlardan, nazlı, baygın bir sesle konuşmaya başlamıştı. Tabii bütün bunlar kendisine az sıkıntıya mal olmamıştı. Bazen aklından 'Ah, şunu evire çevire bir pataklasam!' düşüncesi geçse de, ağzından: "Aman efendim... Tabii... Bu da bir düşünce," sözleri dökülürdü.

Litvinov'un annesi, evlerini de bir Avrupalı evine benzetmişti. Hizmetçilerle "siz" diye konuşur, sofrada kimsenin oburluk etmesine izin vermezdi. Kadının çiftliğine gelince... Bunu ne vaktiyle kendisi, ne de şimdi kocası gerektiği gibi yönetmeyi becerebilmişlerdi. Bu çiftlik çoktandır bakımsız bırakılan

ürünleriyle, ormanlarıyla, bir zamanlar kıyısında fabrika bulunan gölüyle geniş bir yer kaplamaktaydı. Bu fabrika, çalışkan, gayretli, ama dağınık bir derebeyi tarafından kurulmuş, kurnaz ve hileci bir tacirin elinde parlak bir dönem geçirmiş, sonunda namuslu bir Alman müteahhidin elindeyse, tamamıyla harap olup gitmişti. Litvinov'un annesi malını mülkünü çarçur etmediği, borca da girmediği için halinden hoşnuttu. Ama kadın ne yazık ki, sağlığıyla pek de övünebilecek bir durumda değildi. Oğlunun Moskova Üniversitesine girdiği yıl veremden ölmüştü. Litvinov ileride öğreneceğimiz bazı nedenlerden ötürü öğrenimini tamamlayamadı. Köyüne dönerek birkaç yıl, her şeyden ve herkesten uzak, dostlardan yoksun, işsiz ve güçsüz, başıboş bir yaşayış sürdü. Sonunda, bulunduğu bölgenin, kendisine karşı pek de dostça davranmayan derebeylerinin kayırmasıyla 1855 yılında alaylardan birine gönüllü yazıldı. Kırım'da kokmuş deniz kıyısında siperlerde, hiçbir "müttefik" askerinin yüzünü görmeden altı ay kaldı. Burada tifüse yakalanarak ölümle burun buruna geldi. Memlekete dönüşünde seçimlerle ilgili, doğallıkla can sıkıcı bazı işler gördü. En sonunda da, köye yerleşerek kendini tarıma verdi. Litvinov, yaşlı babasının çok kötü yönettiği, anasından kalma bu çiftliğin sağlayabileceği gelirin onda birini bile sağlamadığını, bunun bilgili ve deneyimli ellerde bir hazine olabileceğini çok iyi anlıyordu. A'dan başlamak koşuluyla, tarım ve teknoloji öğrenmek üzere Avrupa'ya gitti. Meklenburg'da, Karlsruhe'de, Silezya'da dört yıldan çok bir zaman kaldı. Belçika'yı, İngiltere'yi ziyaret etti. Gayretle çalıştı. Pek çok bilgi ve görgü edindi. Bütün bunlar kendisi için hiç de kolay olmadı. Ama o dişini sıktı. Sonuna kadar dayandı. İşte şimdi kendinden ve geleceğinden emin, hemşerilerine, belki de bütün bölgeye yararlı olacağına inanmış bir halde, babasının çağrısına boyun eğerek, yurduna dönmeye hazırlanıyordu. İyice kocamış olan babası, toprak köleliğinin kaldırılması ve bununla ilgisi yasaların yayımlanması, özetle

yeni toprak rejiminin uygulanması üzerine tamamıyla pusulayı şaşırmış bir haldeydi.

Peki ama, şimdi onun Baden'de ne işi vardı?

Litvinov, Baden'de, her an gelmesi olasılığı bulunan teyzesinin torunu ve nişanlısı Tatyana Petrovna Şeştova'yı bekliyordu. Onu, hemen hemen çocukluğundan beri tanırdı. Yazı ve baharı Dresden'de birlikte geçirmişlerdi. Kız, teyzesiyle birlikte Dresden'e yerleşmişti. Litvinov, genç akrabasını candan seviyor, ona çok değer veriyordu. Bu yorucu hazırlık çalışmalarını bitirdiği, yeni ve gerçek bir yaşama atılmaya hazırlandığı şu sırada, bir arkadaş, bir dost ve sevdiği bir kadın olarak ona, iyi ve kötü günler için yaşamlarını birleştirmeyi önermişti. Kız bu öneriyi kabul ettiği için, Litvinov, kitaplarını, eşyalarını, ötesini berisini getirmek üzere Karlsruhe'ye hareket etmişti.

Peki ama, Baden'de ne işi vardı?

Tatyana'yı büyüten teyzesi Markovna Şestova Kapitolina, elli beş yaşlarında, evlenmemiş bir kızdı. Dünyanın en iyi yürekli, en fedakâr insanlarından biriydi. Kendine göre tuhaf huyları olmakla birlikte kafaca olgundu. Örneğin, yeğeninden gizli Strauss'tan parçalar okurdu. Ruhça demokrat olup, soyluluğun, yüksek sosyetenin can düşmanıydı. Buna karşın Baden gibi kibar ve zarif bir yerden, o nefret ettiği yaşama bir göz atmak isteğinden kendini alamamıştı. Teyze başını örtmez, kır saçlarını kestirirdi. Ama gösteriş ve süs onu gizlice heyecanlandırırdı. Bütün bunları yermek ve küçümsemek onu eğlendiriyor ve onun hoşuna gidiyordu. Bu iyi yürekli yaşlı kızın isteğini yerine getirmemek olur muydu?

Litvinov yaşamını apaçık görüyordu. Kaderi artık belli olmuştu. Yaşamının bu görünüşünden sevindiği kadar gurur da duyuyordu. İşte bundan ötürüdür ki, bu kadar rahat ve gönlü ferahtı. Bundan ötürüdür ki, çevresine bu kadar güven dolu gözlerle bakıyordu.

III

LİTVİNOV'UN kulağı dibinde, keskin bir ses:

"Hele, hele, hele!.. Bak neredeymiş!" diye çınladı ve ağır bir el omzunu bastırdı. Litvinov başını kaldırınça, sayısı pek de çok olmayan Moskovalı tanıdıklarından Bambayev'i gördü. Bu, sanki haşlanmış izlenimini veren yumuşak yanaklı, yumuşak burunlu, yağlı ve karmakarışık saçlı, hantal vücutlu, iyi yürekli, pek de genç olmayan basit bir adamdı. Hep beş parasızdı. Hep bir şeyden heyecanlanmış bir hali vardı. Amaçsız, ereksiz, ama geçtiği yerde gürültülü iz bırakarak boyuna dolaşan tiplerden biriydi. Çukura batmış gözlerini açarak ve boyalı bıyıklarının tuhaf bir biçimde örttüğü şiş dudaklarını oynatarak:

"Rastlantı diye buna derler," dedi. "Ver elini Baden! Hamamböceği gibi herkes buraya üşüşüyor!.. Sen burada ne arıyorsun?"

Bambayev, dünyada herkese "sen" diye hitap ederdi.

"Dört gündür buradayım!"

"Buraya nereden geldin?"

"Öğrenip de ne yapacaksın?"

"Ne demek ne yapacaksın? Dur hele, dur, buraya daha kimin geldiğinden belki de haberin yok! Gubarev de burada! Hem de dün Heidelberg'den teşrif etti. Herhalde onunla tanışıyorsundur."

"Kendisinden söz edildiğini duymuştum."

"Hepsi o kadar mı? İnsaf et! Şimdi, hemen şu anda, seni onun yanına götüreceğim. Böyle bir adamı tanımamak! Bak işte Voroşilov da burada... Dur bakayım, tanışmıyor musunuz? Sizi tanıştırmaktan onur duyarım. İkiniz de okumuş kişilersiniz! Hatta o bir Anka kuşudur. Öpüşünüz bakayım."

Bambayev bu sözleri yanı başında durmakta olan yakışıklı, pembe yüzlü, genç ama ciddi bir delikanlıya bakarak söylemişti.

Litvinov doğruldu. Tabii "Anka" ile öpüşmedi, onu kısaca selamlamakla yetindi. Delikanlının, bu beklenmedik tanıştırma töreninden pek de hoşlanmadığı tavırlarından anlaşılıyordu.

Bambayev, sözünü sürdürerek:

"Anka kuşu, dedim. Bu sözümde ısrar ediyorum. Petersburg Koleji'ne git, onur levhasına bak, orada birinci sırada kimin adını göreceksin? Semyon Yakovleviç Voroşilov'un. Ya Gubarev, Gubarev, kardeşlerim! Hemen ona koşmalıyız! Ben âdeta ona tapıyorum!.. Hem yalnız ben mi ona tapıyorum? Şimdi öyle bir kitap yazıyor ki... Eh..."

Litvinov sordu:

"Bu yazdığı kitap ne üzerine?"

"Her şey üzerine kardeş. Buckle janrında bir yapıt. Yalnız ondan daha derin. Orada her sorun çözülmüş ve aydınlanmış olacak!.."

"Sen okudun mu?"

"Hayır, okumadım. Hatta bunun yazılışı bile henüz bir sır halindedir. Yaymaya, duyurmaya gelmez! Ama şu Gubarev'den her şey beklenir, her şey! Evet..."

Bambayev içini çekerek kollarını kavuşturdu ve sözlerini sürdürdü:

"Rusya'da bunun gibi iki üç kafa daha olsaydı neler olmazdı, yarabbi! Sana şunu söyleyeyim ki azizim Litvinov, son zamanlarda neyle uğraşırsan uğraş –zaten genellikle nelerle uğraştığını bilmem–, inançların ne olursa olsun –ki onlarla ilgili zerre kadar bir fikrim de yoktur–, Gubarev'den mutlaka öğreneceğin, yararlanacağın bir şeyler bulursun! Ne yazık ki burada çok kalmayacak! Yararlanmak gerek, kalkıp ona gitmek gerek. Haydi, kalkın gidelim, haydi!.."

Bu sırada, çok şık giyinmiş, kızıl saçları usta bir berberin elinden yeni çıkmış, zarif şapkası mavi kurdeleyle süslü bir delikanlı, Bambayev'e gözlüklerinin arkasından zehirli bir gülümseyişle bakarak yanı başından geçti.

Litvinov'un canı sıkıldı:

"Ne bağırıyorsun?" dedi. "Av köpeklerini avın üzerine saldırtıyormuş gibi bir halin var sanki. Hem ben daha yemek bile yemedim."

"Ne çıkar!.. Hemen şimdi Weber'de yiyebiliriz. Üçümüz birlikte. Ne iyi olur."

Sonra, yavaşça ekledi:

"Benim masrafımı çekecek kadar paran var mı?"

"Var, var ama... Doğrusunu istersen bilmiyorum."

"Bırak canım. Memnun kalacaksın, bana teşekkür edeceksin! O da sevinecek. Ah, aman yarabbi -Bambayev, kendi sözünü kendisi keserek- Hernani'nin finalini çalıyorlar... Ne enfes şey. Berbat oldum. Nerdeyse gözlerimden yaş gelecek. Haydi arkadaşlar, haydi, kalkalım!"

Az önceki gururlu edasını koruyarak, hâlâ hareketsiz ve sakıngan durmakta olan Voroşilov, gözlerini anlamlı bir biçimde yere indirdi, kaşlarını çattı ve dişlerinin arasından bir şeyler mırıldandı. Ama öneriyi geri çevirmedi.

Litvinov, 'Ne yapalım!' diye düşündü. 'Başa gelen çekilir...'

Kalktılar. Bambayev onun koluna girdi. Ama Weber'e yönelmeden önce, Jockey-Club'ün ünlü çiçekçisi Isabelle'e parmağıyla işaret etti. Ondan bir buket çiçek satın almak aklına esmişti. Ama, soyluların çiçekçisi olan Isabelle yerinden bile kımıldamadı. Hem Paris'te eşine asla rastlamadığı böyle eldivensiz, giysileri biçimsiz, kravatı alaca bulaca, kunduralarının ökçeleri basık bir adamdan ne bekleyebilirdi? Buna sinirlenen Voroşilov da, kıza işaret etti. Kız bu çağrıya boyun eğerek yanlarına geldi. Voroşilov, kızın sepetinden küçük bir menekşe demeti alarak bir gulden fırlattı. Delikanlı bu cömertliğiyle kızı şaşırtacağını sanmıştı. Oysa kızın kılı bile kıpırdamadı. Onlar arkalarını dönünce de, kızın dudakları alaycı bir gülümseyişle büzüldü.

Voroşilov çok şık, hatta zarif giyinmişti. Ama Parisli kızın deneyimli gözleri, giyinişinden, kılığından, yakın bir askerî eği-

timin izlerini taşıyan yürüyüşünden onun gerçek ve katışıksız bir "şık" olmadığını hemen anlamıştı.

Weber'in büyük salonuna yerleşip yemeklerini ısmarlayan ahbaplarımız, konuşmaya koyuldular. Bambayev yine, yüksek sesle ve büyük bir heyecanla, Gubarev'in yüksek niteliklerinden söz etmeye başladı. Ama sesini çabuk kesti. Ağzını şapırdatarak yemeğini yemeye, kadehleri birbiri ardından yuvarlamaya koyuldu.

Voroşilov, sanki iştahı yokmuş gibi az yiyip az içiyordu. Litvinov'a ne iş yaptığını sorduktan sonra, bu konudan çok, çeşitli "sorunlar" üzerinde kendi düşüncelerini anlatmaya koyuldu. Bir aralık birdenbire ateşlendi, her harf, her hece üzerinde durarak, el kol hareketlerinden de yararlanarak, bitirme sınavlarını vermekte olan çalışkan bir öğrenci gibi çabuk çabuk konuşmaya başladı. Kimsenin sözünü kesmemesi sayesinde, gittikçe açılıyor, daha konuşkan, daha cesur bir hal alıyordu. Sanki bir tez savunuyor ya da ders veriyor gibi bir hali vardı.

En yeni bilginlerin adlarını, her birinin doğum ya da ölüm tarihlerini de unutmayarak sıralıyor, daha yeni çıkmış birtakım yapıtların başlıklarını sayıp döküyordu. Ağzından dökülen bu sürü sürü ad ona, gözlerinin saklayamadığı sonsuz bir zevk veriyordu. Voroşilov, görünüşe göre, eski olan her şeyi küçümsüyor, yalnız bilimin son buluşlarına değer veriyordu. Hiç ilgisi olmadığı halde, Zaverbengel adlı bir doktorun Pensilvanya hapishanelerine ilişkin yapıtından ya da –İngilizce bilmediği halde "cernal" şeklinde söylediği– *Asiatic Journal*'da Veddas'lar ve Pourânas'lar hakkında çıkan dünkü makaleden söz ederken yüzünden neşe saçılıyordu.

Litvinov onu dinliyor, dinliyor, ama mesleğindeki uzmanlığın ne olabileceğini bir türlü kestiremiyordu. O, bazen sözü Kelt ırkının tarihteki rolüne getiriyor, bu onu eski dünya konusuna götürüyor, o zaman Egin mermerleri hakkında düşüncelerini sıralamaya başlıyor ve Fidyas'tan önce yaşamış olan heykeltıraş

Onatas'tan ateşli ateşli söz açıyordu. Onatas onun ağzında Jonathas oluyor ve bu hal nutkuna yarı Tevrat, yarı Amerikalılık kokusu veriyordu. Derken birdenbire iktisat konularına atlıyor, Adam Smith'e ve bütün fizyokratlardan pek de kötü bulmadığı Bastiya'ya "ahmak" sıfatını yapıştırıyordu.

Bu laf seli karşısında bunalan Bambayev, yavaş bir sesle fısıldadı: "Fizyokrat, acaba aristokrat mı demek olacak?" Herhalde Voroşilov, bu bilgisiyle Bambayev'i şaşırtmış olacaktı. Hele, Gneyst ve Ril'in söz edilmeye değer yanları bile olmadığını söyleyerek omuzlarını silktiği zaman, Bambayev de omuzlarını silkmişti.

Litvinov, bu yeni ahbabının sarı saçlarına, ışıklı gözlerine, beyaz dişlerine (En çok, şekeri andıran bu iri dişleri ve garip yaylar çizen elleri onu şaşırtmıştı.) bakarak aklından şunları geçirdi: 'Bütün bunları ortada hiçbir neden yokken, yabancılar önünde, bir kahvehanede bir solukta söyleyiverdi. Bir kerecik gülümsemedi bile. Bütün bunlara karşın iyi ama çok toy bir çocuk!'

Voroşilov sonunda yatıştı. Genç bir horozu andıran çıngıraklı genç sesi yavaşça kısıldı. Meydanı boş bulan Bambayev, şiir okumaya başladı. Duygulanarak, neredeyse ağlamaklı oldu. Bu hal, bir İngiliz ailesinin yer aldığı komşu masalardan birinde bir rezalet etkisi yaptı. Genç iki kokotla leylak rengi bir peruk takmış çok yaşlı birinin yemek yemekte oldukları bir başka masadakilerse, kahkahalarını güçlükle tuttular. Garson hesabı getirdi, ahbaplar paralarını ödedi. Bambayev, ağır ağır sandalyesinden kalkarken:

"Şimdi birer kahve, sonra da hemen yola!.."

Beş dakika sonra üçü de, Gubarev'in oturmakta olduğu otelin merdivenlerini çıkıyordu. Şapkasının üzerine siyah, kısa bir tül atmış, uzun boylu, düzgün yapılı bir kadın, çevik adımlarla aynı merdivenlerden iniyordu. Litvinov'u görünce, ona döndü, şaşkınlığından donakaldı. Yüzü birdenbire kızardı, sonra sarar-

dı. Ama Litvinov onu fark etmedi. Kadın, otelin geniş merdivenlerinden daha çevik adımlarla indi.

IV

BAMBAYEV, Litvinov'u aydınlık, çok iyi döşenmiş bir odanın ortasında durmakta olan kısa boylu, yakası açık gömlekli, gri pantolonlu, terlikli bir kişiye tanıtarak:

"Grigori Litvinov, candan bir adam. Tam bir Rus," dedi.

Sonra, Litvinov'a dönerek:

"İşte bu da, şu sözünü ettiğim kişidir," dedi. "Anladın mı? Yani tek kelimeyle Gubarev."

Litvinov, gözlerini merakla "şu sözü edilen" kişiye dikti. Ama ilk bakışta onda hiçbir olağanüstülük bulamadı. Önünde, geniş alınlı, iri gözlü, kalın dudaklı, kalın enseli, uzun sakallı, gözlerini şaşı bir bakışla yere dikmiş, aptal izlenimi veren, saygıdeğer bir kişi durmaktaydı. Bu kişi gülerek:

"Hımm... Evet... Çok güzel, çok âlâ... Memnun oldum!.." dedikten sonra, elini yüzüne götürdü ve hemen arkasını Litvinov'a dönerek, halı üzerinde garip bir biçimde yalpa vura vura, birkaç kez ağır ağır gidip geldi. Uzun ve sivri tırnaklarıyla boyuna sakalını kaşıyıp çekiştirerek odasını arşınlamak, Gubarev'in âdetiydi.

Odada, Gubarev'den başka, eskimiş ipek roplu, çok hareketli ve limon gibi sapsarı yüzlü, siyah saçlı, dudaklarının üstü siyah kıllarla örtülü, âdeta yuvalarından fırlayacakmış gibi fıldır fıldır gözlü, elli yaşlarında bir kadınla, bir köşede oturmakta olan şişman bir adam vardı.

Gubarev, Litvinov'u tanıtmaya gerek görmeden kadına dönerek:

"Ee, Matrena Semyonovna, ne anlatıyordunuz bakayım?"

Matrena Semyonovna Suhançikova adını taşıyan bu kadın, dul ve çocuksuzdu. Zengin de değildi. İşte iki yıldan beri de

diyar diyar dolaşıyordu. Kadın, hemen özel bir heyecanla söze başladı:

"Evet, efendim, ne diyordum, ama Prensin katına çıkar, 'Efendimiz,' der, 'siz derdime derman olabilecek bir mevkidesiniz! İnancımın temizliğinden kuşkunuz olmasın! Zamanımızda bir insan, inancından ötürü kovuşturmaya uğrayabilir mi?' Yüksek mevkide bulunan bu okumuş kişi, bu Prens ne yapsa beğenirsiniz?"

Gubarev, düşünceli bir edayla sigarasından bir nefes çekerek sordu:

"Ne yapmış?"

Kadın ayağa fırladı, kemikli sağ elini ileri doğru uzatarak ve işaret parmağıyla birini gösterir gibi yaparak:

"Uşağını çağırmış ve ona, 'Şu adamın sırtındaki ceketi çıkararak al, onu sana hediye ediyorum,' demiş."

Gubarev, ellerini birbirine çırparak:

"Uşak bu haltı etmiş mi?" diye sordu.

"Evet, uşak da, hemen oracıkta adamcağızın ceketini sırtından almış ve kendine mal etmiş. Bunu yaptıran da, tanınmış zenginlerden, devletin temsilcisi, yüksek yetki sahibi Prens Barnaulov. Artık bu adamdan ne bekleyebilirsiniz?"

Kadının sıska bedeni öfkeden tir tir titriyor, yüzü sinirli sinirli seğiriyor, zayıf göğsü, korsesinin içinde inip kalkıyordu. Yuvalarından fırlayacakmış gibi oynayan gözlerinden burada söz etmeye gerek görmüyorum. Aslında bu gözler, kadın neden söz açarsa açsın hep böyle oynardı.

Bambayev:

"Bu, 'intikam' diye haykıran bir olaydır. Verilecek ceza ne kadar ağır olursa olsun, buna bir karşılık olamaz!"

Gubarev alçak sesle:

"Hımın... Baştan başa çürümüş, kangren olmuş. Buna ceza değil, başka bir çare düşünmek gerek."

Litvinov sordu:

"Bu anlattıklarınız doğru mu acaba?"

Kadın, Litvinov'un sözünü keserek:

"Doğru da, laf mı?" dedi. "Burada en küçük bir kuşkunun bile yeri olamaz!"

Kadın bu sözleri öyle güçlü bir edayla söyledi ki, gövdesi iki büklüm oldu. Sonra ekledi.

"Bana bunu, sözüne çok inanılır birisi anlattı, hem siz onu tanırsınız canım, Yelistratov, bana bunu anlatan odur. O da bu olayı, bu çirkin sahneyi gözleriyle görenlerden dinlemiş."

Gubarev sordu:

"Bu hangi Yelistratov? Şu Kazan kentinde olan mı?"

"Evet, ta kendisi... Gerçi onun hakkında da, müteahhitlerden, şarap fabrikatörlerinden para aldığı konusunda bazı söylentiler dolaşmıyor değil, ama bunu söyleyen kim? Pelikanov, değil mi? Ama herkesin düpedüz bir hafiye olarak bildiği bu Pelikanov'a inanmak yerinde mi?"

Kadının bu son sözleri üzerine Gubarev adamı savunmaya koyuldu:

"İzin veriniz efendim," dedi. "Pelikanov benim dostumdur, o bir hafiye olamaz!"

"Evet, evet, hafiyedir."

"Ama, insaf ediniz..."

Kadın bar bar bağırıyordu:

"Evet, evet, hafiyedir, hafiyenin ta kendisi..."

Bambayev da bağırmaya başlamıştı:

"Hayır efendim, olamaz! Lütfen beni dinleyiniz!"

Kadın düşüncelerinde diretiyordu:

"Hafiyedir, hafiye!.."

Bambayev, avazı çıktığı kadar bağırdı:

"Bak, bunu Tenteleyev için söylerseniz iş değişir..."

Suhançikova bir an için sustu. Bundan yararlanan Bambayev kendi normal sesiyle söze başladı:

"Çok inanılır bir kaynaktan öğrendiğime göre, bir gün Tenteleyev'i Üçüncü Şube'den çağırmışlar. Adam, tanıdığı prenseslerden birinin ayaklarına kapanarak: 'Ne olursunuz, beni kurtarınız!' diye ağlamaya başlamış. Pelikanov ise hiçbir zaman bu kadar alçalmamıştır."

Gubarev, kendi kendine konuşur gibi mırıldandı:

"Hımın... Tenteleyev... Bunu bir yana yazmalı."

Suhançikova, küçümseyen bir edayla omuzlarını silkti:

"İkisi de birbirinden beter. Yalnız ben Tenteleyev'le ilgili güzel bir fıkra dinledim! Bilindiği üzere Tenteleyev, adamlarına karşı çok zalim davrandığı halde, serbest düşünceli bir adam olarak geçinirdi. Bir gün Paris'te, tanıdıklarından birinin evinde otururken, ünlü *Tom Amcanın Kulübesi* adlı yapıtın yazarı Madam Beecher Stowe içeri girer. Bilindiği üzere, Tenteleyev, kibirli, burnu Kafdağı'nda bir adam. Ev sahibinden, gelen bayana tanıtılmasını rica eder. Ama kadın, adamın adını duyar duymaz: 'Nasıl?' diye kükrer ve, 'Ne cesaretle *Tom Amcanın Kulübesi* yazarıyla tanışmak istiyor?' dedikten sonra, adamın suratına bir tokat aşk eder. 'Defol! Hemen şimdi!' Ne dersiniz? Tenteleyev, şapkasını kaptığı gibi, kuyruğunu bacakları arasına kısarak kös kös gitmiş."

Bambayev:

"Bu bana biraz uydurma gibi geliyor," dedi. "Ona 'Defol!' demiş olsun, kabul... Ama tokat konusuna gelince, hayır."

Suhançikova, sinirli bir edayla:

"Atmış, atmış, tokat da atmış," diye söylendi. "Yalan söylemek âdetim değildir. Ne biçim adamlarla dostluk kuruyorsunuz, aman yarabbi!"

"İzin veriniz, izin veriniz, benim Tenteleyev'le hiçbir yakınlığım yok!.. Ben Pelikanov'dan söz etmiştim."

"Peki, Tenteleyev değilse bile, bir başkası, örneğin Mihnev dostunuz ya!.."

Bambayev, önceden korkuya kapılarak:

"Peki, bu adam ne yapmış?" diye sordu.

"Ne mi yapmış? Sanki bilmiyor musunuz? Güpegündüz, Vozneşensk Caddesinde, avaz avaz bağırarak bütün liberalleri deliğe tıkmak gerektiğini söylemiş. Bununla yetinmemiş, eski pansiyon arkadaşlarından yoksul düşmüş biri, ona başvurarak, o gün öğle yemeğini kendisinde yemek istediğini söylemiş, beriki ne karşılık verse beğenirsiniz? 'Hayır, olmaz!' demiş. 'Bugün soframda çağrılı iki kont var!'"

Bambayev buna da karşı durdu:

"Baştan aşağı iftira!"

"İftira mı? İftira mı? Birincisi, Mihneyev'e öğle yemeğine çağrılı bulunan Prens Vahruşkin..."

Gubarev, biraz sertçe lafa karışırsak:

"Prens Vahruşkin benim yeğenimdir. Ama ben onu evime bile sokmam. Bu durum karşısında, onu tanık göstermenin anlamı yok."

Suhançikova, söylediklerine boyun eğdiğini gösterir bir edayla başını Gubarev'den yana çevirdi ve sözünü sürdürdü.

"İkincisi, bunu bana Yakovlevna söyledi."

"Tam tanık diye gösterecek adamı buldun! Bu kadın, bir de Sarkizov, dünyanın en büyük palavracılarıdır."

Bu sırada Bambayev de söze karıştı:

"Yeter artık canım," dedi. "Bu saçmaları bir yana bırakalım da, daha yüksek konulardan söz edelim. *Mademoiselle de la Quintinie*'yi okudunuz mu? Enfes bir yapıt. Tam da sizin ilkelerinize uygun."

Suhançikova, kuru ve kesin bir yanıt verdi:

"Ben artık roman okumuyorum."

"Neden?"

"Artık zaman değişti. Şimdi kafamda yer eden biricik şey dikiş makineleri."

Litvinov sordu:

"Ne makineleri?"

"Dikiş makineleri, dikiş. Şimdi bütün kadınlar birer dikiş makinesi edinmeli ve aralarında şirketler kurmalı. Böylece onların hepsi de ekmek paralarını kazanır ve birdenbire bağımsızlıklarına kavuşmuş olur. Yoksa başka türlü kurtulmalarına olanak yok. Toplumsal sorunların en önemlisi budur. Boleslav Stadnitski ile bu konuda bir tartışmamız oldu. Boleslav Stadnitski olağanüstü bir insan, ama gelgelelim bu işi çok hafife alıyor. Boyuna gülüyor... Sersem!.."

Gubarev, yarı öğüt verir gibi, yarı peygamberce bir edayla:

"Sırası gelince, herkesten hesap sorulacak," dedi.

Bambayev:

"Evet, evet sorulacak," dedi. Sonra sesini alçaltarak, "Nasıl, kitabınız ilerliyor mu?" diye ekledi.

Gubarev kaşlarını çatarak:

"Materyal topluyorum," dedi. Sonra da, bu dedikodulardan, bu tanımadığı adlar omletinden başı dönen Litvinov'a dönerek ne iş yaptığını sordu.

Litvinov, onun merakını giderdi.

"Ya!.. Demek doğa bilimleriyle uğraşıyorsunuz! Bu, bir okul olarak yararlıdır, ama amaç olarak değil. Şimdi amacımız başka olmalı... İnancınızı sormama izin verir misiniz?"

"Hangi inanç?"

"Yani, siyasal inançlarınız?"

Litvinov gülümsedi.

"Doğrusunu isterseniz, benim hiçbir siyasal inancım yoktur."

Bu yanıt üzerine, köşede oturmakta olan şişman adam başını kaldırarak dikkatle Litvinov'a baktı.

Gubarev, garip bir tatlılıkla:

"Ama nasıl olur?" dedi. "Daha düşünmediniz mi, yoksa yoruldunuz mu?"

"Nasıl söyleyeyim?.. Bana öyle geliyor ki, Rusların siyasal inanç edinmeleri ya da siyasal inançları olduğunu sanmaları

için vakit henüz pek erken. Şu noktaya dikkatinizi çekmek isterim: Ben 'siyasal' deyimine hukuksal anlamdaki değerini veriyorum."

Gubarev, aynı tatlı sesle, delikanlının sözünü keserek:

"Ya!.. Olgunlaşmamışlardan," dedi ve Voroşilov'a yaklaşarak ona verdiği broşürü okuyup okumadığını sordu.

Voroşilov, geldiğinden beri ağzını açıp bir kelime söylememiş, sadece kaşlarını çatıp gözlerini anlamlı anlamlı çevresinde gezdirmekle yetinmişti. (O zaten ya nutuk çeker, ya da susardı.) Bu hal Litvinov'un da tuhafına gitmişti. Gubarev'in bu sorusu üzerine, Voroşilov, göğsünü askerce ileri çıkararak ve topuk vurarak, "Evet!" anlamına gelmek üzere başını salladı.

"E, sonuç?.. Memnun oldunuz mu?.."

"Esaslarda memnun oldum, ama çıkardığı sonuçlarla uyuşmuyorum..."

"Oysa Andrey İvaniç bana bu broşürü övmüştü. Sizi duraksatan noktaları sonra bana açıklayınız!"

"Yazılı olarak yapmamı emreder misiniz?"

Gubarev şaşırmıştı. Böyle bir şey beklemiyordu. Ama biraz düşündükten sonra şu yanıtı verdi:

"Evet, yazılı olarak... Bununla ilişkili olarak toplum hakkındaki düşüncelerinizi de yazmanızı rica ederim."

"Lassalle yöntemine göre mi, yoksa, Sultz-Deliç yöntemine göre mi yazayım?"

"Evet... İkisine göre yazınız!.. Burada, biz Ruslar için önemli olan, işin malî yanıdır. Sonra, bir çekirdek olarak Artel... Bütün bunları dikkate almak, bunlara derinlemesine girmek gerek... Sonra, köylülere ayrılmış olan toprak sorunu..."

Voroşilov, saygılı bir nezaket tonuyla sordu:

"Sizce onlara verilecek desyatin'in miktarı ne olmalıdır efendim?"

Gubarev, sakalının birkaç telini ısırarak gözlerini masanın ayağına dikti ve:

"Hımm... Ya komün işi?.." diye söylendi. "Komün, anlıyor musunuz? Bu, ne büyük bir sözdür!.. Sonra, bu yangınların anlamı ne... Daha sonra, yönetimin pazar okulları, okuma odaları, dergilere karşı bu önlem ve kararları... Son olarak da, şu Polonya'da olup bitenler... Bütün bu işlerin neye varacağını görmüyor musunuz?.. Artık bizim, halkla kaynaşarak halkın düşüncelerini anlamamız gerektiğinin farkında değil misiniz?.."

Gubarev, birdenbire şiddetli, hatta öfkeli bir heyecana kapılmıştı. Yüzü morarmış, güçlükle soluk alıyordu. Gözleri hâlâ yerdeydi, sakalını ısırmaya devam ediyordu:

"Evet, farkında değil misiniz?.."

Birdenbire, Suhançikova'nın yüksek sesle:

"Yevseyev, alçağın biridir!" diye bağırdığı duyuldu.

Bambayev, ev sahibine olan saygısından ötürü, kadının kulağına yavaşça bir şeyler fısıldarken, öfkeye kapılan Suhançikova kendini tutamayarak bağırmıştı.

Gubarev, birdenbire topukları üzerinde dönmüş, sonra yine odayı arşınlamaya başlamıştı.

Bu arada yeni yeni konuklar gelmeye başladı. Akşama doğru salonda bir hayli insan toplanmış bulunuyordu. Gelenler arasında, az önce, Suhançikova'nın, "alçak" diye nitelediği Yevseyev de vardı... Kadın onunla pek dostça konuştu, hatta ondan, kendisini eve kadar geçirmesini bile rica etti.

Bu arada Pişçalkin adında biri de geldi. Bu, ideal bir sulh yargıcıydı. Durumuna göre, tam da Rusya'nın mumla aradığı bir tipti: Dar görüşlü, bilgisi kıt, yeteneksiz, ama vicdanlı, sabırlı, namuslu bir adamdı. Bulunduğu bölgenin köylüleri kendisine âdeta tapardı. Gelenler arasında, kısa izinlerinden yararlanarak Avrupa'ya kapağı atan birkaç subay da vardı. Akıllı, hatta biraz tehlikeli kimselerle görüşmek fırsatını kaçırmak istememişlerdi. Ama alay komutanlarının karabasanlı görüntüsü akıllarından bir türlü silinememişti. Heidelberg'den gelmiş, iki üniversiteli sulu genç vardı ki, biri her şeye yükseklerden bakıyor, ötekisi

kasılarak gülüyordu. İkisi de kendilerini hiç de serbest hissetmiyorlardı. Bunlardan sonra kendisine *petit jeune homme** denilen bir de Fransız geldi: Bu, üstü başı berbat, pis, aptal bir şeydi. Bir ticaret şirketinin gezici ajanıydı. Arkadaşlarına, Rus kontesslerinin kendisine âşık olduklarını anlatır dururdu. Oysa bütün derdi, beleş bir sofraya oturabilmekten ibaretti.

Derken, Tit Bindasov adlı biri de geldi. Bu, lafta anarşist, ama gerçekte hafiye ruhlu, Rus tüccarlarının ve Paris yosmalarının dostu, dazlak kafalı, işsiz, sarhoşun biriydi. Yüzü kıpkırmızı, üstü başı perişan bir halde gelmişti. Yanındakilere, parasını son meteliğine kadar oyunda, Benezet'e kaptırdığını söylemesine karşın, gerçekte kendisi onun on altı guldenini yutmuştu.

Sözün kısası, salon iyice dolmuştu.

Bunlardan hemen tümünün, bir öğretmen ya da bir baş olarak Gubarev'e gösterdikleri derin saygı görülecek şeydi.

Herkes bir sorununu söylüyor, hallettirmek istiyor, herkes bir derdini anlatıyor, çıkar yol arıyordu. O kimine bir fısıltı, kimine bir sakal çekiştirmesiyle, kimine de kaş göz işaretiyle karşılık veriyor, konuştuğu zaman da, sözlerinde ne bir anlam, ne bir sonuç bulunuyordu. Ama yine de herkes onun sözlerinde bir bilgelik arıyordu.

Gubarev tartışmalara seyrek katılıyor, buna karşılık ötekiler epeyce soluk tüketiyordu. Bazen, üçü dördü birden, on dakika süresince bağırıp çağırıyor, sonunda hepsi hoşnut ve konuşulanları anlamış görünüyordu. Konuşmalar gece yarısına kadar sürdü ve her zamanki gibi konuların çokluğu ve çeşitliliğiyle dikkati çekti. Suhançikova, Garibaldi'den, adamları tarafından kırbaçlanan Kari İvanoviç adlı birinden, Üçüncü Napolyon'dan, kadın gücünden, bile bile on iki işçi kadını boş yere harcayan, bunun için "yararlı iş yapanlara" verilmekte olan bir madalya alan Pleskaçev adlı bir tüccardan, proletaryadan,

* (Fr.) Ufarak delikanlı. *-çev.*

karısını top ateşine tutan Çukçevlidzev adlı bir Gürcü prensinden, Rusya'nın geleceğinden söz etti. Pişçalkin de Rusya'nın geleceğinden, kayırmalardan, ulusal azınlıklardan ve her şeyden çok bayağılıklara olan nefretinden söz açtı. Voroşilov birdenbire atıldı. Âdeta tıkanarak, soluk soluğa Draper'in, Virchow'un, Bay Şelgunov'un, Bichat'nın, Helmozt'un, Star'ın, St. Raymund'un, herhalde fizyolog Johann Müller ile tarihçi Johann Müller'in adlarını birbirine karıştırarak Tame'in, Renan'ın, Bay Şçapov'un, daha sonra Thomas Nash'ın, Peele'in, Green'in adlarını birbiri ardınca sıraladı. Bambayev, hayretle: "Bunlar ne mene kimselerdir?" diye mırıldandı. Voroşilov sert bir edayla, "Bunlar Shakespeare'in selefleridir. Alp Dağları'nın Mont Blanc'a oranı ne ise, bu iki taraf arasındaki oran da odur," diye yanıt verdi ve o da Rusya'nın geleceğinden söz etti. Hem onu, tozpembe renkler içinde betimledi. Rus müziğiyle ilgili düşünceleri onu büyük bir heyecana getirdi. O, Rus müziğinde "büyük bir ruh" görmekteydi. Bu söylediklerini kanıtlamak için de Varlamov'dan bir romans söylemeye koyuldu. Ama çok geçmeden herkesin bağrışmaları arasında susmak zorunda kaldı. Çünkü söylediği Varlamov'un romansı değil, *Il Trovatore*'den *Miserere*'di. Bir subay, bu hayhuy arasında, Rus edebiyatına bir küfür salladı. Bir başka subay da *Kıvılcım Dergisi*'nden şiirler okudu. Tit Bindasov daha açık davrandı: "Bütün alçakların dişlerini sökmeli," dedi. Ama bu alçakların kimler olduğunu belirtmedi. Ortalığı boğucu bir sigara dumanı kaplamıştı. Herkes sıcaktan, yorgunluktan yakınıyordu. Herkesin sesi kısılmış, herkesin gözleri mahmurlaşmış, yüzlerini ter tanecikleri kaplamıştı. Buzlu bira şişeleri geliyor ve bir anda boşalıyordu. Biri: "Acaba nerede kalmıştım?" diye soruyor, bir başkasıysa: "Ben kiminle ve hangi konuda tartışıyordum?" diyordu. Bu toz duman ve hayhuy arasında Gubarev, her zaman olduğu gibi yalpa vurarak ve sakalını çekiştirerek salonda dolaşıyor, bazen konuşulanlara kulak kabartıyor, bazen bir sözcükle bu konuşmalara karışıyordu. Herkes, elinde

olmayarak, bu adamın buranın sahibi ve başlıca kişisi olduğunu hissediyordu.

Saat 10'a doğru Litvinov'un başı şiddetle ağrımaya başladı. Salonda kopan bir gürültüden yararlanarak, kimseye sezdirmeden dışarı çıktı. Suhançikova, Prens Barnaulov'un öfkelendiği birinin kulağını ısırmaya kalkışması biçimindeki yeni bir zulmünü anlatmaya başlamış, gürültü de bundan çıkmıştı.

Gecenin serin havası, Litvinov'un ateş gibi yanan yanaklarına okşar gibi vurdu. Kurumuş dudaklarında bir serinlik duydu. Ağaçlarla çevrili karanlık yolda ilerlerken: 'Ne oluyor? Ne diye oraya gittim? Bu adamlar niçin toplandı?.. Âdeta yırtınırcasına niçin bu kadar bağırıp çağırıyor, küfür ediyorlar? Bütün bunlara ne gerek var?' diye düşündü. Omuzlarını silkti ve Weber Kahvesi'ne gitti. Eline gazeteyi alarak bir dondurma ısmarladı. Gazete Roma sorunundan söz ediyordu. Dondurma ise yenilir yutulur cinsinden değildi. Tam kalkıp evine gideceği sırada, yanına, başında geniş kenarlı bir şapka bulunan tanımadığı bir adam geldi ve Rusça, "Sizi rahatsız etmiyorum ya?" diyerek masasına oturdu. Litvinov, ancak ona iyice baktıktan sonra, bunun Gubarev'in salonunda, bir köşede sessizce oturan ve kendisini dikkatle süzen şişman kişi olduğunu anladı. Bütün o toplantı süresince, bu adam, bir kez olsun ağzını açmamıştı. Şimdiyse, şapkasını çıkararak Litvinov'un masasına oturmuş, onu dostça, biraz da utangaç bakışlarla süzüyordu.

V

BU adam söze şöyle başladı:

"Salonunda sizi görmek onurunu elde ettiğim Gubarev, beni size tanıtmadı. Bu durum karşısında, izin verirseniz ben size kendimi tanıtayım: Emekli saray danışmanlarından, Potugin. Petersburg'da Maliye Bakanlığı'nda çalışıyordum. Bu dav-

ranışımı yadırgamazsınız sanırım, genellikle böyle birdenbire tanışmak alışkanlığım yoktur. Ama size gelince..."

Potugin şaşaladı, kekeledi ve garsona bir kiraz likörü ısmarladı. Gülümseyerek: "Cesaretimi toplamak için," diye ekledi.

Litvinov, bugün karşılaşmak zorunda kaldığı insanların sonuncusu olan bu adamı derin bir dikkatle süzdükten sonra: 'Bu, ötekilere benzemiyor!' diye düşündü.

Gerçekten de, bu ötekilere benzemiyordu. Karşısında, geniş omuzlu, kısa bacaklı, iri gövdeli, karmakarışık kıvırcık saçlı, kalın kaşlarla örtülü çok zeki gözlü, mahzun bakışlı, büyük fakat düzgün ağızlı, çirkin dişli, beceriksiz, hatta hantal görünüşlü, ama herhalde seçkin bir kişi vardı. Giyim kuşamına pek de önem vermediği anlaşılıyordu. Kravatı çarpık, modası geçmiş ceketi sırtında bir çuval gibi duruyordu. Onun gösterdiği bu beklenmedik yakınlık, Litvinov'un canını sıkmak şöyle dursun, tersine, içten içe gururunu bile okşamıştı. Bu adamda, tanımadığı kimselere musallat olmak alışkanlığının yer etmediği besbelliydi. Potugin, Litvinov'un üzerinde tuhaf bir etki yapmıştı: Saygı, sevgi, bir dereceye kadar acıma uyandıran bir hali vardı. Görünüşüne pek uygun düşen yumuşak, biraz kısık ve zayıf bir sesle:

"Sizi rahatsız etmiyorum ya?" diye yineledi.

Litvinov karşı çıktı.

"Aman rica ederim, tam tersine çok sevindim."

"Sahi mi? O halde, ben de sevindim. Sizinle ilgili çok şey dinledim. Neyle uğraştığınızı, tasarılarınızı biliyorum. Doğrusu çok iyi düşünmüşsünüz! Zaten bugün bunun için hiç lafa karışmadınız!"

Litvinov:

"Galiba siz de pek az konuştunuz," dedi.

Potugin içini çekti:

"Başkaları o kadar çok konuştu ki, bize de susmak düştü."

Biraz sustuktan sonra, kaşlarını garip bir biçimde yukarı kaldırarak ekledi:

"Nasıl, bizim Babil Kulesi'ni beğendiniz mi?"

"Tam Babil Kulesi. Çok güzel buldunuz! Bu efendilere birkaç kez, niye bu kadar heyecanlanıyorlar diye sormak istedim."

Potugin yine içini çekti:

"İşin asıl garibi şu ki, bunun kendileri de farkında değildir. Eskiden bunlara: 'Yüksek hedeflerin kör aleti' denilirdi. Zamanımızda bunlara daha zorlu sıfatlar veriyoruz. Şuna dikkat ediniz ki, ben bunları hiçbir biçimde suçlamak niyetinde değilim. Hatta daha ileri giderek diyebilirim ki bunların hepsi de... Yani... Hemen hemen hepsi de çok iyi insanlar... Örneğin, şu Bayan Suhançikova üzerine inanılır kaynaklardan duyduklarım hep iyi şeylerdir: Bu kadın, son meteliğine kadar bütün varını yoğunu iki yoksul yeğenine vermiştir. Kadının bu davranışında övülme isteğinin bir payı olsa bile, zengin olmayan bir kadın için bu, büyük bir özveridir. Bay Pişçalkin hakkında ne söyleyebilirim. Yarın, bölgesinin köylüleri, ona olan minnet duygularını belirtmek üzere mutlaka kendisine bir gümüş kupa armağan edecektir. O istediği kadar, ben buna değecek hiçbir şey yapmadım, desin... Ama o, gerçekten de bu kupayı ve minnettarlığı hak etmiştir. Dostunuz Bambayev'e gelince, onun pırlanta gibi bir yüreği vardır. Bir bakıma, aylaklığın ve şarabın ozanı Yazıkov'a benzer. Sürekli olarak, niçin ve kime karşı olduğu belirsiz bir heyecan ve hayranlık içindedir. Genellikle heyecanlarının hedefi yoktur. Voroşilov da olağanüstü bir gençtir. Okulunun bütün gençleri gibi onur levhasının başköşesinde yer almaktadır. Yalnız henüz daha çok gençtir. Evet, bunların hepsi de birer birer alındıkları zaman iyidir... Ama sonuç yok... Malzemesi en iyi cinsten ama, bu malzemeyle pişirilen yemeği ağzına alabilene aşkolsun!.."

Litvinov, gittikçe artan bir şaşkınlıkla onu dinliyordu. Davranışları, her şeyi ağırbaşlı ve telaşsızdı. Kendine güvenir bir

hali vardı. Konuşma ve sözlerini dinletme sanatını bildiği besbelliydi.

Gerçekten de Potugin, konuşmasını hem bilir, hem severdi. Ancak gururlu, yaşamın darbeleri altında ezilen bir insan olarak, bu isteğini gerçekleştirmek için, bir filozof sabrıyla uygun bir fırsat, candan bir dost çıkmasını beklerdi.

Kendisine özgü, hastalıklı değil, ama üzgün bir alaycılıkla sözlerine başladı:

"Evet, bütün bunlar çok garip şeyler... Bir de şuna dikkat etmenizi rica edeceğim. Örneğin, on İngiliz bir araya gelse, hemen denizaltı kablolarından, kâğıda konan vergilerden, fare derilerini yüzme yöntemlerinden, yani olumlu, belli bir şeyden söz açarlar... On Alman bir araya gelse, doğallıkla, hemen Schleswig-Holstein, Alman birliği sahneye çıkar. On Fransız bir araya gelse, istedikleri kadar kendilerini sıksınlar, söz dönüp dolaşır, yine kadınlarda karar kılarlar. On Rus bir araya gelince –bunu kendi gözlerinizle de gördünüz– hemen Rusya'nın önemi ve geleceği sorunu görüşülür. Ama, bu konu, o kadar çiğnenir, o kadar çiğnenir ki, ne kendisinden, ne de posasından hayır kalır. Tabii bu arada, Batı çirkefine de veriştirilir... Ne demezsin! Çirkef dedikleri şu Batı, her noktada bizden üstün, sonra da çirkef olur. Bari onu gerçekten küçümsesek! Her şeyimiz lafta kalıyor. Ona küfretmesine küfrediyoruz, ama yine de onun düşüncelerine değer veriyoruz!.. Hatta Paris çapkınlarının etkisinden bile kendimizi kurtaramıyoruz. İyi adam olduğunu sandığım, aile babası, yaşlı başlı bir adam tanırım, bir gün Paris lokantalarından birinde kendisine *une portion de bifteck aux pommes de terre* ısmarlamış. Yanı başında bir masada oturmakta olan katışıksız bir Fransız'ın, aynı yemeği, *'Garçon! Bifteck pommes,'* diye ısmarladığını duyunca utancından yerin dibine geçmiş, bu yüzden günlerce keyfi kaçtı. O günden beri de lokantalarda aynı yemeği *bifteck pommes* diye ısmarlar. Başkalarına da bunu öğretir!.."

Litvinov sordu:

"Kuzum, şu Gubarev'in, kendisini çevreleyen insanlar üzerindeki etkisini, sözünü geçirir oluşunu neye veriyorsunuz? Herhalde, yetenek ve bilgisine olmasa gerek?"

"Hayır, hayır... Onda bunlardan hiçbiri yok."

"Yoksa bunu kişiliğine mi veriyorsunuz?"

"Hayır, onda bu da yok. Onda sadece çok güçlü bir irade var. Bilindiği üzere biz İslavlar bu nitelikten yoksunuz! Gubarev, kafasına şef olmayı koymuş, herkes de onu şef olarak kabul ediyor. Buna ne buyrulur? Yönetim bizi toprak köleliğinden kurtardı; çok güzel, teşekkür ederiz. Ancak, kölelik ruhu iliklerimize kadar işlemiş. Bundan kolay kolay kurtulamayız. Bize her işte, her yerde bir efendi gerek. Bu efendi çoğu zaman canlı bir varlıktır. Bazen de, bir düşünce sistemi, bir akım bizim efendimiz olur. Şimdiyse, hemen hepimiz, doğal bilimlerin tutsaklığı altına girmiş bulunuyoruz. Niçin bu böyle oluyor? Neden böyle bir tutsaklığa giriyoruz? Bu bir sır... Anlaşılan huyumuz böyle... Sonuç şu ki, bizim mutlaka bir efendiye, bir şefe gereksinmemiz var. Böyle bir şefimiz olsun da alt tarafı bize vız gelir... Köleyiz biz, köle... Gururumuz da, küçülmemiz de hep kölecedir. Yeni bir efendi, yeni bir şef ortaya çıktı mı, eskisini alaşağı ederiz. Biz, ayırt edici bir niteliğimiz olarak karşı çıkmaktan, yadsımaktan söz ediyoruz. Ama bunu da, karşı çıkmayı ve yadsımayı da bağımsız, özgür bir insan gibi yapmıyoruz. Bir uşak gibi, emirle yapıyoruz. Biz yumuşak bir ulusuz, ele avuca kolay sığarız. İşte Gubarev, bu yoldan yürüyerek şef oldu. Hep bir noktayı oya oya, sonunda o noktayı deldi."

Potugin'in yanakları kızarmış, gözleri donuklaşmıştı. Ama ne garip, acı ve sert olan sözlerinde zerre kadar kin ve garez yoktu. Tersine, bu sözlerde daha çok içten ve gerçek bir üzüntü sezilmekteydi.

Litvinov sordu:

"Gubarev'le nasıl tanıştınız?"

"Onu çoktandır tanırım. Ama şu bizdeki tuhaflığa bakınız: Bir edebiyatçı düşününüz ki, bütün ömrünü düzyazıyla, şiirle, sarhoşluğu yermekle geçirmiştir. Bu adam günün birinde iki şarap fabrikası satın alıp yüzlerce meyhane işletmeye başlıyor, pekâlâ da işini yürütüyor. Oysa onun yerine bir başkası bu işi yapmış olsa, yeryüzünden silinmesi gerekirken, ona yan bakan bile bulunmuyor. İşte Gubarev'in durumu da buna benziyor: İslavcıdır, demokrattır, sosyalisttir, özetle her şeydir. Öte yandan toprak sahibidir; toprakları, soyluların ve soyluluğun bütün geleneklerine bütünüyle bağlı olan kardeşi tarafından yönetiliyor. Yine orada gördüğünüz Suhançikova, ki Beercher Stowe'un Tenteleyev'i tokatladığını, ağzı kulaklarına vararak, büyük bir heyecanla anlatır, sonra da kalkar Gubarev'in önünde nerdeyse yerlere sürünür. Bu adamın bütün üstünlüğü, hep büyük yapıtları okumak ve her konuyu inceler görünmektir. Konuşma yeteneğinin düzeyini bugün kendiniz gördünüz!.. Bununla birlikte az konuştuğuna şükretmeli. Çünkü bazen, keyfi yerinde olduğu zaman biraz açılır, öyle cevherler yumurtlar ki, benim gibi sabırlı bir adamın bile sabrını taşırır. İğrenç, pis fıkralar anlatmaya, üstelik de anlattıklarına pis pis gülmeye bayılır."

"Demek siz bu kadar sabırlısınız? Oysa ben tersini sanmıştım. Adınızı, baba adınızı öğrenmeme izin verir misiniz?"

Potugin, kiraz liköründen bir iki yudum aldıktan sonra:

"Sozont İvanoviç," dedi. "Bu güzel ad bana, akrabamız olan Arhimandrit'ten alınmıştır. Ama bu addan başka ona bir borcum yoktur. Az önce sabırlı bir adama benzemediğimi söylemiştiniz! Sabırlıyımdır. Buna en iyi kanıt tam yirmi dört yıl Danıştay üyelerinden amcam Potugin'in buyruğu altında hizmet etmiş olmamdır. Onu tanıdınız mı?"

"Hayır!"

"Sizi kutlarım. Hayır, ben sabırlıyım. Fakat diri diri yakılan saygıdeğer yoldaşım Başrahip Avvakum'un dediği gibi 'ilk başa

dönelim!' Şu yurttaşlarıma şaşıyorum doğrusu, sayın beyefendi! Hepsi bezgin, moral bozukluğu içinde başları öne eğik yürüyor, ama aynı zamanda ümit dolular, en ufak bir bahane ortaya çıkınca kendilerini kaybedip çılgına dönüyorlar. Hatta Bay Gubarev'in de kendini onlardan biri olarak gördüğü Slavofillere bakın, harika insanlar, ama aynı, ümitsizlik ve coşkunluk karışımını onlarda da görüyoruz. Onlar da hep gelecek zamanda yaşıyorlar, durmadan, her şey 'şöyle olacak, böyle olacak, ...cek ...cak' diye konuşuyorlar. Hâlihazırda ise hiçbir şey yoktur; Rusya onlarca asır ne yönetim, ne hukuk, ne bilim, ne sanat alanında ve hatta ne de zanaatta, el becerisi işlerinde kendine özgü hiçbir şey yaratamadı... Fakat hep, 'Dur bekle, sabret, her şey iyi olacak!' dendi. İzin verin de merak edip soralım, neden iyi olacakmış? Çünkü biz eğitimliler değersiz, pislik insanlarız, oysa halk... Ah, bu halk ne yüce bir halktır! Şu büzgülü, bol köylü gömleğini görüyor musun? İşte, her şeyin geldiği kaynak! Bütün diğer putlar yerle bir edildi, yalnızca bu iş gömleğine inanacağız. Peki, ya iş gömleği bizi yarı yolda bırakırsa? Hayır, bırakmaz; Kohanovskaya'yı* okuyunuz ve tavana bakıp düşününüz! Gerçekten, eğer ben bir ressam olsaydım şöyle bir resim yapardım: Okumuş bir kişi köylünün önünde saygıyla eğilir ve 'Ey, köylü babamız, ne olur beni iyileştir, hastalıktan kırılıyorum' der, karşılığında köylü de onu eğilerek selâmlar ve 'Ey, aziz beyefendi ne olur beni eğit, cehaletten kırılıyorum' der. Tabii, ikisinin de yerlerinden kıpırdayacakları yok! Yapılması gereken sadece sözde değil, gerçekten alçakgönüllü olmak, eski kuşak kardeşlerimizin bizden çok daha iyi ve çok daha önce geliştirdikleri, keşfettikleri şeyleri ödünç almaktır. Kellner, noch ein Gläschen Kirsch!** Benim bir ayyaş olduğumu düşünmeyin, fakat alkol dilimi çözüyor."

---

* Nadejda S. Kohanovskaya (1823-1884): Hikâye, oyun ve biyografi yazarı. Eserlerinde taşra hayatını ayrıntılarıyla gözler önüne sermiştir.

** (Alm.) Garson, bir kadeh daha vişneli votka! *-çev.*

Litvinov, gülümseyerek:

"Bu son söylediklerinizden sonra," dedi, "sizin hangi partiden olduğunuzu, Avrupa hakkında ne düşündüğünüzü sormama gerek yok. Fakat izin verin bir gözlemimi belirteyim. Eski kuşak kardeşlerimizden onların buluşlarını ödünç almamız, onları kendimize mal etmemiz gerektiğini söylediniz. Peki, iklim koşullarını, toprağın yapısını, yerel ve ulusal özellikleri dikkate almadan bu buluşları nasıl kendimize uyarlar, nasıl taklit edebiliriz? Hatırlıyorum, babam Butenop'dan çok beğenilen, dökme demirden harika bir harman savurma makinesi getirtmişti. Gerçekten çok güzel bir makineydi, peki ne oldu? Ahşaptan yapılmış Amerikan malı başka bir eleme cihazıyla değiştirinceye kadar, makine hiç kullanılmadan beş yıl boyunca hangarda çürüdü. Tabii, tüm diğer Amerikan makineleri gibi ahşap eleme makinesi bizim alışkanlıklarımıza ve yaşayış tarzımıza çok daha uygundu. Öyle düşünüp taşınmadan, rastgele birilerinin tekniğini alıp kendine mal edemezsin, Sozont İvanoviç."

Potugin başını yukarı kaldırdı:

"Sizden böyle bir itiraz beklemiyordum, saygıdeğer Grigori Mihayloviç," dedi. Kısa bir aradan sonra konuşmasını sürdürdü: "Sizi, başkalarının buluşlarını düşünmeden, gelişigüzel almaya zorlayan mı var? Yabancının icadını yabancıya ait olduğu için almıyorsunuz, işinize yaradığı için alıyorsunuz. Demek ki, o şeyi, düşünüp taşınarak, seçerek alıyorsunuz. Ortaya çıkacak sonuca gelince hiç endişe etmeyiniz, o icatlardaki özgünlük, hatırlattığınız iklimsel, yerel ve diğer başka koşulları bizzat dikkate almaktadır. Siz yeter ki kaliteli besin temin edin, ulusal mide onu kendi usulüne uygun bir şekilde yiyip hazmedecek ve zamanla bünye güçlenince kendi özsuyunu salgılayacaktır. Bizim dilimizi bile buna örnek gösterebiliriz. Büyük Petro dilimizi başta Flemenkçe, Fransızca, Almanca olmak üzere binlerce yabancı sözcükle doldurdu. Bu sözcük ve kavramların ifade

ettikleri anlamlarla Rus halkının tanışması gerekiyordu. Petro hiç resmiyete kaçmadan ve bilgelik taslamadan bu sözcükleri kepçeyle, fıçıyla halkımızın rahmine boca etti. Başlangıçta garip bir yaratık ortaya çıktı, daha sonra size şimdi bahsettiğim o hazım süreci işlemeye başladı. Kavramlar tuttu, özümsendi; yabancı kalıplar zaman içinde buharlaşıp yok oldu, dil kendi iç dehlizlerinde onların yerini alacak almaşıklar buldu. Bugün, fazla parlak olmayan bir üsluba sahip bir yazar olarak bu sadık kulunuz, Hegel'den –evet, evet, Hegel'den– herhangi bir sayfayı Slav kökenli olmayan tek bir sözcük bile kullanmadan çevirebilir. Dil alanındaki bu gelişmelerin diğer dallarda da olmasını beklemek hakkımızdır. Bütün mesele tabiatımızın güçlü olup olmamasında düğümlenmektedir. Bizim tabiatımız fena sayılmaz, çok daha büyük zorluklara dayanabildi. Yalnızca sinirsel zafiyet içindeki hasta ve zayıf halklar bağımsızlıkları ve toplumsal sağlıkları için endişe duyar, tıpkı sırf Rus olduğu için övünen, çılgınca coşkuya kapılan, aylaklıktan başka elinden bir şey gelmeyen insanlar gibi! Ben sağlığıma çok özen gösteririm, ama sağlıklıyım diye esriyip kendimden geçmem, utanılacak bir şey olurdu!"

Söz sırası Litvinov'a gelince:

"Hepsi iyi de," dedi, "Sozont İvanoviç, neden kendimizi benzer sınamalardan geçirmek zorundayız? Kendiniz de belirttiniz ya, başlangıçta garip yaratıklar ortaya çıktı diye! Peki ya, bu yaratıkların bazıları varlıklarını hep sürdürürse ne olacak? Ayrıca sürdürüyorlar da, bunu siz de pekâlâ biliyorsunuz."

"Yalnız dil alanında sürdürmüyorlar, bu çok büyük bir anlam taşıyor. Bunu halka borçluyuz, bana değil! Halkın yaradılış olarak böyle bir yöntemi benimsemesi benim suçum değil! Slavofiller, 'Almanlar doğru bir yol izleyerek kalkındılar, bırakın biz de öyle yapalım!' diye bağırıyor. Fakat bizim ırkımızın ilk tarihsel adımı –kendini yönetsin diye deniz ötesinden prens ça-

ğırması*– doğru ve normal olmadığı ve her birimizin içinde bu yanlışlık bugüne kadar sürekli tekrarlandığı için normal bir kalkınma yolu da bulamayız. Her birimiz hayatımızda en az bir kez yabancı, Rus olmayan birisine 'Gel beni yönet, boyunduruğuna al!' demişizdir. Bünyemize yabancı bir unsur, dışarıdan bir öz kattığımızda muhtemelen tam olarak ne kattığımızı, ekmek mi yoksa zehir mi, bilmiyoruzdur. Bu görüşe katılırım. Yine herkesin bildiği bir şey vardır ki, kötüden iyiye 'daha iyi' üzerinden varamazsın, her zaman 'daha kötü' üzerinden varırsın ve tıpta zehrin bile faydalı olduğu durumlar vardır. Köylülerin serfliğin kaldırılmasından sonraki yoksul durumlarına ve alkol vergilerinin kaldırılmasının halk arasında ayyaşlığı artırdığına bir zafer havası içinde işaret etmek ancak aptallara ve düzenbazlara yakışır... 'Daha kötü' üzerinden iyiye varmak!"

Potugin elini yüzünde gezdirdikten sonra konuşmasını sürdürdü:

"Benim Avrupa hakkındaki görüşümü sormuştunuz. Avrupa beni hayretler içinde bırakıyor; Avrupa'nın ilkelerine sonuna kadar bağlıyım ve bunu saklamayı asla gerekli görmüyorum. Ben çoktan beri..., hayır, daha doğrusu, bir süreden beri kendi fikir ve görüşlerimi dile getirmekten artık korkmuyorum... Sizin de, kendi düşünce tarzınızı Bay Gubarev karşısında açıkça ifade etmekte bir sakınca duymadığınızı gördüm. Tanrıya çok şükür ki, sohbet ettiğim kişinin huyunu suyunu, görüş ve alışkanlıklarını anlamaya çalışmayı artık bıraktım, buna gerek duymuyorum. Aslında, gereksiz yere korkaklık göstermekten, birine sinsice yaltaklanmaktan daha kötü bir şey düşünemiyorum; bakıyorsunuz, içimizden yüksek mevki sahibi birisi sırf hoş görünmek için, aslında hiç de değer vermediği küçük bir öğrenciye neredeyse yaltaklanıyor, onu pohpohluyor. Haydi di-

* Varyag savaşçılarından Rürik'in 862 yılında Novgorod *knyazı* (prensi) olarak seçilmesi kastedilmektedir. Rürik hanedanlığı 862-1598 dönemini kapsamaktadır. *–çev.*

yelim ki, yüksek mevki sahibi bu kişi karşısındakine sevimli görünmek dürtüsüyle böyle davranıyor, peki ya bizim halktan yetişme aydın kardeşlerimize* ne oluyor da böyle kıvırtıyor, kaşlarını gözlerini oynatıyorlar? Evet, evet, ben bir Batıcıyım, Avrupa'ya candan bağlıyım. Daha kesin bir ifadeyle, ben tüm varlığımla kültürden, eğitim ve bilgiden -ki, şimdi bizde bu değerlerle tatlı tatlı alay ediyorlar -ve uygarlıktan, evet, bu sözcük daha iyi, yanayım. Uygarlığı bütün kalbimle seviyor, ona inanıyorum; başka bir inancım da zaten yok ve hiç olmayacak! Uy...gar...lık sözcüğü (Potugin her heceyi üzerlerine basa basa vurguladı.) anlaşılabilir, kavranabilir, saf ve kutsal bir sözcük; *narodnost* (halkçılık) şan, zafer gibi tüm diğer sözcükler kan kokuyor... Uzak olsunlar!"

"Peki, Rusya'yı, Sozont İvanoviç, öz yurdunuzu seviyor musunuz?"

Potugin elini yüzünde gezdirdikten sonra:

"Onu tutkuyla seviyorum ve ondan bütün kalbimle nefret ediyorum," dedi.

Litvinov omuz silkerek:

"Bu bayatlamış, basmakalıp bir söz, Sozont İvanoviç!" dedi.

"Ee, n'olmuş? Öyle olsa ne olur? Nelerden de korkuyorsunuz böyle? Basmakalıp sözmüş! Çok güzel basmakalıp sözler biliyorum ben. Örneğin, özgürlük ve hukuk düzeni, işte çok ünlü bir klişe! Ama size göre bizdeki 'düzensizlik, kanunsuzluk ve bürokrasi hükümranlığı' daha iyi, öyle değil mi? Ayrıca, pek çok gencin başını döndüren bütün o sloganlar, alçak burjuvazi, *souveraineté du peuple***, çalışma hakkı, tüm bunlar basmakalıp sözler değil de nedir? Kaldı ki, aşk ile nefret birbirlerinden ayrılamaz."

---

* *Raznoçinetz* (çoğul: *raznoçintzi*): Soylu sınıftan olmayan, din adamları, devlet memurları, tüccar ve diğer halk kesimleri arasından yetişen aydın ve entelektüeller. *-çev.*

** (Fr.) Halk egemenliği. *-çev.*

Litvinov, Potugin'in sözünü keserek:

"Byronizm, otuzlu yılların romantizmi," dedi.

"Özür dilerim, siz yanılıyorsunuz; zıt duyguların birlikteliği ilk kez Romalı şair Catullus tarafından bundan iki bin yıl önce dile getirildi.* Ruhban kökenli olduğum için –herhalde böyle söylemekte bir sakınca yok– biraz Latince biliyorum, bunu ondan okumuştum. Evet, gerçekten de, Rusya'mı, benim garip, tatlı, iğrenç, paha biçilmez vatanımı hem seviyor, hem de ondan nefret ediyorum. Şimdi onu terk ettim; yirmi yıl devlet hizmetinde bürokrat koltuğunda oturduktan sonra biraz kafa dinlemeye, hava değişimine ihtiyacım var. Rusya'dan ayrıldım, burası bana çok hoş ve eğlenceli geliyor. Fakat çok geçmeden geri döneceğim, bunu içimde hissediyorum. Bahçe için güzel bir toprak ama yine de bu topraklarda moroşka** yetişmez!"

Litvinov:

"Burasını siz çok hoş ve eğlenceli bulmuşsunuz, bana da çok iyi geldi," dedi.

Litvinov, bu sırada oradan geçmekte olan iki hayat kadınını, yanlarındaki asık suratlı, peltek peltek konuşan Jokey kulübü üyelerini ve günün geç saatine rağmen ağzına kadar dolu olan oyun salonunu göstererek:

"Buraya okumaya geldim, ama bu, böyle şeylere bakmama engel olmuyor," dedi.

Potugin sözü kaparak:

"Bu tür şeylere benim bakmadığımı size kim söyledi?" dedi. "Özür dilerim, ama sözünüz bana, Kırım savaşı sırasında bizim bedbaht gazetecilerimizin, İngiliz ordusunun Times tarafından ortaya çıkarılan eksikliklerini zafer havası içinde haber yapmalarını hatırlattı. Ben iyimser bir insan değilim; bütün insanlık,

---

* Bahsedilen, Catullus'un "Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris. Nescio: sed fieri sentio, et excrucior," dizeleridir. "Hem nefret ediyor hem seviyorum. Neden böyleyim, bilmiyorum. Azap çekiyorum." *–çev.*

** Moroşka: Soğuk iklimlerde yetişen bir böğürtlen türü. *–çev.*

bütün hayatımız ve trajik sonuyla bütün bu komedi bana hiç de pembe bir tablo çizmiyor. Fakat, insan doğamızda, bir ihtimal, kök salacak, yeşerecek bir şeyi niçin ille de Batı'ya bağlayalım? Bu kumarhane iğrenç, gerçekten de öyle; peki ama bizim kendi yerli malı kumar hilelerimiz çok mu daha iyi? Hayır, saygıdeğer Grigori Mihayloviç, daha alçakgönüllü ve daha sakin olalım; iyi bir öğrenci hocasının hatalarını görür, fakat saygıyla sessizliğini korur. Çünkü, bu hatalar onun işine yarayacak ve doğru yolu bulmasına yardımcı olacaktır. Yok, eğer ille de çürümüş Batı'ya diş bilemeniz gerekiyorsa, o zaman, atı üzerinde tırıs gitmekte olan şu adama, bin beş yüz ailenin dişiyle tırnağıyla kazanarak ödediği toprak bedellerini yeşil çuha masada büyük bir olasılıkla on beş dakikada kaybedecek olan Prens Koko'ya diş bileyin! Sinirleri laçka olmuş! Söz açılmışken, bugün onu Marx'ta gördüm, bir Vaillot broşürünü karıştırıyordu... O size çok iyi bir sohbet arkadaşı olur."

Potugin'in kalkmak üzere yerinden doğrulduğunu gören Litvinov, aceleyle:

"Ama lütfen, lütfen," dedi. "Prens Koko'yu çok az tanıyorum ve kaldı ki ben sizinle sohbet etmeyi tercih ederim..."

Potugin onun sözünü keserek:

"Çok teşekkür ederim," dedi. Ayağa kalktı, eğilerek onu selamladı. "Fakat sizinle çok uzun bir sohbet ettik, daha doğrusu, hep ben konuştum; siz de muhtemelen fark etmişsinizdir, sohbet sırasında tek taraflı olarak çok konuşan bir insan vicdan azabı ve mahcubiyet duyar. Özellikle de ilk buluşmada eğer böyle olursa daha çok duyar! 'İşte, ben böyleyim' demek ister gibi! Yeni hoş bir sohbete kadar hoşça kalın! Bir daha tekrarlıyorum, sizinle tanıştığıma çok memnun oldum."

"Bir dakika, Sozont İvanoviç, hiç olmazsa nerede yaşadığınızı ve burada daha ne kadar kalmaya niyetli olduğunuzu söyleyiniz."

Potugin bu soru karşısında biraz sıkılır gibi oldu.

"Daha bir hafta kadar Baden'de kalacağım. Burada Weber'de ya da Marx'ta buluşuruz. Olmazsa ben size gelirim."

"Güzel, ama ben yine de adresinizi öğrenmek isterdim."

"İyi ama, ben yalnız değilim."

Litvinov birdenbire sordu:

"Yoksa evli misiniz?"

"Yok canım. Böyle ilgisiz bir soru da aklınıza nereden geldi? Yanımda bir kız var da..."

Litvinov özür diler gibi bir sesle:

"Ya!" dedi ve önüne baktı.

Potugin sözlerini sürdürerek:

"Topu topu altı yaşında... Bir öksüz... Çok iyi tanıdığım bir kadının çocuğu, burada buluşmamız daha uygundur. Allahaısmarladık."

Şapkasını dağınık saçlı başına geçirdi. Az ışıklandırılmış patikalarda bir iki kez belli belirsiz görünerek Lihtental'e doğru yürüdü.

VI

LİTVİNOV, kalmakta olduğu otele doğru yürürken, 'Garip bir adam!' diye düşündü. 'Garip bir adam! Onu bulmalıyım.'

Odasına çıktı. Masanın üstünde durmakta olan mektubu gördü. 'Herhalde, Tanya'dan olacak!' diye düşündü ve sevindi. Oysa mektup köyden, babasındandı. Mektubun üstündeki balmumunu koparark okumaya hazırlandığı sırada, burnuna çarpan çok hoş, bildik bir koku onu şaşırttı. Çevresine bakınca, pencerede bir bardak içinde durmakta olan taze, büyük bir günçiçeği demeti gözüne ilişti. Litvinov şaşkın şaşkın demete eğildi, elledi ve kokladı. Bu demet ona uzak, çok uzak bir şeyler anımsattı. Ama bu şeyin ne olduğunu bir türlü çıkaramadı. Zile bas-

tı, hizmetçiye bu çiçeklerin nereden geldiğini sordu. Hizmetçi, bunları adını vermeyen, ama bu çiçeklerden Litvinov'un kendisinin kim olduğunu mutlaka anlayacağını söyleyen bir bayanın getirdiğini bildirdi. Litvinov, yine bir şeyler anımsar gibi oldu. Hizmetçiye, çiçekleri getiren kadının dış görünüşünü sordu.

Hizmetçi, çiçekleri bırakanın, çok şık giyinmiş, uzun boylu bir kadın olduğunu, yüzünün tülle örtülü bulunduğunu söyledi. Sonra da:

"Herhalde bir Rus kontesi olmalı," diye ekledi.

Litvinov:

"Bunu nereden çıkarıyorsunuz?" diye sordu.

Hizmetçi sırıtarak:

"İki gulden altını verdi," dedi.

Litvinov, hizmetçiyi savarak uzun süre pencerenin önünde dalgın dalgın durdu. Sonunda, "Adam sen de!" der gibi elini sallayarak, yeniden babasının mektubunu okumaya koyuldu. Babası mektubunda, her zamanki yakınmalarını yineliyor, buğdayın para etmediğini, kimsenin bunu bedava bile almadığını, adamlarının artık kendisine boyun eğmez olduklarını, herhalde yakında kıyametin kopacağını yazıyor, sonra da şunları ekliyordu:

> *Herhalde benim son arabacımı anımsıyorsundur. Adamcağızı büyülediler. Bazı iyi yürekli kimseler onu Ryazan kentine, büyü bozmakta ün salmış bir papaza göndermemi salık vermeselerdi, adamcağız şimdiye kadar çoktan öbür dünyayı boylar, ben de arabasız kalırdım. Gerçekten de papazın duası çok iyi geldi. Papazın bana yazdığı mektubu bir belge olarak ilişikte sunuyorum. Mektupta şöyle denilmektedir: "Çiftlik halkından Nikonor Dmitriyev, tıbbın iyileştirmekte güçsüz kaldığı bir hastalığa yakalanmıştır. Bu hastalık, kötü ruhlu bazı kimselerin başının altından çıkmıştır. Ama buna neden yine kendisi, yani Nikonor'dur. Çünkü genç bir kıza verdiği sözü tutmamıştır. Kendisine büyüyü yaptıran o kızdır. İmdadına yetişmeseydik, şimdiye kadar çoktan mahvolup gitmişti."*

Litvinov bu mektubun üzerinde düşündü. Aklına uçsuz bucaksız bozkırların alabildiğine ıssız ve suskun görünümleri, oralardaki sonu olmayan umutsuz yaşam geldi. Böyle bir mektubu Baden'de okumuş olmak onun çok tuhafına gitti.

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Litvinov yatağına yattı ve mumu söndürdü. Ama uyuyamadı. Gördüğü yüzler, duyduğu sözler, sarmaş dolaş olmuş bir halde, yanan ve sigara dumanından ağrıyan kafasının içinde sanki dans edip duruyordu. Bazen Gubarev'in mırıltısı kulağına geliyor, yere mıhlanmış boş ve anlamsız bakışlı gözlerini görüyordu. Bazen bu gözler tutuşuyor, yuvalarından fırlayacakmış gibi bir hal alıyordu. O zaman Suhançikova'yı tanıyor, onun çatlak, tiz sesini işitiyor ve elinde olmayarak, "suratına bir tokat" sözlerini onunla birlikte yineliyordu. Bazen de Potugin'in hantal siluetini görür gibi oluyor, belki onuncu, belki de yirminci kez onun sözlerini duyuyordu. Bazen de, bir kutudan fırlayan yaylı bebek gibi, sımsıkı üniforması içinde gözlerinin önüne Voroşilov geliyordu. Hepsinden önemlisi, bir türlü unutamadığı, kendisine bir an bile huzur vermeyen, o güzel, o ağır kokulu çiçek demetiydi. Bu koku, karanlıkta gittikçe etkisini artırarak bir türlü bulamadığı, çıkaramadığı bir şeyleri anımsatmaktaydı. Litvinov, yatak odasında çiçek kokusunun sağlığa zararlı olduğunu anımsayarak karanlıkta el yordamıyla demeti bulup bitişik odaya götürdü. Ama bu baygın koku, oradan da yastığına, yorganının altına kadar geliyor, delikanlı bir yandan bir yana dönerek bir türlü uyuyamıyordu. Bir hastalık ateşi, yavaş yavaş onu sarıyordu. "Büyü bozmakta ün salmış" papaz, uzun sakallı ve kısa kuyruklu bir tavşan kılığında iki kez yolunu kesti. Bir bülbül kılığına giren Voroşilov ise, bir ağaç kovuğundan, durmadan büyük adamların adlarını yineliyordu. Litvinov, birdenbire dalgınlıktan silkinerek yatağının üstüne oturdu. Ellerini çırparak, "Sakın o olmasın!" diye bağırdı. "Ama olacak şey değil..." diye sürdürdü.

Litvinov'un bu sözlerinin anlamını kavrayabilmemiz için, birlikte birkaç yıl geriye dönmemizi, hoşgörülü okuyucularımızdan rica edeceğim.

VII

1850 yılları başlangıcında, Moskova'da oturmakta olan kalabalık Prens Osinin ailesi, yoksulluğa yakın bir duruma düşmüş bulunuyordu. Bunlar, Tatar, Gürcü karışımı olmayan tam Rus kanından, Rurik soyundan prenslerdi. Moskova'nın ilk büyük prensleri dönemiyle ilgili tarihlerde, bunların adlarına sık sık rastlanır.

O zamanlar büyük otlakları, geniş toprakları, sayısız çiftlikleri vardı. Yiğitçe davranışlarına bir ödül olarak da kendilerine birçok kez büyük topraklar verilmişti. Boyarlar meclisine üyeydiler. Günün birinde, büyücülük ettiklerine ilişkin bir ihbar üzerine gözden düştüler. Onları acımasızca yerle bir etmeye giriştiler, rütbeleri alındı, uzaklara sürüldüler. Bir kez köklerinden sarsıldıktan sonra da artık bir daha kendilerini toplayamadılar. Eski parlaklıklarından geriye bir şey kalmadı.

Gerçi aradan uzun yıllar geçtikten sonra malları, mülkleri ve toprakları üzerindeki haciz kaldırıldı. Moskova'daki taşınmaz malları geri verildi. Ama araya giren uzun kuraklık yılları, gövdenin yaşama gücünü yok ettiğinden, ne Birinci Petro, ne de İkinci Katerina zamanında kalkınabildiler. Hatta çöküntü durmadı, sürüp gitti. Son yıllarda bu eski prensler soyundan rejisörler, polis komiserleri, koruma memurları ve buna benzer işlerde çalışan adamlar çıktı.

Bizimle ilgisi olan Osinin ailesi, bir karı koca ile beş çocuktan oluşuyordu. Köpekli Meydan'da, tek katlı ahşap bir evde oturuyorlardı. Kapılarının üstünde, yeşil boyalı aslan ve daha başka soyluluk simgeleri vardı. Bakkala, manava borç ediyor, kışlarını

çoğu zaman ışıksız ve odunsuz geçiriyorlardı. İki yakaları bir türlü bir araya gelmiyor, zar zor geçiniyorlardı. Bir zamanlar çok yakışıklı ve şık bir adam olan prens, şimdi bütünüyle yaşamından bezmiş bir haldeydi. Yumuşak huylu, dar düşünceliydi. Adına beslenilen saygıdan çok, vaktiyle sarayda nedimelik etmiş karısına gösterilen ilgiden ötürü, adamcağıza ismi olup cismi olmayan bir memurluk verilmiş, bir de aylık bağlanmıştı. Hiçbir şeye karışmaz, gece gündüz sırtında geceliği, sigara içmek ve içini çekmekle vaktini geçirirdi. Karısı hastalıklı, sinirli bir kadındı. Sürekli olarak ev işleriyle, çocuklarını büyütüp parasız yatılı okullara yerleştirmekle, Petersburg'la ilişkilerini sürdürmekle uğraşırdı. Bugünkü durumunu bir türlü benimseyememiş, saraydan uzak kalmayı bir türlü hazmedememişti.

Litvinov'un babası Moskova'da oturduğu sıralarda, Osinin'lerle tanışmış, onlara bazı iyilikler etmiş, bir seferinde üç yüz ruble borç vermişti. Litvinov, Moskova'da öğrenci olarak bulunduğu sıralarda, bu aileye sık sık gidip gelmeye başlamıştı. Zaten onlara yakın bir yerde oturmaktaydı. Ama onu oraya çeken şey, ne evlerinin yakınlığı, ne de bu evdeki yaşayış tarzıydı. Litvinov bu eve, Osinin'lerin büyük kızı İrina'ya âşık olduğundan beri sık sık gidip gelmeye başlamıştı.

İrina o zamanlar henüz on yedi yaşlarındaydı. Okul müdiresiyle aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden, enstitüyü bitirmeden annesi onu oradan çekip almıştı. Anlaşmazlığın nedeni de şuydu: Okulda yapılacak bir tören dolayısıyla İrina'nın, konuklar önünde Fransızca şiir okuması kararlaştırılmıştı. Ancak son dakikada, zengin bir müteahhidin kızı kendisine yeğ tutulmuştu. Prenses bu davranışı bir türlü hazmedememişti. İrina da müdirenin bu haksızlığını bağışlayamamıştı. Kız, herkesin önünde nasıl şiir okuyacağını, bütün gözlerin kendisine nasıl çevrileceğini, bu olaydan sonra da Moskova'nın kendisinden nasıl söz edeceğini az mı düşlemişti.

Gerçekten de bütün kentin kendisinden söz etmesi pek mümkündü: İrina, uzun boylu, biraz içerlek göğüslü, henüz olgunlaşmamış, dar omuzlu olmakla birlikte, biçimli gövdeli, bir porselen kadar düzgün, pürüzsüz, o yaşlarda pek seyrek rastlanan solgun, mat tenli, gür ve açık kumral saçlı bir kızdı. İnce, zarif denilecek kadar olağanüstü düzgün olan yüz çizgileri, ilk gençliğe özgü olan saf görünüşünü henüz yitirmemişti. Güzel boynunun ağır eğilişlerinde, yarı dalgın, yarı yorgun gülümseyişlerinde sinirli bir genç kız havası sezilmekteydi. Belli belirsiz gülümseme gibi duran ince dudaklarında, ortası biraz kabarıkça, küçük, kartal burnunda, güven, tutku, kendisi için de, başkaları için de tehlikeli olan bir şeyler vardı. Kıvrık kirpiklerle ve ipek kaşlarla süslü, Mısır tanrıçalarınınki gibi çevik, hülyalı, yeşil hareli, koyu külrengi gözleri olağanüstü, ama gerçekten de olağanüstü güzeldi. Uzaktan, gizemli bir derinlikten, dikkatli ve hülyalı hülyalı bakıyormuş izlenimi veren bu gözlerin çok garip bir ifadesi vardı.

İrina, okulunda, zeki, yetenekli, ama kararsız, zorba, çekilmez bir kız olarak tanınmıştı. Sınıf öğretmenlerinden biri, tutkusunun onu yok edeceği "*Vos passions vous perdront,*" kehanetinde bulunmuş, buna karşılık bir başka öğretmeni de, genç kızı duygusuzluk ve soğuklukla suçlamış, ona kalpsiz bir kız, "*Une jeune fille sans coeur,*" demişti. Arkadaşları onu mağrur ve içine kapalı bulur, kız ve erkek kardeşleri kendisinden korkarlardı. Annesi ona güvenemezdi. Gizemli gözlerini babasına diktiği zaman, babası bu bakışlarından bir rahatsızlık duyardı. Bununla birlikte, taşıdığı üstün niteliklerinden değil, henüz üstünde konuşulmamış, niteliği bilinmeyen umut verici haliyle, onların üzerinde bir saygı yaratmaktaydı.

Yaşlı Prens bir gün, ağzından piposunu çıkararak, karısına:

"Göreceksin," demişti. "Bu kız bizi esenliğe çıkaracak!"

Prenses, kocasının bu sözlerine sinirlenmiş, "Aman, ne çekilmez, ne anlamsız düşüncelerin var!" diye söylenmişti. Ama biraz düşündükten sonra:

"Bizi esenliğe çıkarması hani hiç de fena olmayacak!" diye eklemişti.

İrina, baba ocağında sonsuz bir özgürlüğe sahipti, onu şımartmazlar, hatta ona karşı biraz ilgisizce davranırlardı, ama davranışlarına engel de olmazlardı.

Zaten onun da istediği bundan başka bir şey değildi. Bazı çok küçültücü sahnelerde, örneğin borçlarını bir türlü ödemedikleri için, bakkal alacağını istemek üzere kapıya dayanıp avaz avaz bağırıp çağırmaya başladığı zaman ya da kendi adamları, yüzlerine karşı: "Siz ne biçim prenssiniz, açlıktan nefesiniz kokuyor!" diye söylendikleri zaman, İrina kaşlarını bile kımıldatmadan, asık suratında acı bir gülümsemeyle sandalyesinde hareketsiz otururdu. Bu gülümseme, anasını babasını en ağır sitemlerden daha çok üzer, onlar sanki daha doğduğu andan beri paraya, süse, saygıya hak kazanmış bir varlığa karşı kendilerini, suçlu olmadıkları halde suçlu sayarlardı.

Litvinov, İrina'yı görür görmez sevmişti. (Kızdan ancak üç yaş büyüktü.) Kızdan karşılık görmek şöyle dursun, uzun süre kızın dikkatini bile çekememişti. Hatta kızın ona davranışında, düşmanlık izleri bile sezilebiliyordu. Güya Litvinov onu gücendirmişti, kız da bu davranışı gururunun en derin yerlerinde gizlemişti. Bundan ötürü de sanki onu bir türlü bağışlamak istemeyen bir hali vardı. Litvinov, bu düşmanca, bu küçümseyen sertliğin arkasında neler saklı bulunduğunu henüz anlayamayacak kadar toy ve alçakgönüllüydü. Bazen, derslerini, kitaplarını unutarak, Osinin'lerin loş ve sıkıcı salonunda oturur, kaçamak bakışlarla İrina'yı seyre koyulurdu. Bu anlarında, gönlü yavaş yavaş erir, göğsünü sıkmaya başlardı. İrina ise, sözde bir şeye kızmış, sanki canı sıkılmış gibi yerinden kalkar, sanki bir masaya ya da bir sandalyeye bakıyormuş gibi soğuk bir bakışla Litvinov'u süzer ve omuzlarını kaldırarak, kollarını göğsünde kavuşturarak, odanın içinde gezinirdi. Ya da bütün bir gece, hatta Litvinov'la konuşurken bile, sanki bu iyilikten de kendisi-

ni yoksun bırakmak ister gibi, bir kez olsun yüzüne bakmazdı. Yahut da, eline bir kitap alır, kaşlarını çatar, onu okumadığı halde okur gibi yaparak bu kitaba gömülürdü. Böyle anlarında, bazen yüksek sesle, babasına ya da kardeşine, "sabır" sözcüğünün Almancasını sorardı. Litvinov ökseye yakalanmış bir kuş gibi, durmadan çırpındığı ve acı çektiği bu kısırdöngüden kurtulmayı denedi. Günün birinde bir hafta için Moskova'dan ayrıldı. Çileden ve acıdan âdeta aklını oynatma derecelerine gelmiş bir halde, zayıf, bitkin olarak Osinin'lere döndü. Ama ne tuhaf! İrina da zayıflamış, bozulmuş, yüzü uzayıvermişti. Ama sanki delikanlıdan gördüğü ve bir türlü unutamadığı o gizli aşağılamanın acısı artmış gibi, Litvinov'u daha büyük bir soğuklukla, âdeta acımasız bir küçümsemeyle karşıladı. Genç kız delikanlıya tam iki ay böyle işkence etti. Sonra bir gün içinde her şey değişiverdi. Aşk, sanki bir anda parlayan bir yangın gibi bacayı sardı, bir yağmur bulutu gibi sağanak halinde birden boşanıverdi.

Litvinov, sonraları uzun süre unutamadığı bir gün, Osinin'lerin salonunda, pencere kenarına oturmuş, dalgın dalgın sokağa bakıyordu. Canı sıkılıyor, kendisini küçülmüş hissediyordu, ama yine de yerinden kımıldayamıyordu.

Öyle bir haldeydi ki o anda pencerenin altından bir ırmak akmış olsaydı, yerinmeden kendini atabilirdi. İrina biraz ötesinde oturmuş, tuhaf bir şekilde susuyor ve kımıldamıyordu. Genç kız, kaç gündür onunla hiç konuşmamıştı, yalnız onunla değil, bugünlerde kimseyle konuşmuyordu. Kollarını kavuşturmuş oturuyor, pek seyrek olarak çevresine ağır ağır bakınıyordu.

Litvinov artık bu işkenceye dayanamaz oldu. Kalktı, veda etmeden şapkasını aramaya koyuldu. İrina, birdenbire, âdeta fısıltıyla:

"Kalınız!" diye seslendi.

Litvinov'un yüreği burkuldu. Birdenbire İrina'nın sesini tanıyamamıştı. Bu bir tek sözcükte, o ana kadar görülmemiş,

işitilmemiş bir uyum vardı. Başını kaldırdı ve donakaldı: İrina ona, tatlı, yumuşak, candan bir bakışla bakıyordu:

"Gitmeyiniz, kalınız! Sizinle olmak istiyorum!" diye yineledi.

Sonra, sesini biraz daha alçaltarak:

"Gitmeyiniz... Ben böyle istiyorum," dedi.

Delikanlı, hiçbir şey anlamadan, ne yaptığının iyice farkında olmadan kıza yaklaştı, elini uzattı. Kız hemen, iki elini de ona verdi. Sonra gülümsedi, kıpkırmızı kesildi. Gerisin geriye ve gülümsemesini sürdürerek odadan çıktı. Birkaç dakika sonra da, kendinden küçük kız kardeşi yanında olduğu halde, yeniden içeri girdi. Delikanlıya, aynı yumuşak bakışlarla yine uzun uzun baktıktan sonra onu yanına oturttu. İlkin hiçbir şey söylemedi, yalnız içini çekiyor ve kızarıyordu. Sonra, yavaş yavaş kendini toparladı. Âdeta korka korka, neyle uğraştığını sordu. Oysa o zamana kadar böyle bir şey hiç yapmamıştı. O günün akşamı, şimdiye kadar kendisini değerlendiremediği için, üst üste birkaç kez özür diledi. Artık değiştiği, bambaşka bir insan olduğu konusunda ona güvence verdi. Bir hafta sonra da artık kızın kendisini sevdiğini biliyordu. Evet, Litvinov, bu ilk günü uzun süre anımsadı. Ama ondan sonra gelen ve kuşkularla, duraksamalarla, inanmazlıklarla, derken aşkın tam bir zaferiyle sona eren günleri de unutmadı. Sonunda, yaşam boyu bir daha yinelenemeyecek ve yinelenmesi doğru olmayan, ilk aşkın o parlak anları gelip çattı. İrina, birdenbire, kuzu gibi uysal, ipek gibi yumuşak, inanılmayacak kadar iyi yürekli bir hal aldı. Küçük kardeşlerine ders vermeye başladı. Kuşkusuz bu dersler piyano dersi değildi. Çünkü İrina müzikten anlamazdı. Onlara İngilizce ve Fransızca öğretiyor, onlarla birlikte kitap okuyor, ev işleriyle bile uğraşıyordu. Her şey kendisini ilgilendiriyor, eğlendiriyordu. Bazen sonsuz gevezelikler eder, bazen de tatlı düşlere dalardı. Bitmez tükenmez planlar kuruyor, Litvinov ile evlendiği zaman neler yapacağına değin sonu gelmeyen varsayımlar

yürütüyordu. Evleneceklerine ikisi de kesin olarak inanıyordu. Litvinov:

"El ele verip çalışacağız, değil mi?" derdi.

İrina:

"Evet, el ele verip çalışacağız," diye yinelerdi. "Okuyacağız... Ve hepsinden önemlisi gezilere çıkacağız!"

Özellikle elden geldiğince çabuk Moskova'dan ayrılmak istiyordu. Litvinov, henüz üniversiteyi bitirmediğini ona anımsattığı zaman, kız bir an düşündükten sonra, üniversiteyi Berlin'de ya da bir başka yerde de bitirebileceğini söylerdi.

İrina duygularını saklayan bir insan olmadığından annesi ile babası, kızlarının Litvinov'a olan aşkını öğrenmekte gecikmediler... Buna sevinmesine sevindiler, ama her şeyi enine boyuna hesapladıktan sonra, hemen "veto"larını kullanmayı gereksiz saydılar. Litvinov'un maddi durumu iyiydi. Prenses: "Ama, ailesi, ailesi..." demekten kendini alamıyordu. Prens ise ona: "Evet ailesi... Ama soysuz da değil. Hem kızımıza söz geçirebilecek miyiz? Şimdiye dek ne istediyse yapmadı mı? *Vous connaissez sa violence.** Sonra, ortada henüz kesin bir şey yok!" karşılığını veriyordu. Ama içinden de: 'Demek ki sadece Madam Litvinov olacak... Hepsi bu kadar! Oysa ben başka şeyler bekliyordum...' diye düşünmekten kendini alamıyordu. İrina, gelecekteki nişanlısının gönlüyle birlikte aklını fikrini de almıştı. Zaten Litvinov kendi isteğiyle, iradesini sevgilisinin iradesine bağlamıştı. Âdeta bir burgaca düşmüş, sanki kendini kaybetmişti.

Sürükleniyor, ne yaptığını bilmiyordu. Hem korkuyor, hem derin bir haz duyuyordu. Hiçbir şeye yerinmiyor, hiçbir şey esirgemiyordu. Evliliğin önemini, kendisine yüklediği görevleri, İrina'ya bu kadar körü körüne bağlandıktan sonra iyi bir eş olup olmayacağını, aralarındaki ilişkinin niteliğini düşünecek ve karar verecek bir durumda değildi. Kanı kaynıyor, yalnız bir

* (Fr.) Onun ne aksi olduğunu bilirsiniz. *-çev.*

şey biliyordu: Onun ardından koşmak, onunla olmak, ileri, hep ileri gitmek... Üst yanı ona vız geliyordu.

Bununla birlikte, Litvinov'un sınırlamasız ve koşulsuz teslim olmasına, İrina'nın aşırılığa varan sevecenlik ve inceliğine karşın, aralarında bazı anlaşmazlıklar olmuyor değildi. Nitekim bir gün Litvinov, üniversiteden çıkar çıkmaz, sırtında eski ceketiyle, parmaklarına bulaşmış mürekkep lekelerini temizlemeye bile vakit bulamadan İrina'ya koşmuştu. Kız her zamanki istekle onu karşılarken, birdenbire duraklamıştı. Her sözcüğün üzerinde ayrı ayrı durarak:

"Eldiveniniz yok!" demiş, sonra hemen eklemişti: "Aman yarabbi, bu ne hal! Tam bir okullu..."

Litvinov:

"Çok duygulusunuz, İrina," demişti.

İrina:

"Siz, gerçekten de tam bir okullusunuz!.." diye yinelemişti. "*Vous n'êtes pas distinqué*!"*

İrina bunları söyledikten sonra, arkasını dönmüş ve odadan çıkıp gitmişti. Bununla birlikte bir saat sonra, barışmak için yine yalvaran İrina olmuştu. Genellikle yanlışlarını kolayca kabul eder ve ondan özür dilerdi. Ama tuhaf değil midir, kendisinde bulunmayan kusurlardan ve kötü davranışlarından ötürü, nerdeyse ağlayacak bir hale gelir, buna karşılık, gerçekten kendisinde bulunan kusurları da şiddetle yadsırdı. Onun yaradılışı böyleydi.

Bir başka gün Litvinov onu, gözyaşları içinde, başı avuçları arasında, saçları darmadağınık bir halde buldu. Büyük bir kaygı ve tasayla üzüntüsünün nedenini sordu. Kız, hiçbir şey söylemeden parmağıyla göğsünü işaret etti. Litvinov, elinde olmayarak irkildi. İçinden: "Herhalde verem!" diye düşündü ve ve hemen kızı elinden tutarak, titrek bir sesle:

---

* (Fr.) Sıradansınız. *-çev.*

"Hasta mısın?" diye sordu. "Gidip doktor getireyim mi?.. Yoksa..."

Önemli konularda artık birbirleriyle senlibenli konuşmaya başlamışlardı.

İrina, delikanlının sözlerini bitirmesine fırsat vermeden, ayağını öfkeyle yere vurarak:

"Sağlığım tamamen yerinde... Ama sırtımdaki bu rop... Yoksa anlamıyor musunuz?"

Litvinov, şaşkın şaşkın:

"Robunuza ne olmuş? Anlamadım doğrusu..." diye söylendi.

"Robuma mı ne olmuş? Şu olmuş ki, bundan başka robum yok... Bu robum eskidi, iğrenç bir hal aldı. Aksi gibi ben de her gün bunu giymek zorundayım. Hatta sen... Yani siz geldiğiniz zamanlar bile bunu giymek zorundayım. Beni hep bu berbat kılıkta göre göre, sonunda bir gün sevmez olacaksınız!"

"İnsaf et İrinacığım, neler söylüyorsun? Robun pek güzel! Sonra bu robun benim için ayrı bir değeri var. Çünkü ben seni ilk kez bu ropla görmüştüm."

İrina kıpkırmızı kesildi:

"Çok rica ederim," dedi. "Bu sözlerinizle, bundan başka robum olmadığını bana anımsatmayınız!.."

"İnan olsun ki, İrina, bu rop size çok yakışıyor."

İrina, uzun, yumuşak buklelerini sinirli sinirli çekiştirerek:

"Hayır! Hayır!" diye direndi. "Berbat bir rop. Ah şu yoksulluk, şu yoksulluk. Bu yoksulluktan nasıl kurtulmalı!.. Bu karanlıktan nasıl aydınlığa çıkmalı?"

Litvinov ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Şöyle biraz kenara çekildi.

İrina, birdenbire oturmakta olduğu iskemleden fırladı, ellerini Litvinov'un omuzlarına koyarak yüzünü delikanlının yüzüne yaklaştırdı, henüz nemli olan gözlerinden mutluluklar saçarak:

"Beni seviyorsun, değil mi? Beni seviyorsun, değil mi? Beni seviyorsun? Beni bu iğrenç robumla da seviyorsun, değil mi?" diye mırıldandı.

Litvinov, genç kızın dizlerine kapandı. İrina, ona doğru eğilerek:

"Ah, sev beni, sev beni, sevgilim! Benim kurtarıcım!" diye fısıldadı.

Böylece günler, haftalar geçiyor, henüz resmî bir adım atılmamış bulunuyordu. Litvinov, isteğine karşın, kızı babasından istemekte ağır davranıyordu. Bunun nedeni de, İrina'dan bir işaret, bir buyruk beklemesiydi. Çünkü kız, bir seferinde, her ikisinin de gülünç denilecek derecede genç olduklarını, hiç olmazsa yaşlarına birkaç hafta daha eklenmesini beklemeleri gerektiğini söylemişti. Bunun için de, kızın resmen istenmesi gecikiyordu. Ama artık, bütün beklentilerin gerçekleşmekte olduğu sırada birdenbire patlak veren bir olay, yollardaki tozları kaldırıp uçuran rüzgârlar gibi, bütün bu planları altüst etti.

VIII

OKIŞ, saray Moskova'ya gelmişti. Eğlenceler birbirini kovalıyordu. Derken sıra, her zaman yapılagelmekte olan büyük, soylular balosuna geldi. Bu baloyla ilgili haber, *Politik Gazete*'de çıkan bir ilan biçiminde olmakla birlikte, Köpekli Meydan'daki eve kadar ulaştı. İlk harekete geçen Prens oldu. Ne olursa olsun bu baloya gitmek ve İrina'yı götürmek gerektiğine karar verdi. Bu vesileyle hükümdarlarını görmek, kendisi gibi suçlu bir soylu için âdeta bir görevdi. Evde görüşünü kabul ettirmek için, o zamana kadar kendisinde hiç görülmemiş bir ateşlilikle direndi. Prenses, bir dereceye kadar onun fikirlerine katılmakla birlikte, harcamalar konusu onu düşündürmekteydi. Ama İrina, kesin olarak buna karşı çıktı. Annesiyle babası-

nın ileri sürdüğü bütün nedenlere, döktüğü bütün dillere karşı: "Boşuna, gitmem!" demekle yetindi. Kızın direnişi ve üsteleyişi öyle bir kerteyi buldu ki, yaşlı Prens, sonunda kızı yola getirmesi için Litvinov'a ricada bulunmaya karar verdi. Yaşlı Prense göre, Litvinov'un ileri süreceği birçok "neden" arasında genç kızların böyle, dünyadan ellerini eteklerini çekmelerinin doğru olmayacağı, yaşamda bir kez, "bunu da denemesi gerektiği", yoksa kendisini kimsenin göremeyeceği gibi nedenler de vardı.

Litvinov'un ileri sürdüğü bu düşünceler üzerine, İrina, dikkatle ve ısrarla delikanlının yüzüne baktı. O kadar dikkatle ve o kadar ısrarla baktı ki, Litvinov şaşırdı. Sonra, kemerinin tokasıyla oynayarak büyük bir dinginlikle delikanlıya sordu:

"Bunu siz... Siz mi istiyorsunuz?"

Litvinov kekeleyerek:

"Evet... Öyle sanıyorum ki... Yani ben de babanız gibi düşünüyorum."

Sonra, masum bir gülüşle ekledi.

"Hem ne diye gitmeyesiniz?.. Çevrenizi görmek, kendinizi göstermek..."

İrina yavaşça yineledi:

"Kendimi göstermek mi? Peki, gideceğim... Yalnız unutmayınız ki bunu siz istediniz!.."

Litvinov:

"Yani, ben..." diye başlamak istediyse de İrina sözünü keserek:

"Siz istediniz, ben de gideceğim... İşte o kadar. Yalnız bir koşulum var: Bu baloya gelmeyeceğinize bana söz vereceksiniz!.."

"O neden?"

"Ben öyle istiyorum."

Litvinov, elinden başka bir şey gelmediğini gösterir bir biçimde ellerini açarak:

"Buna da boyun eğiyorum," dedi. "Yalnız, açıkça söylemeliyim ki, sizin orada, güzelliğinizin pırıltıları içinde, yapacağınıza emin olduğum büyük etkiyi gözlerimle görmeyi çok isterdim."

Sonra, içini çekerek ekledi:

"Sizinle ne kadar övüneceğim!"

İrina gülümseyerek:

"Aklınızdan geçirdiğiniz bütün o güzellik ve pırıltı, bir beyaz tuvaletten ibaret kalacak... Yapacağım etkiyi görmek isteyişinize gelince... Ben böyle istiyorum işte..."

"İrina, yoksa darıldın mı?"

İrina yine gülümsedi:

"Oh, hayır! Darılmadım," dedi. Genç kız gözlerini delikanlının gözlerine dikti. Delikanlı o gözlerde bu ifadeyi daha önce hiç görmediğini hissetti. "Kim bilir, demek ki gerekiyormuş!" diye ekledi genç kız.

"Ama İrina, beni seviyorsun, değil mi?.."

İrina, âdeta bir erkek edasıyla ve kuvvetle delikanlının elini sıkarak, resmî bir ağızla:

"Seni seviyorum," dedi.

Bunu izleyen günler, balo hazırlıklarıyla geçti. İrina, tuvaletiyle ve başını yaptırmak gibi işlerle uğraştı. Balodan bir gün önce, sinirleri bozulmuş, pek hırçın bir hal almıştı. Bir dakika yerinde duramıyordu. O gün akşama kadar birkaç kez ağladığı görüldü. Litvinov'un yanında dingin, ama anlamlı biçimde gülümsüyordu. Son derece dalgındı.

İkide bir aynaya bakıyordu. Balo günü benzi sapsarıydı. Hiç kimseyle konuşmuyordu. Ama sakindi. Akşam saat dokuzda Litvinov onu görmeye geldi.

İrina, beyaz taftadan tuvaleti içinde, saçları hafifçe yukarı kaldırılmış başında küçük mine çiçeklerinden yapılmış taçla, delikanlıya o kadar güzel, o kadar görkemli göründü ki, şaşmaktan kendini alamadı. İçinden, 'Bir gün içinde sanki büyümüş... Âdeta bir afet olmuş,' diye düşündü.

İrina, sevgilisinin karşısında, kollarını aşağıya sarkıtmış, gülümsemeden, kırıtmadan, bir heykel gibi duruyor, cesur, kararlı bakışlarla sürekli, karşıda bir noktaya bakıyordu.

Litvinov âdeta kendinden geçmiş, ne söyleyeceğini şaşmış bir halde:

"Peri masallarındaki padişah kızlarına, ya da hayır, savaş ve zafer öncesindeki bir başkomutana benziyorsun," dedi.

İrina hareketsiz duruyor, Litvinov'un sözlerine değil, bir başka şeye, içinden gelen sese kulak kabartıyordu.

Litvinov sözlerini sürdürerek:

"Bana baloya gelmeyi yasak ettin, hiç olmazsa bu çiçekleri reddetmez, yanında baloya götürürsün sanırım," dedi ve kâğıda sarılmış bir demet günçiçeği uzattı.

Genç kız, Litvinov'u aceleci bir bakışla süzdü. Elini uzattı. Birdenbire, başını süslemekte olan çiçek dalının bir ucundan tutarak:

"İster misin?" diye mırıldandı. "Bana yalnız bir kelime söyle... Bir kelimecik. Bütün bu şeyleri yırtıp parçalayayım ve bu akşam baloya gitmeyerek seninle burada kalayım..."

Litvinov, âdeta yüreğinin yerinden hopladığını hissetti. İrina başındaki çiçekleri yolmaya başlamıştı bile.

Delikanlı, içinde kabaran soylu ve yüce duyguların etkisiyle:

"Hayır, hayır, ne münasebet!.. Ben bencil değilim... Seni bu zevkten ne diye yoksun bırakayım? Hele yüreğin benimle olduktan sonra..." demekte acele etti.

"O halde hep böyle uzak dur... Sonra tuvaletimi bozarsın..."

Litvinov şaşırdı:

"Getirdiğim çiçekleri almayacak mısın?"

"Kuşkusuz alacağım. O kadar güzel ki. Sonra ben bu çiçeğin kokusunu çok severim. Mersi. Onu bir anı olarak saklayacağım."

Litvinov:

"Sosyete yaşamına ilk kez karışmanızın, ilk zaferinizin bir anısı olarak..." diye ekledi.

İrina, gövdesini biraz bükerek omuzları üzerinden aynaya baktı:

"Sahi ben bu kadar güzel miyim?.. Yoksa bana karşı incelik mi gösteriyorsun, kompliman mı yapıyorsun?"

Litvinov, en seçkin sözlerle onu aşırı derecede övmeye koyuldu. Ama İrina artık onu dinlemiyor, delikanlının verdiği çiçekleri yüzüne yaklaştırarak, nerdeyse kararmış ve irileşmiş gözleriyle yine uzaklara bakıyordu. Hafif bir esintiyle dalgalanan omuzlarındaki ince kurdeleler bir kanadı andırıyordu.

Beyaz kravatı, havi dökülmüş siyah frakı ve göğsünde soyluluk simgesi Vladimir nişanıyla Prens girdi. Onun arkasından, Çin krepinden yapılmış eski moda bir tuvalet giymiş olan Prenses göründü. Heyecanlarını gizlemek isteyen bütün annelerin yaptığı gibi, hiç de gereği yokken, kızının ötesini berisini düzeltmeye koyuldu.

Uzun tüylü iki sıska beygirin çektiği dört kişilik bir kira arabasının tekerlekleri, buz tutmuş kaldırımların üzerinde sesler çıkararak kapının önünde durdu. Uydurma üniforması içinde büsbütün maskaralaşan bir uşak, arabanın geldiğini koşup haber verdi. Prens ile Prenses, evde kalan çocuklarını öptükten sonra, kürklerine bürünerek, dış kapıya doğru yürüdü. İrina, nefret ettiği eski paltosuyla onları izledi. Litvinov, bir veda bakışına erişmek beklentisiyle sevgilisini arabaya kadar geçirdiği halde, İrina başını bile çevirmeden arabaya geçip oturdu.

Delikanlı, gece yarısına doğru balonun verildiği yapının önünden geçti. Büyük avizelerden saçılan binlerce ışık, parlak noktalar halinde, pencereleri örten kırmızı perdelerin arasından sızarak bütün alanı aydınlatıyordu. Alan, sıra sıra süslü arabalarla doluydu. Strauss valsinin oynak havaları ortalığa yayılıyordu.

Litvinov, ertesi gün, saat bire doğru Osinin'lere gitti. Evde yalnız Prensi buldu. Prens ona, bir çırpıda, İrina'nın başı ağrıdığını, yatmakta olduğunu, akşamdan önce kalkamayacağını,

bunun, ilk kez baloya giden bir genç kız için doğal sayılması gerektiğini söyledi. Sonra, aynı şeyleri, bir kez de Fransızca olarak yineledi:

"Dün geceki olaylardan sonra, biraz rahatsızlanması pek doğaldır," diye ekledi.

"Olaylar mı dediniz?"

Litvinov, ancak o anda, Prensin alışkanlığının dışında, gecelikle olmayıp bir redingot giymiş olduğunu biraz şaşırarak fark etti.

"Evet, evet, olaylar, olaylar. Gerçek olaylar... İrina'nın ne büyük bir sükse yaptığını düşünemezsiniz azizim! Bütün saray hep onunla ilgilendi. Prens Aleksandr Fedoroviç, onun yerinin burası olmadığını; bu kızın kendisine Kontes Devonshire'ı anımsattığını söyledi. Hani şu ünlü kontes. Yaşlı Kont Blazenkrapf ise, onun, balonun kraliçesi olduğunu bağıra bağıra söyledi ve onunla tanışmak isteğini gösterdi. Sonra kendini bana tanıttı ve beni süvari alayından anımsadığını söyleyerek şimdi ne yaptığımı sordu. Kont çok neşeli bir adam. Kadınlara tapıyor!.. Evet, ne diyordum?.. Prensesi de rahat bırakmıyorlardı. İrina, balonun en iyi kavalyeleriyle dans etti. Bana o kadar çok başvuru oldu ki, sonunda hesabı şaşırdım. İnanır mısınız, herkes kalabalık gruplar halinde çevremizde dolaşıyordu. Mazurka dansında da yalnız onu seçtiler. Yabancı bir diplomat, İrina'nın Moskovalı olduğunu öğrenince, çar hazretlerine, 'Ekselans, imparatorluğunuzun merkezi meğer Moskova imiş,' sözlerini söylemiş. Yine başka bir diplomat, çar hazretlerine: 'Bu gerçek bir devrim!' demiş. *Revolution* ya da *revelation** deyimlerinden birini kullanmış işte, ne bileyim. Evet, evet, diyebilirim ki, o gece, olmayacak şeyler oldu."

Prensin bu sözleri karşısında, ellerinin ve ayaklarının buz kesildiğini hisseden Litvinov:

---

* (Fr.) "Devrim ya da ilham". Prensin bilgisizliğini göstermek için özellikle kullanılmış. *-çev.*

"Peki ya İrina?.. O eğlendi mi?.. Bu durumlardan hoşlandı mı?"

"Tabii hoşlandı. Böyle bir başarı karşısında sevinmemesi mümkün mü? Bununla birlikte, siz de bilirsiniz ki, İrina'yı ilk bakışta anlamak zordur. Dün gece, beni gören herkes: 'Şaşılacak şey, doğrusu,' diyordu. 'Matmazelin ilk balosu olduğuna bin tanık ister.' Kont Reyzenbah, kuşkusuz siz onu tanırsınız..."

"Hayır, onu hiç tanımam. Adını da duymadım."

"Karımla kardeş çocukları olurlar..."

"Hayır, tanımıyorum."

"Çok zengin bir adam. Mabeyincidir. Petersburg'da oturur. Kimsenin dilinden düşürmediği, herkesçe aranan bir adamdır. Şimdiye kadar bizi hep küçümsedi. Ama bundan ötürü ona kırgın değilim. Ben kin tutmayan bir insanım... Her ne hal ise. İşte bu kişi, İrina'nın yanına oturdu. Onunla bir çeyrek saat kadar konuştu. Sonra Prensese dönüp: 'Kızınız bir inci... Bir olgunluk örneği. Böyle bir yeğenim olduğu için herkes beni kutluyor!..' dedi. Göz ucuyla izledim, bizim yanımızdan ayrıldıktan sonra da çok büyük bir kişinin yanına gitti. Gözlerini İrina'dan ayırmaksızın onunla konuştu. O büyük kişi de gözlerini İrina'dan hiç ayırmıyordu."

Litvinov yine sordu:

"Demek ki İrina bütün gün hiç görünmeyecek?"

"Evet, başı çok ağrıyor. Size selam söyledi, herkesin çok beğendiği çiçekleriniz için size teşekkür etmemi rica etti. Dinlenmeye gereksinimi var. Prenses bazı ziyaretler için sokağa çıktı. Ben de... Şimdi..."

Prens öksürdü. Âdeta söyleyeceği sözleri bulmakta zorluk çekiyormuş gibi bir hali vardı.

Litvinov şapkasını aldı, kendisine engel olmak istemediğini, İrina'nın sağlık durumuyla ilgili bilgi edinmek üzere daha sonra yine uğrayacağını söyleyerek çıkıp gitti.

Osinin'lerin evinden birkaç adım ötede, iki kişilik çok şık bir arabanın polis kulübesi önünde durduğunu gördü. Arabacı yerinde oturmakta olan çok şık bir uşak, umursamaz bir edayla eğilerek, polise Prens Osinin'lerin evini sordu. Litvinov, arabanın için bir göz attı. Arabada, orta yaşlı, kendini beğenmiş, buruşuk suratlı, hain dudaklı, Yunan burunlu, samur kürklü, her halinden çok yüksek düzeyde memur olduğu anlaşılan biri oturuyordu.

IX

LİTVİNOV, daha sonra uğrayacağı konusundaki sözünü tutmadı; ziyaretini ertesi güne bırakmanın daha uygun olacağını düşündü.

Ertesi gün, on iki sularında, çok iyi bildiği konuk salonuna girince, orada İrina'nın iki küçük kardeşi olan Viktorya ile Kleopatra'yı buldu. Kendileriyle selamlaştıktan sonra, ablalarının iyileşip iyileşmediğini, kendisini görüp göremeyeceğini sordu.

Henüz peltek peltek konuşmakla birlikte kardeşinden daha cesur olan Viktorya:

"Ablam, annemle sokağa çıktı," dedi.

Yüreğinin derinliklerinde bir şeylerin koptuğunu hisseden Litvinov:

"Nasıl sokağa mı çıktı?" diye inledi. "Şu... Şu... Şu anda sizinle ilgilenmesi, size ders vermesi gerekmiyor muydu?"

Viktorya:

"Hayır," dedi. "Ablam artık bize ders vermeyecek."

Arkasından Kleopatra tamamladı:

"Evet, artık bize ders vermeyecek."

Litvinov yeniden sordu:

"Babanız evde mi?"

Viktorya yanıtlamasını sürdürdü:

"Babam da evde değil... Ablam hasta. Bütün gece ağladı durdu."

"Ağladı mı?"

"Evet ağladı. Bana hizmetçi kadın Yegorovna söyledi. Gözleri kıpkırmızıymış... Hem de yumruk gibi şişmiş..."

Litvinov, salonda bir iki kez dolaştı. Âdeta üşüyormuş gibi titriyordu. Sonunda evine döndü. Çok yüksek bir kulenin tepesinden aşağıya bakan bir insanın duyduğu baş dönmesi gibi bir şey duyuyor, bütün gövdesi sarsılıyor, gözleri kararıyor, tam bir sinirsel çöküntü içinde kulakları uğulduyordu. Budalaca bir hayretle dalıyor, kafasında karmakarışık, korkunç ve dilsiz birtakım düşünceler dolaşıyor, müthiş bir bekleyiş içinde kıvranıyor, ağlamaya son derece gereksinim duyduğu halde, bir türlü gözlerinden boşanmayan yaşlar boğacakmış gibi ona baskı yapıyordu. Oh, bütün bunlar ne korkunç, ne iğrenç şeylerdi!.. Beyninin içinde, uğuldayan bir kasırga durmadan: 'İrina beni görmek istemiyor! Bu besbelli bir şey... Ama niçin?.. O uğursuz baloda ne geçmiş olabilir? Bir insan bu kadar çabuk nasıl değişebilir? Hem böyle birdenbire... (İnsanlar hep ölümün birdenbire, ansızın gelip çattığını görürler de onun aniliğine bir türlü alışamazlar... Bunu pek anlamsız bulurlar.) Bana hiçbir şey söylemek, hiçbir açıklamada bulunmak istemiyor,' diye düşünüyordu.

Birdenbire, kendisine seslenildiğini duydu. Başını çevirdiği zaman, karşısında elinde mektupla uşağını gördü. İrina'nın yazısını tanıdı. Daha mektubu açmadan, bir felakete uğrayacağını hissettiği için, sanki gelecek darbeden kendisini korumak ister gibi başını göğsünün içine gizledi, omuzlarını kaldırdı. Sonunda cesaretini toplayarak zarfı açtı. Küçük bir mektup kâğıdına şu satırlar yazılmıştı:

Beni bağışla, Litvinov! Artık aramızda her şey bitmiştir. Petersburg'a gidiyorum. Buna son derece üzgünüm. Ama artık

olan oldu. Herhalde alınyazım böyleymiş... Ama, hayır, kendimi haklı çıkarmaya çalışmayacağım! Bunu önceden kestirmeyi başaramadım. Beni bağışlayın, beni unutun. Çünkü sizin layığımız değilim. – İrina.

Not: Büyüklük gösteriniz; beni görmeye kalkmayınız!

Litvinov bu dört beş satırı okudu ve biri göğsünden itmiş gibi, ağır ağır kanepeye yığıldı. Pusulayı elinden düşürdü. Eğilip aldı, tekrar okudu: "Demek Petersburg'a gidiyor!" diye mırıldandı. Pusula yine elinden düştü. Ruhunu garip bir dinginlik kapladı. Hatta başucuna attığı elleriyle, altındaki yastığı bile düzeltti. Yine düşüncelere daldı: 'Ölüler düş kuramaz! Geldiği gibi gitti. Bu pek doğal bir şey. Bunu her zaman bekliyordum. (Litvinov kendi kendini aldatıyordu: O hiçbir zaman böyle bir şey beklemiyordu.) Ağlamış! Acaba niçin ağlamış? Beni sevmediğine göre niçin ağlamış olabilir?.. Bununla birlikte, bunların hepsi de onun kişiliğine pek uygun şeyler... Benim layığım değilmiş!.. Bak sen! Sorun burada. (Acı acı gülümsedi.) Kendi değerini, kendi gücünü kendisi de bilmiyordu. Ama baloda yaptığı etkiyi gördükten sonra, basit, değersiz bir öğrenciye nasıl bağlanabilirdi!.. Bunda anlaşılmayacak bir şey yok!..'

Litvinov, düşüncelerinin bu noktasında, İrina'nın sevecen ve sevdalı sözlerini, tatlı gülümseyişlerini, artık bir daha hiçbir zaman görmeyeceği, kendi gözleriyle karşılaştıkları zaman bir anda parlayıp sönen o unutulmaz gözlerini anımsadı. Ondan bir kerecik, yalnız bir kerecik alabildiği öpücüğü düşündü ve birdenbire, sarsıla sarsıla, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Yüzükoyun döndü, katıla katıla, boğula boğula ağlayarak sanki kendini de, çevresindeki şeyleri de parçalamak istiyormuş gibi yastığı dişledi.

Ne yazık ki, Litvinov'un bir gün önce arabada gördüğü adam, gerçekten de Osinina'nın kardeş çocuğu, milyoner Kont Reyzenbah'tı. İrina'nın yüksek kişiler üzerinde yaptığı etkiyi görünce, enerjik bir işadamı olarak bundan büyük bir çıkar

sağlayacağını düşünerek hemen bir plan hazırlamaktan kendini alamamıştı. Tıpkı Napolyon gibi, hızla hareket etmeye karar verdi: 'Bu orijinal kızı yanıma, Petersburg'a alırım. Onu mirasçım yaparım. Tabii bütün malıma değil... Zaten çocuğum yok... O da benim yabancım değil, yeğenim oluyor. Karımın da yalnızlıktan canı sıkılıp duruyor. Salonumuzda böyle güzel bir yaratığın bulunması her bakımdan hoş bir şey... Evet, evet... Pek parlak bir düşünce, pek parlak bir düşünce...' diye aklından geçirdi. Ama her şeyden önce, kızın anasının, babasının gözlerini kamaştırmak, başlarını döndürmek gerekiyordu. Kont artık arabaya binmiş giderken, şunları aklından geçiriyordu: 'Yiyecek ekmekleri bile yok! Onun için pek kafa tutacaklarını, kendilerini naza çekeceklerini sanmıyorum. Zaten pek de duygulu olmasalar gerek. Gerekirse onlara bir miktar para da verebilirim. Ya? O da razı olur, o da. Bal tatlıdır. Dün gece onu tattı. Diyelim ki bu da benim kaprisim. Budalalık etmelerine bir neden yok. Pekâlâ bundan yararlanırlar işte. Onlara diyeceğim ki: Hal ve keyfiyet budur. Düşünüp taşınınız! İşinize gelirse ne âlâ, gelmezse bir başkasını alırım. Zaten anasız, babasız bir kız daha işime gelir... Evet mi, hayır mı?.. Size yirmi dört saat süre veriyorum...'

Geleceğini, balo gecesi Prense haber veren Kont, kafasında bu düşüncelerle onların evine girmişti. Bu ziyafetin ayrıntıları üzerinde fazla durmak gereğini duymuyoruz. Kont, hesaplarında yanılmamıştı: Prens ve Prenses hiç de inatçılık etmediler, kendilerine verilen parayı aldılar. İrina'ya gelince, yirmi dört saati geçirmeden öneriyi kabul ettiğini bildirdi. Litvinov'la olan ilgisini kesmek kolay olmadı. Delikanlıyı gerçekten de seviyordu. Mektubu gönderdikten sonra, yataklara düşecek duruma geldi: Pek çok ağladı, sarardı, soldu, zayıfladı. Ama bütün bunlara karşın, bir ay sonra annesinin onu alıp Petersburg'a götürmesine, Kontun konağına yerleştirip, tavuk kadar aklı olmayan Kontun koruması altına vermesine engel olmadı.

Bu olay üzerine Litvinov, üniversiteyi bırakarak köye, babasının yanına döndü. Yarası yavaş yavaş kapandı. İlk zamanlar İrina'yla ilgili hiçbir haber alamadı. Zaten, Petersburg sosyetesi üzerine söz açmaktan hep kaçındı. Çok geçmeden İrina'yla ilgili, kötü olmamakla birlikte, tuhaf söylentiler dolaşmaya başladı. Prenses Osinina'nın adı, ünü, pırıltısı, hatta Moskova'da bile her geçen gün biraz daha çok yayılmaya başladı. Ondan, tıpkı bir zamanlar Kontes Vorotinskaya'dan olduğu gibi, merakla, saygıyla, biraz da imrenerek söz ediyorlardı. Derken, evlendiği haberi de duyuldu. Ama Litvinov, bu son haber üzerinde pek az durabildi. Çünkü o sıralarda artık Tatyana'yla nişanlanmış bulunuyordu.

Oteldeki odasında günçiçeği kokularıyla karşılaşan Litvinov'un, 'Acaba, mümkün mü?' dediği zaman neyi anımsamış olduğunu okuyucularımız şimdi herhalde anlamışlardır. Bunun için artık yeniden Baden'e dönüp, bıraktığımız yerden öykümüzü sürdürebiliriz.

X

LİTVİNOV çok geç yattı ve çok az uyudu. Yataktan kalktığı zaman güneş yeni doğuyordu. Penceresinden görünen gölgeli dağların mor tepeleri, mavi gökyüzünde pırıl pırıl yanıyordu: 'Şu ağaçların altı kim bilir ne kadar da serindir?' diye düşünerek hemen giyindi. Dün geceden beri daha da açılmış olan çiçek demetine dalgın dalgın baktı.

Bastonunu aldı, ünlü kayaların üzerindeki Eski Şato'ya yöneldi. Sabahın, insana güç veren, ruhunu okşayan sessizliği içinde derin derin soluk alarak dinç adımlarla yürüyor, damarlarında gençlik ateşi yanıyordu. Sanki bütün dünyayı ayakları altına almış gibi bir hali vardı. Attığı her adım, ona yeni bir sevinç, yeni bir canlılık katıyordu, iki yanı koyu yeşil çam ağaçlarıyla çevrili ve kumla döşeli dar bir yolun serinliğinde yürüyordu.

Ağzından sık sık: "Oh, ne kadar da güzel!" sözleri dökülüyordu. Birdenbire kulağına bildik birtakım sesler çalındı. İleri bakınca, karşıdan gelmekte olan Voroşilov ile Bambayev'i gördü. Öğretmenini görüp korkan bir öğrenci heyecanıyla, hemen kendini kenara attı ve bir fundalığın arkasına gizlendi. Ağzından: "Tanrım, ne olursun, beni bunların gözünden gizle!" sözleri döküldü. Şu anda onların gözünden gizlenebilmek için, galiba ne isteseler verecekti. Gerçekten de kendisini görmediler. Hemşerileri, hiçbir şeyin farkında olmadan yanından geçip gittiler. Voroşilov, o askerce edasıyla, Bambayev'e gotik mimarının çeşitli "evrelerinden" söz ediyor, o da, yalnızca bu sözleri beğendiğini anlatacak biçimde kafasını sallamakla yetiniyordu. Voroşilov'un, bitmez tükenmez "evreleriyle" karşısındakinin kafasını epeydir şişirmekte olduğu, Bambayev'in halinden belliydi.

Litvinov, dudaklarını ısırmış ve boynunu uzatmış bir halde, uzun süre, uzaklaşan ayak seslerini dinledi. Sonunda sesler yavaş yavaş söndü. Litvinov soluk aldı ve gizlendiği siperden yola çıktı. Üç saat kadar dağlarda dolaştı. Bazen yolu bırakarak bir kayadan öbürüne sıçrıyor; arada, yumuşak yosunlardan kayıyor; bazen bir meşenin gölgesindeki bir kayanın ya da bir kütüğün üstüne oturuyor; bir ırmağın tatlı şırıltısı, yaprakların bitmez tükenmez hışırtısı, kuşların bir müziği andıran cıvıltısı altında tatlı düşlere dalıyordu. Tatlı, güzel bir uyuşukluk, gizlice bütün gövdesini sarıyor, görünmeyen, okşayıcı kollar, sanki arkasından onu kucaklıyor, Litvinov, bu duyguları kaçırmamak için, elinde olmayarak gözlerini yumuyordu. Ama ağaçların altın ve yeşil renkleri, ormanın limonata gibi serinliği gözkapaklarına vuruyor, birdenbire gülümsüyor ve gözlerini açıyor, sonra yine gülümsüyor ve yeniden kapıyordu.

Karnı acıktı. Kahvaltı etmek istedi. Birkaç kuruş karşılığında nefis bir sütlü kahve içebileceği Eski Şato'ya yollandı. Şatonun taraçası üzerindeki beyaz boyalı küçük masalardan birinin başına geçip henüz oturduğu sırada, birkaç atın ağır soluk alı-

şı duyuldu. Arkasından da, üç fayton belirip şatonun önünde durdu. Arabaların içinden kadınlı erkekli büyücek bir kalabalık indi. Litvinov, bunların Fransızca konuşmalarından hepsinin Rus olduğunu anlamakta gecikmedi. Özellikle kadınlar, tuvaletlerinin ağırlığıyla, şıklığıyla dikkati çekiyordu. Erkekler, son derece biçimli, dar belli yeni siyah redingotlar, külrengi pantolonlar giymiş, parlak silindir şapkalar takmışlardı. Hepsi de siyah kravatlarını boyunlarına sımsıkı bağlamıştı. Kılık kıyafetlerinde, davranışlarında bir asker hali vardı.

Gerçekten de, bunların hepsi askerdi. Litvinov, yüksek tabakadan genç generallerin yemekli bir kır gezintisine rastlamış bulunuyordu. Her hallerinden; tutmaya çalıştıkları sucuklarından, kendini beğenmişce gülmelerinden, dalgın bakışlarından, edalı edalı omuz kaldırışlarından, bel ve diz kırışlarından, seslerinin ahenginden, çıtkırıldım tavırlarından, kısaca her şeylerinden, yüksek sosyeteden kişiler oldukları anlaşılıyordu. Hepsi de büyük bir özenle tıraş olmuş, süslenmiş püslenmiş, pudralanmış; içtikleri puro kokularına karışan, soylulara özgü kokular sürünmüşlerdi. Elleri, bütün soylularda olduğu gibi uzun, beyaz; tırnakları fildişi gibi cilalıydı. Hepsinin bıyıkları pomatlı, dişleri pırıl pırıl, yanakları al, çeneleri gök mavisine yakındı. Bu genç generallerin kimisi şen şakrak, kimisi düşünceliydi. Ama hepsinin de seçkin kişiler oldukları belliydi. Görünüşe göre bunların her biri, düşüncelerinin devlet yönetiminde yarın oynayacağı rolün önemini çok iyi biliyordu.

Büyük bir gürültü patırtıyla masalara yerleşerek, koşuşan garsonları çağırdılar.

Bu kalabalıktan keyfi kaçan Litvinov, sütünü bitirmekte acele etti. Parasını verip şapkasını başına geçirerek, generallerin oturduğu masaların yanından geçerken:

"Grigori Mihayloviç, beni tanımadınız mı?" diyen bir kadın sesiyle irkildi. Elinde olmayarak durdu.

Bu ses, bir zamanlar sık sık yüreğini hoplatan sesti. Başını çevirince İrina'yı gördü.

Bir masanın başında oturmakta olan İrina, kollarını, önündeki sandalyenin arkalığına çaprazlama dayamış, başını biraz yana eğmiş, dostça gülümseyerek, sevinçli gözlerle kendisine bakmaktaydı. On yıl önce, son kez görüştüklerinden bu yana epeyce değişmiş ve genç bir kız halinden olgun bir kadın haline gelmiş olmasına karşın, Litvinov, İrina'yı hemen tanıdı. İnce, narin vücudu şaşılacak bir güzellikle gelişmiş, boyu uzamış, eskiden dar ve düşük olan omuzları, şimdi eski İtalyan saraylarının tavanlarındaki Tanrıçaları andıran bir görünüm almıştı. Ama gözleri, hep o gözlerdi. Sanki bu gözler, ona yine, Moskova'daki küçük evlerinde baktıkları gibi bakıyordu.

Litvinov, kararsızca:

"İrina Pavlovna!.." diye mırıldandı.

"Demek beni tanıdınız?.. Ah, ne kadar da sevindim, ne kadar..."

Birdenbire duraladı. Hafifçe kızardı, doğruldu ve sözlerini Fransızca sürdürdü.

"Ne güzel rastlantı... İzin verin de sizi kocamla tanıştırayım: Valerien, Mösyö Litvinov çocukluk arkadaşımdır. Bu da kocam: Valerien Vladimiroviç Ratmirov!.."

Generallerden en genci, belki de en şıkı, sandalyesinden doğrulup büyük bir nezaketle Litvinov'u selamladı.

Bu tanıştırma töreni sürerken, masada oturanlar hafifçe suratlarını asar gibi oldular. Daha doğrusu, suratlarını asar gibi değil de, sanki yabancı bir siville her türlü yakınlaşmayı önceden protesto eder gibi, düşünceli bir hal aldılar. Kır yemeğine katılan öteki kadınlara gelince, onlar işi, göz süzmelerine, gülüşmeye ve şaşkınlıklarını belirtmeye kadar vardırdılar.

Karısının çocukluk arkadaşıyla ne konuşmak gerekeceğini bulmakta zorluk çeken General Ratmirov:

"Baden'de çoktandır mı bulunuyorsunuz?" diye sordu.

Litvinov:

"Hayır, birkaç günden beri," dedi.

Nazik general sorularını sürdürdü.

"Çok kalmak niyetinde misiniz?"

"Henüz bir karar vermedim."

"Ya!.. Ne iyi, ne iyi!.."

General sustu. Litvinov da söyleyecek söz bulamıyordu, ikisinin de şapkaları ellerindeydi. Gövdelerini öne eğmiş, gülümseyerek birbirlerinin gözlerine bakıyorlardı.

Generallerden biri, *Deux gendarmes, un beau dimanche** şarkısını tutturmuştu. Ama tabii ki yanlış okuyordu. Zaten şimdiye kadar doğru okuyan bir Rus soylusu görülmemiştir. Şarkı okuyan general, sapsarı yüzlü, miyop bir adamdı. Yüzünde çirkinliğini bağışlatmayan sürekli bir sinirlilik vardı. Arkadaşları içinde gül yanaklı olmayan bir oydu.

İkisinin de durumu tuhaflaştığı sırada, İrina onların yardımına yetişti. En tatlı sesiyle:

"Grigori Mihayloviç, niye oturmuyorsunuz sanki?" dedi.

Litvinov, İrina'nın isteğine boyun eğdi, oturdu. Âdeta havaya mıhlanmış gibi dik bakışlı, zaman zaman kar gibi beyaz parmaklarıyla ipek favorilerini okşayan, genç ama asık suratlı bir general:

"Valerien, bana bir kibrit verir misiniz?" dedi.

Ratmirov ona, gümüş bir kibrit kutusu uzattı.

"R" harfini doğru dürüst söyleyemeyen bayanlardan biri, Almanca:

"Sigaranız var mı?" diye sordu.

"Hem de en iyi cinsinden, Kontes."

Miyop general, dişlerini gıcırdatırcasına yine *Deux gendarmes, un beau dimanche* şarkısını tutturdu.

---

* (Fr.) Güzel bir pazar günü, iki jandarma. -*çev.*

Bu sırada İrina, Litvinov'a:

"Mutlaka bizi görmeye gelmelisiniz, dedi. "Biz Avrupa Oteli'ndeyiz. Ben her zaman dörtten altıya kadar dairemdeyim. Görüşmeyeli ne çok zaman oldu..."

Litvinov, dikkatle İrina'nin yüzüne baktı. İrina, gözlerini indirmemişti.

"Evet İrina Pavlovna, epey zaman oldu. Moskova'dan beri..."

İrina, aralıklı olarak:

"Moskova'dan beri, Moskova'dan beri," diye yineledi. "Geliniz! Biraz, sohbet eder, eski günleri anarız. Biliyor musunuz Grigori Mihayloviç, siz çok değişmemişsiniz!.."

"Sahi mi?.. Ama siz değişmişsiniz, İrina Pavlovna!"

"Ben yaşlandım."

"Hayır, onu demek istemedim."

Sarı saçları üzerine sarı şapka geçirmiş olan bir kadın, yanındaki erkeğin kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra sorgu dolu bir sesle:

"İrene! İrene!" diye seslendi.

İrina, kadının seslenişine aldırmayarak sürdürdü:

"Yaşlandım, ama değişmedim. Hayır, hayır, hiçbir bakımdan değişmedim."

Yine *Deux gendarmes, un beau dimanche* şarkısı duyuldu. Sinirli general, bu ünlü şarkının yalnızca ilk dizesini biliyordu.

Asık suratlı, favorili general herhalde yüksek sosyetece bilinen bir olayı ima ederek yüksek sesle:

"Hâlâ yakıyor ekselans," dedi ve kesik kesik gülerek yine gözlerini havaya dikti.

Orada bulunanların hepsi de bu gülüşe katıldı.

Ratmirov, İngilizce olarak yavaşça:

"Ne tuhaf adamsın, Boris!" dedi.

"Boris" adını katışıksız bir İngiliz şivesiyle söylemişti. Sarı şapkalı kadın, üçüncü kez:

"İrene!" diye seslendi.

İrina, hızla ona dönerek, Fransızca:

"Eeh, ne var?.. Benden ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Kadın kırıta kırıta:

"Peki, peki, sonra söylerim," dedi.

Kadın, hiç de güzel olmamakla birlikte, boyuna kırıtıyor, cilve yapıyordu.

İrina kaşlarını çatarak omuzlarını silkti.

Kadınlardan biri, Rus konuşma tarzının özelliği olan uzatılmış vurguların damga vurduğu, Fransız kulağı için dayanılmaz bir aksanla Fransızca olarak:

"Mösyö Verdier ne yapıyor? Niçin gelmiyor?" diye bağırdı.

Arzamas'ta doğup büyümüş başka bir kadın:

"Ah, Mösyö Verdier, evet, evet, Mösyö Verdier!" diye iç geçirdi.

Ratmirov araya girerek, Fransızca:

"Hanımefendiler lütfen sakin olalım, Mösyö Verdier ayağınıza kadar gelmeye söz verdi," dedi.

Kadınlar, "Hi, hi, hi!" diye gülüşerek yelpazelerini oynattı.

Garson üç beş bardak bira getirdi.

Uzun favorili general, sesini özellikle kalınlaştırarak ve şaşırmış gibi görünmeye çalışarak:

"Bavyera birası mı?" diye sordu. "*Guten Morgen*!"

Genç bir general ötekine soğuk ve ilgisiz bir tavırla:

"Şey? Kont Pavel hâlâ orada, yerinde mi?" diye sordu.

O da ona yine soğuk bir şekilde:

"Orada," diye yanıt verdi. Fransızca olarak, "Ama geçici!" dedi. "Onun yerine Sergey getirilecek diyorlar."

İlki dişlerini sıkarak:

"Aha!" diye mırıldandı.

İkincisi de:

"Ah, evet," diye mırıldandı.

Şarkı mırıldanan general:

"Anlayamıyorum," dedi. "Pavel'in türlü türlü sebepler öne sürerek kendini mazur göstermeye çalışmasını anlayamıyorum. Doğru, tüccarı çok ezdi, *il lui a fait rendre gorge**... Ama bundan ne çıkar? Onun kendi düşüncesi, görüşü olmalıydı!"

Birisi:

"O korktu," dedi. "Gazetelerde ifşa olmaktan korktu."

Asabi general birden parladı:

"Ee, daha da neler! Gazeteler! İfşa olmalar! Eğer benim elimde olsaydı, sizin bu gazetelerinizde et ve ekmekten alınan vergiler, kürk ve çizme reklamları gibi şeylerden başka hiçbir şey yazdırmazdım."

Ratmirov:

"Bir de aristokrat mülkleri ile ilgili müzayedelerin yayınlanmasına izin verirdiniz," dedi.

"Bugünkü koşullarda muhtemelen verirdim... Fakat Baden'deki eski şatoda yapılan o konuşmaya ne demeli!"

Sarı şapkalı kadın, Fransızca:

"Fakat hiç de değil! Hayır, hiç değil!" diye söylendi. "Politik konulara bayılırım."

Olağanüstü hoş ve kadınsı bir yüze sahip general söze karışarak:

"Hanımefendi haklı," dedi. "Bu sorunları konuşmaktan kaçınmamız için bir sebep yok, Baden'de olsak bile." General bu sözleri söylerken nazikçe Litvinov'a baktı ve küçümser tarzda gülümseyerek sözünü tamamladı: "Dürüst bir insan hiçbir yerde ve hiçbir koşulda kendi görüşlerinden taviz vermez. Öyle değil mi?"

Asabi general de Litvinov'a baktı, dolaylı yoldan ona ağzının payını vermek istercesine:

"Tabii öyle!," dedi. "Fakat ben gerekli görmüyorum..."

---

* (Fr.) Yediklerini kusturdu. *–çev.*

Küçümseyici tavırları olan general yine nazikçe konuşmacının sözünü keserek:

"Hayır, hayır," dedi. İşte, arkadaşımız Valerian Vladimiroviç biraz önce soyluların mülk satışlarını hatırlattı. Ne yani? Bu bir gerçek değil mi?"

Asabi general:

"Ama şimdi artık satmaları imkânsız," diye bağırdı. "Kimse almıyor."

"Belki... Belki... İşte tam da bundan dolayı bu olayı açığa vurmamız, duyurmamız gerek... Bu acı gerçeği her adımda dile getirmeliyiz. Bizler tükenmiş, bitmiş insanlarız, çok güzel! Bizler yoksullaşmış insanlarız, bunda tartışılacak bir yan yok! Fakat bizler büyük mülk sahipleriyiz, bizler ne de olsa hâlâ bir prensibi, *un principe*, temsil ediyoruz ve bunu korumak bizim görevimiz. *Pardon, madame*, sanırım mendilinizi düşürdünüz. Belli bir sis perdesi en yüksek zekâları bile örtüp bulanıklaştırdığında alçakgönüllülükle parmağımızı uzatıp (General parmağını mendile doğru uzattı), yurttaşlarımıza uçurumu, her şeyin yöneldiği o derin uçurumu göstermek zorundayız. Bizler ikaz etmek, saygılı bir kararlılıkla 'Geri dönün, geri dönün!' diye uyarmalıyız. Evet, böyle uyarmalıyız..."

Ratmirov dalgın dalgın:

"Fakat tamamen geri dönmek de pek mümkün değil!" dedi.

Küçümser tavırlı general sırıtarak:

"Tamamen, tamamen geri, azizim, ne kadar çok geriye dönülürse o kadar iyi!"

General tekrar nazikçe Litvinov'a baktı, Litvinov dayanamayarak:

"Zatıâlileri, acaba Yedi Boyarlar'a* kadar geri dönmemiz yeterli olu mu?" diye sordu.

---

* *Semiboyarşçini* (Yedi Boyarlar): 1610-13 arasında, Romanov hanedanının ilk çarı Mihail Romanov 1613 yılında çar seçilinceye kadar ülkeyi yöneten yedi boyardan oluşan komite. *-çev.*

"Öyle olsa bile ne çıkar! Ben görüşlerimi hiç çekinmeden söylüyorum; her şeyi değiştirmek, başka şekilde yapmak, evet, yapılan her şeyi yeni baştan yapmak gerek!"

"Ve 19 Şubat'ı* da mı?"

"Evet, olabildiği ölçüde 19 Şubat'ı da! *On est patriote ou on ne l'est pas.*** Tabii, bana 'Peki, ya özgürlük?' diye soracaksınız. Bu özgürlüğün halka çok tatlı geldiğini mi düşünüyorsunuz? Ona sorun öyleyse!"

Litvinov generalin sözünü keserek:

"Deneyiniz," dedi. "Onun elinden bu özgürlüğü almayı bir deneyin de görün bakalım..."

General Fransızca olarak Ratmirov'a fısıltıyla:

"Bu beyin adı neydi?" diye sordu.

Bu toplulukta şımarık çocuk rolü oynadığı açıkça belli olan şişman general, ansızın:

"Burada ne tartışıyorsunuz böyle?" diye söze karıştı. "Gazetelerden mi, yoksa yazar müsveddelerinden mi konuşuyorsunuz? İzin verin size bu tür yazarlarla ilgili bir anımı anlatayım, harika bir şey. Hakkımda yazar müsveddesi birinin küfür ve iftira dolu bir yazı yazdığını haber verdiler. Tabii, derhal onu bulup getirmelerini söyledim. Hazreti bulup getirdiler. 'Dostum,' dedim, 'böyle bir küfürnâmeyi nasıl yazarsın, *folliculeire****? Vatanseverliğine mi yenik düştün?' 'Evet, öyle oldu!' dedi. 'Peki, *folliculeire*, parayı sever misin?' diye sordum. 'Severim,' dedi. Aziz dostlarım, sonra ona bastonumun topuzunu koklattım. 'Bunu da sevdin mi,' diye sordum. 'Hayır, sevmedim,' diye yanıtladı. 'Elim temiz, korkma, iyi kokla,' dedim. 'İstemiyorum, yeter,' dedi. 'Ama ben çok seviyorum, kuzum,' dedim. 'Fakat kendim için sevmiyorum. Bu kinayeyi anlayabildin mi, canım

---

* Rusya'da 19 Şubat (yeni takvim: 3 Mart) 1861 tarihinde kaldırılan serflikten söz edilmektedir. *-çev.*

** (Fr.) İster vatansever ol ister olma. *-çev.*

*** (Fr.) Yazar müsveddesi. *-çev.*

ciğerim?' 'Anladım,' dedi. 'Sakın bir daha yapma!' dedim. 'İleride iyi çocuk ol; şimdi şu gümüş rubleyi al ve git, gece gündüz bana dua et!' dedim. *Folliculeire* çıkıp gitti."

General güldü, arkasından İrina hariç herkes güldü. İrina gülümsemedi bile, asık suratla generale baktı.

Küçümser tavırlı general, Boris'in omzunu okşayarak:

"Bütün bunları senin kendin uydurdun, benim candan dostum..." dedi. "Sen, bastonla herhangi bir kimseye gözdağı vereceksin, ha! Senin bastonun dahi yok!" Fransızca olarak ekledi: "Hanımları eğlendirmek için yaptın bunu." Ardından konuşmasını sürdürdü: "Bunu güzel söz söyleme uğruna yaptın. Mesele bu değil! Biraz önce tamamen geriye dönmemiz gerektiğini söyledim. Beni yanlış anlamayın; ben ilerleme denilen şeyin düşmanı değilim." General nazlı, zayıf bir sesle devam etti: "Fakat bütün bu üniversiteler, ruhban okulları, halk okulları, bu öğrenciler, papaz çocukları, halk kökenli aydınlar, bütün bunlar ıvır zıvır, *tout ce fond du sac, la petite propriété, pire que le prolétariat.** Voilà ce qui m'effraie**... Nerede durman gerektiğini bilmek... ve başkalarını da durdurmak!" Tekrar sevecen bir edayla Litvinov'a bakarak: "Evet, durmak, bir sınır hattı çizmek gerek! Unutmayın, bizim aramızda herhangi bir talebi, isteği olan bir kimse yok! Örnek olarak özyönetimi ele alalım, bunu isteyen kimse var mı? Siz özyönetim istiyor musunuz? Ya sen? Ya sen? Ya siz, hanımlar? Siz hanımlar sırf kendinizi değil hepimizi yönetiyorsunuz zaten! (Generalin güzel yüzü alaylı bir gülüşle aydınlandı.) Sevgili dostlarım, neden yaltaklanarak birilerinin gözüne girelim? Demokrasiden memnunsunuz, demokrasi sizin gururunuzu okşuyor, amaçlarınıza hizmet ediyor... Demokrasi iki tarafı keskin bir kılıçtır. En iyisi eski usulü izlemek, daha önce yapıldığı gibi yapmak... Böylesi daha doğru, daha güvenli!

---

* (Fr.) Bütün bu ayaktakımı, bu küçük mülk sahipleri proletaryadan daha kötü! *-çev.*

** (Fr.) Beni korkutan şey... *-çev.*

Ayaktakımına akıl hocalığı yapılmasına izin vermeyin, yegâne güç olan aristokrasiye güvenin... Gerçekten de böylesi daha iyi olacaktır. İlerlemeye gelince... Benim kişisel olarak ilerlemeye karşı hiçbir itirazım yoktur. Yeter ki avukatlarınızı, jürilerinizi, seçilmiş yerel bürokratlarınızı üzerimize salmayın, disipline sakın dokunmayın! Onun dışında köprüler, limanlar, hastaneler inşa edebilir, sokakları gazla aydınlatabilirsiniz!"

Asabi general:

"Petersburg'u dört bir yandan ateşe verdiler, al sana ilerleme!" diye söylendi.

Şişman general tembel tembel sallanarak:

"Evet, senin kötücül biri olduğunu görüyorum," dedi. "Senden iyi bir başsavcı olurdu. Bana kalırsa..." Fransızca olarak, "Orfe (Orphee) cehenneme! İşte, ilerlemenin son sözü bu!" diye ekledi.

Arzamas'lı hanım, Fransızca:

"Siz her zaman böyle saçmalarsınız," dedi ve kıkır kıkır güldü.

General ağırbaşlı görünmeye çalışarak, Fransızca:

"Ben saçmaladığım zaman daha da ciddi olurum, hanımefendi," diye yanıt verdi.

İrina alçak sesle:

"Mösyö Verdier bu cümlenin aynısını birkaç kez tekrarladı," diye vurguladı.

Şişman general, Fransızca:

"Güçlü yönetim ve muamele, özellikle de güçlü yönetim!" dedi. "Bunu Rusçaya şöyle çevirebiliriz: Nazikçe, fakat dişlerini göstererek yönet!"

Sözü küçümser tavırlı general kaptı:

"Ah sen! Ne iflah olmaz bir hovardasın sen! Alçak! Hanımlar onu dinlemeyin, lütfen! O bir sineği bile öldüremez! Gönül işleriyle yetinmesini bilir."

Karısıyla göz göze gelen Ratmirov:

"Fakat, öyle değil, Boris," dedi. "Hovardalık tamam, ama bu çok abartma olur. İlerleme toplumsal hayatın ortaya çıkma sürecidir, bunu asla unutmamamız gerek. Bu bir semptomdur; onu izleyip incelemeliyiz."

Şişman general burnunu kırıştırarak:

"Evet, mesele belli, sen devlette çalışanları kastediyorsun," dedi.

"Hiç de öyle değil, hangi devlette çalışanlar! Gerçekleri görmemezlikten gelemeyiz!"

Boris parmaklarını tekrar favorilerine daldırdı, bakışlarını havaya çevirdi.

"Toplumsal hayat çok önemlidir, çünkü halkın ilerlemesinde, tabir caizse, vatanın yazgısında..."

Boris ciddi bir tavırla onun sözünü kesti, Fransızca:

"Valerien, burada kadınlar var," dedi. "Bunu senden beklemezdim. Yoksa bir komiteye mi seçilmek istiyorsun?"

Asabi general:

"Evet, tanrıya şükür, bütün o komiteler şimdi artık kapalı," dedi ve Fransızca "İki jandarma ve güzel bir pazar" şarkısını mırıldanmaya devam etti.

Ratmirov patiska mendilini burnuna götürdü ve nazikçe tartışmadan çekildi.

Küçümser tavırlı general:

"Hovarda! Hovarda!" diye tekrarladı.

Boris ise boşlukta surat asan hanıma doğru yöneldi. Sesini azaltmadan ve hatta yüz ifadesini değiştirmeden, ona, kendisini nasıl ümitsizce sevdiğini, olağanüstü acılar çektiğini anlattı ve bu 'tutkunun ödülü'nü ne zaman alacağını sordu.

Litvinov, bütün bu konuşmalar sırasında, gittikçe artan bir rahatsızlık, bir yadırgama duymaya başlamıştı. Onun gururu, namuslu insan gururu, halk gururu incinmişti. Küçük bir memur çocuğu olan kendisiyle, soylular sınıfından bu Petersburglu

generaller arasında ortak olan ne vardı?.. O, onların nefret ettiği her şeyi sevmekte, onların sevdiği her şeyden de nefret etmekteydi. Bunu apaçık görüyor, bütün varlığıyla duyuyordu. Şakalarını bayağı ve soğuk, edalarını çekilmez, bütün davranışlarını yapmacık buluyordu. En yumuşak, en tatlı sözlerinde bile insanı iğrendiren, başkaldırmaya götüren bir küçümseme edası vardı. Bununla birlikte Litvinov, sanki bu adamlardan, bu düşmanlardan ürküyordu. 'Ne iğrenç şey,' diye düşündü, 'onları sıkıyorum. Beni gülünç buluyorlar. Böyle olduğu halde ne diye burada oturup duruyorum? Hemen, hemen kalkıp gitmeliyim!'

İrina'nın orada bulunuşu onu tutamazdı; hatta o bile üzerinde hoş olmayan etkiler yapmaktaydı. Sandalyesinden kalktı, vedalaşmaya koyuldu.

İrina:

"Gidiyor musunuz?" diye mırıldandı. Ama bir an düşündükten sonra, kalması için üstelemedi. Yalnız, kendisini mutlaka gelip göreceği konusunda söz aldı.

General Ratmirov, yine az önceki çok nazik edasıyla onu selamladı. Elini sıktı ve taraçanın kapısına kadar geçirdi. Ama Litvinov, yolun ilk dönemecini dönmeye vakit bulamadan, arkasından bir kahkaha tufanı koptu. Bu kahkahaların onunla hiçbir ilgisi yoktu. Bu gülüşmeler, tam o sırada sırtında mavi ceket, başında Tirolyen şapka, eşeğin üstünde, taraçanın önünde birdenbire beliren ve çoktandır beklenen ressam Verdier ile ilgiliydi. Ama Litvinov'un tepesi attı. Yüzü kıpkırmızı kesildi. Acı bir ilaç yutmuş gibi dudakları kısıldı. Az önce, yanlarında geçirdiği birkaç dakikalık zamanın, ona, böyle ağır küfürler etmek hakkını veremeyeceğini düşünmeden:

"Alçak, rezil herifler!.." diye söylendi.

Demek İrina, onun bu eski İrina'sı böyle bir ortama düşmüştü! Bu ortamda yaşıyor, bu ortamda saltanat sürüyordu. Bu ortam için, en iyi duygularını, en yüksek niteliklerini feda etmişti... Herhalde bunun böyle olması gerekiyormuş!.. Demek ki,

İrina'nın layığı buydu. İrina'nın aklına esip, delikanlının tasarıları, bundan sonra neler yapmayı düşündüğü konusunda hiçbir şey sormamış olmasına çok sevindi. Yoksa, "onların" yanında düşüncelerini, tasarılarını söylemek zorunda kalacaktı! Litvinov: "Asla! Asla!" diye mırıldandı ve temiz dağ havasını derin derin içine çekerek, âdeta koşar adım, Baden'e yollandı. Nişanlısını; sevgili, iyi yürekli, melek Tatyana'sını düşünüyordu. Nişanlısı ona, ne kadar da temiz, ne kadar da yüce görünüyordu. Endamını, sözlerini, en ince ayrıntılara kadar bütün alışkanlıklarını bir bir aklından geçiriyor, gelişini ne büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu.

Bu hızlı yürüyüş, sinirlerini biraz yatıştırmıştı. Oteline dönünce, masanın başına geçerek eline bir kitap aldı. Okumak istedi. Ama birdenbire kitap elinden düştü. Âdeta irkildi; Ne oluyordu?.. Hayır, ona bir şey olduğu yoktu... Ama İrina... İrina... Onunla karşılaşması, konuşması ona birdenbire tuhaf, beklenmeyen, şaşılacak bir şey gibi göründü. Bu olacak şey miydi?.. Onu yine görsün, yine onunla konuşsun... Sonra, ötekilerde bol bol göze çarpan o iğrenç hallerin, nasıl oluyordu da onda zerresi yoktu?.. İrina bu hallerden, bu durumdan, kendi durumundan sıkılıyor gibiydi. Litvinov niçin bunu böyle sanıyordu?.. O da onların safındaydı, ama düşman değildi. Onu, Litvinov'a karşı böyle dostça davranmaya, Litvinov'u evine çağırmaya zorlayan şey neydi?

Litvinov kendini toparladı, büyük bir heyecanla: "Oh, Tatyana-cığım!.. Benim biricik meleğim! Ben yalnız seni seviyorum, ömrüm boyunca da seveceğim... Onun yanına gitmeyeceğim... Varsın o kendi generalleriyle eğlensin!" diye söylendi.

Yeniden kitabını eline aldı.

XI

ELİNE kitabını aldı, ama bir türlü okuyamadı. Otelinden çıktı. Biraz dolaştı. Müzik dinledi. Kumar salonundaki oyunları seyretti. Yine oteline döndü. Yeniden kitabını aldı. Ama boşuna... Vakit bir türlü geçmiyor, dakikalar saat kadar uzun görünüyordu. İyi yürekli sulh yargıcı Pişçalkin geldi, üç saat oturdu. Kâh yüksek konulardan, kâh yararlı konulardan söz açarak enine boyuna düşünceler ileri sürdü. Konuştu, konuştu, o kadar konuştu ki zavallı delikanlı bezginlikten az kalsın feryadı basacaktı. Yargıç Pişçalkin, onulmaz, umutsuz, öldürücü bir can sıkıntısı bulup buluşturma yönünden, bu alanda uzman sayılan ahlak hocaları arasında bile rakipsizdi. Yalnızca onun usturayla tıraş edilmiş cilalı kafasını, donuk, anlamsız gözlerini, saygıdeğer burnunu görmek bile insanı çileden çıkarmaya yeterdi. Gırtlağından ağır ağır çıkan uykulu, bariton sesi, sanki ancak iki kere iki dört eder, beş etmez, üç de etmez; su ıslaktır; iyilik övülmeye değer bir davranıştır; mali işlerde kredi, devlete olduğu kadar bireylere de, bireylere olduğu kadar devlete de gereklidir gibi kuru yargılar ileri sürmek için yaratılmıştı. Bununla birlikte Pişçalkin, dünyanın en iyi insanıydı. Rusya'nın yazgısı böyleydi: Oradaki iyi insanlar genellikle sıkıcıydı.

Pişçalkin gitti, arkasından Bindasov geldi ve hemen, hiç sıkılmadan, Litvinov'dan yüz florin ödünç istedi. Delikanlı, Bindasov'la hiçbir ilgisi olmadığı ve hiçbir zaman alamayacağını bildiği halde, bu parayı tiksinerek çıkarıp verdi. Oysa o anda kendisinin de paraya gereksinmesi vardı.

Peki, öyleyse bu parayı ona niçin vermişti?.. Bunun nedenini ancak şeytan bilebilirdi. Zaten yaşamda yaptığımız birçok işin nedeni ancak bu sözlerle açıklanabilirdi. Bindasov, parayı aldıktan sonra teşekküre bile gerek görmeden, bir bardak da şarap

istedi. Ağzını silmeden, çizmelerini yere vura vura çıkıp gitti. Litvinov, arkasından onun kalın, kırmızı ensesine bakarak tiksinti duydu.

Akşamüstü Tatyana'dan bir mektup aldı. Kız, mektubunda, teyzesinin hastalandığını, bu nedenle beş altı günden önce Baden'e gelemeyeceğini yazıyordu.

Bu habere çok üzüldü. Can sıkıntısı arttı. Kötü bir ruh hali içinde, erkenden yatağına girdi. Gelen gün, dünden daha iyi olacağa pek benzemiyordu. Sabahtan odası hemşerileriyle doldu: Bambayev, Voroşilov, Pişçalkin, iki subay, Heidelberg Üniversitesinden iki öğrenci, sözbirliği etmişler gibi hep birden çıkageldiler. Hepsi de laf sermayelerini tüketip canları sıkılmaya başladığı halde, ancak öğle yemeğine doğru çekilip gittiler. Bunlar, açıkçası, can sıkıntısından ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Litvinov'un odasına gelince, oraya demir atmışlardı. İlkin Gubarev'in yeniden Heidelberg'e gittiğinden, mutlaka onu ziyaret etmek gerektiğinden söz ettiler. Sonra, biraz felsefeden söz açtılar, Polonya sorununa dokundular. Daha sonra, kumardan, aşüftelerden söz ettiler. Birçok açık saçık fıkra anlattılar. Bütün bunlardan sonra, sıra pehlivanlara, oburlara, şişmanlara geldi. Eski masallar anlatıldı. Oradakilerden biri bir papazın bir oturuşta otuz üç ringa balığı yediğini; bir başkası, bir askerin koyun kemiğini kendi alnında kırdığını anlattı. Böylece, bir yalan yarışması başladı. Pişçalkin bile, Ukrayna'da bir köylü kadının, ölümünden sonra tam yirmi yedi pud* geldiğini; bir derebeyinin, kahvaltı olarak bir oturuşta üç kaz ve bir mersin balığı yediğini anlattı. Bu anlatılanlardan birdenbire coşan Bambayev, kendisinin de bütün bir koyunu, hem de salçasıyla malçasıyla yiyebilecek durumda olduğunu söyledi. Voroşilov ise, askerî okuldaki arkadaşlarından birinin gücüyle ilgili öyle bir palavra savurdu ki, odada bulunanların hepsi de birbirlerine bakarak

* Pud: Yaklaşık 16 kg. ağırlığında bir ölçü birimi. *-çev.*

şapkalarını kaptıkları gibi sokağa fırladılar. Yalnız başına kalan Litvinov, bir şeyler yapmak, bir şeylerle uğraşmak istedi. Ama kafası sanki sisler, dumanlar içindeydi. İşe yarar hiçbir şey yapamadı. Böylece gecesi de mahvolup gitti.

Ertesi sabah tam kahvaltı etmeye hazırlanırken kapısı vuruldu. Litvinov: 'Aman Tanım, yine dünkü dostlardan biri olacak!' diye düşündü ve irkilerek:

"*Here in*! Giriniz!" diye seslendi.

Kapı yavaşça açıldı, içeri Potugin girdi. Litvinov onun gelişine son derece sevindi. Bu beklenmedik ziyaretçinin elini kuvvetle sıkarak:

"Doğrusu bakın bu hoşuma gitti," diye söylendi. "Çok, çok teşekkür ederim. Sizi mutlaka gelip arardım. Ama nerede oturduğunuzu bana söylemek istemediniz! Rica ederim oturunuz, şapkanızı da şuraya koyunuz!"

Potugin, Litvinov'un bu gönül alıcı sözlerine karşılık vermeden, odanın ortasında iki yana sallanarak ayakta duruyor, gülümseyerek başını sallıyordu. Litvinov'un bu candan ilgisi, herhalde onu çok duygulandırmış olacaktı. Ama yüzünde yapmacık bir ciddiyet vardı. Biraz kekeleyerek:

"Bağışlamanızı rica ederim. Burada küçük bir anlaşmazlık var," diye sözlerine başladı. "Ben kuşkusuz her zaman büyük bir memnuniyetle size gelmek isterim. Ancak, beni buraya bir görevle gönderdiler."

Litvinov, sitemli bir sesle:

"Yani, demek istiyorsunuz ki, sizi buraya göndermeseydiler, kendiliğinizden kalkıp gelmeyecektiniz!"

"Oh, hayır... İnsaf edin! Sizi gelip görmemi rica etmeseydiler, belki bugün sizi rahatsız etmek cesaretini göstermeyecektim. Sözün kısası, bugün size bir görevle gönderilmiş bulunuyorum."

"Kimin tarafından görevlendirildiğinizi sormama izin verir misiniz?"

"Tanıdığınız bir bayan tarafından, İrina Pavlovna Ratmirova tarafından gönderildim. Üç gün önce kendisini ziyaret edeceğinize söz verdiğiniz halde gitmemişsiniz!"

Litvinov, hayretle Potugin'in yüzüne baktı:

"Siz Bayan Ratmirova'yı tanıyor musunuz?"

"Görüyorsunuz ki tanıyorum..."

"Yakından mı tanıyorsunuz?"

"Bir dereceye kadar dostlarından sayılırım."

Litvinov biraz sustuktan sonra:

"İrina Pavlovna'nın beni niçin görmek istediğini acaba biliyor musunuz?" diye sordu.

"Bir dereceye kadar biliyorum. Tahminime göre sizi görmekten, sizinle karşılaşmaktan büyük bir sevinç duymuştur. Eski ilişkinizi yenilemek istiyor."

Litvinov:

"Yenilemek," diye tekrarladı. "Özür dilerim, ama bir soru daha sormama izin verir misiniz? Aramızdaki eski ilişkinin niteliğini biliyor musunuz?"

"Doğrusunu isterseniz, bilmiyorum," dedi Potugin. Sonra Litvinov'un yüzüne dostça bakarak ekledi: "Bu ilişkinin çok yakın bir ilişki olduğunu sanıyorum. İrina Pavlovna sizi çok övdü, bunun üzerine ben de sizi göreceğime söz verdim. Gideceksiniz, değil mi?"

"Ne zaman?"

"Hemen, şimdi."

Litvinov, kollarını yana doğru kaldırmakla yetindi. Potugin sözlerini sürdürerek:

"İrina Pavlovna, üç gün önce, kendisini içinde gördüğünüz, ne diyeyim, o çevrenin pek de hoşunuza gitmemiş olacağını düşünüyor. Yalnız, şeytanın, onu tanıttıkları kadar kara olmadığını size söylememi rica etti."

"Bu benzetmeyi, içinde bulunduğu çevre için mi yaptı?"

"Evet, genel olarak..."

"Hım... Peki, Bay Potugin, sizin şeytan hakkındaki düşünceniz nedir?"

"Ben öyle sanırım ki, genellikle şeytan, onu tanıttıkları gibi değildir."

"Yani daha mı iyidir?"

"Daha mı iyi, daha mı kötü, bunun hakkında karar vermek zor. Yalnız şurası kesin ki, anlatıldığı gibi değil. Gidiyor muyuz?.."

"Önce biraz oturunuz! Ne yalan söyleyeyim, bana biraz garip görünüyorsunuz!"

"Hangi bakımdan garip göründüğümü sorabilir miyim?"

"Siz, evet siz, nasıl, ne suretle Pavlovna'nın dostu olabildiniz?"

Potugin, kendi kendisini süzdükten sonra:

"Bu dostluk, bu yüzümle, şu halimle, toplumdaki bu yerimle tam bir çelişki meydana getiriyor, değil mi? Ama, Shakespeare, yapıtlarından birinde: 'Dostum Horatio, dünyada pek çok gerçek var!' diyor. Yaşam da şakaya gelmez!.. İşte size küçük bir karşılaştırma: Önünüzde bir ağaç var, rüzgârdan da eser yok. Bu koşullar altında alt dallardaki bir yaprağın üst dallardaki bir yaprağa dokunmasına olanak var mı? Kuşkusuz yok. Ama ansızın bir fırtına çıkar, her şey karışır, bu iki yaprak da birbirine dokunur."

"Ya!.. Demek fırtınalar oldu?"

"Ona ne şüphe!.. Fırtınasız yaşam düşünülebilir mi? Neyse, filozofça düşünceleri bırakalım da yola çıkalım..."

Litvinov hâlâ kararsızlık içindeydi. Potugin, yüzünü gülünç bir biçimde buruşturarak:

"Aman Tanrım, bugünün gençleri ne hale gelmiş! Son derece güzel bir kadın onu evine çağırıyor, arkasından özel adamlar koşturuyor, o hâlâ kararsızlık içinde bocalıyor. Ayıptır, efendi, ayıp! İşte şapkanız, haydi bakalım, dostumuz ateşli Almanların dediği gibi *Vorwärts*!*"

---

* (Alm.) İleri! *-çev.*

Litvinov, kararsızlık içinde bir süre daha durdu, sonra şapkasını alarak Potugin'le birlikte yola çıktı.

XII

BADEN'İN en lüks otellerinden birine geldiler ve General Ratmirov'un eşi İrina Pavlovna'yı sordular. Otel kapıcısı, gelenlerin adlarını öğrenir öğrenmez, Prenses hazretlerinin dairelerinde olduklarını bildirdi ve önlerine düşerek onları yukarı çıkardı. Kapıyı vurdu ve ziyaretçileri bildirdi. Prenses hazretleri kendilerini hemen kabul etti. Odasında yalnızdı. Kocası, oradan geçmekte olan çok önemli biriyle görüşmek üzere Karlsruhe'ye gitmişti.

Litvinov ile Potugin içeri girdikleri zaman İrina, küçük bir masanın önünde kanaviçe işliyordu. Onları görür görmez hemen işini elinden bıraktı, küçük masayı iterek kalktı. Yüzünde içten gelen bir sevinç okunuyordu. Sırtında kapalı bir sabahlık vardı. Omuzlarının ve kollarının zarif kıvrımları ince tüller altından, çekici bir biçimde görünmekteydi. Gelişigüzel taranmış dağınık saçları, boynuna doğru dalga dalga dökülüyordu.

İrina, Potugin'e acele bir göz attıktan sonra, yavaşça: "Teşekkür ederim!" dedi ve elini Litvinov'a uzatarak, kendisi gibi eski bir dostunu unuttuğundan ötürü ona dostça sitem etti.

Litvinov özür dilemek istedi. Kadın: "Peki, peki, öyle olsun!" diyerek, şapkasını başından aldı ve yanına oturdu. Potugin de oturdu. Ama, oturmasıyla kalkması bir oldu. Acele bir işi olduğunu söyleyerek ve yemekten sonra tekrar geleceğine söz vererek kadından izin istedi. İrina ona yine acele bir göz attıktan sonra dostça başını salladı, ama kalması için üstelemedi. Potugin kapının arkasında kaybolur kaybolmaz, İrina, Litvinov'a dönerek, büyük bir heyecanla, ama tatlı ve yumuşak sesiyle:

"Grigori Mihayloviç," dedi, "sonunda yalnız kalabildik. Sizinle karşılaşmaktan, çok, ama pek çok sevindiğimi söyleyebilirim. Çünkü bu bana -gözlerini Litvinov'un gözlerine dikerek- sizden bağışlanmamı dilemek olanağını verecektir."

Litvinov elinde olmayarak titredi. Böyle beklenmedik bir saldırıya uğrayacağını hiç tahmin etmiyordu, İrina'nın sözü eski ilişkilerine getireceğini hiç ummamıştı:

"Bu... Af dileme... Nereden ileri geliyor?" diye mırıldandı.

İrina kızardı:

"Nereden mi ileri geliyor?" dedi ve yüzünü biraz çevirerek sözlerini sürdürdü. "Bunu siz pek iyi bilirsiniz! Size karşı büyük bir suç işledim. Gerçi nasibim böyleymiş... (Litvinov kızın mektubunu anımsadı.) Bunun için pişmanlık duymuyorum. Zaten böyle bir pişmanlık duymak için iş işten geçti. Ama böyle beklenmedik bir biçimde sizinle karşılaşınca, kendi kendime, sizinle mutlaka, ama mutlaka dost olmamız gerektiğine karar verdim. Eğer başaramazsam, buna çok üzüleceğim!.. Bana öyle geliyor ki, bunun için de, ilk ve son kez birbirimize her şeyi anlatalım; öyle ki, artık aramızda hiçbir anlaşmazlık konusu, üzücü bir engel kalmasın!.. Her şeyden önce, beni bağışlayacağınızı söylemelisiniz! Eğer bunu söylemezseniz, hâlâ yüreğinizde bana karşı bir kin beslediğinize hükmedeceğim!.. Hoş, belki de bu benim kuruntum. Belki de siz bunları çoktan unutmuşsunuzdur. Ama ne olursa olsun, beni bağışladığınızı sizden duymak istiyorum."

İrina, bütün bu sözleri, soluk almadan, bir çırpıda, çabucak söyleyivermişti. Litvinov, kadının gözlerinde, yaş, evet, gözyaşı pırıltılarını fark etmişti. Hemen:

"Ama insaf edin, İrina Pavlovna, benden özür dilemek, bağışlama istemek ne demek! Geçmişteki o konu hiçbir iz bırakmadan geçip gitti. Şimdi bana ancak, şu anda sizi çevreleyen pırıltı ve görkem içinde, ilk gençliğinizin silik arkadaşıyla ilgili bir anıyı nasıl olup da hâlâ koruyabildiğinize şaşmak kalıyor."

İrina yavaşça:

"Demek buna şaşıyorsunuz, öyle mi?"

Litvinov:

"Bu beni duygulandırıyor, çünkü bir türlü düşünemezdim ki..."

İrina, delikanlının sözünü keserek:

"Ama beni bağışladığınızı hâlâ söylemediniz!.."

"Mutluluğunuza candan seviniyorum, İrina Pavlovna, size bütün yüreğimle dünyanın en büyük mutluluklarını dilerim."

"Hiçbir kötülüğü anımsamadan?.."

"Ben ancak, bir zamanlar size borçlu olduğum o olağanüstü anları anımsıyorum."

İrina, iki elini birden ona uzattı. Litvinov, kendisine uzatılan bu elleri büyük bir içtenlikle sıktı ve hemen bırakmadı. Bu yumuşak dokunuş, yüreğinde çoktandır duymadığı gizli bir fırtına kopardı. İrina, yine gözlerini onun yüzüne dikti. Ama bu kez genç kadın gülümsüyordu. Delikanlı da, ilk kez dikkatle ve uzun uzun onun yüzüne baktı: Onda yine, aynı derin gözleri, aynı gölgeli kirpikleri, yanaklarında aynı gamzeyi, alnında aynı bukleleri buldu. Gülerken dudaklarını yine eski sevimliliğiyle büzüyor, kaşlarını yine hafifçe titretiyordu. Onda her şey, yine eskisi gibiydi, İrina ne kadar da güzelleşmişti!.. Bu genç kadın bedeninde şimdi ne kadar karşı konulmaz bir çekicilik vardı! Bu taze ve temiz yüzde, pudra, ruj, allık ya da buna benzer şeylerden eser yoktu. Sözün kısası, İrina, bir güzellik simgesiydi.

Litvinov'a bir dalgınlık gelmişti. Gözlerini genç kadından hiç ayırmıyor, ama düşünceleri çok uzaklarda dolaşıyordu. İrina bunu anladı. Yüksek sesle:

"Çok güzel, çok güzel," diye söylendi. "Artık vicdanım rahat... Şimdi merakını giderebilirim."

Litvinov, kadının ne demek istediğini anlamamış gibi sordu:

"Merakınızı mı?"

"Evet, evet. Bütün bu zaman içinde ne yaptığınızı, bundan sonra ne yapmayı tasarladığınızı mutlaka öğrenmek isterim. Nasıl, ne zaman, nerede, kısacası her şeyi açıkça ve dosdoğru söylemek zorundasınız! Çünkü, haberiniz olsun, elimden geldiği kadar sizi gözümden kaybetmemeye çalıştım."

"Siz mi beni gözünüzden kaybetmediniz, Petersburg'da olduğunuz halde?"

"Sizin sözlerinizle söyleyeyim: Beni çevreleyen pırıltı ve görkem içinde olduğum halde... Evet özellikle bu koşullar içinde bulunduğum halde... Bu pırıltı ve görkemi de sonra konuşuruz. Ama şimdi bana uzun uzun, bütün ayrıntılarıyla her şeyi anlatmalısınız!.. Bizi burada hiç kimse rahatsız etmez!"

İrina, neşeli neşeli koltuğuna yerleşirken:

"Ah, bu ne kadar da enfes bir şey olacak!.." diye ekledi. "Haydi bakalım, başlayınız!"

Litvinov:

"Anlatmaya başlamadan önce size teşekkür etmek zorundayım," dedi.

"Niçin?"

"Odamda bulduğum çiçek demeti için..."

"Hangi çiçek demeti? Benim hiçbir şeyden haberim yok."

"Nasıl?.."

"Size diyorum ki, hiçbir şey bilmiyorum. Neyse... Haydi bakalım, öykünüzü bekliyorum. Ah, şu Potugin de ne akıllı şey. Sizi buraya getirmeyi başardı."

Litvinov, bu sözlerle ilgilenerek sordu:

"Bay Potugin'i çoktandır mı tanırsınız?"

"Çoktan beri... Ama siz hikâyenize başlayınız!"

"Onu yakından mı tanırsınız?"

"Oh, evet, yakından tanırım," dedi İrina. "Bu tanışmamızda özel bazı nedenler var. Herhalde Eliza Belskaya'yı duymuşsunuzdur!.. Hani, iki yıl önce feci bir şekilde ölmüştü... (Birdenbire kendini topladı.) Ah, sahi, başımızdan geçenleri bilmedi-

ğinizi unutmuştum. Bilmediğiniz için de mutlu sayılırsınız! Oh, ne talih!.. En sonunda bizim yaşayışımızı, bizim dünyamızı bilmeyen bir insanla karşı karşıyayım; ve bu adamla, bizim Petersburg'da konuştuğumuz kötü Fransızcayla değil de, Rusça konuşabileceğim!"

"Potugin'in, o kadınla dost olduğunu..."

İrina, Litvinov'un sözünü keserek:

"Bunu anımsamak bile bana acı veriyor," dedi. "Eliza, benim hem okulda, hem de Petersburg'da en yakın arkadaşlarımdandı. Orada kendisiyle sık sık buluşup görüşürdük. Bana bütün sırlarını açmıştı: Zavallı çok bahtsızdı. Çok acı çekmişti. Potugin bu serüvende, gerçek bir şövalye gibi, çok dürüst, çok iyi davrandı. Kendisini feda etti. Ben ancak o zaman onun değerini anladım. Of, yine konumuzdan ayrıldık. Sizi dinliyorum!"

"Benim anlatacağım şeylerin sizi hiç de ilgilendirmeyeceğini sanıyorum, İrina Pavlovna!"

"Orası benim bileceğim bir şey!"

"Düşününüz ki İrina Pavlovna, biz görüşmeyeli on yıl oluyor, tam on yıl! O zamandan beri köprülerin altından çok sular aktı..."

İrina acı, özel bir ifadeyle:

"Akan yalnız sular mı ya! İşte bunun içindir ki sizi dinlemek istiyorum."

"Doğrusunu isterseniz nereden başlamam gerektiğini kestiremiyorum."

"Başından başlayın! Sizin... Yani benim Petersburg'a gidişimden başlayarak olup bitenleri anlatınız! Ben gidince siz de Moskova'dan ayrılmıştınız... Biliyor musunuz, ben o zamandan beri Moskova'ya hiç dönmedim."

"Sahi mi?"

"Önceleri bu olanaksızdı... Sonra da evlenince..."

"Evleneli çok mu oluyor?"

"Dört yıl kadar oluyor."

"Çocuklarınız yok mu?"

İrina kısaca:

"Hayır," dedi.

Litvinov biraz sustuktan sonra:

"Evleninceye kadar hep şu, neydi bakayım adı, Kont Reyzenbah'ın yanında mı kaldınız?"

İrina dikkatle delikanlının yüzüne baktı. Sanki onun bunları niçin sorduğunu anlamak isteyen bir hali vardı. Sonunda:

"Hayır," diye yanıtladı.

"Demek aileniz... İyi ki anımsadım: Ailenizden hiç söz etmedik. Ne alemdeler şimdi?.."

"İkisi de iyiler..."

"Eskisi gibi yine Moskova'da mı oturuyorlar?"

"Evet, Moskova'da oturuyorlar."

"Peki, ya kardeşleriniz ne yapıyor?"

"Onlar da iyiler... Hepsini yerleştirdim."

Litvinov göz ucuyla İrina'ya baktı:

"Görüyorsunuz ki, İrina Pavlovna, benim size değil, sizin bana anlatacak şeyleriniz var. Tabii eğer..."

Litvinov, ne söyleyeceğini şaşırmış gibi birdenbire sustu.

İrina, elini yüzüne doğru götürüp nişan yüzüğüyle oynamaya başladı:

"Pekâlâ... Bunu da yaparım. Ama şimdi değil, bir başka gün... Önce siz anlatınız! Sizi izlemiş olmama karşın, sizinle ilgili pek az şey biliyorum. Bana gelince... Benimle ilgili herhalde pek çok şey duymuş olacaksınız! Doğru değil mi? Saklamayın, söyleyin!"

"Siz, İrina Pavlovna, sosyetede çok parlak bir yer tutuyordunuz!.. Hakkınızda çok şey söylenmesi, dedikodular çıkması pek doğaldı. Hele kapıları bütün söylentilere açık olan taşra kentlerinde bunlara daha kolay inanılır..."

"Siz bu söylentilere inanıyor muydunuz? Bunlar ne çeşit söylentilerdi?"

"Doğrusunu isterseniz, İrina Pavlovna, bu söylentiler bana pek seyrek ulaşıyordu. Çünkü ben bütünüyle kabuğuma çekilmiş bir halde yaşıyordum."

"Öyle mi?.. Ama Kırım'a gönüllü olarak gitmediniz mi?"

"Demek bunu da biliyorsunuz?"

"Görüyorsunuz ki biliyorum. Sizi izlediğimi söylemiştim galiba?"

Litvinov yeniden şaşırdı. Yarım sesle:

"Madem bütün bunları biliyorsunuz, ne diye yeniden anlatmamı istiyorsunuz?"

"Benim ricalarımı yerine getirmiş olmanız için... Bunu sizden özellikle rica ediyorum."

Litvinov başını eğdi ve anlatmaya başladı. Ayrıntılardan kaçınarak, ancak genel çizgileriyle yaşamını anlatıyordu. Ara sıra duraklıyor, "Artık anlatmasam olmaz mı?" dercesine İrina'ya bir göz atıyordu.

İrina ise anlatması için üsteliyordu. Saçlarını kulaklarını arkasına atmış, dirseklerini koltuğun kenarına dayamış, söylenen her sözcüğü nerdeyse yutarcasına, büyük bir dikkatle dinliyordu.

Ona dışarıdan bakan ve yüz ifadesini inceleyen biri, kadının, Litvinov'un anlattıklarını hiç de dinlemediğini, onu yalnızca seyrettiğini sanabilirdi. Delikanlı, onun ısrarlı bakışları altında şaşırıp kızarmakla birlikte, kadın gerçekte hiç de ona bakmıyordu. Kadın delikanlıyı değil, kendi yaşamını düşünüyordu. Gözlerinin önünde, sahne sahne kendi yaşantısı canlanmıştı. Litvinov, gittikçe artmakta ve onu ezmekte olan, hoşa gitmeyen bir duygunun etkisiyle, hikâyesini bitirmeden sustu. Kadın bu kez ona hiçbir şey söylemedi. Sürdürmesi için de üstelemedi. Avuçlarıyla gözlerini kapayarak, yorulmuş gibi ağır ağır koltuğun arkalığına yaslandı, öylece kalakaldı. Litvinov biraz bekledi, sonra ziyaretinin iki saatten fazla sürmüş olduğunu düşünerek elini şapkasına uzattığı sırada, birdenbire bitişik odadan ince rugan

çizmelerin gıcırtısı duyuldu. Sonra da ortalığa kokular saçarak, General Ratmirov girdi içeriye.

Litvinov sandalyesinden kalktı, sevimli generalle selamlaştı. İrina ise acele etmeden, elini alnından indirdi. Soğuk bir bakışla kocasını süzdükten sonra, Fransızca olarak:

"Vay, demek döndünüz? Saat kaç şimdi?" diye sordu.

"Saat dörde geliyor, *ma chère amie*! Ama sen daha giyinmemişsin! Prenses bizi bekleyecek!.."

Sonra, gönül okşayıcı bakışlarla Litvinov'u süzerek ekledi:

"Öyle sanıyorum ki, bir konuk saatlerin nasıl geçtiğini size unutturmuş olacak!.."

Okuyucularımız izin verirlerse, şimdi de General Ratmirov hakkında bilgi verelim. General Ratmirov'un babası, I. Aleksandr zamanında tanınmış derebeylerinden birinin oğlu; annesiyse sevimli bir Fransız aktrisiydi. Tanınmış derebeyi, oğlunu büyütüp adam etmiş, ama kendisine hiçbir varlık bırakmamıştı. Bu oğul da, yani bizim Ratmirov'un babası, zengin olmak için bir türlü vakit bulamamış, albay rütbesiyle polis müdürlüğü ettiği sırada ölmüştü. Ölümünden bir yıl önce, yanına sığınan genç ve güzel bir dul kadınla evlenmişti. İşte romanımızın kahramanlarından General Ratmirov, bu evliliğin meyvesidir. Çocuk, baba dostlarının yardımıyla, soyluların gittiği askerî okula verildi. Orada bilgiden çok askerce duruş ve tavırlarıyla, iyi davranışlarıyla dikkati çekti. Okuldan çıkınca muhafız birliğine atandı. Burada da, alçakgönüllüğü ve neşesiyle, danslardaki inceliği ve çevikliğiyle, geçit törenlerinde, çoğu zaman arkadaşlarından aldığı ata binişindeki ustalığıyla; üstlerine karşı gösterdiği senlibenli saygıyla hafif bir liberalizm kokusu taşıyan sokulgan halleriyle, kendisine parlak bir yer edindi. Ama onun bu liberalizmi, çıkan isyanı bastırmak için gönderildiği Beyaz Rusya'nın bir köyündeki elli köylüye meydan dayağı çekmesine hiç de engel olmadı. Çok genç ve çekici bir görünüşü vardı: Gövdesi kıvrak, perdahlı yüzü pembe beyazdı. Yapışkan bir huyu

vardı. Kadınlar arasındaki başarısı çok büyüktü. Yüksek sınıfta kocakarılar onun için deli olurlardı. Yaradılıştan sakıngan, işine geldiği için az konuşkandı. En kötü bir çiçekten bile bal alan çalışkan arılar gibi, sürekli olarak yüksek sosyetelerde dolaşırdı. Hiçbir bilgiye dayanmadan, bir işadamı hüneriyle durumu kavrama ve insanları tanıma sezişiyle, özellikle yalnız kendi çıkarını düşünme sayesinde, en sonunda önündeki bütün yükselme yollarının kendisine açık olduğunu gördü.

Litvinov gülümsemek zorunda kaldı. İrina ise yalnız omuzlarını silkmekle yetinerek, aynı tok edayla sordu:

"Kontu gördünüz mü?"

"Kuşkusuz gördüm. Hatta size saygılarını gönderdi."

"Şu sizin koruyucunuz her zamanki gibi yine budala, değil mi?"

General Ratmirov hiçbir şey söylemedi. Yalnız, kadın düşüncesizliğine karşı hoşgörülü bir eda takınıyormuş gibi, burnunu kıvırarak gülümsedi. İyi yürekli büyükler, küçüklerin anlamsız çıkışlarına karşı tıpkı böyle gülümser.

İrina:

"Şu sizin kontunuzun görmek fırsatını bulduğum salaklığı gerçekten de şaşılacak kertede," diye ekledi.

General, dişleri arasından:

"Ama beni ona siz gönderdiniz," dedi.

Sonra Litvinov'a dönerek Rusça:

"Baden kaplıcalarından yararlanıyor musunuz?" diye sordu.

Litvinov:

"Çok şükür sağlığım yerinde, onun için yararlanmak gereğini görmüyorum," dedi.

General, en tatlı gülümseyişiyle konuşmayı sürdürdü:

"Tabii bu hepsinden iyi... Genellikle Baden'e, tedavi için gelinmez!.. Ama suları pek etkilidir. Hele benim gibi sinirsel öksürüğü olanlar için..."

İrina hızla yerinden kalktı. Küçümseyen bir edayla kocasının sözünü keserek Fransızca:

"Grigori Mihayloviç, tabii birbirimizi yine göreceğiz, değil mi? Şimdi ben gidip giyinmek zorundayım. Şu yaşlı Prenses, eğlence partileriyle ne çekilmez bir yaratıktır."

General Ratmirov:

"Bugün herkese karşı pek sertsiniz," diyerek odasına çekildi.

Litvinov kapıya doğru ilerlerken, İrina onu durdurdu:

"Bana her şeyi anlattığınız halde en önemlisini gizlediniz!"

"Acaba neyi gizledim?"

"Evlenmek üzere olduğunuzu söylüyorlar!"

Litvinov kulaklarına kadar kızardı. Gerçekten de, bilerek ve isteyerek Tatyana'dan söz etmemişti. İrina'nın, evleneceğini bilmesinden, sonra da kendisini bu olayı saklamakla suçlamasından hem korktu, hem canı sıkıldı. Ne yanıt vereceğini kesin olarak bilemiyordu. İrina ise gözlerini ondan ayırmıyordu. Sonunda Ratmirov odaya girdi:

"Ne o, giyinmiyor musun?" diye sordu.

"Siz yalnız gidin; benim başım ağrıyor."

"Ya Prenses?"

İrina, kocasını tepeden tırnağa süzdü. Arkasını dönerek içeri girdi.

XIII

LITVİNOV, rulette kaybetmiş ya da verdiği sözü tutmamış bir insan gibi, davranışlarından çok pişman ve üzgündü. İçinden gelen bir ses, kendisi gibi yaşını başını almış, evlenmeye karar vermiş bir adamın, ne merak, ne de anıların çekiciliğine kapılması gerektiğini ona anımsatıyordu. Kendi kendine, 'Oraya gitmeme ne gerek vardı? Onun beni çağırması, bir hevesten, gönül eğlendirmekten, hoppaca bir davranıştan başka bir şey

değil! Yaşadığı hayattan biraz usanmış, beni görünce, hemen yakama sarıldı. Bu, tıpkı, her gün yedikleri nefis yemeklerden bıkan ve kara ekmeği canları çeken oburların davranışları gibi bir şey... Güzel ama, oraya ne diye kalkıp gittim?.. Ondan nefret etmemek mümkün mü?' diye söyleniyordu. Ama bu "nefret" sözcüğünü bir türlü söylememiş, biraz da üzülerek yalnızca aklından geçirmişti. Litvinov, düşüncelerini şöyle sürdürmüştü: 'Tabii burada hiçbir tehlike yok... Olması olasılığı da yok. Kiminle karşı karşıya bulunduğumu biliyorum... Ama ne olursa olsun, ateşle oynanmaz! Bir daha oraya ayak atmam!..'

Litvinov, İrina'yı ne kadar güzel bulduğunu, duygularını ne denli kamçıladığını, kendi kendine bile itiraf etmek cesaretini gösteremiyordu.

O gün, Litvinov'a, dayanılmayacak kadar uzun geldi. Gece hiçbir yerde oyalanamıyor, eğlenemiyordu. Bindasov gözünün önünde, sabahleyin kendisinden borç aldığı paranın on katını kazandı. Ama borcunu vermek şöyle dursun, kazanışına tanık olduğundan ötürü, onu cezalandırmak ister gibi ters ters yüzüne baktı.

Ertesi sabah erkenden otele bir yığın hemşerisi geldi. Onlardan kurtulur kurtulmaz, hemen kırlarda, dağlarda dolaşmaya çıktı. İlkin İrina'yla karşılaştı. Ama görmezlikten gelerek hemen oradan uzaklaştı. Daha sonra Potugin'e rastladı. Onunla konuşmak istediyse de, Potugin böyle bir istek göstermedi. Potugin, çok şık giyinmiş, âdeta beyaz kâküllü, iri kara gözlü, yüzünün rengi sarıya çalan, hastalıklı tipli, her halinden fazla şımartılmış bir çocuk izlenimi veren bir kız çocuğunu elinden tutmuş, dolaştırıyordu. Litvinov, dağlarda iki saat kadar vakit geçirdi. Baden'in en ünlü gezinti yerlerinden biri olan Lichtenthal Bahçesi'nden geçerek evine dönüyordu. Bu sırada, bahçenin kanepelerinden birinde oturmakta olan, yüzü mavi tülle örtülü bir kadın, çevik bir hareketle ayağa kalkarak yanına yaklaştı. Litvinov, İrina'yı tanıdı.

Genç kadın, yüreği üzüntüyle kabarmış bir insanın ruh hali içinde, yavaşça:

"Grigori Mihayloviç," dedi, "benden niçin kaçıyorsunuz?"

Litvinov şaşırdı:

"Ben mi sizden kaçıyorum, İrina Pavlovna?" dedi.

"Evet, siz... Siz..."

İrina heyecanlı ve üzgün görünüyordu.

"İnan olsun aldanıyorsunuz."

"Hayır, aldanmıyorum. Bu sabah birbirimize rastladığımız zaman beni görmezlikten geldiğinizi fark etmedim mi sanıyorsunuz? Söyleyiniz bakayım, beni tanımadınız mı? Söyleyin!"

"İnanın, İrina Pavlovna..."

"Grigori Mihayloviç, siz dürüst bir insansınız, her zaman doğruyu söylersiniz!.. Az önce karşılaştığımız zaman sanki beni görmediniz mi? Mahsus başınızı çevirmediniz mi?"

Litvinov, İrina'ya baktı. Kadının gözleri garip bir ışıkla yanıyor, dudaklarıyla yanaklarının bembeyaz kesildiği, sık tülün altından bile fark ediliyordu. Yüzünün ifadesinde, kesik kesik çıkan sesinin tonunda, üzüntülü ve yalvaran bir ahenk vardı. Litvinov daha fazla dayanamadı. Zorlukla:

"Evet... Sizi tanımıştım," dedi.

İrina hafifçe titredi ve yavaşça kollarını indirdi:

"Niçin yanıma gelmediniz?"

Litvinov, kendi kendine konuşur gibi:

"Niçin?.. Niçin?" diye söylendi. Yoldan kenara çekildi. İrina da sessizce onun ardından yürüdü. Sonra, bir kez daha:

"Niçin?" diye yineledi. Birdenbire yüzü kıpkırmızı oldu. Göğsünden öfkeye benzer bir duygu yükseldi:

"Niçin? Aramızda olup bitenlerden sonra siz mi bana bunu soruyorsunuz? Tabii şimdi değil... Orada, Moskova'da..."

İrina:

"Aramızda karar vermemiş miydik? Siz bana söz vermemiş miydiniz?" diye başlamak istediyse de, Litvinov onun sözünü keserek:

"Ben hiçbir söz vermemiştim," dedi. "Sözlerimdeki şiddet ve sinirliliği hoş görünüz! Ama gerçeği isteyen sizsiniz! Kendiniz hüküm veriniz: Sizin –nasıl adlandıracağımı bilmiyorum– üstelemelerinizi hoppaca bir davranıştan, hâlâ üzerimde ne ölçüde etkili olduğunu anlamaya çalışmaktan başka neyle açıklayabilirsiniz? Artık yollarımız tümden ayrılmış bulunuyor. Ben her şeyi unuttum. Çoktan iyileştim, bambaşka bir insan oldum. Siz evli bir kadınsınız, mutlusunuz ya da hiç olmazsa görünüşte öylesiniz! Toplumda imrenecek bir yeriniz var. Yakınlaşmamız, niçin, niye? Ben sizin için neyim, siz benim için nesiniz? Artık birbirimizi anlamamıza bile olanak yok... Aramızda kesin olarak ne geçmişe, ne de içinde yaşadığımız zamana ilişkin ortak hiçbir şey yok... Hele geçmişe ilişkin..."

Litvinov bütün bu sözleri, bir çırpıda, çabuk çabuk, başını çevirmeksizin söylemişti. İrina kımıldamıyor, yalnız zaman zaman ellerini hafifçe ona uzatıyordu. Sanki susmasını ve biraz da kendisini dinlemesini rica ediyordu. Litvinov'un son cümlesi üzerine, ağır bir aşağısamanın acısına katlanıyormuş gibi, hafifçe alt dudağını ısırdı ve tek tük gezinenlerin bulunduğu anayoldan uzaklaşarak, daha sakin bir sesle:

"Grigori Mihayloviç," diye söze başladı, "bana inanınız: Sizi hâlâ azıcık etkileyebileceğime inansaydım, daha önce sizden ben kaçardım. Eğer bunu yapmadıysam, eski hatama karşın sizinle yeniden dostluk kurmaya kalkıştıysam, bunun nedenini..."

Litvinov, nerdeyse kaba denilecek bir tonla sordu:

"Evet, bunun nedenini?"

İrina, beklenmedik bir güçle:

"Bunun nedenini... İçinde yaşadığım çevrenin dayanılmaz sıkıcılığında, az önce sözünü ettiğiniz imrenilmeye değer durumumda aramak gerekir. Geçen gün, Eski Şato'da bir örneğini gördüğünüz o cansız kuklalar dünyasında, sizin gibi canlı bir varlığa rastlayınca, çölde bir pınara rastlamış kadar sevindim. Sizse bana, hoppa bir kadın gözüyle bakıyor, benden kuşkula-

nıyorsunuz! Gerçekten de size karşı, aslında daha çok kendime karşı kabahatli olduğum için beni reddediyorsunuz!"

Litvinov yine başını çevirmeksizin üzgün bir edayla:

"Yolunuzu kendiniz seçtiniz," dedi.

Litvinov'un sözlerinde ve edasında gördüğü sertlikten gizli bir sevinç duyan İrina, acele acele:

"Evet, kendim seçtim, kendim; bundan yakınmaya hakkım yok," dedi. "Beni suçlayacağınızı biliyorum. Kendimi temize çıkarmaya da çalışmıyorum. Ben yalnızca size duygularımı söylemek, hoppa bir kadın olmadığımı anlatmak istiyordum. Sizi görünce, içimde iyilik adına, gençlik adına ne varsa hepsinin uyandığını, yolumu seçmeden önceki, on yıl önceki o parlak günlerimin yeniden canlandığını hissettim."

"Ama, izin verin, İrina Pavlovna, yanılmıyorsam yaşamınızın parlak günleri, asıl benden ayrıldığınız andan sonra başlıyor."

İrina mendilini dudaklarına götürdü:

"Grigori Mihayloviç, söylediğiniz sözler çok acı ve çok ağır... Ama yine de size gücenmek elimden gelmiyor. Oh, hayır, o günler, benim için hiç de parlak olmadı. Ben bir dakika bile mutlu olmadım. Zaten Moskova'dan ayrılışımın nedeni kendi mutluluğum değil. Size ne söylemiş olurlarsa olsunlar, bana inanın ki, bir an, bir dakika bile mutlu olmadım. Mutlu olsaydım, şimdi sizinle konuştuğumuz gibi böyle konuşabilir miydim? Tekrar ediyorum, bu adamların ne olduğunu siz bilmezsiniz! Bunlar hiçbir şeyden anlamaz. Hiçbir şey hissetmez, tümden vurdumduymazdırlar. Bunlar akıldan bile yoksundur. Bunlarda ne ruh, ne de zekâ vardır. Onlarda olan, yalnız hile ve kurnazlıktır. Onların müzikle, şiirle, sanatla en küçük bir ilgileri bile yoktur. Bunlara karşı benim de oldukça ilgisiz olduğumu söyleyeceksiniz! Ama herhalde onlar kadar değil, Grigori Mihayloviç! Karşınızda duran kadın artık bir sosyete kadını değil. Ona şöyle dikkatle bakmanız yeter. Karşınızdaki bir dişi aslan -galiba bizlere

böyle diyorlar- değil, acımaya değer, zavallı bir varlık. Sözlerime şaşmayınız! Ben artık o eski gururlu, kaprisli, hoppa, şımarık İrina değilim. İşte bakın, size bir dilenci gibi avuç açıyorum, hiç değilse bunu anlayın, evet bir dilenci gibi..."

Sonra, elinde olmayan, karşı konulması olanaksız bir şiddetle ekledi:

"Sizden sadaka istiyorum, sizden sadaka dileniyorum... Sizse..."

Birdenbire sesi kısıldı. Litvinov başını kaldırarak İrina'ya baktı. Çabuk çabuk soluyor, dudakları titriyordu. Litvinov'un yüreği şiddetle çarpmaya başladı. Az önce duyduğu öfke bir anda kayboldu.

İrina sözlerini sürdürerek:

"Yollarımızın ayrıldığını söylüyorsunuz; severek evlenmek üzere olduğunuzu biliyorum. Ömrünüz boyunca sürecek bir plan hazırladığınızı da biliyorum. Bunların hepsi doğru... Ama ne olursa olsun biz birbirimize yabancı değiliz ki, Grigori Mihayloviç... Henüz birbirimizi anlamak olanağı var. Yoksa hepten alıklaştığımı, gırtlağıma kadar bu bataklığa gömüldüğümü mü sanıyorsunuz? Oh, hayır, rica ederim, bunu aklınıza getirmeyin! Onları unutmak istemiyorsanız, eski günlerimizin adına olsun, ruhumu dinlendirmeme izin verin! Bu çok acı bir şey olur. Zaten nasıl olsa bu uzun sürmeyecek. Ben gerektiği gibi konuşmasını bilmiyorum, ama siz beni anlarsınız! Çünkü ben az, çok az bir şey istiyorum. İstediğim yalnız biraz mutluluk, yalnız beni reddetmemeniz, ruhumun dinlenmesine olanak vermenizdir."

İrina sustu. Sesinde gözyaşları seziliyordu. İçini çekti. Göz ucuyla Litvinov'a baktı, ona elini uzattı.

Litvinov bu eli yavaşça tutarak hafifçecik sıktı.

İrina:

"Dost olalım!" diye fısıldadı.

Litvinov, dalgın dalgın:

"Dost!" diye yineledi.

"Evet, dost... Eğer istediğim çok fazlaysa, o zaman hiç olmazsa, iyi bir arkadaş olalım. Sanki aralarında önceden hiçbir şey geçmemiş, basbayağı bir arkadaş."

Litvinov:

"Sanki aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi..." diye yineledi. "İrina Pavlovna, az önce bana eski günleri unutmak istemediğimi söylediniz! Peki, ya onları unutamıyorsam?"

İrina'nın dudaklarında mutlu bir gülümseme belirdi ve bir anda kayboldu. Genç kadın, dalgın ve ürkmüşçesine bir ifadeyle:

"Benim gibi yapın, Grigori Mihayloviç," dedi. "Yalnız iyi şeyleri anımsayın ve hepsinden önemlisi, bana onurunuz üzerine söz verin..."

"Hangi konuda?"

"Benden kaçmayacağınız konusunda... Beni boşuna üzmeyeceğiniz konusunda... Söz veriyor musunuz? Söyleyin!"

"Evet."

"Kafanızın içindeki bütün kötü düşünceleri çıkarıp atacaksınız, değil mi?"

"Evet... Ama, ne yalan söyleyeyim, sizi bir türlü anlayamıyorum."

"Buna gerek de yok. Ama bekleyin, eminim anlayacaksınız! Söz veriyorsunuz, değil mi?"

"Az önce söz vermiştim ya. Evet!"

"Teşekkür ederim. Yalnız dikkat edin, ben size inanmaya alışmışım. Sizi bugün, yarın bekleyeceğim, hiçbir yere çıkmayacağım! Düşes bu yana geliyor. Beni gördü. Yanına gitmesem olmaz! Allahaısmarladık. Ver elini... Çabuk, çabuk! Allahaısmarladık."

İrina, Litvinov'un elini kuvvetle sıktıktan sonra, kumlu yolda böbürlenerek yürüyen ve arkasında iki kadınla çok şık bir uşak bulunan orta yaşlı bir kadına doğru ilerledi. İrina onu saygıyla selamlarken, kadın Fransızca olarak:

"Bonjur, aziz madam," diye başladı. "Bugün nasılsınız? Biraz benimle gelir misiniz?"

İrina saygılı bir sesle:

"Teşekkür ederim... İltifatınız beni ihya etti," diye yanıtladı.

XIV

LİTVİNOV, Düşesle yanındakiler uzaklaştıktan sonra yola çıktı. Duygularını bir türlü çözümleyemiyordu. Bir utanma, bir korku duyuyor, ama aynı zamanda gururu da okşanmış bulunuyordu. İrina onu pek hazırlıksız yakalamış, kadının birbirini kovalayan ateşli sözleri, delikanlının üzerinde bir sağanak etkisi yapmıştı. İçinden: 'Şu sosyete kadınları tuhaf oldukları kadar tutarsız insanlar. Boşluğunu kendilerinin de hissettikleri çevreleri, hepsini bozmuş,' diye düşündü. Doğrusunu isterseniz, o hiç de böyle düşünmüyordu. Belki herkesin bildiği bir gerçeği, makine gibi yineliyor, böylece zihnini oyalayarak, daha korkunç şeyler düşünmekten kendini koruyordu. Şu anda ciddi şeyler düşünmemesi gerektiğini çok iyi anlıyordu. Yoksa belki de kendisini suçlu görecekti. Ağır ağır yürüyor, onu çevreleyen her şeye, kendisini zorlayarak, bakmaya çalışıyordu. Derken, birdenbire kendini bir kanepenin önünde buldu. Burada bir çift ayak gözüne ilişti. Başını kaldırıp bakınca, bu ayakların, gazete okumakta olan birine ait olduğunu fark etti. Gazete okuyan bu adam Potugin'di. Litvinov hafifçe bağırdı.

Potugin, gazeteyi dizlerinin üzerine koydu ve gülümsemeden, dikkatle Litvinov'un yüzüne baktı. Litvinov da, dikkatle ve gülümsemeden Potugin'in yüzüne baktı, sonunda:

"Yanınıza oturabilir miyim?" diye sordu.

"Rica ederim, buyurun, oturunuz. Yalnız size önceden haber vereyim ki, benimle konuşmak istiyorsanız darılmama kararını vermeniz gerekecek. Çünkü bugün, bütün heyheylerim üstüm-

de... İçimde, insanlardan kaçma, kabuğuma çekilme isteği var. Her şey gözüme çok çirkin görünüyor."

Litvinov, kanepenin öteki ucuna oturarak:

"Zarar yok efendim," dedi. "Hatta böyle olduğu bir bakıma da iyi... Yalnız, böyle bir ruh haline kapılmanız neden gerekti?"

Potugin:

"Aslına bakarsanız, öfkelenmem için, canımın sıkılması için ortada hiçbir neden yok," diye söze başladı. "Tersine, az önce gazetelerde, Rusya'da da adliyenin düzeltilmesine karar verildiğini okudum. Sonunda ülkemizde de sağduyuya yer verildiğini, artık bundan böyle bağımsızlık, halkçılık, özgürlük adı altında Avrupa'nın temiz ve duru mantığına kendi palavralarımızdan bir kuyruk takmaya kalkışılmayacağını; tersine, başka birine ait her iki şeyin, bir bütün olarak alınacağını büyük bir sevinçle görüyorum. Evet, doğru, öfkelenmemem gerekir. Ama aksi gibi bugün karşıma bir maden cevheri çıktı. Kendisiyle görüştüm. Oysa bu maden cevherleri, bu farfaralar, mezarda bile olsam, beni çileden çıkarırlar."

Litvinov sordu:

"Kimmiş bu cevher?"

"Canım buralarda dolaşan biri var. Kendisini dâhi müzisyen sanıyor. İkide bir: 'Ben tabii, bir sıfırdan başka bir şey değilim, çünkü öğrenim görmedim. Ama ezgi ve düşünce bakımından Meyerbeer'den çok üstünüm,' diye böbürlenir. Ona hemen şunu söyleyeceğim gelir: 1) Peki, niye öğrenim görmedin? 2) Almanya'nın en adi orkestrasının en arka sırasındaki bir flütçü bile şu bizim cevherden yirmi kez daha akıllıdır. Bu flütçünün bir erdemi de, düşüncelerini kendine saklaması ve örneğin kalkıp Mozartların, Haydnların cevherlerine kadar dil uzatmamasıdır. Bizim farfaraya gelince, elleri pantolonunun ceplerinde, dudaklarında küçümseyen bir gülümsemeyle ortaya çıkar, dâhilik taslamaya kalkışır. Aynı şeyi resimde de, güzel sanatların öteki dallarında da görürüz. Ah şu cevherler... Talihim

beni hep bunlarla karşılaştırır. Kanına, iliğine kadar işlemiş gerçek bir bilgiye, bir sanata sahip olmayanların, bilgi ve sanatla övündüğünü bilmeyen var mı? Artık bu övünmeleri, bu adi pılı pırtıyı 'Rusya'da açlıktan kimse ölmez', 'En hızlı giden taşıtlar bizdedir', 'Biz o kadar kalabalığız ki, düşmanımızı tükürüğümüzle boğarız!..' gibi tekerlemelerle birlikte evrak mahzenine koymanın zamanı gelmedi mi? Rus yaradılışının verimliliğiyle, Rus halkının içgüdüsüyle, Kulibinlerle* karşıma dikilirler, insaf edin, baylar, bunun neresi yetenek?.. Ortada, uykudan gözlerini yeni açmakta olan bir uyurdan başka ne var?., İçgüdü!.. Tam da övünülecek şeyi bulmuşlar!.. Ormanda bir karınca alınız, yuvasına giden yolu bulacaktır. İnsan, aynı şeyi yapamaz!.. Bu onun karıncadan aşağı olduğunu mu gösteriyor?.. En yüksek kerteye varan bir içgüdü bile, insanın bir değer ölçüsü sayılmaz!.. İnsanın en büyük zenginliği, sağlam, normal bir akıldır. İnsan ancak bununla övünebilir. Her şey akıl üzerine kurulur. Hiç makine bilgisi olmadığı halde, kötü bir saat yapan Kulibin'e gelince, ben o saati bir sergileme direğine asar ve: 'Ey ahali, sakın bunun gibi bir saat yapma!' buyruğunu veririm. Tabii Kulibin'in bu işte suçu yok, onun çalışma tarzı kötü..."

Potugin şapkasını çıkardı. Mendiliyle yelpazelenerek:

"Rus resmi... Rus sanatı," diye konuşmasını sürdürdü. "Ben Rusların abartmalarını da, zayıflıklarını da bilirim. Ama Rus sanatına hiçbir zaman rastlamadım. Brüllov** gibi iddialı bir değersizin önünde tam yirmi yıl diz çöküldü. Bizde de bir ekol, hem de bütün öteki ekollerden üstün bir ekol kurulduğu sanıldı. Rus sanatı... Hah, hah, hah!.."

Litvinov:

"Peki ama, Sozont İvaniç," dedi. "Bu hesapça siz Glinka'yı da tanımıyorsunuz!.."

---

* Kulibin (1735-1818) kendi kendini yetiştirmiş Rus mucitlerindendir. Yoksulluk içinde ölmüştür. *-çev.*

** Brüllov (1799-1852) birçok değerli tablosu olan bir Rus ressamıdır. *-çev.*

Potugin, kulağının arkasını kaşıyarak:

"Bilirsiniz ki, istisnalar kuralı bozmaz. Ama bunda bile farfaralıktan kendimizi alamamışız. Örneğin: 'Glinka gerçekten de büyük bir müzikçidir. Ama iç ve dış koşullar Rus operasını kurmasına engel olmuştur!' denilseydi, kimsenin bir diyeceği olamazdı. Ama ne gezer! Onu hemen müzik dünyasının mareşalliğine, feldmareşalliğine yükseltmek gerek, bu arada diğer ulusları kötülemek, onların Glinka'yla kıyaslanacak müzik adamlarının olmadığını söylemek gerek! Kendilerini haklı çıkarmak için size vatanın öz evladı, 'güçlü' bir müzisyeni, bir dâhiyi örnek olarak gösterirler. Oysa bu dâhinin eserleri ikinci sınıf yabancı bir müzik adamının acınacak taklitlerinden başka bir şey değildir. Özellikle ikinci sınıftır, çünkü taklit etmesi daha kolaydır. Onunla kıyaslayacak kimse yokmuş? Zavallı ahmak barbarlar için sanatta süreklilik, birikim diye bir şey yoktur ve sanatçı dediğin güçlü adam Rappo'ya benzer bir şeydir. Yabancı yaratık bir eliyle altı pud kaldırıyor, oysa bizimki on iki pud kaldırıyor, diyorlar. Bizimkisi gibi var mı? Belleğimden hiç çıkmayan bir anımı size anlatmama izin veriniz. Bu ilkbaharda Londra yakınlarındaki Christal Palace'ı ziyaret ettim. Bilirsiniz ki bu saray, insanlık buluşlarının bir sergisidir, insanlığın bir çeşit ansiklopedisidir. Bütün makinelere, araçlara, büyük adamların heykellerine baktım. O sırada aklıma şöyle bir düşünce geldi: Bir gün bir buyruk çıksa da, falan ulus, Christal Palace'ta sergilenmekte olan buluşlarıyla birlikte yeryüzünden kalkacak denilse, bizim Rusya'mız, bir çivisinin, bir topluiğnesinin bile kaybolmayacağı, her şeyinin yerli yerinde kalacağından emin olarak yerin dibine batabilir. Çünkü ünlü ürünlerimizden sayılan semaver, tahta kunduralar, kırbaç, yay bile bizim buluşumuz değildir. Aynı deneyi Sandwich Adaları konusunda bile tekrarlayamayız. Çünkü bu ada halkının kendi icatları olan özgün bir sandalları ve mızrakları vardır. Ziyaretçiler, bunların yokluğunu hemen fark edebilir. Belki de, 'Eh artık, bu bir karalama! Bu

da çok sivri bir örnek!' diyeceksiniz. Size şöyle yanıt vereceğim, birincisi, güvercin sesi yumuşaklığıyla eleştirmeyi beceremem. İkincisi de, bilindiği üzere, hiç kimse ne karşısındakinin gözünün içine, ne de aynada kendi gözünün içine dosdoğruca bakma cesareti gösterebiliyor ve bizde ninniyle uyutulmayı seven sadece çocuklar değildir. Bizim eski icatlarımız Doğu'dan geliyordu, yenileriyse güç bela, özensizce Batı'dan getiriliyor; ama biz hâlâ bağımsız Rus sanatı üzerine konuşmaya devam ediyoruz. Bazı gözü pek yiğitler Rus bilimini bile keşfetti; güya bizde de iki kere iki her yerde olduğu gibi dört ediyor, fakat orada sanki daha bir canlı oluyor bu iş!"

Litvinov:

"Ama Sozont İvaniç," dedi. "Bir dakika, izin veriniz! Biz de dünya sergilerine bir şeyler göndermiyor muyuz? Avrupa bizden bir şeyler almıyor mu?"

"Evet, hammadde alıyor. Ama Avrupa'nın iyi bularak satın aldığı bu hammaddelerin ne iğrenç koşullara bağlı olduğunu bir bilseniz! Örneğin, beğenilen domuz kıllarımızın uzunluğu ve sertliği, domuzlarımızın kötülüğünden, zayıf oluşundan ileri geliyor. Derilerimizin kalınlığı ve sağlamlığıysa ineklerimizin zayıf oluşundan. Donyağlarımızın iyiliği yarı yarıya içinde bıraktığımız etlerden. Hem bu konuda size ayrıntılı bilgi vermeme ne gerek var? Teknolojiyle uğraştığınıza göre bütün bunları benden iyi bilirsiniz! İcatçılıktan, Rus icatçılığından söz açıyorlar. Oysa bizim büyük çiftlik ağaları, buğday demetlerini Rürik* döneminden kalma fırınlarda kurutmak zorunluğundan kendilerini kurtaracak elverişli bir buğday kurutma makinesinin yokluğundan yakınmadalar... Bu fırınlar onları birçok zarara sokmaktadır. Mal sahipleri boyuna yakınırlar. Ama ne çare, elde buğday demetlerini kurutacak böyle bir makine yok. Neden yok? Çünkü Almanların böyle bir makineye gereksinmesi yok.

* Rürik (830-879) ilk Rus prenslerinden biridir. *-çev.*

Onlar buğdaylarını daha yaşken döver. Bundan ötürü de böyle bir makine icat etmek gereğini duymamışlardır. Bugünden itibaren söz veriyorum, şu bizim ham elmaslardan, alaylı mucitlerden birine nerede rastlarsam rastlayayım, hemen arkasına yapışıp: 'Hey efendi, buğday kurutma makinesi nerede?' diye soracağım... Epey zaman önce Saint-Simon'un* ya da Fourier'nin** ayağından çıkmış, ökçesi basık eski bir kundurayı, saygıyla yerden kaldırıp kutsal bir şeymiş gibi, başımızın üstünde taşımayı beceririz yahut Fransa'nın belli başlı kentlerindeki proletaryanın tarihteki ve günümüzdeki önemi üzerine makalecikler yazmayı biliriz. Oysa bir gün, general gibi, ekonomi politikle uğraşan yazarlarımızdan birinden, yirmi Fransız kentinin adını saymasını rica ettim. Ne oldu bilir misiniz? Bu ekonomi politik bilgini ıkındı, sıkındı, sonunda –herhalde de Kock'un romanını anımsamış olacak– Mont Fermeil'i de bir Fransız kenti olarak saydı. Bununla ilgili olarak aklıma bir fıkra geldi. Bir gün omuzumda tüfeğim, yanımda köpeğim, bir ormana girmiştim."

Litvinov:

"Demek avcısınız?" diye sordu.

"Ara sıra ateş ettiğimiz olur. Çulluk peşinde bataklığa doğru ilerliyordum. Başka avcılardan bu bataklık konusunda bazı şeyler işitmiştim. Bir düzlükte, bir kulübenin önünde oturmakta olan tüccar kâtibi kılıklı, genç, güçlü kuvvetli bir adam gördüm. Kime, niçin olduğu belli olmayan, gülümsüyormuş gibi bir hali vardı. Sordum: 'Burada bataklık varmış, nerede bu bataklık?.. Sonra, bu bataklıkta çulluk falan bulunur mu?' Eline bir ruble tutuşturmuşum gibi büyük bir sevinçle: 'Buyurunuz, buyurunuz,' dedi, 'birinci sınıf, eşsiz bir bataklıktır. Burada her çeşit yabani kuş vardır. Hem de o kadar boldur ki...' Bataklığa gittim. Ortada kuş muş yoktu. Çünkü bataklık çoktan kurumuştu.

---

* Saint-Simon (1760-1825), Fransız ütopyan sosyalistlerindendir. *-çev.*

** Fourier (1772-1837), Fransız ütopyacı sosyalistlerindendir. *-çev.*

Sorarım size: Biz Ruslar niçin yalan söyleriz?.. Ekonomi politik bilgini de bu, tüccarı da bu, hepsi bu..."

Litvinov yanıt vermedi. İçini çekmekle yetindi. Potugin sözlerini sürdürerek:

"Şu ekonomi politik bilginimizle, sosyal bilimin en çetin sorunlarından biri üzerinde, şöyle genel nitelikte bir tartışmaya girişin! Kartaldan kaçan bir kuş gibi, hemen pır diye havalanır. Ama bir gün bu kuşlardan birini yakalamak fırsatını buldum. Bunun için mükemmel bir yem kullandım. Karşıma şimdiki gençlerden biri çıkmıştı. Onunla, kendi deyimiyle, çeşitli sorunlar üzerine konuştuk. Alışılageldiği üzere fena halde öfkeleniyordu. Özellikle, çocukça bir öfkeyle evliliğe karşı çıkıyordu. Ona şunu söyledim, bunu söyledim, çeşitli kanıtlar gösterdim. Bana mısın demedi. Ha duvara, ha ona!.. Yola getirmekten umudumu kestiğim sırada, birdenbire aklıma parlak bir düşünce geldi, 'İzin verirseniz,' dedim -böyle gençlere karşı her zaman saygılı sözler kullanmak gerek- 'size bir şey söylemek istiyorum. Doğrusu size şaşıyorum. Doğa bilimleriyle uğraştığınız halde bir gerçeğe dikkat buyurmamışsınız. Kuş olsun, öteki hayvanlar olsun, bütün etoburların, bütün yırtıcı hayvanların, yani gerek kendilerini, gerek yavrularını beslemek için canlı hayvanlar avlamak zorunda olanların... Siz doğallıkla, insanları da bunların arasına sokuyorsunuz, değil mi?' Delikanlı: 'Evet,' dedi, 'sokuyorum. İnsan da genel olarak bir etobirdan başka bir şey değildir. Hem de yırtıcı bir hayvandır!' 'Çok güzel... Öyleyse bütün bu hayvanların karıkoca gibi yaşadıklarına, nasıl olmuş da dikkat etmemişsiniz?' Delikanlı afalladı. 'Yani ne gibi?' dedi. 'Basbayağı karıkoca gibi. Aslanı, kurdu, tilkiyi atmacayı, doğanı gözünüzün önüne getirin! Zaten başka türlü davranmalarına da olanak yok!.. Çünkü ancak ikisi bir arada oldukları sürece yavrularını besleyebilirler...' Bizim toy delikanlı düşünmeye başladı: 'Bu durumda hayvanlar insanlar için bir örnek olamaz,' dedi. Çocukcağız fena halde

bozulmuştu. Nerdeyse ağlayacaktı. Onu yatıştırmak, aramızda geçen bu konuşmayı arkadaşlarına açmayacağım konusunda kendisine söz vermek zorunda kaldım. İdealist olmak kolay mı?.. Bütün sorun şurada ki, zamanımızın gençliği hesabında yanılmıştır. Gençlere bakılırsa, eski, karanlık, yeraltı çalışmaları dönemi geçmiştir. Babalarımız için, köstebekler gibi toprağı kazımak hoş bir davranıştı. Bizim içinse bu davranış küçültücü bir şeydir. Biz açık havada çalışmak zorundayız!.."

Kısa bir sessizlik oldu. Sonra yine Potugin konuşmaya başladı:

"Benim inancım şudur ki, bilim, sanat, hukuk adına ne varsa, hepsini uygarlığa borçlu olduğumuz gibi, güzellik duygusu, şiir de uygarlığın etkisi altında gelişmekte ve güç kazanmaktadır. Dolayısıyla, sanatsal ve bilimsel eserlerin popüler, nahif, şuursuz bir şekilde yaratılması denilen şey saçmalık ve boş şeydir. Homeros'ta bile zengin ve zarif bir uygarlığın izleri görülür. Uygarlıkla aşkın kendisi de asilleşir! Eğer bu kadar yufka yürekli varlıklar olmasalardı, Slavofiller bu saçma fikrim için beni büyük bir zevkle asarlardı. Ama ben yine de kendi görüşümde diretiyorum. Bayan Kohanovskaya ve 'huzur içindeki Roy'* bana ne kadar ısrar ederlerse etsinler, ben bu *triple extrait de mougik Russe***'tan tatmayacağım. Çünkü, ben, tamamen Fransızlaşmadığına zaman zaman kendini inandırma ihtiyacı duyan, kendisine özel olarak *en cuir de Russie**** bu tür bir edebiyatın üretildiği yüksek sosyeteye mensup değilim. Gerçek, sıradan bir köylüye 'Roy...' hikâyesinin en sert, en halka yakın yerinden bir paragraf okumayı deneyin; köylü ona sıtma ya da ayyaşlığa karşı yeni bir büyüden bahsettiğinizi sanacaktır. Bir kez daha söyleyeyim, uygarlık yoksa şiir de yoktur! Uygarlığa yabancı bir Rus insanı-

---

* Slavofil yazar Nadejda Kohanovskaya'nın (1825-84) "*Roy Feodosiy Savviç Huzur İçinde*" (1864) adlı hikâyesi kastedilmektedir. *-çev.*

** (Fr.) Rus mujiğinin üç kere süzülmüş özü. *-çev.*

*** (Fr.) Rus derisinden. *-çev.*

nın şiir anlayışını şiir idealini bilmek ister misiniz? Destanlarımıza, masallarımıza bakınız! Aşkın, bu masal ve destanlarda daima bir büyünün, bir sihrin sonucu olarak ortaya çıktığından, bir aşk iksirinin içilmesiyle meyve verdiğinden, büyüyle kalbi kazanılmış sevgililerden bahsetmiyorum bile! Vanka-Tanka'yı saymazsak, dikkatinizi çekerim, bizim epik edebiyatımız Avrupa ve Asya ülkeleri edebiyatları arasında özgün bir âşık çiftin olmadığı tek edebiyattır. Kutsal Rus bahadırı müstakbel nişanlısı ile tanışmasına daima onun beyaz vücudunu 'acımasızca' kırbaçlayarak başlar. Bu yüzden 'kadın milleti tombuldur.' Bunların tümünü geçiyorum; fakat ilkel, uygarlık görmemiş bir Slavın hayal dünyasında genç bir kahramanın, *jeune premier*, sanatsal tasvirinin nasıl çizildiğini dikkatinize sunmak istiyorum. İşte, lütfen, hayalinizde canlandırınız: Delikanlı geliyor, samur kürkünden kendine palto dikmiş, bütün dikişler teyelli, yedi kat ipek kuşağı koltukaltlarına kadar çıkıyor. Parmakları yenin içinde kalmış, kürkünün yakası başını aşmış, pembeleşmiş yüzü önden bakınca, beyaz boynu arkadan bakınca görünmüyor. Şapkasını tek kulağının üzerine düşürmüş, çizmeleri maroken, burunları biz gibi sivri, kenarları bıçak gibi keskin; çizmelerin burnunda yumurta yuvarla, ökçelerinin altında serçe uçur! Küçük adımlarla kırıta kırıta yiğidimiz geliyor; bizim Alcibiades'imiz, destan kahramanımız Çurilo Plenkoviç bu yürüyüş stiliyle yaşlı köylü kadınları ve genç kızlar üzerinde şaşırtıcı, neredeyse tıbbi bir etki bıraktı. Meyhane garsonları bugüne kadar hâlâ, aynı taklit edilemez stille tıpış tıpış yürüyorlar. Evet, bu yürüyüş tarzı, Rus şıklık düşkünlüğünün kaymağı ve çiçeği, Rus zevkinin *'ne plus ultra'** sıdır. Bunu şaka olsun diye söylemiyorum, şapşalca, beceriksizce ataklık – işte bizim sanatsal anlayışımız, idealimiz! Ne dersiniz, güzel bir model mi? Resim ve heykel için pek çok hammadde içeriyor, öyle değil mi? Yüzü

* (Lat.) En yüksek düzey. *-çev.*

tavşankanı gibi kıpkırmızı genç kahramanımızı büyüleyen dilber..." Potugin birdenbire:

"Galiba beni dinlemiyorsunuz?" dedi.

Litvinov irkildi. Gerçekten de Potugin'in kendisine anlattıklarını dinlememişti. Çünkü onun aklı fikri hep İrina'da, onunla olan son görüşmesindeydi.

"Bağışlayın Sozont İvaniç," diye söze başladı. "Size yine, şeyle... Bayan Ratmirov'la ilgili eski sorumu sormak istiyorum."

Potugin gazetesini katlayarak cebine koydu.

"Yine, onunla nasıl tanıştığımı öğrenmek istiyorsunuz, değil mi?"

"Hayır, onu değil; onun Petersburg'da oynadığı rol konusundaki düşüncelerinizi öğrenmek isterdim. Gerçekte bu rolün niteliği nedir?"

"Doğrusunu isterseniz size ne söyleyeceğimi bilemiyorum, Grigori Mihayloviç! Gerçi Bayan Ratmirov ile çok samimiydik, ama bu ilişkimiz bütünüyle bir rastlantı niteliği taşımış ve az sürmüştür. Onun dünyasına hiçbir zaman girmiş değilim... Orada olup bitenler benim için hep bir sır olarak kaldı. Bazı dedikodular benim de kulağıma çalındı. Siz de bilirsiniz ki, dedikodu yalnız demokratik çevrelere özgü bir şey değildir. Bununla birlikte, onun için söylenenlere hiçbir zaman önem vermedim, onları merak da etmedim. Ancak görüyorum ki –biraz durduktan sonra– siz onunla pek ilgileniyorsunuz!"

"Evet, bunu yadsıyamam. Kendisiyle iki kez oldukça açık olarak konuştum. Ama yine de, acaba içten mi diye düşünmekten kendimi alamıyorum."

Potugin gözlerini yere indirdi:

"Bütün tutkulu kadınlar gibi duygulu anlarında içtendir. Gururu da bazen yalan söylemesine engel olur."

"Gururlu mudur? Ben onu gururlu olmaktan çok, heveslerine yenilmiş bir kadın sanıyorum.

Şeytan gibi gururludur. Ama bu pek önemli bir şey değil..."

"Bana öyle geliyor ki, bazen abartmaya da kaçıyor."

"Olabilir... Bu da o kadar önemli bir şey değil! Ama ne de olsa yine içtendir."

"Genel olarak söylemek gerekirse, siz gerçeği kimde arıyorsunuz? Bu hanımefendilerin en iyisi iliklerine kadar kangren olmuş."

"Ama, Sozont İvaniç, unutmayınız ki onun dostu olduğunuzu söyleyen siz kendinizsiniz. Beni âdeta zorla denilebilecek bir biçimde onun evine götüren siz değil misiniz?"

"Bundan ne çıkar? Benden sizi getirmemi rica etti. Niçin götürmeyeyim diye düşündüm. Dostluk konusuna gelince, gerçekten de ben onun dostuyum, niteliksiz bir kadın değildir: Çok iyidir, eli açıktır, yani kendisine pek de gerekli olmayan şeyleri başkalarına vermekte hiçbir sakınca görmez. Hoş, zaten onu benim kadar siz de tanırsınız!"

"Ben İrina Pavlovna'yı on yıl önce tanırdım. O zamandan beriyse..."

"Ah, Grigori Mihayloviç, siz ne söylüyorsunuz! İnsan kişiliği hiç değişir mi? İnsan beşikte neyse mezara indirilirken de odur. Yoksa –Potugin bunu söylerken biraz daha eğildi– yoksa onun eline düşmekten mi korkuyorsunuz? Herhalde öyle olacak. Ah, böyle bir tehlike varsa ne yapsanız boş. Kendinizi kurtaramazsınız!"

Litvinov zorla gülerek:

"Öyle mi sanıyorsunuz?" dedi.

"Sanmak değil, inanıyorum. Kurtulma olanağı yoktur. Erkek zayıf, kadın güçlüdür. Hele rastlantılar da buna yardım ederse, kurtulmak olanaksızdır. İnsan renksiz bir yaşama katlanamaz... Ortada, güzellik, çekicilik, sıcaklık ve ışık varken, kendinizde bunlara karşı duracak nasıl bir güç düşünebilirsiniz? İnsan yüreği buna mutlaka yenik düşer. Sütninesine koşan bir çocuk gibi buna atılır. Tabii bunu soğukluk, karanlık ve boşluk izler. İnsan ilkin sevemeyeceğini sanır. Sonra, sevse de kendini tutabileceği-

ni düşünür. Sonunda, sevilen kimseden ayrı yaşamanın olanaksızlığını anlar. Aşk için, aşk uğruna her şeye alışılır."

Litvinov, Potugin'e baktı. Şimdiye dek onu böylesine bahtsız, böylesine yalnız, böylesine üzgün hiç görmemişti. Benzi sararmış, başı göğsüne düşmüş, dudakları kurumuş, gözlerinin feri kaçmıştı. Elleri dizlerinin üstünde bağlı olarak hareketsiz duruyor, mahzun mahzun gülümsüyordu.

Litvinov, benzi sapsarı bu sinirli adama acıdı. Yavaş bir sesle:

"İrina Pavlovna bana, laf arasında, yanılmıyorsam, Belskaya ya da Dolskaya adlı çok sevdiği bir arkadaşından söz etti."

Potugin, mahzun bakışlarla Litvinov'u süzerek, kısık bir sesle:

"Ya!.. Demek size ondan söz etti? Peki, ne olmuş?" dedi ve zoraki bir esneyişle ekledi: "Eve gitmeliyim, yemek vaktim geldi."

Bunları söyledikten sonra oturmakta olduğu kanepeden fırladı ve Litvinov'un bir şey söylemesine olanak bırakmadan, hızlı hızlı yürümeye başladı.

Delikanlının içinde, üzüntü ve kırgınlık yerine, bir acıma belirmişti. Kırgınlık tabii kendine karşıydı. Bir sırrı açığa vurmak onun için en kötü şeydi. Potugin'e sevgisini göstermek istemiş, bunun yerine yakışıksız bir imada bulunmuştu. Yüreğinde gizli bir sızıyla oteline döndü.

Bir süre sonra: 'İliklerine kadar kangren olmuş,' diye düşündü. 'Bir iblis kadar gururluymuş! Önümde nerdeyse dize gelen bu kadın gururluymuş, ha? Gururlu, ama kaprisli değilmiş?'

Litvinov, kadının hayalini aklından kovmaya çalıştı, ama bunu bir türlü başaramadı. Zaten bundan ötürü de nişanlısını düşünmek istemiyordu. Çünkü bugün, bu hayalin, öteki hayalin yerini tutamayacağını çok iyi biliyordu. Artık fazla heyecana kapılmaksızın, "bu eski hikâye"nin çözülüşünü beklemeye karar verdi. Bu çözülüş, bu son, gecikemezdi. Litvinov, bu sonun en zararsız, en doğal bir biçimde gerçekleşeceğine kesinlikle inanıyordu. Litvinov böyle düşünüyordu. Oysa İrina'nın haya-

li aklından çıkmamakla kalmıyor, bütün sözleri sırayla bir bir aklına geliyordu.

Garson o ara kendisine mektup getirdi. Mektup yine İrina'dandı. Mektupta şunlar yazılıydı:

Eğer bu akşam yapılacak bir işiniz yoksa bize gelin! Gerçi yalnız olmayacağım, konuklarım bulunacak. Ama bu vesileyle bizimkileri, topluluğumuzu daha yakından görmüş olacaksınız! Onları görmenizi çok isterdim. Öyle sanıyorum ki, onlar bütün görkem ve parlaklıklarıyla kendilerini göstereceklerdir. Benim soluduğum havayı anlamanız gerek. Geliniz! Sizi görmek beni çok sevindirecek. Siz de sıkılmış olmayacaksınız! Bugünkü görüşmemizin, aramızdaki her çeşit anlaşmazlığı, sonsuza dek olanaksız kıldığını kanıtlayınız!

Dostunuz...

Litvinov frakını giydi, beyaz bir kravat taktı ve İrina'ya yollandı. Yolda: 'Bunun ne önemi var?.. Neden gidip onları görmeyeyim? Görülmeye değer bir şey...' diye düşünüyordu.

Daha birkaç gün önce, aynı adamlar onda merak değil, tiksinti uyandırıyordu.

Şapkasını gözlerine kadar indirmiş, istemeye istemeye gülümseyerek hızlı adımlarla ilerliyordu. Weber Kahvesi'nin önünde oturmakta olan Bambayev, onu uzaktan yanındaki Voroşilov'a ve Pişçalkin'e göstererek, heyecanlı heyecanlı:

"Şu adamı görüyor musunuz? Bu bir taştır! Bir kayadır! Bir yalçın granittir!" diyordu.

XV

LİTVİNOV, İrina'nın dairesinde oldukça kalabalık bir konuk topluluğuyla karşılaştı. Bir köşede, oyun masası başında, kır yemeğinde gördüğü generallerden üçü vardı: Biri asık suratlı, biri sinirli, biri de güler yüzlü... Kendilerini tamamıyla vist oyu-

nuna vermişler, kadından, kızdan, çevrelerindeki gürültüden habersiz, ha bire oynuyorlardı. Bir kâğıt verişleri vardı ki, sanırsınız dünyanın en önemli, en ciddi işini görüyor, yurtlarıyla ilgili en ağır, en ciddi işi başarıyor, yurtlarıyla ilgili en önemli, en büyük sorumlulukları gerektiren bir görevi üstün bir özenle yapıyorlar. Kişiliklerinden öylesine uzaklaşmışlardı ki, ağızlarından yalnız oyunla ilgili sözler çıkıyordu. Sinek çekmekte ya da karo çıkarmakta dünyanın en büyük ciddiyetini bulmaktaydılar. İki parti arasında yalnız şişko generalin, aralarındaki sessizliği, o da topu topu bir kez bozarak Fransızca: "Melun maça asi!" dediği duyuldu.

Litvinov, bayanlar arasında da, o gün kır yemeğinde bulunanları tanıdı. Ama aralarında, o güne kadar hiç görmedikleri de vardı. Bunların arasında öylesine yaşlı, öylesine kocamış biri vardı ki düştü düşecek, bir dakika sonra dünyasını değiştirecek sanılabilirdi. Yaşlı kadının çıplak omuzları doğal rengini yitirmiş, korkunç, mor bir renk bağlamıştı. Ağzını yelpazeyle gizliyordu. Ölü gözleriyle gizlice Ratmirov'u süzüyordu. Ratmirov ona kur yapıyordu. Yüksek sosyetede ona herkes büyük bir saygı gösteriyordu. Çünkü bu kadın İmparatoriçe Katerina'nın hayatta kalmış son nedimesiydi. Çoban kızı kıyafeti giymiş olan "Arılar Sultanı" Kontes Ş., bir alay gençle çevrili olarak pencere yanında oturuyordu. Bu gençlerin arasında, yapmacık tavırlarıyla, basık kafasıyla, ancak bir Buhara Hanına ya da Roma İmparatoru Heliogabalus'a yaraşır ruhsuz yüzüyle dikkati çeken, ünlü milyoner, yakışıklı Finikov da bulunmaktaydı.

Küçük adı (Lise) ile çağrılmakta olan bir başka kontes, uzun saçlı, solgun benizli, kumral bir ispiritizmacıyla konuşmaktaydı. Onların yanı başında yine uzun saçlı, solgun benizli birisi durmakta ve önemli kişilere özgü bir biçimde gülmekteydi. Bu adam da ispritizmaya inanıyor, üstelik kehanetle, öbür dünyadan haber verme işiyle de uğraşıyordu. Tevrat'dan, Zebur'dan,

Mezmurlardan büyük bir kolaylıkla söz ediyor, hiçbiri tutmamakla birlikte hiç umursamadan, zerre kadar sıkılmadan yine de kehanetlerde bulunuyordu.

Piyanonun başında Potugin'i deli divane eden cevher oturuyordu; parmaklarıyla dalgın dalgın akort yapıyor, umursamazlıkla çevreyi süzüyordu.

İrina bir divanın üzerinde, Prens Koko ile Bayan X.'in arasında oturuyordu. Bayan X. bir zamanlar güzelliği ve zekâsıyla bütün Rusya'da ün kazanmış bir kadındı. Ama şimdi zekâsı durmuş, sofuluğuyla olduğu kadar acımasızlığıyla da nam salmıştı.

Litvinov'u görünce İrina kızardı, ayağa kalktı. Delikanlı yanına yaklaştığı zaman kuvvetle elini sıktı. Sırtında, belli belirsiz altın yaldızlı pullarla süslü, çok ince krepten yapılmış siyah bir tuvalet vardı. Bu tuvalet, teninin beyaz donuk rengini daha büyük bir güçle canlandırıyordu. Yüzünde güzellik zaferinin dalgaları parıldıyordu. Bu yüzde göze çarpan yalnız güzellik değildi: Yarı kapalı gözlerinde, dudaklarında, burun deliklerinde, gizlemeye çalışılan alaycı bir sevinç de uçuşuyordu.

İrina'nın kocası Ratmirov da Litvinov'un yanına geldi. Alışılmış usule uygun, ama alışılmış neşe ve sevinçten uzak bir selamlaşmadan sonra onu birkaç bayana, özellikle kocamış yıkıntıya, "Arılar Sultanı"na ve Kontes Lise'e tanıştırdı. Kadınlar, oldukça güler yüz ve nezaket gösterdiler. Gerçi kendisi onların dünyasından değildi, ama yakışıklı bir delikanlıydı... Anlamlı çizgileri, dipdiri gençliği, kadınların gözünden kaçmamıştı. Ne var ki, o bu elverişli ilgiden yararlanmayı bilmedi. Sosyete yaşayışı konusundaki alışkanlığını yitirmişti. Bunun için de, kendisini orada ve onların arasında pek de rahat bulmuyordu. Üstelik şu iriyarı general gözlerini ondan hiç ayırmıyordu. Bu yapışkan bakışlarda sanki, "Ah, soysuz özgürlükçü! En sonunda aramıza karıştın!.. Sana hiç el uzatılır mı?" diyen bir anlam vardı.

İrina, Litvinov'un yardımına yetişti. Usta ve kurnaz bir davranışla, onu hemen kendi arkasında, kapının yanındaki bir köşeye oturttu. Öyle ki, genç kadın ona söz söyledikçe başını geriye doğru döndürmek, delikanlı da her seferinde İrina'nın o olağanüstü güzel boynunun kıvrımlarını seyretmek, saçlarının güzel ve ince kokusunu koklamak zorunda kalıyordu. Derin ve sessiz bir minnet ifadesi, genç kadının yüzünden hiç eksik olmadı. Bu gülümsemelerin, bu bakışların özellikle bir minnet ifadesi olduğunu Litvinov anlamazlık edemezdi. Buna karşılık o da, mutluluktan, sevinçten titriyordu. Bu durum tatlı olduğu kadar korkunçtu.

İrina'nın burada sürekli, sanki, "Ee? Onları nasıl buluyorsun?" demek isteyen bir hali vardı. Hele oradakilerden biri uygunsuz bir laf söylediği ya da yakışıksız bir davranışta bulunduğu zaman, bu sessiz soru İrina'nın gözlerinde açıkça okunuyordu. Bu ise, o akşam oldukça sık yinelenen bir olaydı. Hatta bir keresinde İrina kendisini tutamayarak kahkahayla güldü.

Kör inançlara ve olağanüstü olaylara sımsıkı bağlı Kontes Lise, o sırada masaların arasında dolaşmakta olan ispritizmacıyla Home hakkındaki bitmez tükenmez konuşmasını sona erdirerek manyetizmadan etkilenen hayvanlar olup olmadığını sordu.

Salonun öteki köşesinden, uzaktan Prens Koko'nun sesi duyuldu:

"Hiç değilse ben böyle bir hayvan tanıyorum. Herhalde Milvanovski'yi tanıyorsunuzdur? Bir keresinde onu gözümün önünde uyuttular, adamcağız horlamaya bile başladı. Hah... Hah... Hah!"

"Aziz Prensim, çok acımasızsınız! Ben sahici hayvanlardan söz ediyorum. *Je parle des bêtes.*"*

"*Mais moi aussi, madame, je parle d'une bête.*"**

---

* (Fr.) Bildiğiniz hayvanlardan.

** (Fr.) Ama ben de Madam, ben de bir hayvandan söz ediyorum.

İspritizmacı da lafa karıştı:

"Sahici hayvanlar da var, efendim. Örneğin ıstakozlar çok sinirli olur. Katalepsiye çabuk uğrarlar. Etki altında çabucak uyuyuverirler..."

Kontes hayretler içinde kaldı:

"Nasıl? Istakozlar mı? Sahi mi? Ah, aman ne kadar enteresan... Bak işte bunu çok görmek isterdim."

Kontes, yüzü yeni taş bebekleri andıran, yakalığı bir mermer kadar sert olan espri meraklısı bir delikanlıya (Delikanlı bu yüzünü ve bu yakalığını Niagara Çavlanı'nın serpintileriyle ve Nil sularıyla ıslattığını söyleyerek övünmekteyse de, bu gezilerden artakalan başka bir anısı yoktur.) dönerek:

"Mösyö Lujin, bize bir ıstakoz buldurur musunuz, lütfen?" dedi.

Lujin sırıtarak:

"Canlı mı, yoksa çabuk mu?*" diye sordu.

Kontes, Lujin'in sorusundaki inceliği anlamayarak:

"*Mais oui, bir ıstakoz, diye yineledi, une écrevisse.*"

Kontes Ş. sert bir hareketle lafa karışarak:

"Ne oluyoruz?" diye çıkıştı. "Neymiş bu, ıstakoz, ıstakoz?"

Mösyö Verdier'nin bulunmayışı kadını sinirlendirmişti, İrina'nın, bu olağanüstü Fransız'ı niçin çağırmadığını bir türlü anlamıyordu.

Çoktandır hiçbir şey anlamayan, üstelik bir de sağır olan kocamış yıkıntı başını sallamakla yetiniyordu:

"*Oui, oui, vous allez voir.*** Mösyö Lüjin, lütfen..."

Genç, selam verip çıktı. Kısa bir zaman sonra da, arkasında, elindeki tabakta, kocaman siyah bir ıstakoz bulunan ve sırıta sırıta yürüyen bir garsonla döndü.

Lujin:

---

* Espri meraklısı Lujin, Rusça canlı (*jivoy*) ve çabuk (*jivo*) sözcüklerinin benzerliğinden yararlanarak bir sözcük oyunu yapmıştır. *-çev.*

** (Fr.) Evet, evet, göreceksiniz. *-çev.*

"*Voici, madame*," dedi. "Şimdi artık ameliyata başlayabiliriz. Hah, hah, hah!" (Rusların alışkanlığıdır, yaptıkları esprilere önce kendileri güler.)

Bir yurttaş ve her çeşit ulusal ürünün koruyucusu olmak sıfatıyla Prens Koko da güldü:

"Hah, hah, hah!"

Kontes:

"Mersi, mersi," dedi ve "haydi Foks, lütfen şunu bize gösteriver!" emrini verdi.

Garson tabağı yuvarlak bir masanın üstüne koydu. Salonda küçük bir kımıldama oldu. Birkaç baş uzandı. Yalnız generaller, oyun masası çevresinde kalarak, her şeyin üstüne yükselen ilgisizliklerini gösterdiler.

İspritizmacı, parmaklarıyla saçlarını karıştırdı. Masanın başına geçip ellerini havada gezdirmeye başladı. Istakoz ürkerek kımıldadı, gerildi ve kıskaçlarını kaldırdı. İspritizmacı hareketlerini yineledi ve hızlandırdı. Istakoz yine eskisi gibi, yine kımıldadı.

Kontes:

"Peki, şimdi ne yapacak?" diye sordu.

Foks, bir Amerikalı şivesiyle:

"Kımıldamaz olacak ve kuyruğu üstünde doğrulacak."

İspritizmacı, ellerini tabağın üstünde gezdirmeyi sürdürdü. Ama, manyetizma etkisini göstermiyor, ıstakoz durmadan kımıldıyordu. Foks, üzerinde yeter derecede güç bulunmadığını ileri sürerek asık bir suratla masadan ayrıldı. Kontes, Mösyö Home'un bile her zaman başarılı olamadığını ileri sürerek onu avutmaya çalıştı.

Prens Koko, Kontesin sözlerini onayladı. Tevrat, Zebur ve Mezmur ezbercisi de yavaşça masa başına geçip ıstakozu parmaklarıyla rahatsız ederek talihini denemek istedi, ama o da hiçbir başarı elde edemedi. Hayvana bir uyuşukluk, bir uyku hali geldiğini gösteren hiçbir belirti yoktu.

Bunun üzerine garsonu çağırdılar ve ıstakozu alıp götürmesini emrettiler. Garson, yüzünde aynı sırıtkan ifadeyle ıstakozu alıp götürdü. Kapıdan çıkınca da, kapının ardından bir kahkaha duyuldu. Istakoz ameliyatı sırasında, kabuklu hayvanların sinirlerine neyin etki edeceğini kestiremeyen bizim cevher, parmaklarını minörler üzerinde akort ile uğraşıyormuşçasına dolaştırarak ölümsüz valsini çaldı ve doğal olarak hararetle alkışlandı.

Bu alkışlardan bir yarış duygusuna kapılan müzik hastası Kont X. cenapları da, kendi bestelerinden olmak üzere, tamamıyla Offenbach'tan aşırılma bir şarkı söyledi. Buna, bir de, "öküzlü", "yumurtalı" cinsinden bir nakarat ekledi. Bu güzel nakarata, hanımlar da, başlarını sağa sola sallayarak katılmak zorunda bırakıldılar. Hatta bunlarda biri içini bile çekti. Bütün dudaklarda: "Ne güzel!" övgüleri dolaştı.

İrina ile Litvinov yine bakıştılar... Kadının dudaklarında yine o alaycı gülümseme vardı. Hele, soylular sınıfı çıkarlarının temsilcisi ve koruyucusu Prens Koko'nun, ispritizmacının karşısında kendi kişisel görüşlerini sayıp dökmeye başlaması ve bu arada hiç ilgisi yokken, Rusya'da mülkiyetin temelinden sarsıldığı cümlesini söylemesi; her taraftan saygıyla dinlenen bu nutuk üzerine, Amerikalının kanı başına sıçrayıp tartışmayı kabul etmesi; Prensin de buna akıllıca bir yanıt verecek yerde, alıştığı üzere, "Boş laflar, anlamsız sözler," diye bağıra bağıra karşılık vermesi; öte yandan milyoner Finikov'un, "Arılar Sultanı"nın yanında küçük düşmemek için, zaten tümden saçma olan bu tartışmaya, nereye, kimlere dokunabileceğini değerlendirmeden, budalaca katılması, sonunda Kontes Ş.'nin de ortaya atılması, İrina'nın dudaklarında o alaycı gülümsemeyi apaçık bir hale getirdi. Kısaca, burada da, tıpkı Gubarev'in evinde olduğu gibi her kafadan bir ses çıkıyordu. Yalnız burada, oradakinden değişik olarak, şarapla sigara dumanları eksikti ve herkesin kılığı kıyafeti daha düzgündü.

Ratmirov sessizlik ve düzen sağlamak girişiminde bulundu. (Generaller hoşnutsuzluklarını açıkça belli etmişlerdi. İçlerinden Boris'in, hiç yeri değilken, âdeta damdan düşercesine: "Yine melun siyaset konusu!" diye söylendiği duyuldu.) Fakat girişimi sonuç vermedi; orada bulunan yüksek mevkii sahibi, bakışları insanın içine işleyen biri meselenin özünü birkaç kelimede ifade etme işini üzerine aldı. Fakat başarılı olamadı, eveleyip geveledi, kendini tekrar etti; dinleme ve tartışmaları anlama yeteneğinin olmadığı açıkça belli oldu. Meselenin özünün ne olduğunu kendisi de kavrayamadı, dolayısıyla başka bir sonuca ulaşılması zaten beklenemezdi. Ayrıca, İrina da gizliden gizliye tartışmacıları kışkırttı ve birbirlerine düşürdü; hafiften Litvinov'a işaretler yapıp durdu ve onunla sürekli olarak bakıştılar... Litvinov büyülenmiş gibi oturuyor, hiçbir şey duymuyor, yalnızca, karşısında, o muhteşem gözlerin yeniden parlayacağı, o solgun, narin, kötücül, güzel yüzün görüneceği anı bekliyordu... Sonunda hanımlar isyan bayrağını çekip, bu hale bir son verilmesini istediler. Ratmirov ortaya çıktı ve müzik hastası Kont X.'ten, şarkısını söylemesini rica etti. Cevher de kendi valsini çaldı. Litvinov gece yarısına kadar kaldı ve herkesten sonra ayrıldı. Akşam boyu devam eden sohbette pek çok konuya değinilmişti ve ilginç olmaktan uzak şeylerden özenle kaçınılmıştı. Generaller görkemli oyunlarını bitirmiş, tartışmaya görkemli bir şekilde katılmışlardı. Bu devlet adamlarının sohbete etkisi hemen kendini belli etmişti. Sohbette, herkesin adlarını ve yeteneklerini yakından bildiği Paris'in ünlü kibar fahişelerinden, Sardou'nun son piyesinden, Edmond About'un romanından, 'Traviata'nın Patti'sinden söz açıldı. Birisi 'sekreter' (*au secretaire*) oyunu oynamayı önerdi, ama ilgi görmedi. Sorulara verilen yanıtlar yavandı ve çoğu kez de gramer hatası içeriyordu. Şişman general bir keresinde Fransızca 'Aşk nedir?' sorusuna 'Aşk kalbe tırmanan sancıdır,' diye nasıl yanıt verdiğini anlattı ve hemen ardından o ağaç çatırtısını andıran kahkahasını patlattı. Kocamış

yıkıntı kolunu gererek yelpazesiyle onun eline vurdu. Kadıncağızın bu sert hareketi, alnına üstübeç sürülmesiyle sonuçlandı. Kara kuru bodur adam Slav prensliklerinden, Tuna boylarında Ortodoks propagandası yapılması gereğinden söz açtı, fakat ilgi göremeyince homurdandı ve sesini kesti. Aslında en çok David Hume üzerine konuşuldu. Arılar Kraliçesi bile bir keresinde üzerinde ellerin nasıl yavaş yavaş ilerlediğini, onları nasıl fark ettiğini ve parmağındaki yüzüğü çıkarıp o ellerden birine nasıl taktığını anlattı. İrina kesin bir zafer kazanmıştı; Litvinov, etrafında konuşulanları çok daha büyük bir dikkatle dinleseydi bile, hayattan kopuk, birbiriyle ilişkisiz bu gevezeliklerden ne içten söylenmiş bir söz, ne zekice bir düşünce, ne de yeni bir olay öğrenecekti. Bağırış çağırışlarında ve nidalarında en ufak bir şevk, heyecan yoktu, eleştiri ve karalamalarında tutku hissedilmiyordu. Nadiren muhtemel kayıplardan duyulan korku, yapmacık bir ulusal öfke maskesi altından ya da yapmacıklı bir hor görme ve kayıtsızlık havasında, ağlamaklı bir sızlanmayla dile getiriliyordu. Ara sıra da yeni kuşakların unutmayacağı bazı isimler diş gıcırtıları eşliğinde telaffuz ediliyordu... Bütün bu çer çöpün, değersiz, ıvır zıvırın içinde tek bir damla da olsa hayat iksiri bulunmaz mıydı? Ah, bütün bu beyinleri, bu yürek ve ruhları ne kadar eski püskü, ne kadar gereksiz saçmalıklar ve boş şeyler meşgul ediyordu! Hem de sadece bu akşam değil, sadece topluluk içinde değil, evde, her yerde, her gün ve her saat, varlıklarının derinliklerine varıncaya kadar meşgul ediyordu. En nihayet nasıl bir cehaletti bu böyle! İnsan hayatının hangi temel üzerine inşa edildiğine, nelerin onu güzelleştirdiğine bu kadar mı yabancı kalınabilirdi!

İrina, Litvinov'la vedalaştıktan sonra tekrar onun elini sıktı ve ciddi bir ifadeyle:

"Nasıl? Hoşnut musunuz? İyice gördünüz mü? Beğendiniz mi?"

Litvinov, genç kadının sorularına hiç yanıt vermedi. Yalnız yerlere kadar eğilerek sessizce onu selamlamakla yetindi.

Kocasıyla yalnız kalan İrina, yatak odasına çekilip gitmek istedi. Şömineye dayanarak sigarasını içmekte olan kocası onu durdurdu.

"Bu gece size hayran oldum, madam. Hepimizle öyle bir eğlendiniz ki..."

İrina ilgisizce:

"Herhalde başka seferlerden daha fazla değil," diye karşılık verdi.

"Bunu nasıl yorumlamalı?"

"Nasıl isterseniz!"

Ratmirov, parmakları arasındaki sigarasının külünü küçük parmağının uzunca tırnağıyla yavaşça silkerek:

"Bu apaçık bir şey," dedi. "İyi aklıma geldi, şu yeni ahbabınız, adı neydi onun? Bay Litvinov herhalde akıllı bir şey olmalı."

Litvinov adını duyunca İrina hızla döndü:

"Ne demek istiyorsunuz?"

General gülümsedi:

"Hep susuyor. Herhalde bir pot kırmaktan korkuyor olsa gerek..."

İrina da gülümsedi. Ama onun bu gülümseyişi hiç de kocasınınkine benzemiyordu.

"Bazıları gibi konuşmasındansa susması daha iyi herhalde."

"Şakayı bir yana bırakalım: Çok dikkate değer bir yüzü var... Bakışları kımıltısız. Genel olarak öyle bir hali var ki..."

Ratmirov, kravatının düğümünü düzelterek sürdürdü:

"Sanıyorum, cumhuriyet yanlısı. Şu, öteki dostunuz Potugin gibi... O da öyle sessiz dehalardan biridir."

İrina'nın, ışıl ışıl yanan biraz büyümüş gözleri üstündeki kaşları yavaş yavaş kalktı, dudakları büzüldü ve hafifçe çarpıldı:

"Kuzum, bunları ne diye söylüyorsunuz?" dedi. "Bu, boşuna bir zahmet... Biz Rusya'da değiliz. Bizi bir duyan da yok."

Ratmirov sinirlendi. Âdeta boğazdan çıkan hırıltılı bir sesle:

"Bu yalnız benim düşüncem değil, İrina Pavlovna," dedi. "Ahbabınızda bir komplocu görünüşü olduğunu başkaları da söylüyor."

"Ya, öyle mi? Bu başkaları da kimmiş?"

"Örneğin, Boris."

"Nasıl? O da mı düşüncelerini söylemek gereğini duydu?"

İrina üşüyormuş gibi omuzlarını kaldırdı ve parmaklarının ucuyla omuz başını ovuşturdu:

"Evet, o da, o da... Kızıyor gibi bir haliniz var. Oysa kimlerin kızdığını siz bilirsiniz..."

"Ben mi kızıyorum? Ne diye kızacakmışım?"

"Bilmiyorum. Belki de şey... Hakkında ileri sürdüğüm düşünceler üzerinizde iyi bir etki bırakmamıştır."

Ratmirov güldü.

İrina, Ratmirov'un sözlerini bir soru biçiminde yineledi:

"Şey hakkında? Ah, rica ederim. Uzatmadan, eğlenmeden çabuk söyleyin, yoruldum, uykum var."

Masanın üzerinden şamdanı alarak yineledi:

"Kimin hakkında?"

"Kimin hakkında olacak? Elbette hep şu Litvinov hakkında. Çünkü şu anda sizi en çok ilgilendiren kimsenin o olduğuna en küçük bir kuşku bile yok."

İrina şamdanı tutan elini kaldırıp kocasının yüzüne tuttu. Mumun ışığı Ratmirov'un yüzü hizasına gelince, dikkatle, âdeta merakla onun yüzüne baktı. Sonra bir kahkaha attı.

Ratmirov kaşlarını çatarak:

"Ne oluyorsunuz?" diye sordu.

İrina kahkahayla gülmeyi sürdürüyordu. Ratmirov ayağını yere vurarak yineledi:

"Ne oluyoruz?"

Aşağılandığını, küçümsendiğini apaçık görüyordu. Aynı zamanda, karşısında bu derece atak ve serinkanlı duran bu ka-

dının aşırı güzelliği, elinde olmayarak onu şaşırtıyor, gözlerini kamaştırıyordu. Onun her şeyini, bütün güzelliğini, siyah bronz şamdanı tutan ince parmakların ucundaki pembe tırnaklara varıncaya kadar her şeyini görüyordu. İçine çöken acı gittikçe derinleşiyordu. İrina ise gülmeyi sürdürüyordu.

Sırtını kocasına dönerek:

"Nasıl? Siz? Siz mi kıskanıyorsunuz?" diye söylendi ve odadan dışarı çıktı. Kapının ardından: "Beni kıskanıyormuş!" dediği duyuldu ve bir kahkaha çınladı.

Ratmirov, üzüntülü üzüntülü, karısının ardından baktı. O anda karısının halindeki, yürüyüşündeki çekiciliğe yeniden hayran kaldı. Sigarasını şöminenin üzerinde söndürerek fırlattı. Birdenbire yanakları sarardı. Çenesinde bir seğirme dolaştı. Bir şeyler arıyormuş gibi gözleri şaşkın ve yabani bir bakışla yere dikildi. Yüzünde incelikten eser kalmamıştı. Beyaz Rusya köylülerine meydan dayağına çektirdiği zaman da yüzü böyle bir hal almış olmalıydı.

O sırada Litvinov oteldeki odasına girmiş ve masanın önünde bir sandalyeye oturarak başını elleri arasına almıştı.

Başı elleri arasında, saatlerce düşündü. Sonunda kalktı, gidip bir bavul açtı. Oradan aldığı bir cüzdandan nişanlısı Tatyana'nın fotoğrafını çıkardı. Böyle uzun zaman kalmış fotoğraflarda çoğu kez olduğu gibi, nişanlısının bu eskimiş, bozulmuş yüzü ona mahzun mahzun baktı.

Litvinov'un nişanlısı Tatyana, katışıksız Rus ırkından sarışın bir kızdı. Belki biraz şişmandı, yüz çizgileri belki düzgün değildi, ama açık kestane rengi, zeki gözlerinde aşırı bir iyilik ve dürüstlük okunuyordu. Beyaz ve biçimli alnında, her zaman, güneşin yansımaları vurmuş gibi bir pırıltı vardı.

Delikanlı gözlerini bu fotoğrafa dikerek uzun uzun baktı. Sonra, resmi masanın üzerine bırakarak, başını yine elleri arasına aldı.

"Her şey bitti... Her şey... Ah İrina Pavlovna!" diye mırıldandı.

Ancak şimdi, şu anda, artık bir daha dönülmemek üzere, ona delice âşık olduğunu, Baden'de Eski Şato'da rastladığı gün onu hiçbir zaman unutmamış olduğunu anladı.

Birkaç saat önce biri çıkıp da kendisine bunu söyleseydi, kim bilir ne kadar şaşacak, bunu ne kadar olmayacak bir şey sayacak, kim bilir buna ne kadar kızacaktı. Ama şimdi bu gerçeği kendisi de kabul ediyordu. Büyük bir acı ve üzüntü içinde:

"Ama Tatyana, Tatyana! Tanrım! Tatyana! Tatyana!" diye durmadan yineliyor, İrina'nın görüntüsüyse arkasında yas giysisini andıran siyah tuvaletiyle, mermeri andıran donuk beyaz yüzüyle, insanı büyüleyen bir peri gibi, zaferin parlak sessizliği içinde gözleri önünde canlanıyordu.

XVI

LİTVİNOV, bütün gece hiç uyumadı; soyunmadı da. Boğulacak gibi oluyordu.

Dürüst ve namuslu bir insan olduğundan verilmiş bir sözün değerini, görevin kutsallığını anlıyor, kusurunu, zayıflığını örtmek için, kendi kendini aldatmanın, kurnazlığa kaçmanın vicdansızlığını çok iyi değerlendiriyordu.

İlkin beyni uyuşur gibi oldu: Uzun süre karanlık, belirsiz bir duygunun ağırlığından kendini kurtaramadı. Sonra hemen hemen kazanılmış geleceğinin yeniden karanlıklara gömüldüğü, kurmak üzere olduğu yuvasının birdenbire sarsıldığı düşüncesi karşısında yılgınlığa kapıldı. Kendi kendisini acımasızca suçlamaya koyuldu. Ama hemen, yine kendisi, öfkesini frenledi: 'Bu da bir küçüklüktür,' diye düşündü. 'Şimdi kendimi suçlamanın sırası değil... Buna bir çare bulmalı, tehlikenin önünü almalıyım. Tatyana benim nişanlım. Benim aşkıma inandı, namusuma güvendi. Onunla sonsuza dek birleştik. Birbirimizden ayrılmamalıyız, ayrılamayız da...'

Kendi kendine güç ve cesaret vermek için hemen Tatyana'nın bütün niteliklerin bir bir gözlerinin önüne getirdi. Yüreğinde ona karşı bir eğilim ve sempati uyandırmaya çalıştı: 'Şimdi benim için yapılacak bir şey kalmıştır: Kaçmak, hemen kaçmak... Onun gelişini beklemeden kaçmak, buradan kaçıp onu başka yerde karşılamak... Tatyana'yla mutsuz mu olacağım?.. Acı mı çekeceğim? Bunun olabileceğini sanmıyorum. Herhalde bu varsayım, değil tartışılmaya, akla getirilmeye bile değmez! Önce görevimi yapmalıyım, mertliğe yaraşır bir biçimde davranmalıyım. Ondan sonra isterse öleyim...' diye düşündü Sonra birdenbire aklına başka bir şey geldi: 'Ama onu aldatmaya ne hakkım var? Duygularımda meydana gelen değişikliği ondan gizlemem doğru mu? Bir başkasını sevdiğimi bilirse belki karım olmak istemez! Saçma! Bütün bunlar safsatadan başka bir şey değil... Sözümden dönmeye ne hakkım var? İrina'yı görmeden buradan çekip gitmeliyim!'

Bunları düşünürken Litvinov'un yüreği sızladı. Gövdesinde bir üşüme hissetti. Derin bir ürperme bedeninde dolaştı. Dişleri birbirine çarptı. Âdeta ateşi çıkıyormuş gibi gerinip esnedi. Kendisini rahatsız eden, boğan, kendinden geçiren son düşüncelerini bir yana bırakarak, o derece iğrendiği düşman bir çevreyle kuşatılmış, soysuzlaşmış bir kadını, nasıl, nasıl olup da yeniden sevebileceğini düşündü. Kendi kendine şu soruyu sormaya çalıştı: Gerçekten de o kadını sevmiş miydi? Bu konudaki şaşkınlık ve kararsızlığı henüz dağılmadan, hafif bulutlar arkasından çıkar gibi, hayalinin ufkunda birtakım zarif çizgiler belirmeye başladı. Bakışları ta yüreğine kadar saplanan büyüleyici gözler ve bu gözleri çevreleyen, olağanüstü güzel kirpikler göründü.

Kokulu sisler içinde, genç bir kadının, genç bir kraliçenin baş döndürücü çıplak omuzları gözlerinin önünde parladı.

Sabahleyin, ruhunda kesin bir kararla uyandı.

Tatyana'yla buluşmak üzere hemen o gün yola çıkacaktı. Hareketinden önce, İrina'yı son kez görecek, başka türlü olmazsa,

ona bütün gerçeği anlatacak ve bir daha hiç görüşmemek üzere ondan ayrılacaktı.

Eşyalarını topladı. İşlerini düzenledi. Saat on ikiyi bekleyerek İrina'ya yollandı. Ama panjur kanatlarının henüz yarı yarıya kapalı olduğunu görünce cesareti kırıldı. Otelin eşiğinden adımını atmak cesaretini kendinde bulamadı. Lichtenthal Bahçesi'nin yollarında gezinmeye başladı. Dalgın dalgın dolaşırken, hızla yanından geçen bir faytondan yükselen alaycı bir sesle kendine geldi:

"Litvinov cenaplarına derin saygılar!.."

Litvinov başını kaldırınca, tanınmış sportmenlerden, at ve araba meraklılarından Prens M. ile zarif bir "dogcart"a* kurulmuş olan General Ratmirov'u gördü. Prens arabayı sürüyordu. General Ratmirov ise, yana doğru sarkarak yükseklere kaldırdığı şapkasıyla delikanlıyı selamladı ve otuz iki dişini göstererek sırıttı. Litvinov, Ratmirov'un selamına karşılık verdi ve gizemli bir buyruğa boyun eğiyormuş gibi hemen o dakika İrina'ya koştu.

İrina otelindeydi. Gelişini haber vermelerini rica etti. Hemen kabul olundu. İçeri girdiği zaman, kadın odanın ortasında ayakta duruyordu. Sırtında, geniş kollu, göğsü açık bir sabahlık vardı. Sarı yüzünde bir yorgunluk okunuyordu. Konuğunu kabul ederken dudaklarında beliren yorgun gülümseyiş, yüzündeki yorgun anlatıma özel bir anlam katıyordu. Elini dostuna uzattı. Sevimli, ama dalgın bir bakışla ona baktı. Yorgun bir sesle:

"Geldiğiniz için çok teşekkür ederim," dedi ve bir koltuğa oturdu.

Sonra, sözlerini sürdürerek:

"Bugün kendimi pek de iyi hissetmiyorum," diye ekledi. "Geceyi uykusuz geçirdim. Ee, dün gece için ne düşünüyorsunuz? Hakkım yok muymuş?"

---

* *Dogcart*: Tek atlı, iki tekerlekli, sırt sırta iki oturma yeri bulunan araba. *-çev.*

Litvinov oturdu:

"İrina Pavlovna, ben bugün buraya..." diye söze başladı. Kadın birdenbire olduğu yerde doğruldu ve gözlerini Litvinov'a dikti:

"Neniz var? Ne oluyorsunuz?" diye sordu. "Benziniz, bir ölü benzi gibi sapsarı, hasta mısınız? Neyiniz var?"

Litvinov şaşırdı:

"Benim mi neyim var, İrina Pavlovna?"

"Kötü bir haber mi aldınız? Yoksa bir felaket mi var? Çabuk söyleyiniz!"

Bu kez Litvinov, İrina'ya baktı. Zorla konuşur gibi:

"Hiçbir kötü haber almadım," dedi. "Ama gerçekten de başıma bir felaket geldi. Hem de büyük bir felaket... Beni buraya getiren de bu felaket oldu."

"Felaket mi? Nasıl bir felaket ki..."

"Şey... Demek istiyorum ki..."

Litvinov sözlerini sürdürmek istedi... Ama sürdüremedi. Yalnız, ellerini öyle kuvvetle sıktı ki, parmakları çıtırdadı. İrina ileri doğru eğildi, sanki taş kesilmişti.

Sonunda Litvinov, soğuk bir sesle:

"Ah, sizi seviyorum," diye inledi.

Bu sesler, göğsünden koparılmış gibi çıkmıştı. Bunu söyledikten sonra, yüzünü gizlemek istiyormuş gibi birdenbire başını çevirdi.

"Nasıl Grigori Mihayloviç, siz..."

İrina da sözlerini tamamlayamadı, oturmakta olduğu koltuğun arkalığına dayanarak iki elini yüzüne götürdü:

"Siz mi... Siz mi beni seviyorsunuz?"

Litvinov, yüzünü büsbütün gizleyerek:

"Evet, evet, evet," diye yineledi. Odaya derin bir sessizlik çöktü. Bir kelebek kanatlarını vuruyor, perdelerle pencere arasında çırpınıyordu. Suskunluğu bozan Litvinov oldu:

"İşte İrina Pavlovna, işte uğradığım felaket budur. Ah, bunu bilmeli, düşünmeli ve sakınmaya çalışmalıydım. Ama elimden gelmedi. Yine Moskova'daki gibi, kendimi burgaca kaptırdım. O zaman çektiklerimi bilirsiniz... Bundan sonunda kurtulduğumu sanırken, işte talih, şimdi beni bu belaya yine sürükledi. Yine sizin elinizden acı çekmek alnıma yazılmış... Bunlara karşı koydum... Koymaya çalıştım. Ama bütün çabalarım boşa çıktı. Size böyle açılmaktan amacım, aynı zamanda bir trajedi olan bu komediye bir an önce son vermektir."

Litvinov bu son cümleyi, büyük bir üzüntüyle ve bir utanma duygusu içinde söylemişti.

Litvinov yine sustu. Kelebek, pencerenin camlarına vuruyor, çırpınmasını sürdürüyordu.

İrina ellerini yüzünden ayırmıyordu:

"Aldanmıyorsunuz ya?"

Bu sözler, genç kadının yüzünü örten ve nerdeyse kansızmış gibi duran kar gibi beyaz elleri arasından, bir fısıltı halinde çıkmıştı.

Litvinov, boğuk bir sesle sürdürdü:

"Hayır, ben aldanmıyorum. Sizi, hiçbir zaman, hiç kimseyi sevmediğim bir şiddetle seviyorum. Size sitem etmeye kalkışmayacağım. Bu çok saçma, çok çirkin bir şey olurdu. Bana başka türlü davransaydınız bunların hiçbiri olmayacaktı diye yinelemenin de yararı yok. Elbette suçlu yalnız bendim. Beni kendime güvenim mahvetti. Haklı olarak cezamı çektim. Siz bunu hiç beklemediniz! Geçmişte bana karşı işlediğiniz hatayı bu kadar canlı bir biçimde duymasaydınız ve bunu bağışlatmaya kalkışmasaydınız, benim için çok daha tehlikesiz olacağını düşünemezdiniz! Artık olan olmuştur. Geçmişe dönmenin ne anlamı var? Ben size yalnızca durumumu açıklamak istedim. Bu oldukça ağır. Ama benim bu açık davranışım, hiç olmazsa sizin, hissetmemenize olanak bulunmayan aşağılanma duygunuzu azaltacaktır."

Litvinov, gözlerini kaldırmadan konuşuyordu. Zaten İrina'ya baksaydı da, kadının yüzündeki değişikliği fark edemezdi, İrina yüzünü iki eliyle sımsıkı kapalı tutuyordu. Oysa delikanlı, kadının yüzündeki değişikliği görebilseydi, herhalde şaşacaktı: Bu yüzde korku, sevinç, mutluluk, aynı zamanda yılgınlığa benzer bir şeyler vardı. İnen gözkapaklarının altından gözleri nerdeyse görünmüyor, yarı açık, âdeta tutkulu dudakları arasından kesik kesik soluyordu.

Litvinov sustu. Bir ses, bir yanıt bekledi. Ama hiçbir şey duymadı. Yine konuşmaya başladı:

"Size veda etmeye geldim."

İrina yavaşça ellerini dizlerinin üstüne bıraktı.

"Aklımda kaldığına göre, Grigori Mihayloviç, şu... Bana sözünü ettiğiniz kimse buraya gelmeyecek miydi?.. Siz onu beklemiyor muydunuz?"

"Evet, ama ona yazacağım. Yolda bir yerde bekler. Örneğin, Heidelberg'de."

"Ya! Heidelberg'de. Evet, orası iyidir. Ama, bütün bunlar sizin planlarınızı altüst edecek. Grigori Mihayloviç, siz şimdi emin misiniz abartmadığınıza, *et que ce n'est pas une fausse alarme*?"*

İrina, başka taraflara, pencereye bakarak, yavaşça, âdeta soğuk bir edayla, küçük küçük aralıklarla söylüyordu.

Litvinov kadının son sorusuna yanıt vermedi. İrina sözlerini sürdürdü.

"Ama aşağılanmaktan ne diye söz ettiniz? Ben aşağılanmış değilim. Oh, hayır!.. Eğer ikimizden biri suçluysa, herhalde bu siz değilsiniz! Son konuşmamızı anımsarsanız, o zaman, suçlu olmadığınıza aklınız yatar!"

Litvinov, dişlerinin arasından:

* (Fr.) Boş yere korkuya kapılmış olmayasınız? *-çev.*

"Sizin yüksek duygularınızdan hiçbir zaman kuşku duymadım. Yalnız niyetimi doğru bulup bulmadığınızı öğrenmek isterdim."

"Gidişinizi mi?"

"Evet."

İrina, başka taraflara bakmayı sürdürerek:

"İlk ağızda niyetinizi vakitsiz bulmuştum. Ama, söylediklerinizi enine boyuna düşününce... Eğer gerçekten de yanılmıyorsanız, o zaman uzaklaşmanızın doğru olacağını sanıyorum. Böylesi daha iyi olur. Hem ikimiz için de..."

İrina'nın sesi gittikçe düşüyor, konuşması yavaşladıkça yavaşlıyordu.

Litvinov sözlerini sürdürmek istedi.

"Hem, General Ratmirov da sezebilir..."

İrina yine gözlerini indirdi. Dudaklarının çevresinde garip bir titreme belirdi:

"Hayır," diye delikanlının sözünü kesti. "Siz beni anlamadınız! Ben kocamı düşünmedim. Ne münasebet! Onun sezeceği bir şey yok. Ama yine söylüyorum: Ayrılmamız, ikimiz için de zorunludur."

Litvinov, yere düşen şapkasını kaldırdı. İçinden 'Her şey bitti, artık kalkıp gitmeliyim,' diye düşündü ve yüksek sesle:

"Artık benim için sizinle vedalaşmaktan başka yapacak bir şey kalmıyor, İrina Pavlovna!" dedi. Sanki kendi idam kararını kendisi veriyormuş gibi, birdenbire bir korku duydu. Sonra da:

"Benimle ilgili kötü bir anı taşımayacağınızı ummak ve dilemekten başka benim için yapacak bir şey kalmadı," diye ekledi. "Şayet bir gün olur da..."

İrina yine onun sözünü kesti:

"Durunuz, Grigori Mihayloviç," dedi. "Daha veda etmeyiniz! Bu pek acele olacak..."

Litvinov titredi. Ama bir acı hemen yüreğine doldu, yüksek sesle:

"Hayır, kalamam," dedi. "Hem niçin? Bu dayanılmaz acıyı ne diye uzatmalı?"

İrina:

"Benimle daha vedalaşmayınız," diye yineledi. "Sizi bir kerecik daha görmeliyim! Moskova'da olduğu gibi sessiz bir ayrılık... Hayır, böylesini istemiyorum. Şimdi! Şimdi gidebilirsiniz. Ama benimle bir kez daha görüşmeden buradan kalkıp gitmeyeceğinizi bana vaat etmek, bana söz vermek zorundasınız!"

"Böyle mi dileğiniz?"

"Böyle olmasını istiyorum. Benimle vedalaşmadan kalkıp giderseniz, sizi asla, asla bağışlamam. Duyuyor musunuz, asla bağışlamam!"

Sonra kendi kendine konuşur gibi ekledi:

"Ne tuhaf. Baden'de olduğuma bir türlü inanamıyorum. Hep Moskova'da olduğumu sanıyorum. Haydi, gidin!"

Litvinov kalktı.

"İrina Pavlovna, elinizi verin!.."

İrina başını salladı:

"Vedalaşmak istemediğimi size söylemiştim."

"Veda için istemiyorum."

İrina elini uzatmak üzereydi, ama yüreğini açışından sonra ilk kez onun yüzüne baktı ve hemen elini çekti.

"Hayır, hayır," diye fısıldadı. "Elimi size vermem. Hayır. Haydi gidin!"

Litvinov kadını selamladı ve çıkıp gitti. İrina'nın neden korktuğunu anlayamamıştı.

Litvinov gidince İrina yeniden koltuğuna gömüldü ve yüzünü kapadı.

XVII

LATVİNOV oteline dönmedi, dağa çıktı. Sık bir koruluğa girerek yüzükoyun yere yattı ve orada bir saat kadar böyle kaldı. Acı çekmiyordu, ağlamıyordu. Bütün bedenini donuk bir uyuşukluk kaplamıştı.

Daha önce başına hiç böyle bir şey gelmemişti. Bu, çekilmez, dayanılmaz, üzüntü verici bir boşluk duygusuydu. İçinde, çevresinde, her yerde ve her şeyde bu boşlukla karşılaşıyordu. Ne İrina'yı, ne de Tatyana'yı düşünüyordu. Yalnız bir şey duyuyordu: Balta inmiş, yaşamı bir ip gibi kopuvermişti. Bilinmeyen, buz gibi bir şeyin eline geçmiş, onun iradesine boyun eğmişti. Bazen üzerinden bir kasırga geçer gibi oluyor, onun hızlı dönüşünü, burgaçlarını, siyah kanatlarının vuruşlarını duyuyordu. Ama kararı kardı. Artık Baden'de kalmanın sözü bile olamazdı. Hatta düşünde yola çıkmıştı bile: Gürültülü sesler çıkaran, çevresini dumanlara boğan bir vagonda ilerliyor, ilerliyor, ölü ve dilsiz uzaklara doğru uçuyordu.

Sonunda kendini toparlayıp kalktı. Başını bir ağaca dayadı ve öylece, hareketsiz kalakaldı. Yalnız, tuttuğu bir eğreltiotunun üst yaprağını farkında olmadan, dalgın bir halde elinde döndürüp duruyordu.

Yaklaşan ayak sesleri onu dalgınlıktan uyandırdı. Omuzlarında kocaman çuvallarla iki kömürcü, dik yoldan tırmanıyordu. Kendi kendine: 'Artık vakti!' diye söylenerek kömürcülerin ardından kente doğru yürüdü. Tren istasyonuna giderek Tatyana'nın teyzesi Kapitolina Markovna'ya bir telgraf çekti. Kendisinin Baden'den hemen yola çıkmak üzere olduğunu ve kendilerini Heidelberg'de, Schräder Oteli'nde bekleyeceğini bildirdi. 'Madem bu işi bitirmeye karar verdik, yarına kadar beklemenin ne anlamı var?' diye düşündü. Sonra kalkıp oyun salonuna gitti. Dalgın bir merakla kumarcıları seyretti. Uzaktan, Bindasov'un iğrenç ensesini, Pişçalkin'in kusursuz yüzünü

ayırt etti. Kolonların altında biraz durduktan sonra ağır ağır İrina'nın oteline doğru yürüdü. Onu İrina'ya götüren şey, birdenbire gelivermiş, önüne geçilmez bir duygu değildi. Artık Baden'den ayrılmaya karar verdiği için, sözünü tutarak onunla vedalaşmaya gidiyordu.

Kapıcı tarafından görülmeden otele girdi. Kimselere rastlamadan merdivenden çıktı. Kapıyı vurmadan salona daldı. İrina, üç saat önce oturduğu koltukta, aynı edayla, aynı durumda, yine öylece oturmaktaydı. Bütün bu zaman içinde yerini değiştirmediği, hatta yerinden kımıldamadığı besbelliydi. Yavaşça başını kaldırdı. Litvinov'u görünce titredi ve koltuğun kenarını tuttu:

"Beni korkuttunuz," diye fısıldadı.

Litvinov sessiz bir hayretle onu seyrediyordu. Yüzünün ifadesi, gözlerindeki baygınlık onu şaşırtmıştı. İrina, gülümsemeye çalışarak eliyle saçlarını düzeltti:

"Bir şey değil... Doğrusu bilmiyorum. Galiba burada uyumuş kalmışım..."

Litvinov:

"Bağışlamanızı rica ederim, İrina Pavlovna," dedi. "Buraya haber vermeden gelmiş bulundum. Bu akşam yola çıkacağım için, benden istediğiniz veda ziyaretini yapmaya geldim."

"Bu akşam mı? Ama bana söylediğinize göre önce onlara bir mektup yazacaktınız?"

"Telgraf çektim."

"Ya!.. Demek acele etme gereğini duydunuz! Ne zaman yola çıkıyorsunuz? Yani saat kaçta?"

"Akşam yedide."

"Ya! Demek yedide! Şimdi de bana veda etmeye geldiniz, öyle mi?"

"Evet İrina Pavlovna, veda etmeye geldim."

İrina biraz sustuktan sonra:

"Size teşekkür etmeliyim, Grigori Mihayloviç. Buraya gelmek, herhalde sizin için pek de kolay olmadı sanırım."

"Evet, İrina Pavlovna, hiç de kolay olmadı."

"Genel olarak yaşamak kolay değil, Grigori Mihayloviç, ne dersiniz?"

"Adamına göre, İrina Pavlovna!"

İrina yine sustu. Düşüncelere dalmıştı. Sonunda:

"Böyle yine gelmekle dostluğunuzu kanıtlamış oldunuz! Teşekkür ederim. Hem bir an önce her şeye son vermek konusundaki niyetinizi de çok yerinde buluyorum. Çünkü... Çünkü ben hoppa, komedyacı –sanırım bana böyle demiştiniz, değil mi?– bir kadınım..."

İrina hızla yerinden kalktı, bir başka koltuğa oturdu. Yüzünü ve ellerini önündeki masanın kenarına dayayarak sıkışık parmaklarının arasından:

"Çünkü sizi seviyorum," dedi.

Litvinov, sanki birisi göğsüne vurmuş gibi sendeledi. İrina heyecan ve keder dolu yüzünü delikanlıya göstermek istemiyormuş gibi başını öte yana çevirdi ve masanın üstüne kapandı.

"Evet, seviyorum sizi... Sizi seviyorum. Bunu siz de biliyorsunuz!.."

Sonunda, Litvinov:

"Ben mi? Bunu ben mi biliyorum? Ben ha?" diyebildi.

"Şimdi görüyorsunuz ki, gitmeniz gerçekten gerekiyor. Bunu geciktirmek, sizin için de, benim için de olanaksız. Bu tehlikeli, korkunç bir şey olur. Haydi, allahaısmarladık!"

Koltuktan kalkarak heyecanla ekledi:

"Haydi, allahaısmarladık!"

İrina odasına doğru birkaç adım attı. Elini arkaya uzatarak, sıkmak üzere delikanlının elini arıyormuş gibi, acele acele havada dolaştırdı. Ama Litvinov, uzakta, donmuş, mıhlanmış gibi duruyordu.

İrina bir kez daha:

"Haydi, allahaısmarladık, artık beni unutun!" dedi ve arkasına bakmadan kendisini odadan dışarı attı.

Litvinov yalnız başına kaldı. Hâlâ kendisine gelemiyordu. Kendisine gelince, çevik bir hareketle İrina'nın oda kapısına yürüdü. Adını söyleyerek birkaç kez ona seslendi. Elini kapının tokmağına attığı sırada, otelin ana kapısından Ratmirov'un çıngıraklı sesi yankılandı.

Litvinov şapkasını gözlerine kadar indirerek merdivene fırladı. Zarif general, kapıcı kulübesinin önünde durmuş, bozuk Almancasıyla, ertesi gün için, günübirliğine kendisine bir araba kiralamasını anlatmaya çalışıyordu. Litvinov'u görünce yine şapkasını, doğal sayılmayacak biçimde yükseklere kaldırarak onu selamladı ve "saygılarını" sundu. Herhalde Litvinov ile eğleniyordu. Ama delikanlı bunu fark edecek durumda değildi. Ratmirov'un selamına zorlukla karşılık verdi. Hemen oteline koştu ve önceden hazırlayıp kilitlediği bavulunun önünde durdu. Başı dönüyor, yüreği bir yaprak gibi titriyordu. Şimdi ne yapacaktı? Bunu önceden görebilir miydi?

Oysa, olanaksız gibi görünmesine karşın, bunu önceden görmüştü. Gerçi bu onun üzerinde bir yıldırım etkisi yapmıştı, ama itiraf etmek cesaretini gösterememesine karşın, bunu önceden görmüştü. Yalnız, kesin olarak hiçbir şey bilmiyordu. Kafası karmakarışıktı. Düşüncelerinin akışını yitirmişti. Moskova'yı anımsadı. O zamanlar "o olayın" da bir fırtına gibi birdenbire koptuğunu anımsadı. Tıkanıyordu. Bir sevinç duygusu, ama kısır, umutsuz bir sevinç duygusu göğsünü eziyor, koparıyordu. İrina'nın ağzından çıkan sözlerin çıkmamış olması için dünyaları verirdi. Ama ne çıkar? Bu sözler, verilmiş kararını her şeye karşın değiştiremezdi. Bu karar, eskisi gibi, tıpkı denize atılmış bir gemi demiri gibi, sapasağlamdı. Litvinov, düşüncelerinin akışını yitiriyordu. Evet, bu böyleydi, ama şimdilik iradesine egemen olabiliyordu. Tıpkı kendisine bağlı bir adama buyruk verir gibi, kendisine buyruk vermeyi sürdürüyordu. Çıngırağı çaldı, garsonu çağırdı, hesabını getirmesini buyurdu. İstasyona kadar kendisini ve eşyasını götürecek olan akşam omnibüsünde

kendisine yer ayırttı. Bilerek bütün köprüleri yıkıyordu. Uykusuz geçen son gecesinde olduğu gibi, 'Sonra gerekirse ölürüm!' diyordu. Bu cümle çok hoşuna gitmişti. Odanın içinde hem dolaşıyor, hem bu cümleyi yineliyordu. İrina'nın sözleri birdenbire aklına gelip ruhunu şiddetle tutuşturduğu zaman soluk bile almayarak gözlerini kapıyor ve içinden:

'Demek ki, insan, yaşamda iki kez sevemiyor! Aşk yüzünden bir başka yaşamla karşılaşınca artık ondan kurtulamıyorsun! Bu aşk senin ta ruhunun derinliklerine kadar işlemiş... Damarlarına işlemiş... Artık bu zehrin etkisinden kurtulamayacaksın! Bu bataklıktan çıkamayacaksın. Bu böyle! Ama bu neyi kanıtlar?.. Diyelim ki sen onu seviyorsun, o da... Seni... Seviyor... Peki, sonra?..' diye söyleniyordu.

Bu noktada yine kendisini toplaması, iradesine egemen olması gerekti. Karanlık bir gecede, uzakta zayıf bir ışık fark eden bir yolcu, yolunu şaşırmamak için o kurtarıcı parıltıyı nasıl gözden yitirmemeye çalışırsa, Litvinov da, bütün gücünü, bütün dikkatini bir nokta üzerinde toplamaya çalışıyordu.

Nişanlısıyla buluşmak, daha doğrusu (Çünkü nişanlısını da düşünmemeye çalışıyordu.) Heidelberg'deki otele kavuşmak... İşte onun yol gösterici ışığı buydu. Bundan sonra ne olacaktı, bilmiyordu, bilmek de istemiyordu. Yalnız kesin olarak bildiği bir şey vardı: O da geri dönmemekti. Belki onuncu kez, 'Hatta orada ölsem bile,' diye yineledi ve saatine baktı.

Altıyı çeyrek geçiyordu. Daha uzunca bir zaman beklemesi gerekecekti. Odanın içinde yeniden gezinmeye başladı. Artık güneş batıyor, ağaçların arkasında gökyüzü erguvani bir renk alıyordu. Gittikçe kararan odaya, dar pencerelerden kırmızı bir renk yansıyordu. Birdenbire arkasındaki kapının yavaşça açılıp çabucak kapandığını duyar gibi oldu. Hızla başını çevirdi. Kapıda, siyah bir mantoya sarınmış bir kadın duruyordu. Litvinov ellerini çırparak:

"İrina!" diye bağırdı.

İrina başını kaldırdı ve Litvinov'un göğsüne kapandı.

Bu olaydan iki saat sonra Litvinov, odasında divanın üstünde oturuyordu. Açık ve boş bavul bir köşeye atılmıştı. Masanın üzerinde, karmakarışık eşya arasında, az önce Tatyana'dan gelmiş olan mektup duruyordu. Nişanlısı mektubunda, teyzesinin bütünüyle iyileştiğini, bunun için de Dresden'den hemen yola çıkacaklarını, bir engel çıkmazsa ertesi gün öğleyin Baden'de olacaklarını yazıyor ve Litvinov'un kendilerini istasyonda karşılayacağını umduklarını ekliyordu. Litvinov aynı otelde onlara bir daire tuttu.

O akşam İrina'ya bir pusula yazdı, ertesi gün de ondan yanıtı aldı:

> *Bir gün önce, yahut bir gün sonra, bu kaçınılmaz bir şeydi. Bana gelince, dün sana söylediklerimi yineliyorum: Artık yaşamım senin elinde. Beni ne istersen yap! Özgürlüğüne engel olmak istemem. Yalnız şunu bil ki, gerekirse her şeyi silip atar, arkandan dünyanın öbür ucuna kadar giderim. Zaten yarın görüşmeyecek miyiz? Senin, İrina.*

Bu son iki sözcük büyük harflerle ve aralıklı olarak yazılmıştı.

XVIII

AĞUSTOSUN on sekizinci günü, saat on iki sularında, Agarın peronunda bekleşenler arasında Litvinov da vardı. Az önce İrina'ya rastlamıştı. İrina açık bir arabaya binmişti. Yanında kocasıyla yaşlı biri vardı. Uzaktan Litvinov'u görmüş, Litvinov da bunun farkına varmıştı. Kadının yüzünde bir gölge dolaşmış ve hemen şemsiyesiyle yüzünü kapamıştı.

Dünden beri, Litvinov'da garip bir değişiklik olmuştu: Görünüşünde, davranışlarında, yüzünün ifadesinde büyük bir baş-

kalık göze çarpıyordu. Zaten o da, kendisini bir başka insan gibi hissetmekteydi.

Kendisine olan güveni, saygısı kaybolmuş, huzuru kaçmıştı. Manevi dengesinden eser kalmamıştı. Bunların yerine, o zamana kadar görülmemiş, çok güçlü, tatlı, ama iyi olmayan bir duygu gelmişti. Sırlarla dolu bir konuk herkesin giremeyeceği iç dünyasına sokulmuş, ona egemen olmuş, tıpkı yeni evine yerleşen bir ev sahibi gibi oraya yerleşerek, boylu boyunca uzanmıştı.

Litvinov, artık utanmıyordu, yalnız korkuyordu. Ama aynı zamanda, yüreğinde sonsuz bir yiğitlik ateşi tutuşuyordu. Bu birbiriyle çelişen duyguların karışımını, ancak gerçekten yenik düşenler duyar. Litvinov birdenbire yenilmiş, onuru ve özsaygısı kırılmıştı.

• • •

Tren birkaç dakika gecikmişti. Heyecanı, acı veren bir can sıkıntısı halini almıştı. Yerinde duramıyordu. Bütün bedenini soğuk bir ürperti kaplıyor, bir ölü gibi sapsarı, kalabalığın arasına karışıyor, herkesin arasında kaybolmaya çalışıyordu: 'Ah, Tanrım. Ne olur, şu tren bir gün gecikse...' diye düşünüyordu. Tatyana'nın yüzüne nasıl bakacaktı? Tatyana'nın ilk bakışı nasıl olacaktı? İşte onu korkutan buydu, elden geldiği kadar çabuk geçiştirmesi gerekli olan buydu.

Peki, ya sonra? Sonrası ne olursa olsundu! Artık hiçbir karar veremiyordu. Artık, kendisi için hiçbir sorumluluk kabul etmiyordu. Bir gün önceki cümle aklına gelmişti. İşte Tatyana'yı bu ruh hali içinde karşılıyordu.

Sonunda uzun bir düdük sesi yankılandı. Gittikçe yaklaşan bir gürültü duyuldu. Yolun dönemecinden, ağır ağır ilerleyen lokomotif göründü. Kalabalık kımıldadı.

Litvinov da, bir hükümlü gibi ayaklarını sürüyerek ilerledi. Artık vagonlardaki yolcuların yüzleri, kadın şapkaları seçilebiliyordu.

Pencerelerin birinden beyaz bir mendil sallanıyordu. Bunu sallayan Tatyana'nın teyzesi Kapitolina Markovna'ydı. Kadın, Litvinov'u görmüştü. Litvinov da onu tanımıştı. Tren durdu. Litvinov koşup kapıyı açtı. Tatyana, teyzesinin yanında ayakta duruyordu. Dudaklarında saf bir gülümseyişle, elini Litvinov'a uzattı.

Litvinov, vagondan inmeleri için onlara yardım etti. Belirsiz, tutuk birkaç cümleyle, "Hoş geldiniz!" dedi ve hemen bavullarını çıkarmak, araba tutmak, hamal bulmak gibi işlerle uğraşmaya koyuldu.

Çevresinde bir yığın insan kaynaşıyordu. O bunların varlığından, gürültüsünden enikonu seviniyordu. Tatyana, dudaklarında yine o mutlu gülümseyişle, biraz kenarda duruyor ve delikanlının işinin bitmesini bekliyordu. Kızın teyzesi Kapitolina Markovna ise, tam tersine, yerinde duramıyordu. Baden'e gelebildiğine bir türlü inanamıyordu. Birden:

"Ya şemsiyeler, şemsiyeler nerede, Tatyana?" diye bağırdı.

Şemsiyeleri sımsıkı koltuğu altında tuttuğunun farkında değildi. Biraz sonra, Heidelberg'den Baden'e gelirken, yolda ahbap olduğu bir kadınla, bağıra çağıra vedalaşmaya koyuldu. Bu kadın, öykümüzün başında tanıdığımız Suhançikova'dan başkası değildi.

Heidelberg'e, Gubarev'e saygılarını sunmaya gitmiş, bazı "direktifler"le dönmüştü. Kapitolina Markovna alaca bulaca bir manto giymiş, başına da mantar biçiminde yuvarlak bir şapka geçirmişti. Bu şapka, kısa kesilmiş ak saçlarını kapatıyordu. Ufak tefek, çelimsiz bir kadındı. Çıngıraklı bir sesle, bağıra bağıra Rusça konuşuyordu. Gerek kılığıyla, gerek konuşmasıyla hemen dikkati çekmişti.

Litvinov sonunda onları bir arabaya yerleştirdi. Kendisi de karşılarına geçip oturdu. Araba hareket etti. Sorular başladı. Yeniden birbirlerinin ellerini sıktılar. Bunu, karşılıklı gülümsemeler, övgülü sözler izledi.

Litvinov rahat bir soluk aldı: İlk anlar iyi geçmişti. Kız görünüşe göre, delikanlıda hiçbir değişiklik görmemiş, hiçbir şeyin farkına varmamıştı. Yine eskisi gibi delikanlıya mutlu ve neşeli gözlerle bakıyor, sevimli sevimli kızarıyor, saflıkla gülümsüyordu. Derken Litvinov da, kaçamak olarak, göz ucuyla değil de, düpedüz dikkatle kızın yüzüne bakmak isteğine kapıldı. O ana kadar gözleri kendisine boyun eğmemiş, onlara söz geçirememişti. Elinde olmadan yüreğinde bir sevecenlik duygusu uyandı: Bu tertemiz, bu dürüst yüzün saf ve candan görünüşü, onda derin bir vicdan azabı doğurdu. İçinden: 'Zavallı kız, buraya kim bilir ne saf umutlarla geldin! Şu anda yüreğinde ne tatlı istekler var! Seni ne kadar beklemiş, ne kadar istemiştim. Bütün yaşamımı seninle geçirmeye karar vermiştim. Bunu bildiğin için bana inandın. Oysa ben... Ben...' diye geçirdi.

Başını eğdi. Ama Kapitolina Markovna, ona düşlere dalma fırsatı vermedi. Üst üste sorular yağdırmaya başladı:

"Şu sütunlu yapı nedir? Burada kumar nerede oynanıyor? Acaba şu geçen kim? Tatyana, Tatyana, hele şu etekliğe bak! Ya şu kim? Burada herhalde, hepsinden çok Parisli kadınlar var. Aman Tanrım, bu nasıl şapka böyle? Paris'te bulunan şeyler burada da bulunurmuş? Yalnız öyle sanıyorum ki her şey ateş pahası! Ah, yolda ne akıllı, ne olağanüstü bir kadınla tanıştım. Siz onu tanıyorsunuz, Grigori Mihayloviç! Sizler gibi çok akıllı bir Rus'un evinde karşılaştığınızı söyledi bana. Söz verdi, bizi gelip görecek. Soylulara amma da veriştiriyor, ha! Şu kır bıyıklı da kim? Sakın Prusya Kralı olmasın? Tatyana, Tatyana, bak, bak, Prusya Kralı değil mi? Hollanda Elçisi mi? Ay duymuyorum, araba tekerlekleri o kadar ses çıkarıyor ki... Ah, aman Tanrım, şu ağaçların güzelliğine bak!"

Tatyana:

"Evet, teyzeciğim," diye onu onayladı. "Burada her yer yemyeşil. Her şeyde bir neşe var! Değil mi, Grigori Mihayloviç?"

Litvinov dişleri arasından yanıtladı:

"Evet, neşeli..."

Araba sonunda otelin önünde durdu. Litvinov onları kendilerine ayrılan daireye götürdü. Bir saat sonra geleceğini söyleyerek odasına döndü.

Odasına girer girmez, bir an için kendisini kurtarmış olduğu büyüleyici çekiciliğin etkisine yeniden kapıldı. Burada, bu odada dünden beri İrina saltanat sürüyordu. Odanın içinde her şey ona İrina'yı anımsatıyordu. Odanın havası bile onun ziyaretinin gizli izlerini taşıyordu. Litvinov kendisini yeniden onun kölesi hissetti. Dünden beri göğsünde sakladığı onun küçük ipek mendilini çıkardı. Dudaklarına götürüp derinden duygulanarak öptü, kokladı, kokladı.

Yakıcı anılar ince bir zehir gibi damarlarına yayıldı. Artık dönme ve seçme olanağı kalmadığını iyice anladı. Tatyana'yı görünce içinde uyanan vicdan azabı da, güneşin altındaki kar gibi erimiş gitmiş, pişmanlık duyguları kaybolmuştu. Hem de öylesine kaybolmuştu ki, artık heyecanı bile yatışmıştı. Bundan sonra belki de takınabileceği sahte tavırlar bile kendisini üzmeyecekti. Sevmek, İrina'yı sevmek; onun yasası, kitabı, vicdanı, gerçeği, artık hep bu olmuştu. Ölçülü ve mantıklı bir insan olan Litvinov dışarıdan dehşet ve rezaletini kolayca görebildiği bu nazik durumdan nasıl yakayı kurtaracağını aklına bile getirmiyordu.

Henüz bir saat geçmemişti ki, otelin garsonu gelip, yeni gelen bayanların kendisini salonda beklediklerini haber verdi. Litvinov garsonun arkasından salona indi. Orada onları hazırlanmış ve şapkalarını takmış bir halde buldu. Kadınların ikisi de, havanın güzelliğinden yararlanarak Baden kentini gezmek istemişti. Hele Kapitolina Markovna sabırsızlıktan yanıp tutuşuyordu. Hatta moda perilerinin Konversasyon Salonu önünde toplandıkları saatin henüz gelmediğini öğrendiği zaman enikonu üzüldü.

Litvinov, teyzenin koluna girdi, böylece resmî gezinti de başlamış oldu. Tatyana, teyzesinin yanında yürüyor ve dingin bir merakla çevresini gözden geçiriyordu. Kapitolina Markovna bitmez tükenmez sorularına yine başlamıştı. Ruleti, başka bir yerde rastlasa bakan sanabileceği zarif krupiyeleri, yeşil masaların üstündeki altın ve gümüş yığınlarını, oyun oynamakta olan genç ve yaşlı kadınları görünce, âdeta kendinden geçti. Bu gibi şeyler karşısında kızması, tiksinti duyması gerektiğini tamamıyla unutmuş, ağzı bir karış açık, derin bir şaşkınlık içinde seyrediyordu. Her yeni numara karşısında titriyor, bunları seyretmeye bir türlü doyamıyordu. Rulette fildişi yuvarlağın hışırtılı sesi iliklerine kadar işliyordu.

Ancak sokağa çıkıp temiz havaya kavuştuktan sonra derin bir soluk alarak: "Bu kumar oyunu soyluların utanmazca bir buluşudur," demek gücünü kendinde bulmuştu. Litvinov'un dudaklarında pek hoş olmayan bir gülümseme dolaştı. Canı sıkılıyormuş gibi, kesik kesik ve istemeyerek konuşuyordu. Ama bir aralık Tatyana'ya dönünce, dengesini yitirir gibi oldu: Nişanlısı kendisini dikkatle süzüyor, sanki delikanlının kendisi üzerinde yaptığı etkinin niteliğini anlamaya çalışıyordu.

Litvinov konuklarını Konversasyon Salonu'ndan çeker gibi ayırdı. Onları, altında hemşerilerinin oturmakta olduklarını gördüğü "Rus Ağacı"na da uğratmayarak Lichtenthal Bahçesi'nin yolunu tuttu. Bahçenin patikasına adım atmaya fırsat bulamadan, uzaktan İrina'yı gördü.

İrina Pavlovna, yanında kocası ve Potugin olduğu halde, karşıdan geliyordu. Litvinov limon gibi sarardı. Bununla birlikte yürüyüşünü hiç yavaşlatmadı. Tam yan yana geldikleri zaman, onu sessizce selamladı. İrina, Tatyana'ya acele bir göz attıktan sonra, delikanlının selamına nazik, ama soğuk bir biçimde karşılık verdi. Ratmirov, yine şapkasını abartılı bir davranışla çok yükseklere kaldırdı. Potugin bir şeyler mırıldandı.

O zamana kadar hemen hemen hiç ağzını açmamış olan Tatyana birdenbire sordu:

"Bu kadın kim?"

Litvinov:

"Bu kadın mı?" diye yineledi. "Bu kadın... Madam Ratmirova'dır."

"Rus mu?"

"Evet."

"Kendisiyle burada mı tanıştınız?"

"Hayır. Çoktan beri tanırım."

"Ne kadar güzel!"

Kapitolina Markovna da söze karıştı:

"Tuvaletine dikkat ettin mi? Yalnız dantellerinin parasıyla on aile bütün bir yıl geçinebilir," dedi.

Sonra Litvinov'a dönerek:

"Yanındaki kocası mı?" diye sordu.

"Kocası."

"Herhalde çok zengin olacak?"

"Doğrusunu isterseniz bilmiyorum, ama sanmam."

"Rütbesi, memuriyeti nedir?"

"General."

Tatyana:

"Kadının ne kadar güzel gözleri var," dedi. "Sonra bakışları ne garip! Hem hülyalı, hem içe işleyici... Doğrusu hiç böyle göz görmemiştim."

Litvinov hiç yanıt vermedi. Tatyana'nın, hâlâ sorgu dolu bakışlarla kendisini süzdüğünü sanıyordu. Ama aldanıyordu. Nişanlısı, şimdi, ayaklarının altındaki kumlara dalgın dalgın bakıyordu.

Kapitolina Markovna, iki yanında oturmaya yarayan peykeler bulunan alçak bir arabanın peykelerinden birine küstahça uzanmış, kızıl saçlı, kalkık burunlu, ayağında leylak rengi çoraplar bulunan çok şık bir kadını parmağıyla göstererek:

"Aman Tanrım, bu gudubet de kim?" diye bağırdı.

"Gudubet mi? Ama insaf edin, ünlü Matmazel Kora'dır o."

"Kim, kim?"

"Matmazel Kora! Paris'in ünlülerinden."

"Nasıl? Bu yüz fukarası mı? Ama bu âdeta çirkinler şahı..."

"Demek ki bu bir engel değilmiş..."

Kapitolina Markovna, ellerini yana doğru kaldırmakla yetindi. Sonunda:

"Sizin Baden'iniz gerçekten de güzel!" diye söylendi. "Ben biraz yoruldum, şu kanepeye oturabilir miyim?"

"Kuşkusuz oturabilirsiniz, Kapitolina Markovna! Bu kanepeler niçin yapılmış?"

"Ne bileyim, sizin işinize akıl sır erer mi? Anlattıklarına göre Paris bulvarlarında kanepeler varmış, ama oturmak uygun değilmiş..."

Litvinov, Kapitolina Markovna'nın bu sözlerine hiç karşılık vermedi. Delikanlı, ancak o zaman, İrina Pavlovna ile bütün yazgısını belirleyen tartışmayı yaptıkları yerden iki adım ötede bulunduğunu fark etti. Sonra, bugün İrina'nın yanağında küçük, kırmızı bir leke gördüğünü anımsadı.

Kapitolina Markovna kanepeye ilişti. Tatyana da onun yanı başına oturdu. Litvinov yol üzerinde kaldı. Kendisiyle Tatyana arasında –yoksa ona mı öyle geliyordu?– yavaş yavaş, belli belirsiz, bir şeyler geçiyordu.

Kapitolina Markovna acınmayla başını sallayarak:

"Ah, kadın soytarı, düpedüz soytarı," diye söylendi. "Tuvaleti satılsa, on değil, yüz aile geçinirdi. Şapkasının altında kızıl saçlarına takıştırdığı elmasları gördünüz mü? Güpegündüz elmas takılır mı?"

Litvinov:

"Kadının saçları aslında kızıl değil. Kızıla boyuyor. Şimdi bu moda oldu."

Kapitolina Markovna şaşkınlığını belirten bir davranışla ellerini yana kaldırdı ve düşünmeye koyuldu:

"Bizde, Dresden kentinde, rezalet henüz bu kerteye varmadı. Çünkü ne de olsa Paris'ten uzak bulunuyoruz. Siz de aynı düşüncede değil misiniz, Grigori Mihayloviç?"

Litvinov:

"Ben mi?" diye yanıtladı. İçinden de: 'Acaba neden söz ediyor?' diye düşündü. "Ben mi? Tabii... Tabii..."

O sırada, birisi ağır adımlarla kanepeye yaklaştı. Potugin'di. Gülümseyerek ve başını sallayarak:

"Günaydın, Grigori Mihayloviç," dedi.

Litvinov hemen onun elinden tutarak:

"Günaydın, günaydın, Sozont İvaniç," dedi. "Galiba az önce... Şeyle birlikte size rastlamıştım."

"Evet, bendim."

Potugin kanepede oturmakta olan bayanları saygıyla selamladı.

Litvinov:

"İzin verirseniz, Sozont İvanoviç, sizi aziz dostlarım ve akrabalarım bayanlarla tanıştırayım. Baden'e şimdi geldiler. Hemşerimiz Sozont İvanoviç Potugin, o da Baden'de konuk."

Her iki kadın da hafifçe doğruldu. Potugin onları bir kez daha selamladı.

Kapitolina Markovna incecik sesiyle:

"Burası bayram yeri gibi bir kent, dedi –bu iyi yürekli yaşlı kız, azıcık ürkekti, ama her şeyden çok, kötü bir duruma düşmekten korkardı– herkes buraya gelmeyi hoş bir görev sayıyor."

Göz ucuyla Tatyana'yı süzen Potugin:

"Baden gerçekten de hoş bir yerdir," dedi. "Hem de çok hoş bir yer."

"Evet, ama yanlış düşünmüyorsam, fazla aristokrat bir yer. Biz Tatyana ile Dresden'de oturuyoruz. Çok ilgi çekici bir kent. Burası kent değil, tören salonu gibi bir yer."

Potugin, 'Konuşmayı seviyor,' diye düşündü. Sonra da yüksek sesle:

"Yerden göğe kadar haklısınız," dedi. "Ama, buna karşılık doğa burada çok eli açık davranmış... Sonra buranın yeri gerçekten de eşsiz... Arkadaşınız herhalde bunu doğrulayacaklardır, değil mi Matmazel?"

Potugin, bu sözleri doğrudan doğruya Tatyana'ya söylemişti.

Tatyana, ışıklı iri gözlerini Potugin'e çevirdi. Kendisinden ne istediğini anlamaya çalışıyor gibiydi. Daha geldiği gün nişanlısı neden kendisini bu yabancıyla tanıştırmak gereğini duymuştu? Adamcağızın zeki ve iyi bir görünüşü vardı. Kendisine de hep dostça ve güler yüzle bakıyordu. Sonunda Tatyana da yanıt vermek zorunda kaldı:

"Evet, burası çok güzel."

Potugin sözünü sürdürerek:

"Eski Şato'yu ziyaret etmelisiniz. Hele İburg'a gitmenizi özellikle salık veririm..."

Kapitolina Markovna:

"Saksonya İsviçre'si..." diye söze başlamak istediyse de bir bando sesi duyulunca, sözlerini yarıda kesmek zorunda kaldı. Bu Rastat'ın, askerî Prusya orkestrasıydı. (1862 yılında Rastat henüz Alman birliğinin bir müstahkem mevkii olarak bulunuyordu.) Pavyonda haftada bir kez verdiği konserine başlıyordu. Kapitolina Markovna hemen yerinden fırladı:

"Mızıka," diye söylendi. "Konversasyon'da mızıka başladı. Oraya gitmeli... Saat dörde geliyor, değil mi? Herkesin gidip mızıka dinlediği saat, değil mi?"

Potugin:

"Evet efendim," dedi. "Saat dört, tam gezme zamanıdır. Burada bu saatte gezmeye çıkmak pek modadır. Mızıka da çok güzel..."

Kapitolina Markovna artık yerinde duramayarak, Tatyana'ya:

"Vakit kaybetmeye gelmez, kızım, haydi hemen gidelim," dedi.

Bu sırada Potugin:

"İzin verirseniz size arkadaşlık edeyim!" deyince, Litvinov iyice afalladı. Bu adamın İrina tarafından gönderildiğini aklına bile getiremezdi...

Kapitolina Markovna gülümseyerek:

"Büyük bir memnuniyetle," dedi.

Potugin:

"Potugin!" diyerek kendisini tanıttı ve kolunu uzattı.

Litvinov da kolunu kıza verdi. İki çift de Korversasyon Salonu'na doğru yürüdüler.

Potugin, Kapitolina Markovna'yla konuşmasını sürdürdü. Litvinov ise nişanlısına söyleyecek söz bulamıyordu. Yalnızca durup dururken iki kez gülümsedi ve hafifçe kızın kolunu sıktı. Bu kol sıkışında apaçık bir yalan vardı. Zaten kız buna yanıt da vermedi. Delikanlı bu yalanın farkındaydı. Bunlar, kendilerini birbirine vermiş iki ruhun karşılıklı ve ortak güvenlerini yansıtmıyordu. Bunlar, dudaklardan kaçan sözlerin yerine konmak istenen kötü bir anlatım tarzıydı. Aralarında başlamış olan adı bilinmeyen o sessiz şey, durmadan artıyordu. Tatyana yine delikanlıya baktı. Hem de dikkatle, uzun uzun baktı. Oğlanın ruhunun köşe bucağını arayan, tarayan, yoklayan bir bakışla baktı.

Aynı durum, Konversasyon Salonu önünde, dördünün birlikte oturdukları masa başında da sürüp gitti. Yalnız şu değişiklikle ki, kalabalığın gürültüsü, mızıkanın patırtısı arasında, Litvinov'un sessizliği, eskisi kadar dikkati çekmez oldu. Kapitolina Markovna, kelimenin tam anlamıyla coşmuştu. Potugin onun sorularına yanıt vermekte zorluk çekiyor, merakını güçlükle giderebiliyordu. Tam o sırada talih yardımına yetişti. Oradan geçmekte olan kalabalık arasında, zayıf yüzüyle, durmadan seyreden gözleriyle Suhançikova da göründü. Kapitolina Markovna onu tanımakta gecikmedi. Masasına çağırdı, yanı başına oturttu ve hemen bir laf fırtınasıdır koptu.

Potugin, Tatyana'ya döndü, onunla yavaş ve tatlı bir sesle, nazik sözlerle konuşmaya başladı. Kız ona, kendisi de bu hale şaşırarak, rahat ve kolay yanıtlar vermeye koyuldu. Kız, tanımadığı, bilmediği bu yabancıyla konuşmaktan zevk duyuyordu.

Litvinov ise, eskisi gibi, dudaklarında o değişmez gülümsemeyle, sandalyesinde put gibi oturup duruyordu.

Sonunda yemek vakti geldi. Mızıka sustu. Kalabalık seyrekleşmeye başladı. Kapitolina Markovna, Suhançikova ile uzun uzun vedalaştı. Onun için yeğenine, her ne kadar "Fazla öfkeli bir kadın," dediyse de, ona büyük bir saygı göstermekte kusur etmemiş, onu çok bilgili bir insan olarak kabul etmişti. Dikiş makinelerine gelince, düğün olur olmaz gerçekten de dikiş makinesi ısmarlamak gerekiyordu.

Potugin ayrıldı. Litvinov konuklarını otele götürdü. Kapıda kendisine bir mektup verdiler. Delikanlı biraz kenara çekilerek çabuk çabuk zarfı yırttı. Düz, beyaz bir kâğıda kurşunkalemle şunlar yazılmıştı:

Bu akşam, saat yedide, bir dakika için bana gelmenizi rica ederim.
İrina.

Kâğıdı cebine soktu, döndü ve yine güldü. Neye, niçin gülmüştü? Tatyana, ona arkası dönük olarak duruyordu.

Tabldot yemek yediler. Litvinov, Kapitolina Markovna ile Tatyana'nın arasına oturmuştu. Garip denilebilecek bir biçimde canlanmıştı. Konuşuyor, fıkralar anlatıyor, şarap içiyor, kadınlara da ikram ediyordu. O kadar çekinmez bir hal almıştı ki, karşılarındaki masada oturan, Strasburg birliklerinden Napolyon bıyıklı bir Fransız piyade subayı, bunların konuşmalarına katılmak ve kadehini "Moskova güzellerinin sağlığına!" kaldırmak olanağını bile buldu.

Yemekten sonra Litvinov iki bayanı dairelerine götürdü. Bir zaman dalgın dalgın pencerenin yanında durduktan sonra,

damdan düşercesine, bir iş için bir süre dışarı çıkmak zorunda olduğunu, akşama mutlaka döneceğini kendilerine bildirdi.

Tatyana hiçbir şey söylemedi. Sarardı ve gözlerini yere indirdi. Kapitolina Markovna'nın yemekten sonra biraz kestirmek gibi bir alışkanlığı vardı. Tatyana, Litvinov'un bunu bildiğini biliyordu. Bundan yararlanarak delikanlının kendisiyle baş başa kalmak isteyeceğini düşünmüştü. Çünkü geldiklerinden beri, daha bir dakika bile kızla baş başa kalmamış, onunla içtenlikle hiç konuşmamıştı. Oysa işte gidiyordu. Buna ne anlam vermeliydi? Sonra, genel olarak, bugünkü durumunu nasıl yorumlamalıydı.

Litvinov, kızın karşı çıkmasını beklemeden acele çıkıp gitti. Kapitolina Markovna divana uzandı. Bir iki kez, "Ah!" ederek içini çektikten sonra rahat bir uykuya daldı. Tatyana bir köşeye çekildi. Kollarını göğsü üzerinde sımsıkı kavuşturarak bir sandalyeye çöktü.

XIX

LİTVİNOV, çevik adımlarla Avrupa Oteli'nin merdivenlerini çıktı. Kalmuklara özgü bir yüz ifadesi taşıyan on üç yaşlarında bir kız çocuğu –herhalde Litvinov'u bekliyordu– kendisini durdurdu ve Rusça olarak:

"Lütfen şuraya buyurun, İrina Pavlovna şimdi gelecek!" dedi. Litvinov kıza şaşkınlıkla baktı. Kız gülümsedi ve:

"Lütfen şuraya buyurun!" diye yineleyerek onu İrina'nın yatak odasının karşısında bulunan, sandıklarla, bavullarla dolu bir odaya soktu. Kendisi de kapıyı hafifçe kapayarak hemen kayboldu.

Litvinov, daha kendisini toparlamaya vakit bulamadan, kapı hızla açıldı. İçeriye, sırtında tozpembe bir balo giysisi, saçlarıyla gerdanında inciler, İrina girdi. Litvinov'un ellerini tutup birkaç saniye hiçbir şey söylemeden durdu. Gözleri ışıl ışıl yanıyor,

göğsü sanki yüksek bir merdiven çıkmış gibi inip kalkıyordu. Çabuk çabuk, ama bir fısıltı halinde:

"Sizi öteye alamadım," diye söze başladı. "Hemen şimdi resmî bir şölene gitmek zorundayız, ama ben ne olursa olsun sizi mutlaka görmek istedim. Bu sabah yanınızda gördüğüm bayan nişanlınızdı değil mi?"

Litvinov, "idi" sözcüğünü vurgulayarak yanıtladı:

"Evet nişanlım idi."

"Sizi bir dakika için görmek isteyişim, bütünüyle serbest olduğunuzu, dün aramızda geçen şeylerin sizi düşüncenizden caydırmaması gerektiğini söylemek içindir."

Litvinov:

"İrina!" diye bağırdı, "bana bunu niçin söylüyorsun?" Litvinov bu sözleri, elinde olmayarak yüksek sesle söylemişti.

Sesinde sonsuz bir tutku çınlıyordu. İrina bir an gözlerini yumdu. Daha yavaş bir fısıltıyla, ama gem vurulmaz bir tutkuyla:

"Oh, sevgilim! Seni ne kadar sevdiğimi bilemezsin," diye inledi. "Ama dün yalnızca sana olan borcumu ödedim. Eski suçumu bağışlattım. Ah, ne yazık ki, sana istediğim gibi gençliğimi veremedim. Ama seni hiçbir borç, hiçbir yük altına sokmadım. Verdiğin sözleri sana bozdurmadım, sevgilim! Ne istersen yap, hava kadar serbestsin! Hiçbir şeyle bağlı değilsin, bunu iyice bil!"

Litvinov, bu kez fısıltıyla onun sözünü keserek:

"Ama İrina, ben sensiz yaşayamam," dedi. "Ben dünden beri sonsuza dek seninim! Ben ancak senin ayaklarının altında yaşayabilirim."

Litvinov bunları söylerken heyecanla İrina'nın ellerine doğru eğildi. İrina onun eğilmiş olan başını bakarak:

"Öyleyse bil ki, ben de her şeye hazırım," dedi. "Ne bir kimseyi, ne de bir şeyi bıraktığıma yüksüneceğim! Senin için her

şeyi gözden çıkarmaya hazırım. Sen neye karar verirsen onu yapmaya hazırım. Ben de sonsuza dek seninim... Senin!"

O sırada biri sakıngan bir biçimde kapıya vurdu. İrina eğilerek bir kez daha:

"Sonsuza dek seninim," diye fısıldadı. "Allahaısmarladık!"

Litvinov, saçlarında kadının ılık soluğunu, dudaklarının saçlarına dokunuşunu duyumsadı. Doğrulduğu zaman, İrina artık odada değildi. Yalnız koridordan etekliğinin hışırtısı geliyordu. Uzaktan Ratmirov:

"Haydi, artık canım, hâlâ gelmeyecek misiniz?" diye haykırıyordu.

Litvinov yüksek bir sandığın üstüne oturdu. Elleriyle yüzünü kapadı. Burnu ince, baygın bir kadın kokusu aldı. İrina, elleriyle ellerini tutmuştu. 'Oh... Bu artık... Çok, çok!' diye düşünürken az önce kendisini karşılamış olan kız içeri girdi:

"Lütfen artık çıkınız," dedi. "Hazır ortalıkta..."

Litvinov oturduğu sandıktan kalktı. Otelden çıktı. Hemen oteline dönmeyi aklına bile getiremezdi. Biraz kendini toparlaması gerekiyordu.

Yüreği düzensiz, ağır ağır atıyordu, ayaklarının altındaki toprak sanki kımıldıyor gibiydi.

Biraz hava almak için yeniden Lichtental Bahçesi'ne doğru yürüdü. Kesin anın geldiğini, işi oyalamanın, saklamanın, birtakım önlemler aramaya kalkışmanın olanaksızlığını, nişanlısıyla açıkça konuşmanın zorunlu olduğunu anlıyordu. Şimdi onun orada, kımıldamadan nasıl oturup kendisini beklediğini düşünüyordu. Ama söze nereden başlayacak, ona nasıl anlatacaktı? O kadar mutlu ve yararlı bir biçimde hazırladığı geleceğini tepmek, bütün umutlara veda etmek gerekiyordu.

İnsanın bakmaya bile cesaret edemeyeceği bir uçuruma baş aşağı atladığını biliyordu. Bütün bunları bildiği halde asla korkmuyordu. Bunları kabul etmiş, bunlara boyun eğmişti. Onu korkutan, düşündüren başka şeydi: Yargıcının karşısına nasıl

çıkacaktı? Sorun, gerçekten bir yargıçla, ateşten bir ok taşıyan bir melekle çözülebilseydi, kana susamış yüreği bunu kolaylıkla kabul edebilecekti. İşin kötüsü, bu bıçağı kendisi saplamak zorundaydı. Edepsizlik, felaket buradaydı. Geri dönmesi, ötekisinden vazgeçmesi, kendisine verilen serbest davranıştan, özgürlükten yararlanması konusuna gelince... Hayır, hayır! Böyle bir şey yapmaktansa ölmesi daha iyiydi.

Özgürlük!.. Böyle korkunç bir özgürlük neye yarardı? Onun büyüleyici, sevdalı bakışları için her şeyden vazgeçmeye hazırdı. Hayır, ondan ayrılmayacaktı, ayrılamazdı.

Delikanlı bunları düşünerek bahçede dalgın dalgın dolaşırken, üzüntülü bir ses:

"Grigori Mihayloviç!" diye seslendi ve ağır bir el omuzuna dokundu.

Biraz ürkek, başını çevirdi ve Potugin'le karşılaştı. Potugin, her zamanki babacan edasıyla:

"Bağışlamanızı rica edeceğim, Grigori Mihayloviç," dedi. "Belki de sizi rahatsız ediyorum. Uzaktan görünce, geçemedim. Düşündüm ki... Ama bir işiniz varsa engel olmayayım..."

Litvinov dişlerinin arasından:

"Hayır... Tersine, size rastladığıma çok sevindim," dedi. Potugin onunla yan yana yürümeye başladı.

"Ne güzel bir gece," diye söze başladı. "Hava da ne sıcak! Çoktandır mı dolaşıyorsunuz?"

"Hayır, çok olmadı..."

"Saçmalıyorum galiba... Ne söyleyeceğimi şaşırdım. Bu sorum oldukça garip... Çünkü az önce Avrupa Oteli'nden çıktığınızı gördüm."

"Demek beni izliyorsunuz, peşimde dolaşıyorsunuz?"

"Evet..."

"Bana bir şey mi söylemek istiyordunuz?"

Potugin zorlukla işitebilecek kadar yavaş bir sesle:

"Evet," dedi.

Litvinov durdu ve bu çağrısız konuğunu tepeden tırnağa süzdü. Potugin'in yüzü limon gibi sararmış, bakışları dalgınlaşmıştı. Fırtınaya tutulmuş izlenimi veren yüzünde eski ve onulmaz bir derdin izleri de apaçık okunuyordu.

Litvinov:

"Bana böyle özel olarak söylemek istediğiniz nedir?" dedi ve yürümeye başladı.

"İzin veriniz... Şimdi... Eğer sizce bir sakıncası yoksa şu kanepeye oturalım... Daha rahat olur."

Litvinov, Potugin'in yanına oturarak:

"Bunda gizli bir şeyler seziyorum," diye söylendi. "Sizi pek de iyi görmüyorum, Sozont İvaniç!"

"Hayır, bir şeyim yok... Ortada gizli bir şey de yok... Size yalnızca, nişanlınızın üzerimde bıraktığı izlenimden söz etmek istiyorum. Dün bana tanıştırdığınız genç kız, nişanlınızdı, değil mi? Size şunu kesinlikle belirtmek isterim ki, ben ömrümde onun kadar sevimli, onun kadar sıcakkanlı bir insana rastlamadım. Onda altından bir yürek, meleklerdeki gibi tertemiz bir ruh var..."

Potugin bütün bu sözleri aynı acı, aynı üzüntülü edayla söylemişti. Sözleriyle edası arasındaki çelişki Litvinov'un bile gözünden kaçmadı. Delikanlı:

"Tatyana Petrovna'yla ilgili yargılarınızda büyük bir isabet var," diye söze başladı. "Gerçi benim Tatyana'ya olan davranışlarım hakkındaki bilginize, sonra da Tatyana hakkındaki bu isabetli yargılarınıza şaşmamak elde değil! Gerçekten de Tatyana melek ruhlu bir kızdır. Yalnız şunu öğrenmeme izin vermenizi rica edeceğim: Siz bu akşam benimle bu konuda mı konuşmak istiyorsunuz?"

Potugin bu son soruya yanıt vermek istemiyormuş gibi sözlerini sürdürdü:

"Nişanlınızı görür görmez onu anlamamak elde değil... Her şeyi anlamak için gözlerine bir kez bakmak yeter. Öyle bir kız ki, dünyada her mutluluğa layık... Ona bu mutluluğu verebilecek

insan, bence dünyanın en mutlu adamıdır. Yaldız, bu adamın ona layık olması gerek."

"Sozont İvaniç, konuşmanızı biraz garip ve kendine özgü bulduğumu söylememe izin vermenizi rica ederim. İmalarınızın bana mı yöneltildiğini öğrenmek isterdim?"

Potugin, Litvinov'un sorusuna hemen yanıt vermedi. Kendi kendisiyle mücadele ettiği besbelliydi. Sonunda:

"Grigori Mihayloviç," diye söze başladı, "ya ben sizin hakkınızda aldanmış bulunuyorum ya da kimden gelirse gelsin, ne kadar acı olursa olsun gerçeği dinleyebilirsiniz düşüncesindeyim. Az önce size nereden çıktığınızı gördüğümü söylemiştim."

"Evet, Avrupa Oteli'nden çıkmıştım, ne var bunda?"

"Orada kiminle görüştüğünüzü de biliyorum."

"Anlayamadım?"

"Orada Madam Ratmirova'yla görüştünüz!"

"Evet, Madam Ratmirova'yla görüştüm. Peki sonra?"

"Sonrası ne olacak. Siz Tatyana Petrovna'yla nişanlı olduğunuz halde, Madam Ratmirova'yla görüştünüz... Onu seviyorsunuz. O da sizi seviyor... Bütün bunları biliyorum."

Litvinov oturduğu kanepeden fırladı. Kan beynine çıkmıştı. Kısık ve öfkeli bir sesle:

"Bu da ne demek? Kötü bir şaka mı? Yoksa hafiyelik mi? Lütfen söyler misiniz?"

Potugin, üzgün bir bakışla onu süzdükten sonra:

"Ah! Sözlerim sizi incitmesin, Grigori Mihayloviç! Bana gelince, sizin beni incitmeniz olanaksız. Sizinle böyle bir amaçla konuşmadım. Sonra şu anda hiç de şaka edecek durumda değilim!"

"Belki de, belki de dediğiniz doğrudur. Düşüncelerinizin içtenliğine inanmaya hazırım. Ama rica ederim, amacınızı açıkça söyleyiniz. Bir yabancının özelliklerine, onun gönül işlerine hangi hak ve yetkiyle karışıyorsunuz? Sonra, hayalinizin icat ettiği şeyleri nasıl bir cesaretle bana bir gerçek gibi söylüyorsunuz? İşte, her şeyden önce bunu anlamak isterim."

"Hayalimin icat ettiği şeyler mi? Eğer bu söylediklerim gerçek olmasaydı, bu kadar sinirlenmezdiniz! Niçin bana bu kadar kızdınız? Niçin yerinizden fırladınız? Hangi hak ve yetkiyle bu işlere karıştığıma gelince... Boğulmakta olan bir adamı kurtarmak hakkına sahip olup olmadığımızı hiçbir zaman düşünmeyiz!"

Litvinov sinirli sinirli:

"Gösterdiğiniz ilgiye çok teşekkür ederim," dedi. "Ama benim buna hiç gereksinmem yok. Kadınların toy delikanlıları yıkıma sürükledikleri, yüksek sosyetenin ahlaksızlığı vesaire üzerine söylenen sözlere, boş bir laf gözüyle bakarım. Hatta bu sözleri, bir bakıma küçümserim. Onun için, sizden ricam, kurtarıcı elinizi asla yormayınız! Şayet boğulmam alnımın yazısıysa, gönül rahatlığıyla, sessizce boğulmama izin veriniz!"

Potugin gözlerini yeniden Litvinov'a çevirdi. Güçlükle soluk alıyor, dudakları titriyordu. Sonunda bir eliyle göğsüne vurarak:

"Bana bakın delikanlı," diye konuşmaya başladı, "bende sofu ahlak hocasına benzer bir hal görüyor musunuz? Anlamıyor musunuz ki, size karşı ne derece iyi duygular beslersem besleyeyim, beni size söylediğim sözleri söylemeye -dünyada en çok nefret ettiğim şey olan- kendimde saygısızlık, küstahlık kuşkusu uyandıracak bir durum yaratmaya yönelten güç, öyle bir eğilim değildir. Görmüyor musunuz ki, burada sorun büsbütün başka bir nitelik taşımaktadır. Karşınızda kırılmış, ezilmiş, yıkılmış, onulmaz bir biçimde vurulmuş bir adam vardır ve bu adam bu duruma -sizi pençesinden kurtarmak istediği- aynı duygular dolayısıyla aynı kadın tarafından düşürülmüştür."

"Olacak şey mi! Ne dediniz, ne dediniz? Siz... Sozont İvaniç? Peki, ya Madam Belskaya? Ya şu çocuk?"

"Ah, sormayın! Beni sorguya çekmeyin! Bana inanın... bu karanlık, korkunç bir öykü; size anlatmaya kalkışmayayım... Madam Belskaya'yı doğru dürüst tanımam... O çocuk da benim değildir... Her şeyi üzerime aldım... Çünkü o böyle istedi. Çün-

kü, onun buna gereksinmesi vardı. Yoksa benim, şu uğursuz Baden'inizde ne işim vardı. Sonra, size duyduğum yakınlıktan ötürü sizi yıkıma uğramaktan koruduğumu, nasıl düşünüyorsunuz? Bir an için bile olsa, bu nasıl aklınıza gelebiliyor? Şu iyi yürekli, güzel kıza, nişanlınıza acıyorum. Doğrusunu isterseniz, geleceğinizden, hatta ikinizden bana ne? Ben o kadın için, o kadın hesabına üzülüyorum."

"Bana çok iltifat ediyorsunuz, Bay Potugin! Ama, madem kendi ifadenize göre aynı durumda bulunuyoruz, kendi öğütlerinizi neden önce kendinize uygulamıyorsunuz? Sizin bu telaşınızı, korkularınızı bir başka duyguya veremez miyim?"

"Yani kıskançlığa mı demek istiyorsunuz? Eh, delikanlı, böyle kaçamak yanıtlar vermekten, kurnazlığa kaçmaktan utanmıyor musunuz? Bu sözlerimin ne büyük bir acıyı dile getirdiğini anlamamak size yaraşmaz! Hayır, biz sizinle aynı durumda değiliz! Ben, yaşlı, gülünç, zararsız bir garibanım! Benim oynadığım rolü yüklenmeye siz bir saniye bile razı olamazsınız! Kıskançlığa gelince! Umudun gölgesine bile sahip olmayan bir insan kıskanç olamaz! Ve ben öyle bir duyguyu şimdi ve bu nedenle duymaya başlayacak değilim... Ben yalnızca korkuyorum. İrina hesabına korkuyorum, bunu anlayınız! Beni, sizi alıp götürmeye gönderdiği zaman, işlediği günahın bu kadar uzaklara gidebileceğini düşünebilir miydim?"

"Ama izin verin Sozont İvaniç, yanılmıyorsam siz biliyorsunuz..."

"Ben hiçbir şey bilmiyorum ve her şeyi biliyorum." Sonra başını çevirerek ekledi: "Dün onun nereye gittiğini de biliyorum. Artık o durdurulamaz! O son derece hercai bir kadındır. O sellerin önüne katılmış bir taş gibi burgaca kadar sürüklenir gider ve düşer. Sözlerimin hemen sizi durduracağını sanmam için deli olmam gerek. Siz ki... Böyle bir kadın tarafından... Neyse, bu konuyu kapatalım artık. Kendimi tutamadım, bütün suçum bundan ibaret... Sonra, ne bileyim, neden bir denemeye-

yim? Belki, aklınızı başınıza toplarsınız da düşüneceğiniz tutar... Belki sözlerimden biri ruhunuzu etkiler de, hem onu, hem kendinizi, hem de şu son derece şu günahsız kızı mahvetmezsiniz! İşte bu olasılığı düşünerek size başvurdum. Rica ederim, kızmayın! Ayağınızı yere vurmayın! Sizden korkmaya; gereksiz yere nezaket göstermeye ne zorum var? Şimdi içimde konuşan ne kıskançlık, ne de can sıkıntısıdır. Ayaklarınıza kapanip size yalvarmaya hazırım. Hem korkmayın, bütün bunlar aramızda kalacaktır. Size iyilik etmeyi düşündüm. Allahaısmarladık!.."

Potugin bahçenin yoluna saptı. Arkasına bakmadan yürüdü ve gittikçe koyulaşmakta olan karanlıklar içinde kayboldu. Litvinov onu durdurmaya çalışmadı.

Potugin, Litvinov'a serüvenlerinden söz ederken, "Bu korkunç, karanlık bir öyküdür," demiş, ama bunu anlatmaya koyulmamıştı. Potugin'in bu "korkunç, karanlık öykü"sünü birkaç sözcükle biz anlatmaya çalışalım.

Aşağı yukarı bundan sekiz yıl önce, Potugin, çalıştığı bakanlık tarafından geçici bir iş için Kont Reyzenbah'a gönderilmişti. Olay yazın olmuştu. Potugin, koltuğunda evrak çantası, günlerce Kont Reyzenbah'ın yazlıktaki evine gidip gelmiş, uzun yaz günlerini orada geçirmişti. O zamanlar İrina, Reyzenbah'larda oturuyordu. İrina hiçbir zaman, aşağı tabakalardan insanlardan iğrenmez, hiç değilse onlara karşı bir yabancılık duymaz, onları yadırgamazdı. Kontes, birçok kez, onu bu Moskovalılara özgü senlibenliliğinden ötürü paylamıştı. İrina, bu göğsü ilikli, gösterişsiz memurun akıl ve zekâsını görmekte gecikmedi. Seve seve, sık sık onunla konuşmaya, ona iltifat etmeye başladı. Bu konuşmaların bazen saatlerce sürdüğü olurdu.

Potugin'e gelince... O, İrina'yı, en derin aşkla, gizlice sevmeye başladı. Evet, gizlice! O, böyle sanıyordu. Yaz geçti. Kont Reyzenbah'ın bir memurun yardımına gereksinmesi kalmadı. Böylece Potugin, İrina'yı göremez oldu. Ama onu asla unutamadı.

Aradan üç yıl geçti. Bir gün ansızın, çok az tanıdığı aracı bir kadından bir çağrı aldı. Kadın, önce düşüncelerini söylemekte epeyce zorluk çekti. Sonunda, söyleyeceği şeyleri kimseye açmayacağına Potugin'e yemin ettirdikten sonra sona sosyetede önemli yer tutan bir kızla evlenmesi önerisinde bulundu. Evlenmek, bu kız için kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmişti. Bu evlenme işinde rol oynayan başlıca kişinin kim olduğunu ima etmeye bile vakit bulamadan, Potugin'e para önerdi... Potugin bu öneriden yüksünmedi, kızmadı. Çünkü duyduğu şaşkınlık, bütün öteki duygularını öldürmüştü. Ama, pek doğal olarak, kesinlikle geri çevirdi. Bunun üzerine kadın, kendisine İrina'nın bir mektubunu verdi. İrina mektubunda şunları yazıyordu:

Siz, mert, iyi yürekli, yüce gönüllü bir insansınız!.. Sizden bu fedakârlığı yapmanızı rica ediyorum. Böyle davranmakla da beni kurtarmış olacaksınız! Rica ederim, bu konuda bana bir şey sormayın! Hiç kimseye böyle bir öneride bulunamazdım. Ama işte, çekinmeden size elimi uzatıyor ve, 'Bunu benim için yapınız!' diyorum.

Potugin bir süre düşündü. Sonra, İrina için her şeyi yapmaya hazır olduğunu, ancak bu öneriyi onun ağzından işitmek isteğini bildirdi.

Hemen o akşam buluşup görüştüler. Bu buluşma uzun sürmedi. Bundan, aracı kadından başka kimsenin haberi olmadı. O sıralarda İrina artık Kont Reyzenbah'larda oturmuyordu.

Buluştukları zaman Potugin ona sormuştu:

"Özellikle bana başvurmak nerden aklınıza geldi?"

İrina, onun mertliğinden, iyi yürekliliğinden söz açmışken, birdenbire:

"Hayır, sizden gerçeği saklamayacağım, size doğrusunu söylemek zorundayım. Beni sevdiğinizi biliyordum. Biliyorum. İşte bundan ötürü size başvurmaya karar verdim," demiş ve ona her şeyi anlatmıştı.

Eliza Belskaya öksüz bir kızdı. Akrabaları onu sevmiyor, ancak onun mirasına konmayı düşünüyorlardı.

Şimdi bu kız bir yıkıma uğramıştı. İrina onu kurtarmakla, gerçekte bu yıkıma neden olan, şimdi de kendisine pek yakın bulunan birine iyilik etmiş oluyordu.

Potugin, hiçbir şey söylemeden uzun uzun İrina'ya bakmış ve bu evliliğe razı olmuştu. Bu durum karşısında İrina ağlamaya başlamış ve gözyaşları içinde Potugin'in boynuna sarılmıştı. Potugin de gözyaşlarını tutamamıştı. Ama onların bu gözyaşlarının nedenleri ve nitelikleri başka başkaydı.

Her şey bu gizli nikâh için hazırlanmış... Bir kız çocuğu doğmuş... Anne de kendisini zehirleyerek öldürmüştü. Şimdi bu çocuğu ne yapmalıydı? Potugin bu çocuğu, yine İrina aracılığıyla kendi koruması altına almıştı.

Bu, gerçekten de korkunç, müthiş, karanlık bir öyküdür.

Litvinov oteline dönmeye karar verinceye kadar bir saat daha geçti. Tam otele yaklaştığı sırada, birdenbire arkasında ayak sesleri duydu. Biri aralıksız kendisini izliyor, delikanlı hızlandığı zaman o da adımlarını sıklaştırıyordu. Bir fenerin ışığına gelince, birdenbire arkasına baktı ve General Ratmirov'u tanıdı. Beyaz kravatıyla, omuzlarına atılmış son derece zarif paltosuyla, ince altın bir kordonla göğsüne iliştirilmiş, frakını baştanbaşa dolduran nişanlarıyla şölenden yalnız dönmüştü demek. Litvinov'un üzerine diktiği gözleri öyle bir hakaret ve kin saçmakta ve öyle bir meydan okumaktaydı ki, Litvinov, bir olay çıkarmak için onun üstüne doğru yürümeyi bir görev saydı.

Ama Litvinov tam onun hizasına geldiği zaman, generalin yüzü hemen değişti... Yüzünde yine o yapmacık nezaket ifadesi belirdi. Açık leylak rengi bir eldiven içindeki eli, şapkasını yine pek yükseklere kaldırdı. Litvinov da, tek bir söz söylemeden kendi şapkasını çıkardı. Her ikisi de yollarına gittiler. Litvinov, içinden, 'Herhalde bir şeyler fark etti!' diye düşündü. General de, 'Bari... Bir başkasını seçseydi!' diye aklından geçirdi.

Litvinov kadınların odasına girdiği zaman, Tatyana, teyzesiyle iskambil oynamaktaydı.

Kapitolina Markovna, elindeki kâğıtları masanın üstüne fırlatarak:

"Kuzum bu ne iştir," diye söylendi. "Daha ilk gününden bizi başından attın, bütün gece görünmedin! Bekledik bekledik, sonra da sana veriştirdik durduk!"

Tatyana:

"Teyzeciğim," dedi, "ben bir şey söylemedim."

"Senin uzlaştırıcılığın malûm! Beyefendi, sizde hiç sıkılma denilen şey yok mu? Üstelik nişanlısınız da!"

Litvinov, iyi kötü özür dileyerek masanın başına geçip oturdu. Kısa bir sessizlikten sonra:

"Oyununuzu niye kestiniz?" dedi.

"Bu da soru mu ya? Biz can sıkıntısından oyun oynuyorduk. Çünkü yapılacak başka bir şey yoktu. Şimdi siz geldiniz."

Litvinov:

"Akşam konserini dinlemek isterseniz, sizi memnuniyetle oraya götürürüm," diye bir öneride bulundu.

Kapitolina Markovna, yeğeninin yüzüne baktı. Tatyana:

"Gidelim teyzeciğim," dedi. "Ben hazırım. Ama burada kalmamız daha iyi değil mi?"

"Fena fikir değil! Bir semaver getirtiriz. Çayımızı da Moskova usulü, bildiğimiz gibi içer, sohbet ederiz. Zaten şimdiye kadar doğru dürüst oturup konuşmadık bile."

Litvinov çayı ısmarladı. Ama istedikleri gibi sohbet edemediler. Delikanlı, sürekli olarak vicdan azabı çekmekteydi. Ne söylese, ne yapsa, hepsi de kendisine yalan geliyor, kızın her şeyin farkında olduğunu sanıyordu.

Oysa kızda hiçbir değişiklik göze çarpmıyordu. Rahat ve teklifsiz davranıyordu. Yalnız bakışlarını bir kez olsun Litvinov'un üzerinde durdurmamış, hep ürkek ürkek ondan kaçırmaya çalışmıştı. Sonra yüzü de her zamankinden daha solgundu.

Hatta Kapitolina Markovna, yeğenine başı ağrıyıp ağrıtmadığını sordu.

Tatyana, önce hiçbir şeyi olmadığını söylemek istediyse de, sonradan vazgeçerek:

"Evet, biraz ağrıyor!" dedi.

Litvinov:

"Yol yorgunluğundadır," diye lafa karıştı ve kendi sözlerinden yüzü kızardı.

Tatyana da:

"Evet, yorgunluktan olacak," diye onayladı ve bakışları delikanlının üzerinde dolaştı.

"Dinlenmelisin, kızım."

"Evet, teyzeciğim, zaten ben de erken yatacağım!"

Masanın üstünde, Fransızca, Turistler İçin Kılavuz kitabı vardı. Litvinov, yüksek sesle, Baden banliyöleri üzerine verilen bilgiyi okumaya başladı.

Kapitolina Markovna:

"Bunların hepsi iyi, hoş, ama," dedi, "asıl unutmamamız gereken bir nokta var: Söylediklerine göre burada keten kumaşlar çok ucuzmuş... Çeyizlik kumaşları buradan alsak iyi olur."

Tatyana önüne bakarak:

"Daha vaktimiz var, teyzeciğim," dedi. "Kendinizi hiç düşünmüyorsunuz. Oysa size mutlaka yeni bir rop lazım. Burada herkesin ne kadar şık, zarif giyindiğini görüyorsunuz!"

"Aman kızım! Ne gereği var? Şıklık benim neme gerek! Ben de, Grigori Mihayloviç, şu sizin ahbabınız gibi güzel olsaydım, neyse... Adı neydi onun?"

"Hangi ahbabımın?"

"Canım bugün rastladığımız!"

Delikanlı, sahte bir umursamazlıkla:

"Ha, şu mu?" dedi ve yeniden derin bir üzüntü duydu. İçinden de, 'Hayır, bu böyle sürüp gidemez!' diye geçirdi.

Nişanlısıyla yan yana oturuyordu. Tam kızın bulunduğu yanda, ona yakın cebinde, kalbinin üzerinde İrina'nın mendili duruyordu.

Kapitolina Markovna, bir dakika için dışarı çıktı. Litvinov, büyük bir çabayla:

"Tanya!" diye seslendi. Bütün bir gün içinde ona ilk kez böyle küçük adıyla seslenmişti.

Kız ona doğru döndü.

"Size... Size çok önemli bir şey söylemek istiyorum."

"Ya! Sahi mi! Ne vakit? Şimdi mi?"

"Hayır, hayır!"

"Ya! Yarın demek... Peki öyleyse..."

Litvinov'un ruhunu, bir anda sonsuz bir acıma duygusu kapladı. Tatyana'nın elini alarak dudaklarına götürdü ve af dileyen bir suçlu gibi, şimdi buz gibi soğuk duran bu eli öptü. Kızın yüreği hafifçe burkuldu. Nişanlısının bu el öpüşüne hiç de sevinmemişti.

Gece saat ikiye doğru, yeğeniyle aynı odada yatmakta olan Kapitolina Markovna birdenbire başını kaldırdı. Ortalığı biraz dinledikten sonra:

"Ne o Tanya, ağlıyor musun?" diye sordu.

Tatyana hemen karşılık vermedi. Sonra yumuşak sesiyle:

"Hayır, teyzeciğim, biraz nezle olmuşum!" dedi.

XX

ERTESİ sabah, odasının penceresi önünde oturan Litvinov: 'Ah, niçin ona bunu söyledim?' diye düşünüyordu. Can sıkıntısıyla omuzlarını silkti. Bunu ona, bütün dönüş yollarını kesmek için söylemişti. Pencerenin üzerinde İrina'nın yeni bir mektubu duruyordu. Bu mektubunda, Litvinov'un saat on ikide kendisine gelmesini rica ediyordu.

Elinde olmayarak, aklına durmadan Potugin'in sözleri geliyordu. Her ne kadar bunlar, uzaklardan... Yerin altından geliyor gibi zayıfsa da, korkunçtu. Bu seslere kızıyor, ama onlardan bir türlü kurtulamıyordu. Birdenbire kapı vuruldu. Litvinov:

"Kim o?" diye sordu.

Bindasov'un kısık ve kalın sesi duyuldu:

"Burada mısınız? Kapıyı açın!"

Kapının sürgüsü yavaşça oynadı.

Litvinov öfkesinden sarardı.

"Ben evde yokum!" diye kesip attı.

"Nasıl evde yoksun? Bu da ne demek?"

"Size evde yokum diyorum, defolun!"

Bindasov:

"Doğrusu buna bayıldım. Bense senden biraz ödünç para rica etmeye gelmiştim."

Bindasov her zamanki gibi ökçelerini vura vura gitti. Arkasından koşup şu küstahı iyice pataklamamak için kendisini zor tuttu. Son günlerin olayları sinirlerini öylesine bozmuştu ki, dokunsalar ağlayacaktı. Bir bardak soğuk su içti. Ortada hiçbir neden yokken bütün dolapların gözlerini kilitledi ve nişanlısının yanına gitti.

Nişanlısı yalnızdı. Kapitolina Markovna öteberi almak için çarşı pazar dolaşmaya çıkmıştı. Tatyana, bir divana oturmuştu, ellerinin arasında bir kitap vardı.

Bu kitabı okumadığı, hatta neyle ilgili olduğunun bile farkında olmadığı her halinden belli oluyordu. Litvinov'u görünce yerinden kımıldamadı. Ama yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Boynundaki beyaz yakalığın inip kalktığı fark ediliyordu.

Litvinov şaşırmıştı. Ama yine de kızın yanına geçip oturdu. Kıza selam verdi, gülümsedi. Kız da sessizce gülümsedi. Delikanlı içeri girdiği zaman, kız da onu selamlamıştı. Ama bu selam veriş dostça olmaktan çok, nazikçeydi. Bu arada gözlerini kaldırıp delikanlıya bakmamıştı bile... Delikanlı ona elini uzat-

tı. Kız, buz gibi parmaklarını uzatmakla yetindi ve uzatmasıyla geri çekmesi bir oldu, yine eline kitabı aldı.

Litvinov, önemsiz bir konuyla söze başlarsa, kızı üzebileceğini sezdi. Kız, alıştığı üzere bir şey istemiyordu. Ama her hali: "Bekliyorum... Bekliyorum!" diyordu. Delikanlı sözünü tutmalıydı. Ama nerdeyse bütün gece yalnız bunu düşündüğü halde, yine de başlama sözlerini bile hazırlamamıştı. Bu ağır suskunluğu nasıl, neyle bozacağını kesin olarak bilemiyordu.

Sonunda:

"Tatyana," diye söze başladı. "Size çok önemli bir şeyden söz edeceğimi dün akşam söylemiştim. (Dresden'de bulundukları sırada, kızla yalnız kaldığı zamanlar ona 'sen' diye hitap etmeye başlamıştı. Ama şimdi böyle bir şeyi aklına bile getiremezdi.) Şimdi bunu söylemek niyetindeyim. Yalnız, bana darılmamanızı önceden rica edeceğim. Emin olunuz ki, size karşı olan duygularım..."

Durdu. Birdenbire soluğu kesildi. Tatyana hiç kımıldamıyor, delikanlının yüzüne bakmıyordu. Yalnız, kitabı eskisinden daha sıkı tutuyordu.

Litvinov, başlayıp da bitiremediği cümlesini tamamlamaya çalışarak sözünü sürdürdü:

"Aramızda her zaman tam bir içtenlik vardı. Size olan saygım, hileye başvurmaya olanak vermeyecek kadar büyüktür. Kişiliğinizin ne denli yüksek, ruhunuzun bağımsızlığa ne derece yatkın olduğunu size kanıtlamak isterim. Her ne kadar, kuşkusuz..."

Yüzünü bir ölüm sarılığı kaplamış olan Tatyana, dingin bir edayla:

"Grigori Mihayloviç," dedi. "Anladım ki söylemeye cesaret edemeyeceksiniz, bari ben size yardım edeyim: Artık beni sevmiyorsunuz ve bunu bana nasıl söyleyeceğinizi bilemiyorsunuz!"

Litvinov, elinde olmayarak titredi. Zor duyulan bir sesle:

"Neden? Nasıl böyle düşünebiliyorsunuz? Doğrusu, anlamıyorum."

"Doğru değil mi? Doğru değil mi, söyleyin? Söyleyin?"

Tatyana, bütün bedeniyle Litvinov'a döndü. Geriye atılmış saçlarıyla yüzü, delikanlının yüzüne yaklaştı:

Uzun zamandır ona bakmayan gözleri, gözlerinin içine gömüldü. Sözlerini yineledi:

"Doğru değil mi?"

Delikanlı hiçbir karşılık vermedi. Ağzından bir ses bile çıkmadı. Kızın, söyleyeceği yalana inanacağını, bu yalanın kendisini kurtaracağını bilse, şu anda yine yalan söyleyemezdi. Hatta delikanlı, kızın bakışlarına bile dayanabilecek durumda değildi.

Litvinov hiçbir şey söylemedi. Zaten kız, onun yanıtına gerek duymuyordu. O gerekli yanıtı delikanlının susuşundan, önüne bakan bu suçlu gözlerden almıştı. Her şey ona bu korkunç gerçeği anlatmıştı. Kendini arkaya attı, elinden kitabı düşürdü.

Genç kızın bu ana kadar biraz kuşkusu vardı. Litvinov da bunu anladı. Davranışının ne kadar çirkin olduğunu ancak o anda fark etti. Kızın ayaklarına kapandı ve yüksek sesle:

"Ah, Tatyana!" diye inledi, "seni böyle görmek benim için ne kadar üzücü! Bunu düşündükçe çektiklerimi bir bilsen! Yüreğim paramparça... Artık kendimi tanımıyorum... Kendimi de, seni de, her şeyi, her şeyi yitirdim. Her şey bitti, Tanya, her şey! Sana, dostuma, kurtarıcı meleğime böyle bir darbe indirebileceğim aklıma gelir miydi? Böyle buluşacağımızı, dünkü gibi bir gün geçireceğimizi düşünebilir miydim?"

Tatyana çekilip gitmek istedi. Delikanlı eteğine yapıştı;

"Hayır, bir dakikacık daha dur, beni dinle... Bir dakikacık daha. Görüyorsun ki ayaklarına kapandım... Ama amacım, bağışlanmamı dilemek değil. Zaten, sen beni ne bağışlamalısın, ne de bağışlayabilirsin! Sana söylemek istediğim şu ki: Dostun mahvolmuştur, uçuruma yuvarlanmıştır. Seni de birlikte sürük-

lemek istemediği için böyle davranıyor. Beni kurtarmaya gelince... Hayır, bu olanaksız... Hatta sen bile beni kurtaramazsın! Zaten böyle bir işe kalkışsan bile, seni ben alıkoyarım. Ben bitmiş, yıkılmış bir adamım, Tanya!"

Tatyana, delikanlıya baktı. Âdeta söylediklerini tam olarak anlamamış gibi:

"Yıkıldınız mı? Siz mi yıkıldınız?" diye sordu.

"Evet, evet, Tatyana, ben mahvoldum. Değerli neyim varsa, yaşamımda sevdiğim neyim varsa, bütün geçmişimi hepsini birden yitirdim. Her şeyim yakılmış, yıkılmış, mahvolmuştur. İleride beni neler bekliyor, bilmiyorum. Az önce, artık seni sevmekten vazgeçtiğimi söyledin! Hayır, Tatyana, vazgeçmiş değilim. Beni bambaşka bir duygu, korkunç, karşı gelinmez bir duygu sardı... Elimden geldiğince karşı koydum, direndim..."

Tatyana yerinden kalktı. Kaşları çatılmış, sarı benzi kararmıştı. Litvinov da ayağa kalktı. Tatyana:

"Bir başka kadını seviyorsunuz, değil mi?" diye söze başladı. "Kim olduğunu da kestiriyorum. Ona dün rastlamıştık, öyle değil mi? Varsın öyle olsun... Bana ne yapmak düştüğünü de biliyorum Az önce kendiniz de bunun karşı gelinmez bir duygu olduğunu söylemiştiniz..."

Tatyana bir an durakladı: Litvinov'un bu son söze karşı çıkacağı umudundan doğan son bir duraksamayla bir saniye kadar bekledikten sonra ekledi:

"Öyleyse, bana, verdiğiniz sözü size geri vermek düşer."

Litvinov, hak ettiği tokada razı olduğunu gösteren bir edayla başını önüne eğdi:

"Bana darılmak hakkınızdır, Tanya," dedi. "Beni alçaklık ve ihanetle suçlamakta yerden göğe kadar haklısınız!"

Tatyana, ona yeniden baktı.

"Hayır, Litvinov, size gücenmiyorum, sizi suçlamıyorum. Sizinle tamamıyla aynı düşüncedeyim: Dünyanın en acı gerçeği,

dün olup bitenlerden iyidir. Şimdiden sonra birlikte olsak da yaşantımız ne olurdu!"

Litvinov'un ruhunun derinliklerinden kopan bir ses âdeta bir yankı gibi: "Ya şimdi benim yaşamım ne olacak!" diye inledi.

Tatyana, yatak odasının kapısına doğru ilerleyerek:

"Beni bir süre için yalnız bırakmanızı rica ederim, Grigori Mihayloviç," dedi. "Yine görüşür, yine konuşuruz. Bütün bunlar öyle beklenmedik biçimde, öyle apansız oldu ki, tüm gücümü, tüm direncimi yitirdim. Biraz dinlenmek ve kendimi toplamak zorundayım... Beni bırakın... Gururuma acıyın! Yine görüşürüz."

Tatyana bunları söyledikten sonra çevik bir hareketle odasına girdi ve kapıyı arkasından kilitledi.

Litvinov, âdeta sersemlemiş bir halde, şaşkın ve perişan sokağa çıktı. Yüreğinin ta derinliklerine kadar karanlık ve ağır bir şey çökmüş, yerleşmişti. Ancak birini boğazlamış bir insanda böyle bir duygu olabilirdi. Öte yandan nefret ettiği ağır bir yükten kurtulmuş gibi yüreğinde bir hafiflik hissediyordu. Tatyana'nın gösterdiği büyüklük onu mahvetmiş, bitirmişti. Onunla neler yitirmiş olduğunu çok iyi anlıyordu. Peki, şimdi ne olacaktı?

Pişmanlığına vicdan azabı karışıyordu. Kendisi için biricik sığınak olarak kalan İrina'ya dönüyor, aynı zamanda içinde ona karşı tuhaf bir öfke duyuyordu. Bir süreden beri, her geçen gün duyguları gitgide daha karmakarışık bir hal almaktaydı. Bu karışıklık bir işkence olup çıkıyor, ruhunu kemiriyor, en sonunda varlığı karabasanlar içinde kayboluyordu. Aradığı, susadığı biricik şey, nasıl olursa olsun, aydınlık, ışıklı bir yola çıkmak, bu anlamsız, bu karanlık çıkmazdan kurtulmaktı.

Litvinov gibi olumlu insanların, tutkularına boyun eğmemeleri gerekir. Çünkü, bu onların yaşam dengelerini bozar. Ama doğa, mantıkla, bizim insan mantığımızla yönetilmez; onun, bizim anlamadığımız çarkları arasına girip parçalanmadıkça tanımadığımız, kendine özgü, şaşmaz bir mantığı vardır.

Tatyana'dan ayrılan Litvinov'un kafasında yalnız bir düşünce vardı: İrina ile görüşmek... Doğruca ona koştu. Ama kapıcının söylediğine göre, General evdeymiş... İçeri girmek istemedi. Generalin karşısında olduğundan başka türlü görünmek, ikiyüzlülük etmek için kendinde güç ve dayanıklılık göremiyordu.

Litvinov'un, o gün olduğundan başka türlü görünmek konusundaki güçsüzlüğünü, Litvinov'la karşılaşmak bahtsızlığına uğrayan General ile Pişçalkin de kendi benliklerinde tattılar. Litvinov, bunlardan birinin yüzüne karşı, bir dümbelek kadar boş; ötekine de, insanı çatlatacak kadar can sıkıcı olduğunu söylemekten kendini alamadı. Bindasov'la karşılaşmamasıysa onun için bir talihlilik oldu: Yoksa, mutlaka bir *grosser scandal** çıkabilirdi. Delikanlıların ikisi de, Litvinov'un bu davranışına pek şaştılar... Hatta General, subaylık onurunun bir özür dileme isteyip istemediği sorusunu sormaktan bile kendini alamadı. Ama, Gogol'ün teğmeni Pirogov gibi, kahvehanelerden birinde birkaç Butter-Brot atıştırarak kendini yatıştırdı.

Litvinov o aralık, Kapitolina'yı, omuzlarında alaca şalıyla bir mağazadan ötekine girip çıkarken gördü. Bu gülünç, ama iyi yürekli, yüce ruhlu kadın karşısında bir vicdan azabı duymaktan kendini alamadı. Sonra, Potugin'i, onunla dün yaptığı görüşmeyi anımsadı. Bu anda, birdenbire kendisine, elle tutulmaz, görülmez bir hava çarptı. Delikanlı, bilinmez bir duyguyla, İrina'yla karşılaşmak üzere olduğunu anladı. Gerçekten de birkaç adım ötesinde İrina'yı gördü. Yanında bir başka kadın vardı. İkisi kol kola yürüyorlardı. Hemen göz göze geldiler.

İrina herhalde Litvinov'un yüzünde bir olağanüstülük görmüş olmalıydı. Karaorman yapısı küçücük oyuncak tahta saatler satan bir mağazanın önünde durdu. Bir baş işaretiyle delikanlıyı yanına çağırdı. Saatlerden birini göstererek, üstünde renkli bir guguk kuşu bulunan minnacık şık kadranına dikkat

* (Fr.) Büyük rezalet. *-çev.*

etmesini rica ederken –çevredekilerin daha az dikkati çekeceğini düşünerek fısıltıyla değil de– güya saatle ilgili olarak başladığı konuşmasını tamamlıyormuş gibi, kendi doğal sesiyle:

"Bir saat sonra geliniz, evde yalnız olacağım," dedi.

Tam da o sırada, kadının yanına, kadınlara yaranmak sevdalısı Mösyö Verdier yaklaştı. İrina'nın giydiği *feville morte** rengindeki robunun ne kadar şiirsel olduğundan, kaşlarına kadar düşen İspanyol şapkasının zarafetinden söz etmeye koyuldu.

Litvinov kalabalığa karıştı.

XXI

İKİ saat sonra, kanepede delikanlının yanı başında oturan ve iki elini onun omuzlarına koymuş bulunan İrina, delikanlıya:

"Söyle canım, nen var? Hazır yalnızken çabuk söyle..." diyordu.

Litvinov:

"Benim mi? Hiçbir şeyim yok... Mutluyum, mutlu..." diyordu.

İrina önüne baktı, gülümsedi, içini çekti.

"Bu, sorumun yanıtı değil, sevgilim!"

Litvinov düşünceli bir hal aldı.

"Madem mutlaka bilmek istiyorsun... Öyleyse bil işte... (Kadının gözleri büyüdü... Bedeni hafifçe sallandı.) Bugün nişanlıma her şeyi söyledim."

"Nasıl her şeyi? Benim adımı da verdin mi?"

Delikanlı, ellerini birbirine vurarak:

"İrina, Allah rızası için, aklına böyle bir şey nasıl getirebilirsin? Kalkıp da ben..."

"Beni bağışla... Bağışla... Peki, ne söyledin?"

---

* (Fr.) Solmuş yaprak. –*çev.*

"Artık kendisini sevmediğimi söyledim."

"Nedenini sormadı mı?"

"Bir başkasını sevdiğimi ve kendisinden ayrılmak zorunda olduğumu ondan saklamadım."

"Peki, o ne dedi? Razı oldu mu?"

"Ah, İrina! O öyle bir kız ki... Sanki bir özveri, bir gönül yüceliği örneği..."

"İnanırım, inanırım... Ama başka ne yapabilirdi ki..."

"Yaşamını mahveden, kendisini aldatan, acımasızca fırlatıp atan adama karşı ne bir sitemde bulundu, ne de acı bir söz söyledi."

İrina, dikkatle tırnaklarını gözden geçiriyordu.

"Seni seviyor muydu?"

"Evet, İrina, seviyordu."

İrina sustu, giysisini düzeltti. Sonra birdenbire:

"Doğrusunu istersen, bunu ona niçin anlatmaya gerek gördüğünü anlamıyorum," dedi.

"Nasıl, niçin İrina? Yoksa, o saf, o temiz kıza yalan söylemek mi, ikiyüzlülük etmek mi istiyorsun? Yoksa sen sanır mıydın?.."

İrina, delikanlının sözünü keserek:

"Ben hiçbir şey sanmadım. İtiraf edeyim ki onu pek az düşünmüşüm... İki kişiyi birden düşünmeyi beceremem..."

"Yani demek istiyorsun ki..."

İrina, alaycı bir edayla Litvinov'un sözünü ikinci kez keserek:

"Ee, sonuç ne oldu? Gidiyor mu, senin o saf ruh gidiyor mu?"

Litvinov:

"Ben bir şey bilmiyorum," dedi. "Kendisini bir kez göreceğim... Ama burada kalacağını sanmıyorum."

"Ya! Uğurlar olsun!"

"Hayır, kalacak değil... Zaten, benim de şimdi onu düşündüğüm yok... Ben şimdi senin bana söylediklerini, verdiğin sözü düşünüyorum."

İrina, göz ucuyla Litvinov'a bakarak:

"Nankör! Hâlâ memnun değil misin?"

"Hayır İrina, memnun değilim... Evet, beni mutlu ettin, ama yine de memnun değilim... Sen beni anlarsın!"

"Yani, ben..."

"Evet, sen beni anlarsın. Bana ne dediğini, ne yazdığını anımsa! Hayır, hayır, ben mutluluğumu bir başkasıyla paylaşmam... Hayır, zavallı bir gizli âşık rolü oynayacak adam değilim ben... Ben yalnız kendi varlığımı değil, bir başkasının varlığını da senin ayaklarının altına atmış bulunuyorum. Her şeyden vazgeçtim, her şeyimi feda ettim. Hem de hiçbir yüksünme duymadan, geri dönülmeyecek biçimde feda ettim. Ama, buna karşılık ben de, verdiğin sözü tutacağına, alınyazını sonsuza dek benim alınyazımla birleştireceğine kesin olarak inanıyorum."

"Seninle kaçmamı mı istiyorsun? Ben hazırım... (Litvinov büyük bir heyecanla kadının ellerine sarıldı.) Ben hazırım, sözümden dönmüş değilim... Ama aradaki zorlukları düşündün mü? Olanakları hazırladın mı?"

"Ben mi? Henüz ne bir şey düşünmeye, ne de hazırlamaya fırsat bulabildim. Ama, sen evet de, kesin olarak söz ver, bir aya varmadan her şey bitmiş olur..."

"Bir ay mı? Ama biz on beş gün sonra İtalya'ya gidiyoruz."

"Bana on beş gün de yeter. Oh, İrina! Bana öyle geliyor ki, önerimi soğuk karşılıyorsun! Belli ki, bütün bunlar sana bir hayal gibi geliyor... Ama ben çocuk değilim... Tatlı düşlerle avunmaya alışmadım. Bunun ne korkunç bir adım olduğunu biliyorum. Üzerime aldığım sorumluluğun büyüklüğünü de biliyorum. Ama başka bir çıkar yol da görmüyorum. Düşünsene, geçmişle ne kadar bağım varsa hepsini koparmak zorundayım. Yeter ki, sana eli ayağı bağlı bir kurban olarak teslim ettiğim şu genç kızın yanında bir de yalancı durumuna düşmeyeyim."

İrina doğruldu. Gözlerinde şimşekler çakmıştı:

"Beni bağışla ama, Grigori Mihayloviç, eğer ben seninle gitmeye, her şeyden vazgeçmeye karar verirsem, bunu, damarla-

rında kan yerine adi süt, kesilmiş süt bulunan soğuk bir kızın gözünden düşmemek korkusuyla yapan bir erkek için değil, benim uğrumda her şeyi feda eden bir erkek için yaparım. Sonra sana şunu da söyleyeyim ki, benim sevgimi kazanmış bir adamın acınacak bir rol oynadığını, acınmaya değer olduğunu ne yalan söyleyeyim, ilk kez işitiyorum. Bence, ruhunda neler olup bittiğini, kendi duygularını bilmeyen bir adam daha da acıklı bir durumdadır."

İrina'nın bu sözleri üzerine Litvinov da doğruldu:

"İrina..." diye söze başladı.

İrina birdenbire iki avucuyla alnını kavradı. Yine aynı anda, büyük bir tutkuyla, bir kadında görülmemiş bir güçle delikanlının boynuna sarıldı ve titrek bir sesle:

"Beni bağışla!.. Beni bağışla, Grigori!" diye inledi. "Benim ne kadar kötü, ne kadar şımarık, ne kadar kıskanç bir kadın olduğumu görüyorsun! Senin yardımına, senin hoşgörüne ne kadar gereksinmem olduğunu da görüyorsun. Evet, kurtar beni bu uçurumdan kurtar, çek çıkar! Uzak, güzel, özgür bir dünyaya çekilelim. Orada İrina'n belki sana yaraşır, senin ona yaptığın fedakârlıklara layık bir kadın olur. Bana darılma. Beni bağışla sevgilim ve bil ki ne emredersen onu yapmaya, nereye istersen oraya gitmeye hazırım."

Litvinov'un yüreği altüst olmuştu. İrina, eskisinden daha güçlü bir biçimde, genç ve kıvrak bedeniyle delikanlının göğsüne yaslanıyordu. Litvinov başını eğerek genç kadının kokulu ve dağınık saçlarını kokladı. Borçluluk duygusu ve heyecan sarhoşluğu içinde, onları okşadı ve dudaklarını onlara değdirdi. Bu arada durmadan:

"İrina, İrina, sevgilim, meleğim," diye yineleyip duruyordu.

Genç kadın birdenbire başını kaldırdı. Dışarıya kulak verdi:

"Kocamın ayak sesleri... Odasına girdi..." diye fısıldadı ve çevik bir hareketle delikanlının yanından kalkarak koltuğa geçip oturdu. Litvinov da kalkmak istedi. İrina, yine fısıltılı bir sesle:

"Nereye gidiyorsun? Zaten senden kuşkulanıyor. Yoksa ondan korkuyor musun?"

Kadın gözlerini kapıdan ayırmıyordu:

"Evet, o şimdi içeri girer. Bana bir şeyler anlat, bir şeyler söyle..."

Delikanlı, hâlâ kendine gelmemişti. Susuyordu. Kadın yüksek sesle:

"Yarın tiyatroya gitmeyecek misiniz?" diye sordu. *Bir Bardak Su* oynanıyor... Eskimiş bir oyun... Plessis de abartmaya kaçıyor."

Sonra da sesini alçaltarak ekledi:

"Âdeta humma içindeyiz... Böyle olmaz! Her şeyi güzelce düşünmek gerek... Yalnız sana şunu söylemeliyim ki, benim bütün paralarım ondadır. Yalnız elmaslarım bendedir. Hanya'ya gidelim mi?"

Sonra yine sesini yükselterek:

"Bu aktrisler de ne diye hep böyle şişmanlıyorlar? Hatta şu Madeleine Brohan bile!"

Yeniden sesini yavaşlatarak:

"Konuşsana, canım, ne diye böyle susuyorsun! Of, başım dönüyor. Ama benden kuşkulanmamalısın! Yarın nereye geleceğini sana bildiririm. Ama o kıza oturup her şeyi söylemenin hiç gereği yoktu."

Bu sırada yine sesini yükselterek, birdenbire:

"Oh, ne kadar da güzel!" diye bağırdı ve sinirli bir gülüşle mendilinin dantelasını yırttı.

Bitişik odadan Ratmirov'un sesi duyuldu:

"Girebilir miyim?"

"Tabii... Tabii..."

Kapı açıldı. General Ratmirov eşikte göründü. Litvinov'u görünce yüzünü buruşturdu. Bununla birlikte, onu selamlamaktan geri kalmadı. Yani bedeninin üst yanını da öne doğru eğdi.

"Konuğun olduğunu bilmiyordum. Dikkatsizliğimi bağışlayınız! Baden kasabasında hâlâ eğleniyor musunuz Mösyö... Litvinov?"

Ratmirov, hep delikanlının adını, sanki unutmuş gibi, duraksayarak söylüyordu. Kuşkusuz gerek bu davranışıyla, gerek her seferinde şapkasını yükseklere kaldırarak verdiği alaycı selamlarla, delikanlıyı küçümsediğini, ona önem vermediğini göstermek istiyordu.

Litvinov:

"Ben burada hiç sıkılmıyorum, General hazretleri."

"Sahi mi? Ben Baden'den çok sıkıldım. Yakında buradan gidiyoruz, değil mi İrina Pavlovna? Baden artık yetmedi mi? Bugün şansınıza oynadım ve beş yüz frank kazandım."

İrina, cilveli bir edayla elini uzatarak:

"Hani ya? Ver bakalım! Bir iğne alırım."

"Sonra... Sonra... Ne o Mösyö... Litvinov, gidiyor musunuz?"

Ratmirov, yeniden bedeninin üst yanına öne doğru eğerek:

"Güle güle, yine görüşelim!" dedi.

İrina da:

"Allahaısmarladık, Grigori Mihayloviç," dedi. "Sözümü tutacağımdan emin olunuz!"

Kocası:

"Ne sözü? Sorabilir miyim?"

İrina gülümsedi.

"Hiç, aramızda... Önemsiz bir şey... Geziyle ilgili bir şey..."

XXII

SOKAKTA yürürken, yüreğindeki telaş ve heyecanın yeniden kabardığını hisseden Litvinov, 'İyisi mi, hiç düşünmemeli!' diye aklından geçirdi. 'Karar verildi. Sözünü tutacak... Bana da, yalnız gerekli önlemleri almak kalıyor... Ama halinde

bir kararsızlık var gibi...' diye düşünmeyi sürdürdü. Başını salladı. Kendi tasarıları, kendi düşüncesine garip geliyordu. Bunları, gerçekleşmeleri kuşkulu, zorlama düşünceler olarak nitelendiriyordu. Aynı düşünceleri her zaman karıştırmaya gelmez. Yoksa haberimiz olmadan değişiverirler. Bu, tıpkı, seyrettikçe çeşitli biçimde gösteren çiçek dürbününe benzer.

Litvinov, bedeninde büyük bir yorgunluk duyuyordu. Hiç olmazsa bir saatçik dinlenmesi gerekiyordu. Peki, ya Tatyana ne olacaktı? Bu soru karşısında titredi. Bugün, birinden ötekine fırlatılan bir topa benzediğini düşünerek, benliğiyle daha fazla savaşmaya gerek görmeden oteline döndü. Artık ne olursa olsun, bunu bitirmek, kesip atmak gerekiyordu. Duygusuz, heyecansız bir halde Tatyana'nın odasına girdi.

Onu Kapitolina Markovna karşıladı. Daha ilk bakışta kadının her şeyi bildiğini anladı. Ateş saçan yüzünde, korku, üzüntü, nefret ve sonsuz bir şaşkınlık okunuyordu. Litvinov'a doğru atılacak gibi oldu, ama hemen kendini tuttu. Titreyen dudaklarını ısırarak ona öyle bir bakışla baktı ki bu bakışlarda hem yalvarmak, hem bütün bu olup bitenleri bir düşten ibaret sanmak, hem de onu yok etmek isteyen bir ifade vardı. Sonunda boğuk bir sesle:

"İşte, nasılsa gelebildiniz!" diye bağırdı.

Birdenbire bitişik odanın kapısı açıldı. Tatyana, benzi sapsarı olmakla birikte, çok durgun bir halde içeri girdi. Bir eliyle teyzesini kucaklayarak, onu yanına oturttu. Sonra, kapının yanında, bir heykel gibi durmakta olan Litvinov'a dönerek:

"Siz de oturun, Grigori Mihayloviç," dedi. "Sizi yine gördüğüm için mutluyum. Verdiğiniz kararı, daha doğrusu ortak kararımızı teyzeme anlattım; bu kararı tamamıyla uygun buluyor. Karşılıklı sevgi olmadan mutluluk olamaz!.. Yalnız karşılıklı saygı yeterli değildir. (Bu 'saygı' sözcüğü karşısında Litvinov, elinde olmayarak önüne baktı.) Sonradan pişman olmaktansa şimdiden ayrılmak sanırım daha hayırlıdır. Doğru değil mi, teyzeciğim?"

Kapitolina Markovna:

"Kuşkusuz, kızım, kuşkusuz... Senin değerini bilmeyen seni..." diye başladıysa da, Tatyana, teyzesinin sözünü keserek:

"Teyzeciğim, teyzeciğim, bana verdiğiniz sözü unutmayın," dedi. "Siz, kendiniz, her zaman bana: Tatyana, gerçek, her şeyden önce gerçek ve özgürlük derdiniz. Çok güzel! Ama işte gerçek ve özgürlük her zaman tatlı olmuyormuş, bunu anlamadıktan sonra, ne gibi üstün niteliğiniz olabilirdi?"

Genç kız, teyzesinin ak saçlarını sevecenlikle öptükten sonra, yine Litvinov'a dönerek sözlerini sürdürdü:

"Teyzem'le Baden'den ayrılmaya karar verdik. Öyle sanıyorum ki böylesi hepimiz için daha hayırlı olacak..."

Litvinov boğuk bir sesle:

"Ne zaman gitmek niyetindesiniz?" diye sordu.

Delikanlı, az önce İrina'nın da kendisine aynı soruyu sormuş olduğunu anımsadı. Kapitolina Markovna, hemen atılarak, Litvinov'nun sorusunu yanıtlamak istediyse de, Tatyana hafifçe teyzesinin omuzunu dürterek:

"Herhalde pek yakında gitmek istiyoruz," dedi.

Litvinov aynı boğuk sesle sordu:

"Nereye gitmek niyetinde olduğunuzu sorabilir miyim?"

"Önce Dresden'e, sonra da Rusya'ya..."

Kapitolina Markovna kendini tutamayarak sordu:

"Bunu şimdi ne diye öğrenmek istiyorsunuz, Grigori Mihayloviç?"

Tatyana, yine:

"Teyzeciğim, teyzeciğim," diye söze karıştı.

Ortalığa kısa bir sessizlik çöktü. Bu sessizliği bozan Litvinov oldu:

"Tatyana Petrovna," dedi, "şu dakikada ne dayanılmaz bir azap içinde bulunduğumu, ne acınacak duygular içinde çırpındığımı bilemezsiniz!.."

Tatyana kalktı:

"Grigori Mihayloviç," dedi, "sizin hesabınıza değilse bile kendi hesabıma, artık bunlardan söz etmemenizi çok rica ederim. Sizi dün tanımış değilim, şu anda neler duymanız gerekeceğini çok iyi anlayabilirim. Ama, şimdi oturup konuşmakta, yaraları deşmekte ne yarar var? (Durdu; heyecanını yatıştırmaya, gözyaşlarını tutmaya çalıştığı besbelliydi. Bunu da başarabildi.) Evet, iyi olmayacak bir yarayı deşmenin ne anlamı var? Bunu zamana bırakalım. Şimdi benim sizden bir ricam var Grigori Mihayloviç; size vereceğim mektubu götürüp postaya atmak iyiliğini benden esirgemeyeceğinizi sanırım. Bu mektubun benim için çok önemi var. Bizimse hiç vaktimiz yok... Size çok minnettar olacağım... Bir dakika bekleyin... Şimdi gelirim."

Tatyana çıkarken kapının eşiğinde, teyzesine kaygıyla baktı. Ama Kapitolina Markovna, çatılmış kaşları, kısılmış dudakları ve sert bakışlarıyla, öyle ciddi oturuyordu ki, Tatyana ona sadece bir baş işareti yapmakla yetindi ve odadan çıktı.

Ama kapı kapanır kapanmaz, Kapitolina Markovna'nın yüzündeki ciddi ifade bir anda kayboldu. Ayağa kalktı, parmaklarının ucuna basarak ve delikanlının gözlerinin içine bakmaya çalışarak, titrek, hıçkırıklı ve fısıltılı bir sesle konuşmaya başladı:

"Aman Tanrım, Grigori Mihayloviç, bu ne hal? Yoksa düş mü görüyorum? Tatyana'dan vazgeçiyorsunuz, artık onu sevmiyorsunuz, sözünüzden dönüyorsunuz! Bütün bunları yapan sizsiniz değil mi? Bir kale gibi kendisine güvendiğimiz adam? Siz? Siz? Siz ha? Yani sen Grişa?"

Kapitolina Markovna bir an durakladıktan sonra delikanlının yanıtını beklemeksizin sözlerini sürdürdü. Gözlerinden akan yaşlarsa, damla damla yanaklarından süzülüyordu:

"Ah Grigori Mihayloviç, siz onu öldüreceksiniz! Siz şimdi onun yiğitlik gösterdiğine bakmayın! Onun huyunu bilirsiniz! Hiçbir zaman yakınmaz! Kendine acımaz, onun için başkalarının ona acıması gerekir. 'Teyzeciğim, onurumuzu koruyalım!'

diye başımın etini yiyor. Burada ne onuru olurmuş, ben ortada ölüm görüyorum, ölüm!"

O sırada Tatyana bitişik odada sandalye tıkırdattı. Kapitolina Markovna sesini büsbütün yavaşlatarak sözlerini sürdürdü.

"Evet, ben bu işte ölüm tehlikesi görüyorum. Ne oldu, size büyü mü yaptılar? Daha düne kadar kıza ne dokunaklı mektuplar yazıyordunuz? Dürüst ve namuslu bir adamın böyle davranması yakışık alır mı? Bilirsiniz ki ben, kör inançlardan uzak, aklı başında bir kadınım. Tatyana'yı da öyle yetiştirdim. Onun da serbest, açık bir ruhu vardır."

Bitişik odadan Tatyana'nın sesi duyuldu:

"Teyze..."

Kapitolina Markovna, daha çok acele ederek sözlerini sürdürdü:

"İnsanın namusu üzerine verdiği söz, bir borçtur, Grigori Mihayloviç; hele sizin gibi ciddi ve namuslu adamlar için... İnsanlık görevimizi bilmeyecek olursak nemiz kalır, Grigori Mihayloviç? Biz görevlerimize kendimiz sadık kalmazsak, yaşamda kimden ne beklemeye hakkımız olur? Verilen sözle keyfimize göre oynayabilir miyiz? Bu vicdansızlık olur, bir cinayet sayılır... Bu haksızlıktır, kıyıcılıktır. Özgürlük bu mudur?"

Tatyana'nın sesi yeniden duyuldu:

"Teyzeciğim, lütfen buraya gelir misiniz?"

"Şimdi yavrum, şimdi!"

Kapitolina Markovna, Litvinov'u elinden yakalayarak:

"Görüyorum ki kızıyorsunuz, Grigori Mihayloviç... (Litvinov: "Ben mi? Ben mi kızıyorum?" diye bağırmak istedi, ama dili tutulmuştu.) Ama ben asla sizi gücendirmek istemem. Aman Tanrım, ben kim, sizi kızdırmak kim? Tersine, size yalvarmak istiyorum: Henüz vakit varken iyice düşünün! Bu kızı mahvetmeyin! Kendi mutluluğunuzu kendi elinizle yıkmayın!.. O size hâlâ inanıyor! Bir sözünüz yeter! Emin olun o size hemen inanacaktır! Seni, hiç kimsenin, hiçbir zaman sevemeyeceği bir

güçle seviyor! Şu uğursuz Baden'i bırak! Hep birlikte kalkıp gidelim. Aklını başından alan o büyüden kendini kurtar! Ve hepsinden önemlisi: Merhamet et, acı!"

Bitişik odadan, artık sabırsızlanan Tatyana'nın sesi duyuldu: "Ama teyzeciğim..."

Kapitolina Markovna artık onu işitecek durumda değildi. Sözünü sürdürerek:

"Sen yalnız 'Evet!' de, gerisini bana bırak. Ben her şeyi yoluna koyarım. Hiç olmazsa başınla işaret et!.. Şöyle bir kerecik..."

Litvinov o anda seve seve ölmeye razıydı. Ama ne ağzından "Evet!" sözü çıktı, ne de başıyla işaret etti.

O sırada elinde mektupla Tatyana göründü. Kapitolina Markovna hemen Litvinov'un yanından ayrıldı. Başını öbür yana çevirip, sanki hesap pusulalarını gözden geçiriyormuş gibi yaparak, masanın üzerine eğildi.

Tatyana, Litvinov'a yaklaşarak:

"İşte size sözünü ettiğim mektup," dedi. "Hemen gidip postaya atarsınız, değil mi?"

Litvinov gözlerini kaldırdı. Karşısında kendisiyle ilgili kararı verecek olan yargıcı duruyordu. Tatyana ona daha uzun boylu, daha endamlı göründü. O zamana kadar görmediği bir güzellikle tutuşan yüzü taş kesilmiş, bir heykeli andırıyordu. Göğsü hiç inip kalkmıyordu. Eski Yunan kadınlarının giydikleri giysileri andıran, düz renkli dar robu, uzun kıvrımlarla ayaklarına kadar iniyor ve onları örtüyordu. Genç kız, yalnızca önünde duran Litvinov'a bakıyordu. Bu dümdüz ve soğuk bakışlar da bir heykel bakışını andırıyordu. Delikanlı bu bakışlarda kendi mahkûmiyet kararını okumakta gecikmedi. Eğildi, kendisine uzatılan mektubu aldı ve hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti.

Kapitolina Markovna kızın kolları arasına atıldı. Tatyana yavaşça onu kendisinden uzaklaştırdı ve gözlerini yere indirdi. Yüzünü bir kırmızılık kapladı:

"Şimdi artık acele edelim!" diyerek yatak odasına girdi. Kapitolina Markovna, başı öne eğilmiş bir halde onun arkasından yürüdü.

Tatyana'nın, postaya atılmak üzere Litvinov'a verdiği mektup, apartman dairelerini mobilyalı olarak kiraya veren, Dresden'li ahbaplarından bir Alman kadınına yazılmıştı. Delikanlı mektubu kutuya attı, bu küçük kâğıt parçasıyla da bütün geçmişini, bütün yaşamını mezara gömmüş gibi oldu.

Kentten çıktı. Bağlar arasındaki dar yollarda, uzun uzadıya amaçsızca dolaştı. Yaz günlerinde, bir türlü uzaklaştıramadığımız sineklerin yapışkanlığıyla ona musallat olan küçültücü bir duygunun etkisinden kendini bir türlü kurtaramıyordu. Bu son görüşmesinde, hiç de imrenilmeyecek bir rol oynamıştı.

Otele dönüp bir süre sonra bayanları sorunca, kendisi otelden ayrılır ayrılmaz, hemen istasyona gittiklerini ve posta treniyle, bilinmeyen bir yöne doğru yola çıktıklarını öğrendi. Eşyalarını daha sabahtan toplamışlar, hesaplarını daha sabahtan kesmişlerdi. Tatyana, mektup işini, Litvinov'u oralardan uzaklaştırmak amacıyla çıkarmış olsa gerekti.

Litvinov, otel kapıcısından, hanımların, giderken kendisine bir mektup bırakıp bırakmadıklarını sordu. Kapıcı hiçbir şey bırakmadıklarını yanıtını verdi ve şaşkınlığını belli etmekten de kendini alamadı. Otel dairesini bir haftalığına tutmalarına karşın, böyle birdenbire kalkıp gitmeleri, herhalde otel kapıcısına garip ve kuşkulu görünmüştü. Litvinov arkasını dönüp odasına çıktı.

Ertesi sabaha kadar odasından ayrılmadı. Gecenin büyük bir bölümünü masanın başında geçirdi. Yazdı, yazdıklarını yırttı... Bitirdiği zaman artık ortalık aydınlanıyordu. Bu yazdığı şey İrina'ya mektuptu.

XXIII

İRİNA'YA yazılan bu mektup şöyleydi:

Nişanlım dün gitti. Artık onunla hiç görüşmeyeceğiz... Bundan sonra nerede oturacağını bile kesin olarak bilmiyorum. Bana şimdiye kadar değerli ve bence her türlü sevgiden üstün görünen ne varsa, hepsini de beraberce alıp götürdü. Bütün tasarılarım, planlarım, emellerim de onunla birlikte yok oldu. Bütün çalışmalarım, uzun emeklerim hiçe indi. Artık çalışmalarımın hiçbir anlamı kalmadı. Bunların hepsi öldü. Bütün benliğim, eski benliğim öldü ve dünden itibaren gömüldü. Bütün bunlardan hiç de yüksünmüyorum. Sana bunlardan söz edişim, yakınma amacını taşımıyor. Sen beni sevdikten sonra, bana bunlardan yakınmak yakışmaz, İrina! Sana yalnız şunu söylemek isterim ki, artık sonsuza değin gömülmüş olan bütün bu geçmişten, duman ve toz haline gelen bu umutlardan sonra, bana canlı ve sarsılmaz olarak yalnız bir şey kalıyor; sana olan aşkım! Bu aşktan başka hiçbir şeyim kalmadı, hiçbir şeyim yok. Ona benim biricik hazinem demek yetmez. Kendim de, bütün varlığımla bu aşkın içindeyim. Bu aşk benim varlığım demektir. Geleceğim, umudum, alınyazım, yurdum, her şeyim bu aşktadır. Sen beni tanırsın İrina, duygularımı parlak sözcüklerle dile getirmeyi beceremediğimi ve bundan ne kadar nefret ettiğimi de bilirsin! Duygularımı belirtmeye çalıştığım sözcükler ne kadar güçlü olursa olsunlar, içtenliğimden kuşku duymaz ve bunları abartılmış saymazsın! Düşün ki, bunları sana söyleyen, ilk aşkının heyecanıyla önünü ardını düşünmeden yeminler eden toy bir delikanlı değildir; belki gerçek olarak duyduğu şeyleri sana da yalın, içten, ciddi bir tarzda, hatta korku ve dehşetle dile getiren, yılların pişirdiği olgun bir adamdır. Evet, senin aşkın, bendeki her şeyin, her şeyin, her şeyin yerini almıştır. Öyleyse, düşün ve hükmünü ver: Bu 'her şey'imi, bir başkasının elinde bırakabilir, ona bir başkasının sahip olmasına izin verebilir miyim? Sen bir başkasının olacaksın! Bütün varlığım, yüreğimin kanı bir başkasının olacak! Peki, ya ben? Ben neredeyim? Ben ne olacağım? Yaşamımın seyircisi mi olacağım?

Hayır... Bu olacak şey değil, hayır... Bu, soluk alıp vermek için, yaşamak için bize gerekli olan bir şeye gizlice, ucundan ortak olmaya hüküm giymek demek, yalan ve ölüm demektir. Hiçbir hakkım olmadığı halde senden ne büyük bir özveri istediğimi biliyorum. Hem, böyle bir özveri istemek hakkını bana ne verebilir? Bencil olduğum için böyle davranmıyorum. Böyle bir sorunu ortaya atmamak, bir bencil için daha elverişli, daha kolaydı. Evet, isteklerim ağır bunlar seni korkutursa hiç şaşmayacağım!

Kendileriyle yaşamak zorunda bulunduğun insanlardan nefret ediyorsun, sosyete yaşantısı seni sıkıyor... Ama bu yaşamı bırakmak, onun sana giydirdiği taçları ayaklar altına almak, kamuoyunu, o nefret ettiğin insanların düşüncelerini hiçe saymak gücünü kendinde bulabilecek misin?

Bütün bunları kendine iyice sor; kaldıramayacağın bir yükü omuzlarına alma! Bunu sana anımsattığım için beni bağışla! Ama düşün ki, bundan önce bir kez daha bu yaşayışın çekiciliğine karşı koyamamış, yenilmiştin! Bütün bu bırakacaklarına karşılık benim sana verebileceğim şeyler pek az. Şimdi son sözümü dinle: Eğer kendinde bugün, yarın her şeyi bırakıp benimle gelmek gücünü duymuyorsan -görüyorsun ya, nasıl kendime acımadan, cesaretle konuşuyorum- bilinmeyenden, uzaklara düşmekten, yalnız kalmaktan, insanların küçümsemesinden korkuyorsan... Sözün kısası, kendine güvenemiyorsan, vakit geçirmeden açıkça söyle, ben çıkıp giderim... Ruhum yaralı, ama bana gerçeği söylemiş olduğun için seni kutsayarak giderim. Benim güzel ve pırıltılı kraliçem, gerçekten de, benim gibi küçük ve bilinmeyen bir adamı sevdiysen, gerçekten de onun alınyazısını paylaşmaya razıysan, ver elini bana, dikenli yolumuza çıkalım... Yalnız şunu bil ki: Kararım kesindir: Ya hep, ya hiç! Bu çılgınlıktır. Ama ne yapayım ki, başka türlüsü elimden gelmez, İrina! Çünkü seni çok seviyorum. Senin, G. L.

Bu mektup, Litvinov'un kendisinin de pek hoşuna gitmedi. Çünkü söylemek istediklerini, doğru ve kesin olarak dile getirmiyordu. Acemice kullanılmış, yer yer tumturaklı, yer yer beylik bazı deyimlere sık sık rastlanabiliyordu. Kısaca bu mektup,

o gece yırttığı birçok mektuptan daha iyi değildi. Ama ne de olsa en önemli nokta belirtilmişti. O kadar yorgun ve acılıydı ki, kafasından daha başka bir şeyler bulup çıkarması olanağı yoktu. Sonra, düşüncelerine edebî bir biçim verme sanatını da bilmiyordu. Yazı yazma alışkanlığı olmayan bütün insanlar gibi, o da üsluba önem vermişti. İlk yazıp yırttığı mektup herhalde en güzeliydi. Çünkü yüreğinin bütün sıcaklığını taşıyordu. Ama, nasıl olursa olsun, Litvinov bu mektubunu İrina'ya gönderdi.

İrina ona şu küçük pusulayla karşılık verdi:

Bugün bana gel. O, bütün gün otelde olmayacak. Mektubun beni çok heyecanlandırdı. Boyuna düşünüyorum, düşünüyorum... Düşünmekten başım döndü. Yüreğimde sonsuz bir ağırlık var, ama sen beni seviyorsan, ben de mutluyum. Gel. Senin, İ.

Litvinov içeri girdiği zaman İrina salondaydı. Bu kez de, bir gün önce onu merdivende karşılayan on üç yaşlarındaki Rus kızı karşılamış ve bu odaya getirmişti. Masada İrina'nın önünde, dantellerle dolu, değirmi bir kutu, açık duruyordu. İrina, bir eliyle dalgın bu dantelleri evirip çeviriyor, öbür elinde de Litvinov'un mektubunu tutuyordu. Biraz önce ağladığı gözlerinden anlaşılıyordu: Kirpikleri ıslak, gözkapakları şişti. Litvinov kapının eşiğinde durdu. Kadın kendisini görmemişti. Delikanlı şaşkınlıkla:

"Ağlıyor musun?" dedi.

Kadın irkildi. Elini saçlarına götürdü ve gülümsedi. Litvinov sorusunu yineledi:

"Niye ağlıyorsun?"

Kadın hiçbir şey söylemeden mektubu gösterdi. Delikanlı kesik kesik:

"Bunun... Bunun için mi?" dedi.

İrina:

"Gel buraya... Otur," dedi. "Ver elini bana... Evet ağladım... Niye şaşıyorsun? Bunu kolay mı sanıyorsun?"

Kadın yine mektubu gösterdi. Litvinov oturdu.

"Bunun kolay olmadığını biliyorum, İrina... Ben de aynı şeyi mektubumda söylüyorum... Durumunu çok iyi anlıyorum. Aşkımın benim için taşıdığı değere inanıyorsan, sözlerim seni inandırmışsa, senin gözyaşlarının karşısında, şu an neler duyduğumu da anlamış olman gerekir... Buraya bir suçlu gibi geldim: Kararını bekliyorum. Ölmek ya da yaşamak... Vereceğin yanıt her şeyi çözecek! Yalnız bana böyle bakma... Bu bakışlar bana, eski, Moskova'daki bakışlarını anımsatıyor."

İrina birdenbire kızardı, bakışlarında kendisi de kötü bir anlam sezmiş gibi başını çevirdi:

"Sen ne söylüyorsun, Grigori? Ayıp değil mi?.. Yanıtımı öğrenmek istiyorsun... Yoksa yanıtımdan kuşku mu duyuyorsun? Acaba gözyaşlarım mı seni şaşırtıyor? Bunların nedenini anlayamadın... Dostum, mektubun beni düşündürdü, bana birtakım düşünceler esinlendirdi. Mektubunda, aşkımın her şeyin yerini tuttuğunu, eski çalışmalarının bile şimdi bir uygulama alanı bulamayacağını yazıyorsun! Ben de kendi kendime soruyorum: Bir erkek yalnız aşkla yaşayabilir mi? Sonunda, günün birinde, sevdiği kadından bıkmaz mı, çalışmak isteğine kapılmaz mı? Onu işinden gücünden eden bu kadına kızmaz mı? İşte beni korkutan bu düşünce. İşte ben bundan korkuyorum, yoksa senin düşündüklerinden değil!"

Litvinov dikkatle İrina'ya baktı. İrina da ona dikkatle baktı. İkisi de birbirlerinin ruhlarının derinliklerini görmeye çalışıyor, söylenilen sözlerin içtenlik derecesini anlamak istiyorlardı...

Litvinov:

"Boşuna korkuyorsun," dedi. "Herhalde düşüncelerimi iyi anlatmamış olacağım. Sıkılmak mı? İşsizlik mi? Ya senin aşkının aşılayacağı yeni güç? Oh, İrina, inan bana, benim için bütün evren senin aşkındadır. Bu aşkın neler doğurabileceğimi ben bile henüz kestiremem."

İrina düşünceye daldı. Sonra usulca sordu:

"Peki, nereye gideceğiz?"

"Nereye mi? Onu konuşuruz. Demek ki... Demek ki sen razı oluyorsun? Razı oluyor musun, İrina?"

Kadın Litvinov'a baktı:

"Mutlu olacak mısın?"

"Oh, İrina!"

"Hiçbir şeye yerinmeyecek misin? Hiçbir zaman?"

Kadın dantellerinin bulunduğu kutuya eğildi ve onları yeniden evirip çevirmeye başladı.

"Böyle bir anda bu saçma şeylerle uğraştığım için sakın bana darılma! Bir hanımın verdiği baloya gitmek zorundayım... Terzi bunları göndermiş, bugün bir örnek seçmek zorundayım. Evet, bugün yüreğimde öyle bir sıkıntı var ki..."

Başını kutuya dayayarak yeniden ağlamaya başladı. Sonra başını geriye çekti. Gözlerinden akan yaşlar dantellere damlayabilirdi.

Litvinov heyecanla:

"İrina, yine ağlıyorsun," dedi.

İrina:

"Evet, yine ağlıyorum," yanıtını verdi. "Ah, Grigori, beni de, kendini de bu kadar üzme... Beni biraz kendi halime bırak! Ağlarsam ne olur? Niçin ağladığımı ben kendim biliyor muyum? Kararımı işittin, biliyorsun! Onu değiştirmeyeceğimden eminsin! Nasıl demiştin bakayım: Ya hep, ya hiç! İşte ona razıyım... Daha ne istiyorsun? Serbest olalım... Bu karşılıklı zincirlere ne gerek var? İşte şimdi yalnız başımızayız! Sen beni seviyorsun, ben de seni seviyorum. Karşılıklı olarak duygularımızı denetlemekten başka yapacak bir şeyimiz yok mu? Bana bak, ben sana olduğumdan başka türlü görünmek istemedim. Karılık bağlarını koparmanın o kadar kolay olmadığı konusunda sana bir kelimeyle bile imada bulunmadım. Ben kendimi aldatmıyorum, bir cinayet işlediğimi biliyorum. Onun beni ödürmeye hakkı oldu-

ğunu da biliyorum. Ne olursa olsun serbest olalım! Bizim olan bu bir gün, bütün bir sonsuzluk demektir."

Oturmakta olduğu koltuktan kalktı, Litvinov'u tepeden tırnağa şöyle bir süzdü. Hafifçe gülümseyerek ve gözlerini süzerek, dirseklerine kadar çıplak koluyla, hâlâ birkaç damla gözyaşının pırıldamakta olduğu yüzüne düşen buklesini kaldırdı. O sırada, çok değerli, örme bir başörtüsü masadan yere kaydı. İrina, küçümseyen bir edayla onu çiğnedi.

"Yoksa bugün hoşuna gitmiyor muyum? Dünden beri çirkinleştim mi? Söyle bana, bundan güzel kolları sık sık mı görüyorsun? Ya bu saçları? Söyle bakayım bana, beni seviyor musun?"

İki eliyle delikanlıyı tuttu. Başını göğsüne dayadı. Kadının başındaki tarak yere düştü, saçları yumuşak, kokulu bir dalga halinde delikanlıyı sardı.

XXIV

LİTVİNOV, başı önünde, oteldeki odasında bir aşağı bir yukarı, düşünceli düşünceli dolaşıyordu. Şimdi artık kuramdan uygulamaya geçmek, bilinmeyen uzak diyarlara kaçmanın çare ve olanaklarını aramak sırası gelmişti. Ama, ne garip! Kafası, bu olanakları aramaktan çok, bunca zamandır ayak direyerek üzerinde durduğu bu karara gerçekten inanmak gerekip gerekmeyeceği sorunuyla uğraşıyordu. Acaba İrina verdiği sözden dönmeyecek miydi? Kendisiyle vedalaşırken İrina: "İyice düşün taşın, her şey hazır olunca da bana haber ver!" dememiş miydi? Bu böyleydi. Artık kararsızlığa, kuşkuya yer var mıydı? Artık işe girişmek gerekirdi. Zaten o da girişmiş bulunuyordu. Ama şimdilik, kuramsal olarak... Hayalinde... İlkin para sorununu çözmek gerekiyordu. Litvinov'un, topu topu 1328 guldeni vardı. Bu, Fransız parasıyla 2855 frank kadar bir şey tutuyordu. Gerçi önemli bir para değildi, ama ilk gereksinmelerini pekâlâ karşıla-

yabilirdi. Ondan sonra hemen babasına yazar, bulabildiği kadar para göndermesini rica ederdi. Gerekirse ormanı, toprakla bir bölümünü de sattırabilirdi... Ama bunun için nasıl bir gerekçe gösterebilirdi? Canım, nasıl olsa bir bahane bulunurdu. Gerçi İrina elmaslarından söz etmişti. Ama bunları hesaba katmak doğru değildi. Elmasları, her olasılığa karşı, kara gün için saklamak gerekirdi. Sonra, elinde Cenevre yapısı yarım kronometre bir saat vardı ki, su içinde 400 frank ederdi. Bu arada bir sarrafa da başvurarak, gerektiğinde borç para verip veremeyeceği konusunda ağzını aradı. Ama, Baden sarrafları, kimseye inanmayan uyanık adamlardı. Böyle ağız aramalarına da karınları toktu. Karşısındakileri, hemen nazikçe atlatırlardı. Bazılarıysa, düpedüz güler ve böyle bir öneriyi, ancak şaka diye kabul edebileceklerini söylemekten çekinmezlerdi.

Litvinov, büyük bir utanç duymasına karşın şansını rulette denemekten kendini alamadı. Yaşının karşılığı olan 30 numaraya birer taler koydu. Amacı sermayesini arttırmak ve yuvarlaklaştırmaktı. Gerçi sermayesini artıramadı ama, 28 gulden kaybederek yuvarlaklaştırmaktan geri kalmadı.

Pasaport sorunu da oldukça önemliydi. Ama kadınlar için pasaport pek de zorunlu değildi. Zaten pasaport istemeyen ülkeler de vardı. Sözgelimi Belçika, İngiltere gibi... Sonra, bir yabancı pasaport da alınabilirdi. Litvinov, bütün bunları büyük bir ciddiyetle aklından geçiriyordu. Çok kararlıydı. Ama irade gücüne karşın, düşünceleri arasına maskara, gülünç bir şey karışmaktaydı. Güya, tasarısı bir şakaydı. Kaçacak kişiler, bir romanda, bir komedyada kaçacakmış gibi bir hali vardı. Bunları düşünürken aklına dostlarından, Batzov geldi. Bu, emekli bir mızıka subayıydı. Batzov, kızın anasını, babasını, sonra da kendisini sarhoş ederek, troykayla bir tacirin kızını kaçırmıştı. Sonradan anlaşıldığına göre adamcağıza oyun etmişler ve ölesiye sopa çekmişlerdi. Litvinov, bu öyküyü anımsamasına iyiden iyiye sinirlendi.

Şimdi de gözünün önüne, nişanlısı Tatyana, onun hareketleri, bütün üzüntüleri, acıları, kendisinin küçüklüğü geldi ve bu yaptığı işin çocuk oyuncağı olmadığını acı acı hissetti. Yüreği burkuldu.

Birdenbire arkasında nal sesleri duyuldu. Litvinov kenara çekildi. İrina, at üzerinde, yanından geçti. Yanında, yine atlı olarak, asık yüzlü general vardı. İrina, Litvinov'u tanıyıp, başıyla selam verdi. Atını kamçılayarak ilkin tırısa kaldırdı, sonra dörtnala sürmeye başladı. Siyah tülü rüzgârda âdeta uçuyordu. Yanındaki asık yüzlü general:

"*Pas si vite! Nom de Dieu! Pas si vite*!*" diye bağırdı ve o da atını dörtnala kaldırdı.

XXV

Ertesi sabah Litvinov, paramızın istikrarsızlığı ve dışarıya para göndermenin en güvenli yolları konusunda sarrafla yaptığı ikinci görüşmeden yeni dönmüştü ki, kapıcı kendisine bir mektup uzattı. İrina'nın yazısını hemen tanıdı. Zarfı açmadan içinde uyanan kötü bir önsezinin etkisiyle yüreği çarparak hemen odasına çıktı. Fransızca yazılmış olan bu mektup aynen şöyleydi:

> *Sevgilim! Bütün gece önerini düşündüm. Sana karşı ikiyüzlülük etmeyeceğim... Sen bana karşı açık davrandın, ben de sana karşı açık davranacağım: Seninle kaçmak elimden gelmeyecek, bunu yapmaya gücüm yetmeyecek... Sana karşı ne kadar suçlu olduğumun farkındayım. Bu ikinci suçum birincisinden de büyük... Bunun için kendimden nefret ediyorum. Yüreksizliğimden utanıyorum... Senin mutluluğumu mahvettiğimi, artık beni, adi, hafif bir kadın olarak görmekte çok haklı olduğunu; sana söz verdiğimi şimdi kendi kendime, boşuna itiraf ediyorum. Ürpermelere tutu-*

* (Fr.) O kadar koşturma! Allahaşkına! O kadar koşturma! *-çev.*

luyor, kendi kendimden ürküyorum. Ama başka türlü davranmak da elimden gelmiyor! Kendimi temize çıkarmaya da çalışmayacağım. Sana, ne yapayım, kapıldım da demeyeceğim! Bunlardan bir şey çıkmaz! Ancak sana şunu söylemek istiyorum: Ben seninim, sonsuza dek seninim, istediğin gibi bana sahip ol! Kanımla, canımla, bütün ruhumla seninim. Her şeyi bırakıp kaçmak... Hayır! Hayır! Hayır! İşte yalnız bunu yapamayacağım! Beni kurtarmanı ben senden rica etmiştim... Her şeyi yoluna koyacağımı, her şeyi ateşte yakar gibi yok edeceğimi ben de ummuştum. Ama anlaşılan, kurtulmak nasip değilmiş! Görülüyor ki, yıllar boyunca ceza çekmeden, bu havayı solumak olanaksızmış! Bu mektubu sana yazıp yazmamakta çok duraksadım. Bu mektuptan sonra nasıl bir karar vereceğini düşünmek beni âdeta korkutuyor. Bütün umudum, bana olan aşkında. Sana gerçeği söylememenin, dürüst bir davranış olmayacağını düşündüm. Üstelik, belki de sen, tasarımızı gerçekleştirmek için ilk adımlarını atmış bulunuyorsun! Ah! Tasarılarımız çok güzel, ama hayalciydi! Ah, dostum, bana hafif kadın de, boş de, beni küçümse, ama sakın beni bırakma, beni terk etme! İrina'yı terk etme! İçinde yaşadığım bu hayatı terk etmek elimde değil! Yakında Petersburg'a döneceğiz, oraya gel, oraya yerleş! Sana orada bir iş buluruz. Eski çalışmaların boşa gitmez. Orada bu çalışmalarına yararlı bir uygulama alanı bulursun! Yalnız benim çevremde yaşa ve beni bütün kusurlarımla, zayıflıklarımla, olduğum gibi sev! İnan ki, hiçbir gönül, sana, İrina'nın gönlü kadar derin bir özveriyle bağlı olamaz! Çabuk bana gel, seni görmedikçe bir dakika bile rahat etmem olanaksız! Senin, senin, senin, İ.

Bu mektup, Litvinov'un kafasına bir balyoz gibi indi. Kan başına sıçradı, sonra yavaş yavaş yüreğine indi ve bir taş ağırlığıyla orada kalakaldı.

İrina'nın mektubunu birkaç kez yeni baştan okudu. Tıpkı o zaman Moskova'da olduğu gibi bitkinlikle divana yığıldı, orada öylece kaldı. Bir anda çevresini karanlık, korkunç bir burgaç sarmıştı. O bu burgacı, şaşkın ve anlamsız gözlerle seyrediyordu.

İşte yine aldatılmıştı. Üstelik bu aldatılmaktan da kötüydü. Yalana, aşağılığa kurban olmuştu. Yaşamı darmadağın olmuş, her şeyi kökünden yıkılmıştı. Son dayanağı da, tutunabileceği son ve biricik umut dalı da paramparça olmuştu. "Arkamızdan Petersburg'a gel!" cümlesini acı acı gülerek durmadan yineliyordu. "Sana orada iş buluruz!" 'Acaba beni bir büro şefi mi yapacak? Hem bu buluruz sözcüğüyle neyi anlatmak istiyor? Bak, geçmişi nasıl da sırıtıverdi! İşte, benim bilmediğim ve onu düzelteceğini, ateşe atılmış gibi yakacağını söylediği o esrarlı, o çirkin şey... İşte, entrikalar, gizli ilişkiler dünyası; işte Belskayaların, Dolskiylerin serüvenleri... Meğer beni nasıl bir gelecek, ne kadar güzel bir rol bekliyormuş da benim haberim yokmuş! Onun çevresinde yaşamak, ona gidip gelmek... Bu âlemlerden bıkan, yorulan, ama o âlemin dışında da yaşayamayan sosyete kadınının soysuzlaşmış karasevdasını paylaşmak... Hanımefendi bütün isteklerini doyurup, köle dost çekiciliğini yitirinceye, yerine asık suratlı general ya da Bay Finikov geçinceye kadar, onun ve pek doğal olarak, General hazretlerinin aile dostu olmak... Ne güzel, ne iyi, ne yararlı bir iş... Zaten o da mektubunda, yeteneklerime yararlı bir uygulama alanı bulmaktan söz etmiyor mu? Tasarımıza, planımıza gelince, o gerçekleşme olanağı bulunmayan, hayal ürünü bir şey!'

Litvinov'un ruhunda, tıpkı fırtına öncesindeki rüzgâr sağanakları gibi, ani ve kudurmuş öfkeler esiyordu. İrina'nın mektubundaki her sözcük, Litvinov'un ruhunda bir başkaldırı uyandırıyor, İrina'nın duygularının değişmediği konusunca verdiği her güvence ona bir aşağılama gibi geliyordu. Sonunda, "Hayır, bunu böyle bırakmaya gelmez!" diye bağırdı. "Yaşamımla bu kadar acımasızca oynamasına izin vermeyeceğim!"

Litvinov yerinden fırladı. Şapkasını aldı. Ama ne yapabilirdi? Ona koşmak? Mektubuna yanıt vermek? Bunu düşününce durakladı, kolları yana düştü.

Evet, ne yapmalıydı?

Bu uğursuz öneriyi yapan, iki yoldan birini seçmesini isteyen kendisi değil miydi? Ama seçimin sonucu istediği gibi çıkmamıştı. Her seçimde böyle bir yıkım gizli değil midir? Kadın kararını değiştirmişti, bu bir gerçekti; sonra, her şeyi bırakıp kendisinin arkasından gelmeye hazır olduğunu ilk kez söyleyen yine kadındı. Bu da gerçekti. Ama kadın suçunu yadsımıyordu, düpedüz ben zayıf bir kadınım diyordu. Kadın onu aldatmak istememişti. Kendisi hakkındaki tahminlerinde kendisi de aldanmıştı. Buna nasıl karşı çıkılabilirdi? Hiç değilse, ikiyüzlülük etmemişti, düzenbazlık etmemişti. Ona karşı apaçık davranmış, dahası bu açıklığını acımasızlığa kadar vardırmıştı. Onu böyle hemencecik düşüncelerini söylemeye hiç kimse zorlamamıştı. Sözler verip delikanlıyı oyalamaya, ta Baden'den ayrılışlarına, kocasıyla İtalya'ya hareketlerine kadar işi askıda bırakmaya hiçbir şey engel olamazdı. Ama ne olursa olsun, bu kadın onun yaşamını mahvetmişti, hem de iki yaşamın yıkımına neden olmuştu.

Ama Tatyana'ya karşı sorumlu olan kadın değil, oydu, yalnızca Litvinov'du. Suçunun demirden bir boyunduruk gibi boğazına geçirdiği bu sorumluluğu silkip atmaya hakkı yoktu. Bunların hepsi böyleydi. Peki, şimdi ne yapmalıydı?

Yine kendini divana attı. Karanlık ve tasalı dakikalar, delice bir hızla yeniden akıp gitmeye başladı. Ansızın kafasında bir şimşek çaktı: 'Acaba ona uysam mı? Beni seviyor, o benimdir. Birbirimize olan ve uzun yıllardan sonra böyle güçlü bir biçimde yeniden parlayıp alevlenen bu sevgide, bu tutkuda, doğa yasası gibi kaçınılmaz, önüne geçilmez bir şey yok mu? Petersburg'da oturmak... Böyle bir duruma düşen ilk insan herhalde ben olmayacağım! Sonra, onunla biz nereye sığınabilirdik?'

Derin düşüncelere daldı. İrina'nm hayali, son anılarına sonsuza dek yerleşen haliyle yavaşça gözleri önüne geldi...

Ama bu uzun sürmedi. Hemen kendini topladı. Yeni bir öfke sağanağıyla o anıları da, o büyüleyici hayali de kendinden uzaklaştırdı:

"Bana bir altın kadeh uzatıyorsun, ama sunduğun bu içki zehirli! Senin beyaz kanatların da çamura bulaşmış. Defol! Nişanlımı kovduktan sonra burada seninle kalmak... Namussuzluk, şerefsizce bir iş olur!" diye bağırdı.

Acıyla, öfkeyle yumruklarını sıktı... Yüzünde sessiz bir acının izlerini taşıyan bambaşka bir ifade belirdi.

Litvinov, daha uzun süre acı içinde kıvrandı. Darmadağın düşünceleri, yatağında kıvranan ağır bir hasta gibi, daha uzun süre durmadan, bir yandan öte yana akıp durdu. Sonunda, içindeki fırtına dindi; kararını verdi. Daha başından bu kararını sezer gibi olmuştu. Bu karar, ilkin, iç kavgalarının karanlığı ve kasırgaları arasında zor fark edilen uzak bir nokta olarak göründü. Sonra, yaklaşa yaklaşa, en sonunda soğuk bir bıçak gibi yüreğine saplandı.

Litvinov, odanın bir köşesinde duran bavulunu yeniden çekti. Hiç acele etmeden, hatta bir çeşit şaşkın intikam duygusu içinde bütün eşyalarını yeniden yerleştirdi. Garsonu çağırdı, otelle hesabını kesti. İrina'ya da, Rusça olarak şu pusulayı gönderdi:

> *Bu kez bana karşı o zamandan daha mı suçlusunuz, bilmiyorum! Ama bu seferki darbenin çok daha şiddetli olduğunu biliyorum. Artık her şey bitti. Bana: 'Elimden gelmiyor,' diyorsunuz. Ben de size yine diyorum ki, istediğinizi yapmak benim de elimden gelmiyor. Elimden gelmiyor ve istemiyorum. Bana yanıt vermeyin! Kabul edebileceğim biricik yanıtı vermek bile elinizden gelmez! Yarın erkenden, ilk trenle gidiyorum. Elveda, mutlu olunuz! Herhalde bir daha artık birbirimizi hiç görmeyeceğiz!*

Litvinov o gün akşama kadar odasından hiç çıkmadı. Acaba bir şey mi bekliyordu? Kim bilir! Akşam, saat yediye doğru, siyah bir şala bürünmüş ve yüzünü kalın bir peçeyle örtmüş bir kadın, Litvinov'un oturduğu otelin kapısına iki kez yaklaştı. Biraz kenara çekildikten ve çevresini kolaçan ettikten sonra, kesin

bir karar verdiğini gösteren bir davranışla birden elini salladı ve üçüncü kez otelin kapısına doğru yürüdü. Arkasından heyecanlı bir ses duyuldu:

"Nereye gidiyorsunuz, İrina Pavlovna?"

İrina hemen arkasına dönüp bakınca, Potugin'in kendisine doğru koşmakta olduğunu gördü.

Kadın durdu. Biraz düşündü. Sonra hızla ona doğru atıldı, koluna girdi ve kenara çekerek soluk soluğa:

"Beni götürün, beni buradan götürün!" diye bağırdı.

Potugin, şaşkın şaşkın:

"Neyiniz var, İrina Pavlovna?" diye sordu.

İrina, artan bir güçle:

"Orada... Sonsuza dek kalmamı istemiyorsanız, beni alıp götürün," diye yineledi.

Potugin saygıyla başını eğdi, ikisi birlikte hızla oradan uzaklaştılar...

Ertesi sabah erkenden, Litvinov, bütün hazırlıklarını tamamlamış, yola çıkmak üzereydi ki, içeriye yine aynı Potugin girdi. Hiçbir şey söylemeden, sessizce delikanlının elini sıktı. Litvinov da ağzını açıp bir şey söylemedi. İkisinin de suratı asıktı, ikisi de boşuna gülümsemeye çalışıyorlardı.

Sonunda Potugin:

"Size iyi yolculuklar dilemeye geldim," dedi.

Litvinov:

"Bugün benim gideceğimi nereden biliyorsunuz?" diye sordu.

Potugin, başı eğik, çevresini gözden geçirdikten sonra:

"Görüyorsunuz ki... Bana malûm oldu... Son konuşmamız öyle garip bir yola dökülmüştü ki... Size olan candan bağlılığımı söylemeden sizden ayrılmak istemedim."

"Tam buradan ayrılmak üzere olduğum sırada mı bana candan bağlılık duydunuz?"

Potugin, üzgün üzgün Litvinov'un yüzüne baktı, içini çekerek:

"Ah, Grigori Mihayloviç, Grigori Mihayloviç," diye söze başladı, "artık sitemlerin, kelime oyunlarının sırası değil! Görüyorum ki, ulusal edebiyatımıza pek yabancı kamışsınız! Bunun için de, belki, Vaska Buslayev hakkında hiçbir fikriniz yok."

"Kimin hakkında?"

"Novogorad yiğitlerinden Vaska Buslayev hakkında... Kirşa Danilov'un seçmelerinde var. Bilmem hangi dağın tepesinde büyük bir kaya varmış. İnsanlar, boşuna bu kayanın üstünden atlamaya çalışırlarmış. Vaska da talihini denemek istemiş. Yolda, bir kurukafaya rastlamış. Ayağıyla iskelete bir tekme vurmuş. Bu sırada iskelet dile gelmiş: 'Beni ne diye tekmeliyorsun?' demiş. 'Ben yaşamayı bildim, toz toprak içinde yuvarlanmasını da bilirim. Bu senin de başına gelecek...' Dediği de çıkmış. Vaska, kayanın üstünden atlamış. Hani nerdeyse karşı yana geçiyormuş... Ama aksilik bu ya, ökçesi kayaya takılıvermiş... Beyin üstü düşüp ölmüş..."

Litvinov, Potugin'un sözünü keserek:

"Bütün bunları bana ne diye anlatıp duruyorsunuz?" dedi. "Benim gitme zamanım geldi. Bağışlamanızı rica ederim..."

Potugin, gözleri, Litvinov'un beklemediği bir dostluk ışığıyla tutuşarak:

"Anlatıyorum ki," dedi, "yolda rastlayacağınız kurukafalara tekme vurmayasınız... Bu iyiliğine karşılık, belki de uğursuz kayanın üstünden başarıyla atlarsınız! Sizi daha fazla tutmayacağım! Yalnız, izin verin de gitmeden önce sizi bir kucaklayayım!"

Litvinov, Potugin'le üç kez öpüşerek:

"Ben atlama girişiminde bulunmayacağım," dedi.

Ve ruhunu dolduran aşağılanmışlığa, bu bahtsıza karşı duyduğu bir anlık acıma katıldı.

Litvinov, kendi kendine konuşur gibi:

"Gitmeliyim, gitmeliyim," diye söylendi ve odanın içinde gidip gelmeye başladı.

Potugin:

"Eşyalarınızdan bazılarını taşıyabilir miyim?" diye sordu.

"Hayır, teşekkür ederim. Rahatsız olmayın. Ben kendim..."

Şapkasını giydi, çantasını eline aldı. Kapının eşiğine geldiği sırada sordu:

"Demek onu gördünüz?"

"Evet, gördüm."

"Ee... Ne âlemde?"

Potugin biraz durakladıktan sonra:

"Dün sizi bekledi... Bugün de bekleyecek..."

"Ya! Öyleyse ona deyiniz ki... Hayır, hayır, gereği yok... Allahaısmarladık! Elveda..."

"Hayırlı yolculuklar, Grigori Mihayloviç... Yalnız izin veriniz de size bir kelimecik daha söyleyeyim. Trenin kalkmasına daha yarım saat var. Yetişirsiniz! Rusya'ya dönüyorsunuz! Tabii, zamanla orada çalışmaya başlayacaksınız. İzin verin de bu kocamış geveze –heyhat, ben gevezeden başka bir şey değilim– size küçük bir öğütte bulunsun: Kelimenin kesin ve dar anlamıyla uygarlığa hizmet mi ediyorsunuz? Uygarlığın kollarından birini yaşama mı uyguluyorsunuz? Çalışmalarınız, bizde, zamanımızda biricik yararlı çalışma olan pedagojik ve Avrupai bir nitelik mi taşıyor? O zaman hiç korkmadan, cesaretle yürüyün, çünkü siz doğru yoldasınız! Haydi, şimdi güle güle... Hayırlı yolculuklar, beni hatırdan çıkarmayın!

Litvinov merdivenlerden hızla indi. Bir arabaya atlayarak, yaşamının o kadar önemli bir parçasını bıraktığı kente dönüp bakmadan gara geldi. Sanki kendini bir dalgaya bırakmış, dalga onu alıp götürmüştü. Bu dalgaya karşı koymamaya kesin olarak karar vermişti. İradesini kullanmaktan kesin olarak vazgeçmişti."

Artık vagona girip oturmuştu. Arkasından, fısıltı halinde yalvaran bir ses duydu!

"Grigori Mihayloviç... Grigori..."

Delikanlı titredi. Yoksa bu İrina mıydı? Gerçekten de oydu. Hizmetçisinin şalına sarınmış, dağınık saçlarının üstüne bir gezi şapkası geçirmiş, peronda duruyor, üzgün bakışları Litvinov'a bakıyordu. Bu bakışlar: "Dön, geri dön, seni almaya geldim," diyen bir anlam taşıyor ve neler neler vaat etmiyordu. İrina, olduğu yerde mıhlanmış gibi duruyor, bir kelime daha söylemeye bile kendinde güç bulamıyordu. Düzgün olmayan kılığıyla, her şeyiyle ondan acıma dileniyordu.

Litvinov, güçlükle ayakta duruyor, ona atılmamak için kendini zor tutuyordu. Ama kendisini teslim ettiği kurtarıcı dalga onu korudu. Delikanlı ayağa fırlayıp İrina'ya yanında yer gösterdi. İrina onun ne demek istediğini anladı. Vakit daha geçmemişti. Yalnızca bir adım, bir hareket, sonsuza dek birleşen bu iki varlığı, bilinmeyen uzaklara götürmeye yetecekti. Kadın kararsızlık içinde çırpınırken, keskin bir düdük duyuldu, tren kalktı.

Litvinov kendini arkaya attı. İrina, sallanarak ve sendeleyerek, rastlantıyla o sırada orada bulunan bir diplomatın şaşkın bakışları arasında bir kanepeye yığıldı. İrina ile bu diplomat çok az tanışıyorlardı. Ama İrina onu çok ilgilendirmişti. Hele İrina'nın, baygın bir halde kanepede yattığını görünce, kadının bir sinir krizi geçirdiğini sandı ve nazik bir insan olarak ona yardım etmenin kendisi için bir borç olduğu kanısına kapıldı. Ama daha ağzını açar açmaz, kadının silkinip kalktığını, kendisine uzatılan kolu geri çevirerek dışarı fırladığını ve sonbaharın ilk günlerinde, Karaorman ikliminde sık sık rastlanan beyaz sisler arasında kaybolduğunu görünce şaşkınlığı büsbütün arttı.

XXVI

BİR gün, çok sevdiği biricik oğlu yeni ölmüş olan bir köylü kadınının kulübesine girmiştik. Kadını sakin, hatta nerdeyse neşeli denilebilecek bir durumda görünce pek şaşırmıştık. Bu şaşkınlığımızı fark eden kadının kocası: "Hiç hayret etmeyin," demişti, "karım şimdi kemikleşmiş haldedir," Litvinov da, o kadın gibi, "kemikleşmiş" bir haldeydi. Yolculuğunun ilk saatlerinde o da sakindi. Tümden yıkılmış, son derece üzgün bir durumdaydı. Ama yine de soluk alıyordu. Son haftanın bütün heyecanlarından, bütün acılarından, birbiri ardı sıra başına inen bütün o darbelerden sonra, yine de soluk alıyordu. Böyle fırtınalara hiç de dayanıklı olmadığı için, bu darbeler onu daha çok etkilemişti. Artık hiçbir şey anımsamamak için özel bir çaba gösteriyordu. Rusya'ya gidiyordu. Herhalde bir yerlere gitmek gerekiyordu. Ama hiçbir planı, hiçbir tasarısı yoktu. Kendi kendisini tanımıyor, ne yaptığını anlamıyordu. Benliğini yitirmiş gibiydi.

Kendi kendisine kayıtsız kalmıştı. Bazen kendi cesedini taşıdığı sanısına kapılıyor, ancak onulmaz yürek ağrısının doğurduğu acılar, ona henüz yaşadığını anımsatıyordu. Bazen bir kadının, bir kadın aşkının, ruhu üzerinde bu derece yıkıcı etki yapmasına, bir kadının isteğiyle kendini böylesine kaybetmesine şaşıyordu. Bunu düşünürken: 'Utanılacak bir zayıflık!' diye söyleniyordu. Sonra, yapacak başka bir şey bulamayarak paltosunu düzeltiyor ve vagonun köşesine daha iyi yerleşiyor. 'Eskisi bitti. Artık yeni bir yaşam kurmalı,' diye düşünüyordu. Bazen acı acı gülüyor, kendi kendine şaşıyordu. Sonunda, pencereden dışarısını seyretmeye başladı. Hava kapalı ve rutubetliydi. Yağmur yağmıyordu ama, sis henüz dağılmamıştı... Alçak bulutlar gökyüzünü kaplamıştı. Rüzgâr trene karşı esiyordu. Bazen beyaz, bazen de dumanla karışık siyah

buhar kümeleri, Litvinov'un oturduğu pencerenin önünden uçup gidiyordu. Delikanlı, bu buhar, bu duman kümelerini seyre koyuldu. Bunlar rüzgâra uyarak, kâh parçalanıyor, kâh toplanıyor, bazen tepelere doğru yükselerek, bazen çayırlara ve dikenli hendeklere sinerek rutubetli hava içinde, bir oraya, bir buraya sürüklenerek, aralıksız yuvarlanıyorlardı. Bazen rüzgâr dönüyor, yol dirsek yapıyordu. Bütün görünüm, bir an birdenbire kayboluyor ve hemen karşı pencerelerde beliriveriyordu. Sonra yine büyük bir duman kuyruğu oluşuyor, Ren vadisini Litvinov'un gözlerinden gizliyordu.

Litvinov, gözleri önünde her an değişen bu görünümü uzun uzun seyretti. Birdenbire aklına tuhaf bir düşünce geldi. Vagonda yalnız başınaydı. Kimse onu rahatsız etmiyordu. Birkaç kez, 'Duman, duman!' diye yineledi. Birdenbire ona her şey bir duman gibi göründü: Kendi yaşamı, Rus yaşamı, insan yaşamı, hele Rus yaşamı ona tümüyle bir duman gibi göründü. Her şey duman ve buhar diye düşünüyordu. Sanki her şey durmadan değişiyordu. Her yerde yeni yüzler, yeni biçimler görünüyor, sanki olaylar birbirini kovalıyordu. Oysa aslında her şey aynıydı. Her şeyde bir hareket, bir acelecilik göze çarpıyor, her şey hiçbir iz bırakmadan, hiçbir şeye erişmeden yitip gidiyordu. Bir yandan bir rüzgâr eser, her şeyi, hepsini karşı tarafa iter. Bu sefer, orada da aynı telaşlı, aynı gereksiz oyun başlar. Delikanlı, son yıllarda, bütün yıldırımlarıyla, gök gürültüleriyle gözleri önünde olup biten birçok şey anımsadı. 'Duman,' diye söylendi, 'duman!' Gubarev'in salonunda, çeşitli rütbelerden kimselerin, ileri ya da geri düşünceli kişilerin, genç ya da yaşlı adamların yanında yapılan ateşli ve gürültülü tartışmalar aklına geldi. 'Duman,' diye yineledi, 'duman ve buhar!'

Sonunda Eski Şato'daki ünlü kır yemeği gözleri önüne geldi. Başka devlet adamlarının düşünce ve sözlerini, hatta Potugin'in öğütlerini bile anımsadı. Yine, 'Duman, duman,' diye yineledi,

hepsi o kadar. Ya kendi çabaları, duyguları, girişimleri, hayalleri? Düşüncelerinin bu noktasında yalnızca elini sallamakla yetindi.

Tren gidiyor, durmadan gidiyordu. Rastadt, Karlsruhe, Bruhsal çok geride kalmışlardı. Yolun sağındaki dağlar, ilkin ayrıldı, uzaklaştı, sonra yine yaklaştı. Ama artık ne eskisi kadar yüksektiler, ne de üzerlerindeki ormanlar o kadar sıktı. Tren, keskin bir virajı döndü. İşte Heidelberg; vagonlar garın çatısı altına girdi. Her çeşit gazete, hatta Rus gazeteleri bile satan gazetecilerin sesleri duyuldu. Yolcular yerlerinden kalktı, perona çıktılar. Ama Litvinov köşesinden ayrılmadı, başını önüne eğerek oturmakta devam etti. Birdenbire, adının söylendiğini duydu. Başını kaldırdı, pencereden Bindasov'un suratı uzandı, onun arkasında da –yoksa ona öyle mi gelmişti?– evet, arkasında da bütün Baden dostları yer almıştı: İşte Suhançikova, işte Voroşilov, işte Bambayev... Bunların hepsi de kendisine doğru geliyor, Bindasov ise avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

"Ya Pişçalkin nerede? Onu bekliyorduk. Ama zararı yok. Haydi in de, hepimiz Gubarev'e gideceğiz!"

Bambayev, öne geçerek:

"Evet kardeş, Gubarev bizi bekliyor, haydi in," diye yineledi.

Yüreğindeki o ağır yük olmasaydı, Litvinov herhalde kızardı. Bindasov'a şöyle bir baktı ve başını çevirdi.

Suhançikova, gözleri evinden fırlayacakmışçasına bağırdı:

"Size Gubarev burada, diyorlar..."

Litvinov yerinden kımıldadı. Bambayev öne sokularak sözünü sürdürdü:

"Bana bak, Litvinov," dedi, "burada olan yalnız Gubarev değil, hemen bütün genç, seçkin Rus düşünürleri de burada. Hepsi de doğa bilimleri üzerinde çalışıyorlar, hepsi de soylu inançlar taşıyor... Hiç değilse, insaf et de, bunları görmek için in! Hele burada biri var ki... Şey, soyadını unuttum. Adam âdeta dâhi..."

Suhançikova da lafa karışarak:

"Bırakın şunu, bırakın şunu canım," dedi. "Ne adam olduğunu görüyorsunuz! Bunlar sülalece böyledir. Bunun bir teyzesi var, önceleri bana aklı başında bir kadın gibi görünmüştü. İki gün önce, aynı trende buraya geliyorduk –oysa az önce Baden'e gelmişti, gelmesiyle dönmesi bir oldu– yolda onunla konuşmak, bazı şeyleri sormak istedim. İnanır mısınız, o kendini beğenmiş kadının ağzından tek bir söz çıkmadı. İğrenç soylu..."

Zavallı Kapitolina Markovna, soylu ha! Böyle bir hakarete uğrayacağı hiç aklına gelir miydi?

Litvinov ise boyuna susuyor, başını çeviriyor, şapkasını gözlerine kadar indiriyordu. Sonunda tren kalktı.

Bambayev bağırdı:

"Taş mısın be adam? Hiç olmazsa veda yollu bir şeyler söyle! Böyle davranmak olmaz!"

Bindasov da çığlığı basmıştı:

"İkiyüzlü, n'olacak!"

Tren gittikçe hızlanıyordu. Litvinov, onların bağırışlarını hâlâ duyuyordu:

"Cimri! Cibiliyetsiz!"

Bindasov'un söz ettiği ünlü doğa bilimleri araştırmacıları, Heidelberg'de çıkan Rusça dergilerde yazılarını yayımlıyordu. Bunların başlıkları, derginin genel eğilimini de yansıtıyordu: *A tout venant, je crache!** Litvinov ise gene kendi düşüncelerine uygun olan kelimeyi tekrar edip duruyordu:

'Duman... Duman... Heidelberg'de yüzlerce Rus öğrenci var şimdi. Bunlar kimya, fizik, felsefe gibi dallarda ünlü profesörlerin derslerini izliyor. Derken rüzgâr değişiyor, o ünlü profesörlerin dersinde ancak on iki, on üç öğrenci kalıyor.** Hepsi duman, hepsi buhar... Her şey dumanla buhar...'

---

* (Fr.) Her şeye tükürüyorum. Bu dergi gerçekten yayımlanmıştır. *–çev.*

** Litvinov'un bu öngörüsü gerçekleşti. 1866 yılında Heidelberg'de, yaz döneminde on üç, kış döneminde on iki öğrenci vardı. *–Turgenyev*

Gece tren Kassel'den geçti. Karanlıkla birlikte dayanılmaz bir can sıkıntısı, bir çaylak gibi ruhuna çöktü. Vagonun bir köşesinde, sanki kendinden geçmişçesine ağlamaya başladı. Uzun uzun ağladı. Gözlerinden akan yaşlar yüreğini hafifletmedi. Âdeta, ona daha fazla acı verdi.

O sırada, Kassel otellerinden birinde, nişanlısı Tatyana, ateşler içinde bir yatakta yatıyordu. Kapitolina Markovna başucunda oturuyor, ona şunları söylüyordu:

"Tanya, yavrum. Allah rızası için izin ver de Grigori Mihayloviç'e bir telgraf çekeyim... Ne olursun, izin ver!"

Tatyana ise:

"Olmaz, teyzeciğim, gereği yok," diye yanıtlıyordu. "Korkma! Bana biraz su ver! Çabuk iyileşirim."

Gerçekten de kız bir hafta içinde iyileşti. İki arkadaş, yollarına devam etti.

XXVII

LİTVİNOV, Petersburg'da ve Moskova'da durmaksızın çiftliğine döndü. Babasını öylesine bitkin, öylesine çökmüş buldu ki, korktu. Yaşlı adam, oğlunu görünce, yaşamla ilgisini kesmiş bir insan ne denli sevinebilirse o ölçüde sevindi. Bütünüyle bozuk olan işlerin yönetimini hemen oğluna devretti. Birkaç hafta daha sürüdükten sonra, yaşama gözlerini kapadı. Litvinov, yüreği yaralı, umutsuz, parasız bir halde, âdeta istemeyerek, baba topraklarını yönetmeye başladı. Çiftliğinde bazı yeniliklere başvurmasının, bazı değişiklikler yapmasının sözü bile olamazdı. Avrupa'da öğrendiklerini yaşama uygulaması, belli olmayan bir süre için geri kaldı. Gereksinmeler günü gününe yaşamaya zorluyor, maddi manevi birçok özveriye katlanmak zorunda kalıyordu. Yeni kuruluşlar kötü işliyor, eskileriyse bütün gücünü yitirmiş bulunuyordu. Deneyimsizlik, kötü niyetlerin pususuna düşüyordu.

Aradan bir yıl geçti. Bunu ikincisi izledi. Artık üçüncü yıl başlamıştı. Büyük düşünce yavaş yavaş gerçekleşmeye, ahlaka ve bilince işlemeye başlamıştı. Atılan tohumlar filiz vermiş, bunların ne gizli, ne de açık düşmanlar tarafından çiğnenmesine olanak kalmıştı. Litvinov da, topraklarının büyük bir bölümünü köylüye, yarı yarıya ortaklığa vermiş, yani yoksul ve ilkel tarım yöntemine dönmüş olmakla birlikte az çok bir başarı sağlamıştı. Fabrikasını yeniden kurmuş, üç beş köylüyle küçücük bir çiftlik meydana getirmiş, birçok özel borcunu ödemişti... Bu onun moralini de yükseltmiş, yine eski Litvinov'a benzemeye başlamıştı.

Gerçi yüreğini kavrayan derin bir üzüntü yakasını bir türlü bırakmıyordu. Yaşıyla uygun olmayan durgun bir yaşayış sürüyor, kendi dar çevresinden bir türlü dışarı çıkmıyor, bütün eski ilişkilerini kesmiş bulunuyordu.

Ama o ölü ilgisizlikten de artık kurtulmuş, yaşayanlar arasında, bir canlı gibi kımıldanmaya, hareket etmeye başlamıştı. Onu pençesine alan büyünün son izleri de kaybolmuştu: Baden'de olup bitenler ona artık bir düş gibi gelmeye başlamıştı. Ya İrina? O da artık belleğinde eski parlaklığını yitirip solmuştu. Şimdi Litvinov için, kadının hayalini örten sisler içinde, yalnız, belirsiz bir tehlike duygusu ve heyecan kalmıştı.

Tatyana'yla ilgili pek seyrek haber alabiliyordu. Teyzesiyle birlikte, Litvinov'un çiftliğinden iki yüz vers uzaklıkta kendi malikânesine yerleştiğini, orada sakin bir yaşam sürdüğünü, pek seyrek olarak dışarı çıktığını, hemen hemen hiç konuk kabul etmediğini, sağlığının yerinde olduğunu biliyordu.

Güzel bir mayıs sabahı, Litvinov, kendi çalışma odasında oturmuş, Petersburg gazetelerinden birinin son sayısını gözden geçiriyordu. Uşak içeri girerek yaşlı dayısının geldiğini haber verdi. Bu yaşlı dayı, Kapitolina Markovna'nın yeğeniydi. Daha önce de onları ziyaret etmişti. İşte bu adam, Litvinov'un çiftliğine bitişik bir toprak parçası satın almıştı. Birkaç gün Litvinov'un

yanına konuk olarak geldi ve Tatyana'nın yaşayışı hakkında ona epeyce bilgi verdi. Delikanlı, yaşlı dayısının hareketinin ertesi günü, Tatyana ile ayrılışından beri ilk kez ona bir mektup yazdı, hiç olmazsa mektuplaşmalarına izin vermesini rica etti ve bir gün gelip kendisini görebilme umudunu büsbütün kesmesinin doğru olup olmayacağını sordu.

Litvinov, gelecek yanıtı büyük bir heyecanla bekledi. Sonunda yanıt geldi. Tatyana, onun sorusuna dostça yanıt vermiş ve mektubunun sonunda şunları eklemişti: "Eğer gelip ziyaret ederseniz, bizi çok sevindirmiş olursunuz. Derler ki, hastalar bile bir arada olunca acılarını, yalnız oldukları zamankinden daha az hissederler."

Kapitolina Markovna da selamlarını göndermişti.

Litvinov bu mektuba bir çocuk gibi sevindi. Çoktandır, yüreğinde böyle bir sevinç duymamıştı. Birdenbire her şey ışıklı ve kolay göründü. Güneş doğup da, gece karanlığı kaybolunca, günün ilk ışıklarıyla birlikte, tatlı bir rüzgâr esmeye başlardı. İşte Litvinov da böyle tatlı bir şey duydu. O gün akşama kadar dudaklarında bir gülümseyişle dolaştı. Hatta kendi topraklarını gezerken, köylülerine buyruklar verirken bile gülüyordu.

Litvinov hemen yol hazırlığına başladı. İki hafta sonra Tatyana'ya gitmek üzere yola çıktı.

XXVIII

KESTİRME yollardan, ciddi bir engelle karşılaşmadan, yavaş yavaş ilerliyordu. Yalnız bir kez arabasının arka tekerleğinin çemberi kırıldı. Nalbant, kaynak yapmaya çalıştı. Çembere de, kendisine de sövdü. Sonunda beceremeyip yapmaktan vazgeçti. Ülkemizde, hele yumuşak ve çamurlu yollarda, arabanın çembersiz de gidebileceği anlaşıldı. Ama buna karşılık, Litvinov, oldukça ilginç bir iki olayla karşılaştı. Bir konak ye-

rinde, köylülerin bölge toplantısına rastladı. Bu toplantıda Pişçalkin de vardı. Pişçalkin onun üzerinde Solon ya da Süleyman etkisi yaptı: Sözlerinde derin bir bilgelik seziliyor, derebeyleri kadar köylüler de onu artan bir dikkatle dinliyorlardı. Kaldı ki, Pişçalkin, dış görünüş bakımından da eski zaman filozoflarını andırıyordu: Tepesindeki saçlar dökülmüş, dolgun yüzünde onurlu ve sonsuz bir erdem ifadesi belirmişti. Litvinov'u, kendi topraklarında gördüğünden ötürü sevincini belirtti ve yüreğine dolan yüksek duyguların etkisi altında sustu. Bununla birlikte delikanlıya, özellikle Voroşilov'la ilgili bir haber vermek fırsatını kaçırmadı: Altın madalyanın kahramanı yeniden askerlik hizmetine girmiş ve kendi alayının subaylarına, "Budizm" ya da "Dinamizm" ya da buna benzer bir şey üzerine –Pişçalkin'in iyice hatırında kalmamıştı– konferans vermişti.

Bir başka konak yerinde atları çok geç koştular. Bu, şafakta olmuştu. Delikanlı, can sıkıntısından arabasında uyumuştu. Kulaklarına hiç de yabancı gelmeyen bir sesle uyandı. Gözlerini açtı. Aman Tanrım! Sırtında külrengi bir ceket, ayağında da bol paçalı pijama olduğu halde, şu menzil binasının merdivenlerinde duran ve sağa sola küfürler yağdıran, Gubarev değil miydi? Yok hayır, bu Gubarev değildi. Ama ne benzeyiş! Yalnız bu adamın ağzı daha büyük ve da ha dişlek; bakışları daha öfkeli, burnu daha iri, sakalı daha sık, genel olarak bütün görünüşü daha korkunç ve daha iğrençti. Öfkeli bir sesle, ağır ağır:

"Alçaklar!.. Alçaklar!" diye çıkışıyor, kurt ağzına benzeyen ağzını alabildiğine açarak, "köylü parçaları, ne olacak!" diye köpürüyordu. "İşte göklere çıkarılan herif... Bir beygir bile bulamıyorsun!.. Aşağılık herifler..."

Kapının arkasından:

"Alçak herifler!" diyen bir başka ses duyuldu ve merdivenin başında, yine sırtında külrengi bir ceket, ayağında bol paçalı pijama bulunan, gerçek Gubarev göründü. Stepan Nikolayeviç Gubarev!

Bu adam ağabeyini taklit ederek (Merdivenin başında gördüğümüz ilk Gubarev bu ikincisinin ağabeyiydi. Eski ekole bağlı bir dişçi olan bu adam, kardeşinin çiftliğini yönetiyordu.), "Bunlara sopa çekmek gerek, sopa!" diye söyleniyordu. "Bunların hakkından ancak kötek gelir... Bunların dişlerini sökmeli... Şu Mösyö Roston da ne cehenneme gitti? Bu onun işi... Hazır yiyici kerata!"

O susunca, Gubarev'lerin büyüğü söze başladı:

"Kardeşim, bu heriflerin hiçbir işe yaramadığını size söylememiş miydim? Hazır yiyicinin ta kendisi... Siz sadece eski anılara saygı göstererek... Mösyö Roston, Mösyö Roston! Hangi cehennemdesiniz?"

Gubarev'lerin küçüğü:

"Roston! Roston!" diye yineledi. "Canım, Dorimedont Nikolayiç, şuna daha yüksek sesle seslensene!"

"Kardeşim Stepan Nikolayiç, bundan fazla da bağırılmaz ki! Mösyö Roston!"

Bu seslenişlere:

"Geliyorum, geliyorum!" diyen bir ses duyuldu ve menzil binasının köşesinden Bambayev göründü.

Litvinov, şaşkınlığından küçük dilini yutacak gibi oldu. Bahtsız ateşli adamın sırtında, kolları lime lime partal bir giysi vardı. Yüz çizgileri, değişmiş olmaktan öte, çarpılmış, bozulmuştu. Ürkek ürkek bakan gözlerinde kölece bir korkunun, açlığın doğurduğu körü körüne boyun eğmenin ifadesi okunuyordu. Ama o etli dudaklarında hep o boyalı bıyıklar sarkıp duruyordu. Gubarev kardeşler, hemen, ağız birliğiyle, merdivenin yukarısından onu haşlamaya koyuldular. O, aşağıda, onların karşısında, çamurların içinde, âdeta çakılı gibi durmuştu. Ezilip büzülerek sırtını kamburlaştırıyor ve bir yandan ürkek bir gülümseyişle onları yumuşatmaya çalışırken, öte yandan da kırmızı elleriyle kasketini mıncıklayarak atların hemen hazır olacağına onları inandırmaya çalışıyordu.

Gubarevlerin küçüğü, Litvinov'u görünceye kadar, Bambayev'i haşlamayı sürdürdü. Litvinov'u tanıdığından mı, yoksa yabancı bir adamdan utandığından mı nedir, tıpkı bir ayı gibi aniden dönerek ve sakalını ağzına alarak menzil binasından içeri girdi. Gubarevlerin büyüğü de hemen sustu, o da, bir ayı gibi palas pandıras dönerek, kardeşinin arkasından içeri girdi. Görülüyor ki Gubarev cenapları memleketinde sözünü hâlâ geçiriyordu.

Bambayev onların arkasından atılmak üzereyken, Litvinov, adıyla ona seslendi. Bambayev dönüp arkasına baktı, Litvinov'u görünce, kollarını açarak ona doğru koştu. Arabaya yaklaşınca, kapıya dayanarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Litvinov ona doğru eğilip omuzunu okşayarak:

"Yapma, yapma Bambayev!" diye onu yatıştırmaya çalıştı.

Bambayev:

"Gör bak ne hale geldim..." diyerek hıçkırmaya devam etti.

İçeriden:

"Bambayev!" diye bir ses gürledi.

Bambayev:

"Merhaba dostum, merhaba ve allahaısmarladık," diye fısıldadı. "Görüyorsun ya, beni çağırıyorlar!"

"Burada ne işin var? Hem bütün bunların anlamı ne? Demin bir Fransız'a seslendiklerini sanmıştım..."

Bambayev, parmağıyla menzil binasını göstererek:

"Ben onların yanında kâhyalık ediyorum," dedi. "Alay olsun diye bana bir Fransız adı taktılar. Ne yaparsın, kardeş! Yiyecek ekmeğim bile yoktu... Son meteliğimi bile harcamıştım. İnsan istemeyerek nelere katlanıyor! Gururun sırası mı?"

"Gubarev Rusya'ya döneli çok mu oldu? Hem eski yoldaşlardan nasıl ayrıldı?"

"Eh, kardeş, eski çamlar bardak oldu! Hava değişti. Suhançikova'yı düpedüz kovdu. O da kederinden soluğu Portekiz'de aldı."

"Nasıl, Portekiz'e mi gitti? Böyle saçma şey olur mu?"

"Evet, kardeş, Portekiz'e gitti... İki Matreniyen ile..."

"Kiminle, kiminle?.."

"İki Matreniyen ile. Partisinden olanlara bu adı takmışlar!.."

"Suhançikova'nın partisi de mi var? Üyesi çok mu bari?"

"Partisi o iki kişiden ibaret. Beriki buraya geleli altı ay oluyor!.. Öbür arkadaşların hepsi de gözaltında. Buna gelince, serbest. Kardeşiyle birlikte köyde oturuyor. Onu şimdi bir dinleseydin!"

"Bambayev!"

"Geliyorum Stepan Nikolayiç, şimdi geliyorum! Sana gelince dostum, görüyorum ki iyisin, keyfin yerinde hamdolsun. Şimdi böyle ne tarafa? Doğrusu, aklıma bile getiremezdim... Baden'i anımsıyor musun? Ah, ne günlerdi onlar! Binjlasov'u anımsıyorsun, değil mi? Öldü zavallıcık! İspirto tekelinde bir memurluk almıştı. Bir meyhanede kavga etti, karnına bilardo ıstakasıyla vurdular. Öbür dünyayı boyladı. Çok kötü günler yaşıyoruz. Ama yine de Rusya'dan iyisi yok! Şu bir çift kaza bakın! Bütün Avrupa'yı dolaşsanız bunların bir eşini bulamazsınız! Gerçek Arzamas kazları."

Bambayev, kökünden sökülmek olasılığı bulunmayan heyecan gereksinmesini bu son cümleyle doyurduktan sonra, yine küfürle karışık çağırıldığı menzil binasına doğru koştu.

Litvinov aynı günün akşamı, Tatyana'nın bulunduğu köye vardı. Eski nişanlısının oturduğu ev, küçük bir ırmağa bakan bir tepecik üstünde, yeni oluşturulmuş bir bahçenin ortasındaydı. Tatyana'nın yeni yapılmış olan evi pek şirindi, ırmağa ve tarlalara bakıyor, pek uzaktan bile görünüyordu. Küçük kulesi ve akşam güneşi altında pırıl pırıl yanan pencereleriyle, iki verst uzaktan Litvinov'un gözüne çarpmıştı. Delikanlı, daha son moladan kalktığında içinde gizli bir heyecan duymaya başlamıştı. Ama artık eve yaklaştıkça, içi içine sığmıyor, buna biraz da korku karışıyordu: 'Acaba beni nasıl karşılayacaklar? Yüzlerine na-

sıl bakacağım?' diye düşünmekten kendini alamıyordu. Kendini biraz olsun avutmak için, bozkırlı bir mujik olan ve kendisinden, 25 verst bile tutmayan bir yol için 30 verstlik ücret alan, kır sakallı arabacıyla konuşmaya başladı. Bu arada Şeştov topraklarının sahiplerini tanıyıp tanımadığını sordu:

"Şeştov topraklarının sahipleri mi? Tanımaz olur muyum! Çok iyi insanlardır doğrusu, diyecek yok! Yoksullara bakar, onları iyi ederler... Hiç yalanım yok... Âdeta doktor gibidirler. Sıkıştılar mı, bütün bu bölge insanları onlara başvurur. Nah, böyle, akın akın gelirler... Biri hastalandı mı, yahut bir yeri kesildi mi ya da başına bir şey geldi mi, hemen onlara koşar... Onlar da hemencecik ona ya bir merhem, ya bir toz verir ya da yarasını sararlar... Buna karşılık hiçbir şey, hatta bir teşekkür bile kabul etmezler: 'Biz bunlar para için yapmıyoruz,' derler... Burada bir de okul açtılar... Neyse, bu da gereksiz bir şey ya!"

Arabacı bunları anlatırken, Litvinov gözlerini tepedeki evden ayırmıyordu. İşte, beyazlar giymiş bir kadın evin balkonuna çıktı. Biraz durduktan sonra çekilip gitti. 'Acaba o muydu?'

Yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Arabacıya:

"Biraz daha çabuk, daha çabuk," diye bağırdı.

Arabacı atları kamçıladı. Biraz sonra, araba, çiftliğin ardına kadar açık kapısından içeri girdi.

Kapitolina Markovna, kendinden geçmişçesine, merdiven sahanlığında duruyor, ellerini çırparak bağırıyordu:

"Ben tanıdım... İlk tanıyan ben oldum. O, o! Ben tanıdım!"

Litvinov, hemen koşup gelen bir Kazak çocuğunun arabanın kapısını açmasına fırsat vermeden aşağı atladı. Kapitolina Markovna'yı çarçabuk kucakladıktan sonra, kendini hemen eve attı. Holü geçti. Salonda, âdeta utanmış bir halde, Tatyana duruyordu. Genç kız tatlı, güzel gözleriyle, ona sevecenlikle bakıyordu. (Tatyana biraz zayıflamış, bu da kendisine pek yaraşmıştı.) Elini uzattı.

Litvinov, onun uzattığı eli tutmadı, önünde diz çöktü. Kız böyle bir şey beklemediği için, ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilemedi. Ağlamaya başladı. Korkmuştu. Ama yüzünü de bir sevinç dalgası kaplamıştı:

"Grigori Mihayloviç, ne yapıyorsunuz? Bu da ne demek?" diye söyleniyordu.

Litvinov, kızın eteğinin ucunu öpmeye çalışıyor ve soruyordu:

"Tatyana, Tatyana, beni bağışladın mı?"

Kız o aralık içeri giren teyzesine:

"Teyzeciğim, buna ne dersiniz?" dedi.

"Bırak, bırak kızım, engel olma! Görüyorsun ya. Suçlu sana başını getirdi!"

Artık bu olaya eklenecek bir şey bulamıyoruz. Okuyucu, bunun nasıl bir sonuca bağlanacağını kendisi düşünmüştür.

Ya İrina?..

Otuz yaşına basmış olmasına karşın, hâlâ olağanüstü güzeldir. Ona âşık olan gençlerin sayısı günden güne artmaktadır. Daha da artabilirdi. Eğer...

Okuyucularımızın izniyle, Petersburg'daki büyük binalardan birinin içine bir göz atalım... Gözlerimizin önünde geniş, dayalı döşeli bir salon açılmaktadır. Buna zengin demek az olur: Heybetli, gösterişli, görkemli bir salon... İçine girerken bir ürperti hissetmiyor musunuz? Bir tapınağa, en yüce varlıklara adanmış bir tapınağa girdiğinizi biliniz! Her yanda gizli, gerçekten de gizli bir sessizlik egemendir.

Kapılar, pencereler kadife perdelerle süslüdür. Yerler kalın ve yumuşak halılarla örtülüdür. Sanki her şey, kaba sesleri duyurmayacak ve yok edecek biçimde yapılmış ve düzenlenmiştir. Özenle örtülmüş lambalar, insana güven duygusu aşılamaktadır. Salonun havası, ince, hafif bir kokuyla doludur. Bir masanın üzerindeki semaver bile, sakınmayla, sanki alçakgönüllülükle kaynamaktadır. Petersburg sosyetesinin önemli kişilerinden olan ev sahibesi bu salonda fısıltıyla konuşur. O her zaman, san-

ki odada can çekişen bir hasta varmış gibi, böyle yavaş konuşur. Öteki bayanlar da, onu taklit ederek fısıltıyla konuşur... Çay dağıtmakta olan kız kardeşinin ise, yalnız dudakları kımıldar. Rastlantı sonucu bu tapınağa düşen ve kızın karşısında oturmakta olan delikanlı, kızın belki de altıncı kez sorduğu, "*Voulez-vous une tasse de thé*?"* sorusu karşısında şaşkın şaşkın bakmakta ve ne istediğini bir türlü anlayamamaktadır.

Salonun köşelerinde genç, ama olgun erkek yüzleri fark edilir. Birçoğunun göğsünde nişanlar vardır. Bunlar da kendi aralarında yavaş sesle konuşur... Konuşma hep, din ya da yurt sorunları üzerinedir. Tertemiz giyinmiş uşaklar, çok seyrek görünür ve hemen kaybolur. Bunların iri baldırları, ipek çoraplar içinde sımsıkı örtülmüş olduğu halde, attıkları her adımda titreşir... Parayla tutulmuş bu dev yapılı, çelik pazulu adamların, en küçük bir işaret karşısında gösterdikleri saygılı isteklilik, burada geçerli olan erdemin, acımanın genel niteliğini çok açık bir biçimde belli eder. Burası bir tapınak, gerçek bir tapınaktır. Bayanlardan biri kısaca sordu:

"Bugün Madam Ratmirova'yı gördünüz mü?"

Evin sahibi bayan:

"Evet, bugün Lise'de gördüm," diye yanıt verdi. "Ona acıyorum. Şeytanca bir zekâsı var... *Elle n'a pas la foi.*"**

"Evet, evet, ben de anımsıyorum: Piyotr İvanoviç, çok haklı olarak, onun şeytanca bir zekâsı olduğunu söylemişti."

Ev sahibesinin sesi, tıpkı buhurdanlıktan çıkan bir duman gibi yavaşça yükseldi:

"*Elle n'a pas la foi. Cest une âme égarée.****Onun şeytanca bir zekâsı var."

Kız kardeşi de yavaşça:

"Şeytanca bir zekâsı var," diye fısıldadı.

---

* (Fr.) Bir fincan çay ister misiniz? *-çev.*

** (Fr.) İnancı yok. *-çev.*

*** (Fr.) İnancı yok. Yolunu şaşırmış bir insan. *-çev.*

İşte, bütün delikanlıların kendisine âşık olmamaları bundan ötürüdür... Ondan korkuyorlar. Onun şeytanca zekâsından korkuyorlar... İşte, onunla ilgili olarak ağızlarda bu sözler dolaşıyor. Her sözde olduğu gibi bu sözde de bir gerçek payı var.

Hem ondan korkanlar yalnız gençler de değil. Olgun erkekler, yüksek kişiler, hatta kadınlar bile ondan korkuyor. Kişiliklerinin zayıf ve gülünç yanlarını hiç kimse onun kadar meydana çıkaramaz... Hiç kimse, onun kadar, onun unutulmaz sözleriyle olduğu kadar bir başkasını yeremez. Bu sözler, bu olağanüstü, bu güzel kokulu ağızdan çıkınca daha etkili, daha acı bir niteliğe bürünüyor. O karanlık ruhta neler estiğini, kesin olarak kimseler bilemez! Bir yığın hayranı arasından hiçbirine gözdesi olmak onurunu vermemiştir.

İrina'nın kocası, Fransızların, onur yolu dedikleri yolda dev adımlarla ilerlemektedir. Asık suratlı general, onu geçmiş bulunuyor. Nazik general bu yarışta gerilerde kalmaktadır. Kadının oturduğu her kentte dostumuz Potugin de hazır ve nazırdır. İrina'yı pek seyrek görmektedir. Zaten kadının Potugin'le dostluğunun sürdürmesi için bir neden de kalmamıştır: Koruması-na verilen kız çocuğu geçenlerde öldü.

1867

Birdenbire ona her şey bir duman gibi göründü: Kendi yaşamı, Rus yaşamı, insan yaşamı, hele Rus yaşamı ona tümüyle bir duman gibi göründü. 'Her şey duman ve buhar,' diye düşünüyordu. Sanki her şey durmadan değişiyordu. Her yerde yeni yüzler, yeni biçimler görünüyor, sanki olaylar birbirini kovalıyordu. Oysa aslında her şey aynıydı. Her şeyde bir hareket, bir acelecilik göze çarpıyor, her şey hiçbir iz bırakmadan, hiçbir şeye erişmeden yitip gidiyordu.

Turgenyev, toprak reformundan birkaç yıl sonra, 1867 yılında yayımlanan eseri *Duman*'da, Rusya'ya Avrupa'dan bakarak, hem aristokrat çevreyi hem Slavofilleri hem de aydınları eleştirir. Özellikle Rus soylu ve aydınlarına yönelttiği eleştiriler ile uzun süre tartışılan eser, Turgenyev ile Dostoyevski arasındaki çatışmanın yansımalarından biri olma özelliğini taşımaktadır.

Almanya'nın Baden-Baden kentinde nişanlısıyla buluşmak üzere bekleyen Litvinov, burada birçok kişiyle tanışacak, farklı çevrelere girecek, hem zihinleri hem de salonları saran duman içinde yolunu bulmaya çalışacaktır. Romanın kahramanı Litvinov'un, ona heyecansız ama huzurlu bir gelecek vadeden nişanlısı ile aşkın tüm tekinsizliğiyle benliğini kavuran eski sevgilisi arasında düştüğü ikilem ve çıkmazın ustalıkla yansıtıldığı eser, içerdiği otobiyografik unsurlarla da ilgi çekici olmayı başarıyor. Bu iki kadınla, aslında ülkesi ile Avrupa arasında bir tercih yapacağını, dolayısıyla seçtiğinin geleceği olduğunu kavrayan Litvinov, yaşamın çağrısına Turgenyev'in verdiğinden farklı bir cevap arıyor.

Klasik eser tutkunlarını, seçkin örneklerin özenli çevirileriyle buluşturan Yordam Edebiyat, Turgenyev'in bu önemli eserini Hasan Âli Ediz'in güzel Türkçesi ile sunuyor.

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat
14 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-212-2
9 786051 722122